

మదాంత్రానర్హరాఘవము

భువనగిరి విజయరామయ్య, బి. ఏ.,

ప్రతిభాకవి, ఉభయకవిమిత్రుడు. Etc.

6/17 బ్రాహ్మిపేట, గుంటూరు - 2.

—: ఈ నాటకమునందలి పురుషులు :-

దశరథుడు — కథానాయకుని తండ్రి

స్త్రీలు

రామభద్రుడు — కథానాయకుడు

సీత — కథానాయిక

లక్ష్మణుడు

కలహానిక-సీత చెలికత్తె

భరతుడు

రాముని తమ్ములు

శ్రీమణి — శబరవనిత

శూర్పణఖ రావణచెల్లెలు

జనకుడు — కథానాయిక తండ్రి

పశిష్టుడు

వామదేవుడు } ఇక్ష్వాకుల పురోహితులు

శతానందుడు . జనక పురోహితుడు

విశ్వమిత్రుడు ఒక బ్రహ్మర్షి

శునశ్శేపుడు } విశ్వమిత్ర శిష్యులు
పశుపాలుడు

పరశురాముడు — జమదగ్ని కొడుకు

వాలి — వానరరాజు

సుగ్రీవుడు — వాలి తమ్ముడు

జాంబవంతుడు — వాలి మంత్రి

గుహుడు — పడవలరేడు

జటాయువు — పక్షిరాజు

రావణుడు — రాక్షసరాజు

విభీషణుడు — రావణుని తమ్ముడు

మాల్యవంతుడు — రావణుని మంత్రి

శుకుడు } రావణ కేగులవారు
సారణుడు

శౌష్టులుడు — రావణ పురోహితుడు

కంచుకీ — జనకాంతఃపురపాలకుడు

హేమాంగదుడు } గంధర్వులు
రత్నచూడుడు

దావారికుడు . పరీతహరి

ప్రచురించినది ముక్తేశ్వర బుక్ డిపో
1953. తిరువనంతపురం

శ్రీ శివాయ గురవేనమః
శ్రీ మ ద న ర్మ రా ఘ వ ప్రి శ ం స

సీ॥ సద్యస్సుస్ఫరణాయఁ, బ్రసాదసౌమ్యతయును
 భావనిర్మలత, యన్వయము క్రిమముఁ
 దాత్పర్యగరిమ. పదప్రయోజనమును
 వ్యంగ్యప్రధానత, పాకశుద్ధి,
 ప్రకృమాభంగత, ప్రకృతి సాక్షాత్కృతి,
 రసవరస్పరగుణ రమ్యతయును,
 ఆపాతమధురిమ, ఔచిత్యమును, హాయి,
 యాకాంక్ష, జీవకలాదికమును,
 గీ॥ గలిగి భవనంబులటు వ్యాప్తి నెలసి గిరుల
 వలెను సుస్థిర భావమ్ము నొలసి యెసఁగు
 “భవనగిరి” వంశవార్షిధి పూర్ణచంద్ర
 “విజయరామ” కవిత్వంబు వెలయుఁగాత !

ఇట్లు
 చ ల్లా పి చ్చ య్య శా స్త్రి
 శ త వ థ ని

అంద్రీకృతానర్థరాఘవము - పీఠిక

“కవి” యన నెట్టివాఁడు? పండితుఁ డని శ్రుతి బోధించును. “కందమల్లిన నేకవి” యని చాటూర్తి. గణబద్ధముగా నేమాత్రము కూర్చినను “గవి” బిరుదమును జేర్చికొనుట కలదు. అరసినకొలఁదిని, “శుచి, ర్దక్ష, శాస్త్ర, సుజనవినుత, సుశ్రుతరసః, కలావేదీ, విద్వాన్. కలమృదుపదః, కావ్యరచనః, కృతజ్ఞో, దైవజ్ఞ, సుదయహృదయ, సుత్యులభవ, శ్శుభాచార, శ్శుద్ధోదోగుణగణవివేక, సు హి కవిః॥” అన్న ట్లాఱూయిలక్షణములు గలవాఁడే “కవి” శబ్దవాచ్యుఁ డని తెలియ నొను.

“కవే రిదం కావ్య” మ్మనికదా. “చతుర్వర్గఫలపాప్తి స్సుఖాదల్పధియామపి, కావ్యాదేవ” యని దర్పణప్రదర్శితమాచున్నది. ప్రవృత్తిర్వా నివృత్తిర్వా నిత్యేన కృతకేనవా పుంసాం యే నోపదిశ్యేత తచ్చాస్త్ర మభిధీయతే” యన్నట్లు వ్యంజనావృత్తిచే నుపదేశించుటవలనఁ గావ్యములందుఁ గాంతాసమ్మితత్వ మెంచఁబడినది వ్యంగ్యజీవితము లొనాకృతులకు “సుగుణాలంకృతీ కావ్య” మ్మనుటలో సమవాయరూపముగా నయ్యవి రసోపస్కారిము లొనినీతేలును.

ఇట్టివి శ్రీవ్యములు దృశ్యములుననిద్వివిధము ఇం దభినయముచే వస్తువును రూపించురూపకములవలనఁ “జిత్రీతురగన్యాయము” నద్రవ్యలహృదయములందు సుకరముగా “రతి హాసము, శోకము, కోపము, నుత్సాహము, భయము, జుగుప్స, విస్మయము, శమము” ననుస్థాయి భావము లుదయించుటయు నప్పటిసాత్త్వికాంతఃకరణవృత్తి యానందరూపమునొందఁగా “శృంగార, హాస్య, కరుణ, రొద్ర, వీర, భయానక, భీభ, త్సాద్భుత, శాస్త్ర, రసాభివ్యక్తి యొదవుటయు సంఘటించును. తత్తద్రసోదయభాసుర కవితావైభవము “దోషరహితగుణాలంకారయక్తశబ్దార్థజన్య” మని ముమ్మటఁబడును, “రమణీయార్థకశబ్దః కావ్య” మని జగన్నాథుండు నెంచ, విశ్వనాథపండితుఁడు, “వాక్యం రసాత్మకం కావ్య” మ్మనెను.

ఇంకఁ బాశ్చాత్యవిమర్శకులందు, హడ్సన్ (Hudson) గవిక
యన నెట్టిదనఁగా గల్పనలద్వారమున మనోవేగముతో జీవితవ్యాఖ్య
యొసర్పఁజాలునదే యనియెంచ, ఎమర్సన్ (Emmerson) కల్పనా
మహిమకన్నఁ బ్రకృతివిషయములను గ్రహించి వాని యాంతర్యమును
దెలియఁజెప్పనమర్థమాన దేయనినిర్వచించె. మఱి బ్రౌడ్లీ (Braudley)
“మానవచక్షుర్మాత్రగమ్యములు కానిప్రకృత్యం తల్లి నవిషయములను
విభావనామహిమచే గ్రహించి లోకుల కది సుబోధము కాదగునట్లభి
వర్ణింపఁగల్గునదే కవిత్వ మనిపించుకొను ననినిరూపింపఁగా ననన్య
సామాన్యశేముపీవిశేషుం డౌషేక్స్పియరు (Shakespear) మహాశ
యుడు “కవికల్పన మజ్ఞాతవస్తుజాతమునకు రూపకల్పన మొసర్పఁజా
లెడి” ననెను. ఏమైన. వర్డుస్వర్థు (Wordsworth) ప్రభృతు లెంచిన
భావప్రాధాన్య మెవరైనఁ బాటింపవలసినదే, కల్పనము తదభివ్యక్తి
సాధనము కాఁగలుగును. దాన నొదవిన యోజికాంతిసాకుమార్య
ర్థవ్యక్తిస్ఫురణాదికములవలన మానవుని మానసికప్రవృత్తి మేల్కొల్పఁ
బడినప్పుడు స్వార్థ ముడిగి లోకకళ్యాణాభినివృత్తి రూపొందుచుండును.

అట్టి నాటకము లామూభాషలలో నవ్వడపై డేర్పడిన రంగస్థల
ముల కెక్కెగలుగుటయో పండితసామరహృదయంగమములై తల్తల్ద్ర
సనాగ్రన ర్తనావ ర్తనము లందుచుంటయో సంఘటించుచుండును. గీర్వా
ణముం దిట్టివి వెలయించినవారిలోఁ బ్రముఖమార్గదర్శి యనఁదగు శ్రీ
భాసమహాకవి తరువాత, “పురా కవీనాం గణనాప్రసంగే కనిష్ఠికాధిష్ఠిత
కాళిదాసః అద్యాపి తిత్తుల్యకవే రభావా దనామికా నార్థవతి బభూవ”
యన విఖ్యాతుండౌ శ్రీకాళిదాసకవిశేఖరుడు నాతిని “యభిజ్ఞానశా
కుంతి”లాదికములు నెలుండ “ఉత్తరే రామచరితే భవభూతి ర్విశిష్టతే”
యనఁ బేర్కొంగొంచిన యమృతహాకవి “పదవాక్యప్రమాణజ్ఞత”నుగూడఁ
దలఁదన్నె నన్న వన్నె గన్నమిన్న “మాధుల్య” సగోతోత్పన్న “భట్ట
మురారి” విశ్లేషుం డొక్కరుడు వెలసెను.

ఈతిని దేశకాలాదికములు సువ్యక్తములు కాకయున్నవి.
గోదావరీభీమేశ్వరవర్ణనాదికములనుబట్టి తత్ప్రాంతీయుఁ డనియూహ

మఱి, యీనాటకము సముద్రతీరమందలి (జగన్నాథములోని) పురుషోత్తమభగవానుని రథయాత్రకై చేరినవారియెదుట నాడఁబడుట ప్రస్తావనాంతర్గతమగుట నెన్నఁదగియున్నది. 12 వ శతాబ్ది కీవలది కాని “కవీంద్ర వచనసముచ్చయ” మం దుదాహృతము లైన యీతనిశ్లోకములనుబట్టి తత్పూర్వండునియు, భల్లటవాచస్పతిమిశ్రాదులకు సమకాలికుఁడగుచో నవమశతాబ్దిలోనివాఁడే కానువచ్చుననియు నెంచుచున్నారు. నిజకులగోత్రవివరణము దానే యొనర్చియుంట మహాకవియో వర్ణమానుని సూనుండనియు తంతుమతీగర్భశుక్తిముక్తాయమానుండనియుఁ దెలియఁగలము. అతఁ డేమేమిపల్కినను “అసత్కీర్తనకాంతారపరివర్తనపాంసులాం వాచం శౌరికథాలాపగంగయైవ పునీమహే!” యన్నచందాన నున్న పరమపవిత్రశ్రీరామచంద్రచరిత్రప్రతిపాదకంబయిన “అనర్ఘరాఘ” వాభిదాననాటకప్రబంధే మనకు లభించినది. “అలంకారకొస్తుభ” “కువలయానం” దాదులందు నుదాహృతము లైన “దేవీంవాచము పాసతే” మున్నగు నెన్నియోశ్లోకములు గ్రంథస్థములుగా మన కగపడమిని దత్కర్తృకము లింక నున్నవనిమాత్రీ మూహింపఁగలుగుదుము. “సౌంధ్యనిర్భరగభీరమనోహరంబు”లై వాల్మీకివాగమృతకూపనిపానలక్ష్మీ విలసితము” లైన యీతనివాక్కులను బండితరాయ, విశ్వనాథకవిరాజ, సర్వజ్ఞసింగభూపాలాదు లెందఱో సేకరించియుండ, రఘువీరచరిత్రకారుఁడు “మాధుర్యైకభువాం మురారివచనా మాస్వాదియైస్వాదిమా సంతుష్యంతి తియేవ నూతనసుధా వేణీషువాణీషు సః యనియగ్నింపఁగా, నొరులు “మురారిపదచింతాయాం భవభూతేస్తు కాకథా భవభూతీం పరిత్యజ్య మురారి మరీచికురు” యన్నది మున్నుగాఁగలవెన్నో మదికే దగులకమానవు.

“ఉత్పత్తిస్తే మమతు కోఽపి సమాసధర్మాః కాలో హ్యయం నిరవధి ర్విపులా చ పృథ్వీ” యన్నభవభూతిమహాకవివాక్కు వ్యర్థమానా? “యత్రౌఢీత్వ ముదారతా చ వచనాం యచ్చార్థతో, గౌరవం తచ్చేదస్తి తతిస్తదేవ గమకం పండిత్య వైదగ్యయోః” అన్నసుకవివాగ్భవభూతి నిబ్బరమగా నబ్బిన విద్వత్కవిసార్వభౌముండీ

“బాలవాల్మీకి” బిరుదాభిరామంను నిజసూక్తి ముక్తాఫలముల విషమ దృష్టివిరహితసూరివ రేణ్వైక హరిహరాయమానంబుగా నొనరించి యున్నాడు. పూర్వోక్తపరిణతప్రజ్ఞాధురీణుడు “తా మేతాం పరిభావయం త్వభినయై ర్విస్యస్తరూపంబుధాః శబ్దబ్రహ్మవిదః కవేః పరిణత ప్రజ్ఞస్యవాణీ మిమామ్” అన్న దానికిఁబై మెట్టుగా “సమస్మీలత్సూక్తిస్త బకమకరంద” బిందునందోహతుండిలాయమానశృంగారంధుం డీతండు “న శబ్దబ్రహ్మఖ్యం పరిమళ మనాఘ్రాయ సుజనః కవీనాం గంభీరే వచసిగుణదోషా న్యచయతు” అని యాన వెట్టుటలో శబ్దబ్రహ్మ వేత్తుతా గరిమంబు నందిననే కాని యిందలిరస మాన సందట కందనేర దని రూఢపరచినవాడయ్యెను. కావుననే, వ్యాఖ్యాత, హరిహరపండితుడు “హృదయాకలితాశేషశబ్దశాసనసంవిదః మురారే రిహ శబ్దార్థత్వత్తం కో వేద త ద్వద !” యని యడుగఁజూచెను.

అట్టియీతండు నల్మికోద్భవుని భానదిజ్ఞాగభవభూతిప్రభృతుల నుద్దేశించి “యది త్సుణ్ణం పూర్వై రితి జహతి రామస్యచరితం గుణై రేతావద్భిర్జగతి పున రిన్యో జయతి కః?” అనుచు “ధీరోదాత్తగుణోత్తర” నాయకగుణాగ్రామోపసంవర్గణః బునకుం గడంగెను; గాని, నాటక లక్షణాదికముల నెందు సతికమింపకున్నను నీతని “పంథ” మాత్రము వేటయ్యె నన్నతవఱకైన విననివా రుండరు. సాధారణముగా నాటక రచయితలువర్ణనాంశ బాహుళ్యబునందుఁగాక స్వభావోన్మీలనానుకూల తత్వత్పత్తివాగ్రచనాచిత్వంబునందలగ్నచిత్తతెలయించి హృదయా వర్జకకథాసన్నివేశముల సంఘటించుచు గొతుకోద్దీపికముగా, శ్రోతృ పేయమృదుశయ్యాలుంకారవిశిష్టద్రాక్షాస్ఫూరకఘక్కి నెక్కినఁబల్కఁ జూతురు. ఇయ్యది చంపూరిచనఁబోయనఁ బోడవున నక్కడక్కడఁ గథాగమనంబున కిదేటియంతిరాయ మనికూడఁగోఁపఁదగు సంతగా నేవేవో వర్ణించుచువచ్చినదిగాక యించుమించుగ నప్తాదశ వర్ణనము లెట్లైఁ జొప్పింప నెంచెనో యన్నట్లు సప్తమాంకమంతయు దేశపర్వతవాహినీవట్టణాద్యభివర్ణనబహుళంబుకావించియుండెను. “గురు కులకీర్ణం” డీతనికిఁ బిండి మెండుగా నుండుటగావలయు శ్రీనాథ

మహాశివీ యొరవడిగా “ఉద్దామమ్యుమణిమ్యుతివ్యతికరప్రక్షేడదర్శోపల
జ్వాలాజాలజటాలజాంగలతటీనిష్కూజకోయష్టయః” అన్నరీతినారభటి
మెఱయ నిజప్రచండపాండితీస్ఫరక వాగ్గురిని సెలయేటివాటమున దొర
లించువశ్యవాక్త్వంబు వెలయించుచు “వీరాడ్యుతారంభగంభీరోదాత్త
వస్తువిన్యస్తహస్తుండై సమస్తపదజాలంబులతో నడిపి నారికేరిస్ఫరకత
కల్పించిన వాడయ్యెను. అంతతోఁబోక, “చేతస్సుక్తికయా సీషీయ
శతశ శ్వాస్త్రామృతాని క్రిమా ద్వాంతై రక్షరమూర్తిభి స్సుకవిना
ముక్తాఫలైర్గుభితాః” అని తాఁబక్కినయల్ల శబ్దశాస్త్రంబు నందలి
తన నూతనోపజ్ఞ నగవఱప గూఢప్రయోగంబు లెన్నే ననుసంధించి
యుజ్జ్వలద త్రభట్టోజదీక్షితాదులకే భిక్షముఁ బెట్టఁజూచినదిగాక “ప్రకృ
ప్తక ర్త్రభిప్రాయకియాఫలవతో విధీన్ ప్రయుంజానా స్త్వయా వీర
పరిపాల్యామహే వయమ్” అనుటలో “క్రియావదే కర్తృగామిని
స్వంతేతః జతశ్చధాతో రాత్మనేది స్యా” త్తను దానిని సూచించి
యున్నట్లే ‘జనికర్తుః ప్రకృతి’ యన్నచో ‘జాయమానస్యహేతు
రపాదానం స్యా’ త్తను కారకాంశమునేకాదు, ‘స్థానివద్భావము’లే
కా దాకృతిగణ”ములే కా దిచ్చవచ్చినన్ని యిమిడ్చెను. ఇంక,
“ధర్మస్థేయం తవైవ వచాంసి” యనుచో మీమాంసాపరిభాషఁజొప్పిం
చెను. మంత్రశాస్త్రపరిభాషయు నట్లే. ఆయాసందర్భములెల్లం బరి
కింపఁగా నిది పాండిత్యప్రకర్షకై కడుంగడు శ్రద్ధతోఁ గూర్పఁబడినట్లు
తెల్లము కాకమానదు. అందలిభాషయు దఱుచుగా బహుశనై ఘంటి
కాద్యాధారమువలనఁగాని భేదిల్ల నట్లుండును.

కాని పదసన్నివేశముమాత్రము శుక్రిసుఖావహమై యీతఁడు
“సంగీతసాహిత్యపారదృశ్య” యనుటలో సందియ మింతయు నుండఁ
గూడ దనిపింపకమానదు. అందందుఁ బొందుపఱుపఁబడిన యుపమానో
పమేయసాచుగ్రి యనోన్యోచ్ఛిష్టమై నూతనభావోదయంబునకుఁ దావ
లంబై చూపఁబడెను. ఇంకఁ గథావిషయమందన్ననో. రంగస్థలానుకూల
వ్యూహసంఘటనలను నందుఁగూడ నద్వితీయత నగవఱపఁగలిగెను.
ఇందు జనసాసమున ఖరదూషణాదులను రావణుడు వాలిగొఱకే

నిల్వెననుటయు, విశ్వామిత్రాశ్రమముననే వామనమూర్తి తపంబొనరించెననుటయు, వార్తాహరిణిమంథర శ్రమచేగతింప శ్రమణి పరకాయ ప్రవేశవిద్యచే బాంబవంతునితోడి స.ధానమును గల్పించెననుటయు, గుహుడు లక్ష్మణునిచివుండై రామసుగ్రీవులనడుమను దౌత్యంబు నేజిపెననుటయు మున్నుగాఁగల వెన్నోచాణక్యకల్పన లనిపింపఁదగునవి యిందలి నిగూడై తిహ్యముల నడుమఁ గొడకట్టుచుండును.

ఇట్టియనన్యసామాన్యవైదిగ్యంబు వెలయుంచున వరసభరితాగాధ కూపస్థితంబుల నుద్ధరింప సాధారణుల కెట్లైన దుస్సాధ మనకతీతదు. ఉద్ధర్తలు కాఁజూచు శబ్దబ్రహ్మవేత్త లెవరై నను 'ఉత్తారణో భూషణ మస్తిమాలా భస్మాంగరాగో గజచర్మవాసః ఏకాయస్థేపి ధనాధినాశే సఖ్యా దశేయం త్రిపురాన్తకస్య' యని చదివినమాత్రినే సహసంబుగా నాలకింపడు? ఇంక, “స్థానేషు శిష్యవివక్షా ర్వినియుజ్యమానా విద్యాగురుం హి గుణవత్తర మాతనోతి ఆదాయ శుక్తిషు వలాహక విప్రకీర్ణైః రత్నాకరో భవతి వారిభి రంబురాశిః” అనిచదువఁగా విన్న ప్పటికంటె

మ॥ ఉపదేశించినవిద్యఁ జాఁఁడులయి శిష్యులైక్కుచందాల ని

క్కవుగ్గేర్తిన్బహుచోఁ గనన్ గుగుణోత్కర్షంబు మెండొను, దానువయోగించినయభిని ర్మాయిలు వ్హోద్యోగతిన్ శుక్తివా రపుటి న్జిల్కుటఁగాదె వార్ధి యలగున్ రత్నాకరంబై భువిన్ |

అన్నయాంధ్రీకరణము చెవినిసోఁకినంతినే నాదృశ్యలక్ష్మీప్రసాద మొనవి. యీధారయే “భువనగిరి”నుండి యవతరించె ననిపించును.

అంత నిట్టివానికై తడవఁగాఁ బడేదవశతాబ్దిలోనే యొక తిమ్మ భూపతియు, నాధునికుఁడుశ్రీకూచురత్యనారాయణకవియుననురూపముగానే శ్రీవ్యప్రబంధములుగా మార్చినట్లు విందుము ఇంక. శ్రీ ఆకొండి వ్యాసవండితవ్రథృతులు ననువదించుటంగంచుము. అందుఁ గొన్ని ముద్రితము లయ్యుం గాకయు నెట్లైన నందఱు కందుపాటుకానేరవు. ఇప్పుడు తుద కిద్దానిసేకరించి పరికింతము.

కర్త విజయరామకవి. రసజ్ఞులెఱిగిన “ప్రతిభారవి” భువనగిరి ప్రసిద్ధకులజాతుఁడు. ఈతనియగ్రజులస్మన్నిత్రవతంసులు శ్రీకోదండ చాణిగా “రుత్తరరామచరిత్ర” మతిపేళలమైనైలి నాంధ్రీకరించియుండ, నీతం డొక్కటికాదు—మున్నుండే “కిరాతార్జునీయము”ను దెలింగించి పండితామోదముం బడసినమీదట, విభిన్నగుణగణవిశిష్టములైనకాళి దాసకర్తృకములు “మేఘసందేశాభిజ్ఞానశాకుంతలము”లను శ్రీమదాచార్యవీరచిత్ర ‘సౌందర్యలహరీ’ ‘శివానందలహరు’లను శ్రీమద్భగవద్గీత”ను దాఁ బునరాంధ్రీకరణంబు లొనర్చినదేకాక, లోకకళ్యాణంబు’ స్వతంత్రముగను నొనరింపఁబూనియున్నాఁడు. అట్టియీతని నొక్కట నొక్కమిత్రవతంసుఁడు “ప్రతిభారవి”ననిపించికోఁజాలితినిని మురియుట కాదు. మురారిం జూచిన వెంటటిసరళవాక్కునఁ బరారికావలసినదే యన్నమీఁదటఁ దానిది రచియింపఁబూనితి ననుచు నిందలిపద్యములం దెచ్చి యథామూలముగాఁ బరికింపునుని కోరుచు మాకుఁగలసోదర న్యాయమున నన్నిటియట్ల నాయొద్ద విడిచెను. కొంతకాల మైన వెనుక,

“ఉ॥ నాకడసారిపిల్ల పయిన స్థలమక్కువపెక్కువ స్థలా
లొకడఁ గోర్కొమై. గురుకులక్రమశిక్ష లభింప సాధువా
క్రీకరులైనవికాడకుఁ జేర్చితిఁ. గందువకందు పేరులు
ల్లాకున గర్వి కాదుగద ! లక్ష్యసమన్వితయై చెలంగునా !”

చ॥ అనఁగలకల్పకోల్పలిమి నందుకొన, నొనలందు సాధువే
యనఁగలకల్పనన్ జెలంగునా, తనమాతృకమాద్రీఁ జౌఞ్గగుం
ఫనముల మానకాదుకద ! మాటకుమా తెసకొల్పి వ్యంగ్యవ
ర్తనమును మానకే. భవదుదంచితవత్సలతన్ గడించునా !॥

ఉ॥ అంకపురండునీక, భవదంకపుఁ బాంకముమేల్కొల్పి, న
ప్రాంకములందు, దివ్యఘటితాంకయుతంబుగనై. సదస్యస
ర్వాంకవిజేతృతన్ వెలయునట్లయి, నాకడసారిబిడ్డ నా
యంకముఁజేర సాగుననునంకముకై కుతుకంబు గాంచెదన్ ॥

అని వ్రాసిన దానిలోనే పాఠకలోకమున కీతని రసవత్కవితా
నైపుణ్యము చూపబట్టెడుగాదే! అందుల కీయనై నప్రత్యుత్తరమిది చిత్త
గించునది.

చ॥ అవిరళకీర్తిధాముఁడు మురారిసుహాకవి. తా నసర్వ రా
ఘవ, మిల, నారికేరగతిఁ, గల్పనసేయఁగ దృశ్యకావ్యమున్.
“భువనగిరి” జనించుటను, బోలదె నీ కది భేదిలన్ ! వచః
ప్రవణలనచ్చవీ! విజయరామకవీ! రచితాంద్రభారవీ!!

మ॥ సకలాంధ్రీకృతపద్యజాలములు, “తూ-చా” తప్పకుండంగ, ‘మ
క్కి-కిమక్కి’ యనులెక్కఁగాక, రుచిరోక్తిస్సూర్తిదీపించు పూ
ర్వకవిశ్రేష్ఠులబాట వీడక, స్వయంవ్యక్తిత్వమున్ జూపుచు,
స్రవకటాన్తశభావసంపదుశోభ స్మిజ, నేఁ గాంచితిన్ ॥

క॥ “కాలేజిగరతె” యయ్యున్

శీలంబును గుణముఁ గల్గి, శృంగారవధూ

ప్రాలంబలక్షణాన్వితఁ

గా లీలఁ బరిష్కరింపఁ గడుఁగూర్చునదాన్ ॥

గీ॥ తల్లి గడుసెయైనఁ దా మృదుభావల

కిక్కయకాచు నొప్పు నక్క జముగ,

జిలుగుపలుకు లొలుకఁ దెలుఁగుఁదనం బెందు

నిలువఁగలుగు, నొర ! నేర్పుమీఱ ॥

శా॥ మూలంబువర్ధినుంచుకొంచు, నిది, యామూలాగ్రముంగంచుచో
శైలిం జౌగిధిని గూఢసారతయు, ద్రాక్షారీతికిన్ మార్పుభా
సాలాలిత్యము, సర్గకౌరవము, వాక్పాత్యమే, యిందు, నే
మూలన్ జానుగఁ గానుపించుట, యశమ్మున్ జిమ్ముదానిమ్ములన్ ॥

ఇట్లునుటలో నిజాభిప్రాయము సూచితిమైనను గేవల మిది
యభినందనమాత్రిముగ నెంచకుండుటకై యాయాంధ్రీకర్త రసపోషణ
మేయేవిధమునఁ గావింపఁ జూచినదియు దిష్కుఱుముగా వివరింపఁబోవుచు
మచ్చునకు మూలముగొనిభావములఁ బోషించినవిధాన మొక్కింత

యగపఱచును. “విద్యాశ్చతుర్దశ చతుర్థ నిజాన నేషు సంబాధమస్మి తవతీ రవలోక్య వేధాః తా భ్యోఽపరాణి నియతం దశ తే ముఖాని స్వస్యప్రణవు రకరోత్స కథం జడోసి!” యనుదానికి, (౬-౪)లో మూలము లోని దిందుఁ బద్యార్థమున నే యిమిషిపోఁగాఁ దుడిముక్కకు (కథం జడోసి)= “మిషి మేలపుజడ్డ మునింగి నీ విట స్థూలి కుమారిల స్థలఁపుగొంటి వి దెచ్చటినుండి వచ్చెరా? “యని చేర్చుటవలన సకల విద్యాప్రణేతృబ్రహ్మసంతతిసంభూతుండవయ్యు జగన్మాతృకల్పసీతాప హరణ మొనర్చునంటిటి కార్ణాకార్యవివేకశూన్యతకుం బాల్పడితివే మనుమూలస్థితభావమునకు మఱిఁతవన్నెఁదెచ్చినది. ఈమాతృము స్వాతంత్ర్యమైన నూనరాదని యెంచుదోష్టైకదృక్కులు కొందఱి యిది యమూలకమనియు నామూలస్థితావ్యయార్థం బేదో యిందుఁ గానరా దనియుఁ దడవుట యెఱుంగుదుము, అట్టికై నరులం గొందఱు సూత్ర భారుండు పిలువఁగా వచ్చిన నటి ఇయమస్మి ! యన్నదానికి ‘ముక్కకు ముక్క’గా నేనయితి ననుమాదిరి భాసాంతరీకరణంబు లొనర్చుటయుం గందుము. అట్టి వెంతయింపుఁగొలిపి లోకాదరణపాత్రములు కాఁగ ల్లునో యోజింపుఁడు, అవి యడుగుబద్దతోఁ గొలిచినరిపుచ్చజూచు గణబద్ధవాఙ్మాతృములే యగును. ఉచితజ్ఞత వెలయించుస్వాతంత్ర్య మగపఱపఁగలిగిననేకవిత్వమనిపించుకోఁగలుగునన్నది రసజ్ఞహృదయైక వేద్యము. ప్రత్యేకమూర్తిత్వవిభాజిత్వ ర్తిసాంద్ర్యంబు లాబహువిధ సుపసిద్ధగీర్వాణకవిశేఖరవాఙ్మాలంబుల నలవఱచికో జాలినయిాయాం దీక్ష ర్తవాగ్రీతి నిజనైపుణ్యమగపఱప నముచితస్థలంబుల నన్వేషించు కోఁజాలు ననుటలో నబ్బరములేదు.

నలుదెసల నొక్కటఁ జూడ నేర్పడినయాచతుర్మఖములఁ బ్రపౌ త్తునిదుర్వృత్త ‘మాచెవినాచెవినినిన’ప్పుడు ‘విష్వగ్వృత్తిచే’ నల్ల యే తెఱఁగై యాతలవంపుల న్లుడుచునో !’ యనుటలో “అసంగతా నమ యితం” (౫-౧౪) అన్నది ధ్వనిమాతృవ్యంగ్యముగా స్ఫురింపఁజేయఁ బడదయ్యెనా? చూడుఁడు. రఘుగామునకుం బరశురాముండెదురై, ‘యీశకరపీడనపీతసారం’బై ‘తునిగెవిల్లు నిమిత్తమాత్రుండ వెనీ’వనుచు ‘అకర్షకార్ముకం గరుడధ్వజస్య’ యని చేతికిచ్చుటఁజేసి, ‘చాలుదేని’

యనునాలుగక్కరాలు చేర్చినంతనే యాధనుగ్భంగముమాటటండ
నిందుభూభంగంబుతోడి వీరధర్మంబుతోఁచుటలేదా ? కేటాక్కట
సీతారాములు నిచుళనికుంజపుంజంబులందు నెఱిపినపైర్వవిహారంబు
సందలిశృంగారచేష్టలు మదికిరాఁగా,

స్వవపుషి సఖలత్మ స్వేనకృత్వా భవత్వా
కృతమితి చతురాణాం దర్శయిష్యే సఖినాం
ఇతి రహసి మయా తే భీషితాయాః స్మరామి
స్మరపరిమళముద్రాభంగసర్వసహాయాః

అను మూలమందలి భావం బీకవి తేజమాటలతో
'నామెయి నానఖాంకురము, నాసఖ ! నీకృతమంచు నీసఖి
స్తామముతో' వచింతుననుచున్ భయపెట్టఁగ, మానియింకిలిన్
నామదిఁ దృప్తినొందఁగ ననంగపరిమళముద్ర, స్వేచ్ఛ నే
నేమొనరించినన్ సయిచితే'అని యనువదించి, తుదకు

'అలనాఁ డెటువిస్మరింతునో'యనుచుఁ గథానాయకుహృత్ప్రేమం
జూచ్చినంతనే కరుణరసంబు ఖండితగా నీవలికి వచ్చినదికాదా ? ఇట్లే
యీతం డెదిచేర్చిన రసబాషకమేయకాచుండునన్నది చూడఁజూడఁ
బాతకలోకమునకే క్రమముగా సువ్యక్తముకాఁగలదు.

ఇంకఁ దానే ద్విరేఫయుతనామధారియవుటంగావలయుఁ దఱ
చుగా భృంగౌపమ్యంబు లనుసంధించుచో. - "పీత్వా భృశం కమల
కుట్మలశుక్తికోశా దోషాతసీం తిమిరవృష్టి మధ స్ఫుటంతః నిర్వ న్నధు
వృతకదంబుషా ద్వమంతి విభ్రంతి కారణగుణానివ మాక్తికాని"
(2 47) యని కమలాకరములు పీతతిమిరంబు లొటనుపాదానకారణ
భూతవైల్వగుణావహంబులుగా నభివ్యాజంబున నీలమూక్తికంబులను
గ్రక్కుచున్న (2 11) వన్నవాఁడు; కేటాక్కట నిజమనోహరవాక్ప్రీ
విలసితత్వంబు వెలయ "అరిషడ్వర్గపనాయ మస్యాస్తాత ! పదానిషట్
తేషా మేకమపి ఛిందన్ ఖంజయ భృమరీం శ్రియమ్" (6-9) అని
కామమునన్మూలించి ననేకాని సిరి సుస్థిరము కానేర దన్న దానిని
"సిరి యనుభృమరీక జరణము లరిషడ్వర్గములె యాట నం దొకదాని

న్వితించి యని యనువదించుచో మూలస్థిత 'భృమర'శబ్దమునే గ్రహించుట భృమణశీలత్వధ్వనిసంపాదనముకొఱకే యని గుర్తించి ముదము దుదము.

‘అభేదే నోపాస్తే కుముద ముదరేవాస్థితవతో విపత్నానంభోజా దుపగతవతో వా మధులిహః అపవ్యాప్తః కోపి స్వపరపరిచర్యాపరిచయ పృబంధ స్సాధూనా మయ మనభిసంధాన మధురః (6-6)’ అని కుముదవృత్తమునకును సాధువృత్తమునకును మూలము దుపమానోపమేయభావరూపవ్యంగ్యమాపాదించిన దటుండ “కోః ముతే సంతోషో యస్మా” త్తను పుష్పత్తిచేభూసంతోషపృదశ్రీరామచంద్ర మూర్తియు ‘అంభోజాశబ్దగ్రహణంబున నిందిరాభిన్నజానకీదేవియు, ‘మధులి’బృబ్దమువలన వానర రాక్షసులును ‘ఉదరశబ్దలక్షణార్థగ్రహణంబున స్వసేనాస్థితలు సనుస్ఫురణముకూడఁ గలుగునవకాశముదవనయ్యెడు, నది తెలుఁగులో నొప్పింపఁబడెనా యని ప్రశ్నింతురేని, నానార్థనిఘంటుసాహాయ్యమున మైదాపిండివలె సాగింప నొనానిర్జర వాక్కులబొందిక నెందు నందింప వలనుపడదన్నది తల్జితకల్పిని విశదముకాఁగలదే కాన ‘సాధు లెప్పుడనవా రొరు లం జెడసేయఁబోవకే నినుతురు సేవ నెవ్వరికీ నేనిసుధామధురక్రియార్పిన్” అనుసద్ధాంతరన్యాసమునందలి వాక్కుధామధురక్రియారూపర్పరి నోలలాడి దాన సంతృప్తి నందవలసినదే యని చెప్పకతీరదు. ఇట్టికవితార్పరియయ్యు స్వభావోక్తి యొప్పించుచొప్పుగా -24లో ‘శృమ వదలి నిలిచి నిలిచి యెట్లుప్రవహించెడినో’ యనునది గమనించునది.

“స్యాదేవతోయ మమృతప్రకృతిర్యదిస్యాన్నైకాంత మద్భుత మిదం పున రద్భుతం సలక్ష్మీం తుపారకర కాస్తుభ పారిజాతధన్వంతరి ప్రభృతయో యదపాం వివర్తః (7-12)” అనుచో, బారిజాతమైనసేమి వేల్పుగిడ్డియైన సేమి యిష్టార్థప్రదం బొనట్లుగానే “అయిన న్నాఁదగుతే సుధాప్రకృతి యాయంభోధిసీరంబు వింత యొకింతేనియు లేదు దాన, సిరియున్, జాబిల్లి యున్. వేల్పుగిడ్డి ము ధన్వంతరి. కాస్తుభాదు లటఁ బుట్టెన్నఁగఁ ద్రైలోక్యవిస్తయమానాద్భుతగాధకాదె”యని తుదకు

‘మహిన్ సంద్రంబు సామాన్యమే?’ యనికూడఁ జేర్చుటవల్ల సుధా ప్రకృతి యశాసీకవితారసాంబుధిమహిమంబున సామాన్యంబ యనితోఁప నిందలి యాయూరసంబులం జవిచూత మనిపించును.

ఇది వీరరసప్రధాన మానాటకముగాన ముందు రౌద్రవీరాన్ని తము లొప్పించినవిధమును బరికింతము. అవి యెక్కువగాఁ బరిశురామ ఘట్టమునను నడుమ నాయూరాక్షసులతోఁ దలపడినసందర్భములం దుదకు రామరాణసంగ్రామమందు సత్యధికముగాఁ గాన్పించుచుండును ‘కల్పాంతకర్కశక్తతాంతభయంకరంబు’ (6-77) నాఁగా’సకలభూమిని సీరాక్షసం బొనర్ప నిడుతఁ బుణ్యాహమంగళం బీధనున్న (6-31) అనుచుఁగౌళికయాగంబుఁగాచి‘దిక్కులంకషకీర్తిగౌతంబు’గా“ఎంతటి మేటిరాజులకునేచియుఁ దేజికనంగరాక భా స్వంతిమునై సమస్తసుర సంఘకళాపరిపూర్ణ సారిసంక్రాంతి నెసంగు శింకరునికార్కుకరాజము నెప్పు డాతఁ డిం తింతలుగాఁగఁ దుగించె నపుడే” (4-16) అన్నదియు, ‘అలశివు నప్తమూర్తు లొకటై కదియంబడె. నప్తదిక్తు లులవల మోగె. నల్పచెవుల న్లగుగింగురు నోకె నెన్నిదా కులగిరు లయ్యెను గ్గురగకోటి కులాప్తక మ్మలలాతె దో ర్బలరఘురామకర్ణితపురాతన కార్కుకభేదనధ్వనిన్’ (3-54) అన్నదియు విన్నంతనే శివధనుర్భంగం బెంతయున్నతావహంబై నదియు మూలాతిరిక్తముగాఁ బ్రదర్శితమయ్యె ననిపింపకమానదు.

అంతతోఁ బోయెనా? ఆధ్వని ‘కృతవీర్యనందనవధూబాష్ప ప్రియంభావుక’ నారాచండై ‘హేలామాత్రముగా సమూలముగ భూమిశాన్వయస్తోమముల్ కూలంజేసిన’ యా‘విపులభుజశిలాస్తంభ విభ్రాజమానజ్యాఘాతశ్రేణిసంజ్ఞ’నకు శ్రుతిపుటగోచరమైనను “ఎంతో యాతల న్నాదుగొడ్డలి యిట్లీతనికోసమై వెదకుఁ జెండన్ జండవహ్నిక్రియ” నని తలఁడఁగా, “జాతస్సోహందినకరకులక్షత్రియ శోత్రియేభ్యో విశ్వామిత్రానపి భగవతో దృష్టదివ్యాస్త్రపారశిస్మిన్ వంశే కథయతు జనోదుర్యోవా యశోనా విప్రేశస్త్రగహణగుణ స్సాహసిక్యా ద్భిభేమి”. (4-49) అనికదా రాఘవుండువలికి. యేమైనను

“దుర్మదబాహుం డగుతార్తవీర్యుని సహస్రస్థూలహస్తాభిషైః బాదలం
జేసిన నీభుజాబలముపెంపున్ జూపుమా నాపయిన్.” (4-33) అని
డికొన్నయెడఁ “బులివయిపుట్రుగా గురుధనుస్సును దుగ్రించుటఁ బోదెఁ
గూర్చె” (4-34) ననుటలోని లోకోక్తిగ్రహణమువల్ల నిట మఱింత
ప్రోదిఁ గూర్చెడినిగాదే! ఇంక భయానకంబుగా “కౌశికయాగమే
మొదలుగాఁ బగ రాఘవసూనులందు లం కేశున కిష్ట బంధువులునే
స్వతులైరి, త్రిశక్తిసంభృతా వేశుఁడు, మాయలాఁడు, బలవిశ్రుతుఁ
డెమ్మొయి ముక్కులంజెవు ల్నాశిలుడెల్లమోముఁ గనినన్ మది
సైఁచునొ రేఁగకుండఁగన్” (5-5) అన్నప్పటిస్థితియొక ‘బులివయిపుట్రు’
యన్నట్లేతోచును. దాన భీభత్సంబు దోచ-‘వానరదైత్యసంచయ
కబంధము లెగతి నివ్వడైన లోకానకు భీష్మదస్థితులఁ గన్నడునో! వెయి
నెత్తురేటు లం భోక్షిక్రాత్తభార్యలుగఁ బార్లునఁ బాటునో! వేలవే
లుపుం జానలు నూత్నివీరవరసంగతిఁ గాంచునో!’ యనిపించును. తుద
కెఱైన జమదగ్నిసూనున కై నట్లే “సిగ్గలముకొన్న”మీదట “శివాస్తే
పంథానో వ్రజ నిజగృహేభ్యో నిజగృహాన్ కి మన్య త్సర్వేషాం గుణ
మయశిరోమాల్యవపి నః” అనిశాంతవాక్యములకు దిగినమీఁదటఁ
గరుణంబు దీపించు ఘట్టములు మదికిరాఁగా శ్రీరాముఁడు భరతునితో
“అయ్యయ్యో! యెంతచాలెను ద్వందంగము! వెన్నెలకంబమయ్యెనే
మయ్య! కవుంగిలిం గొనఁగదయ్య సనున్ముదముబ్బునట్టు, లోయయ్య!”
యన్నసాదరవాక్కు లాలింతము. అంతతోఁబోక “కడుంగడుంజవల
యశాకమలాలయ కౌస్తుభంబుపై నెయ్యపుసాదరప్రియతనేకద విడదు.
విష్టువక్షమున్!” అని చమత్కరింపఁగా, నింక శృంగారివిలసితం బైన
“రోమాంచోచ్చసదంగసంధినిబిడై రాలింగనై ర్యామినీం, శేషీకృత్య
విసృణ్వతే నిజరహశ్చాతుర్య మేణీదృశః” అనుపట్టునఁ ‘గ్రీనీడ ల్తమ
కౌనుబంటి వలయ న్లేరింత నేనాక్షు ల త్యానందంబుల వెల్లడింతు రను
భూతంబు ల్గ్రహశ్చాతురుల్’ అనుటలో ‘నాభిదఘ్నము’ను ‘కౌనుబంటి’
సేయుఁగా కది రహశ్చాతుర్యవేదులకే వదలి “కర్ణోత్తంసయవాంకురం
కరతలే కృత్వా హసిత్యా మిథ స్సంహూతః పురుహూతపౌరయువతీ

వర్ణేణ కాత్మాహలాత్ గ్రాసార్తిక్షుభితో య మంకహరిణః కుర్వీతకింకిం
 కలా కంధా మిందుమతీ మజస్ర ఘటనోద్ధాటశ్చ ధావస్థితామ్” అన్నహా
 స్యోక్తికి” జవరకుం గంధులేడి యెదిసేయునో! సభిన చంద్రుశాసెనన్’
 అన్నది మఱితయింపుఁ గొల్పునదిగానే యెంచఁగలుగుదుము అపై
 నెట్లో కంటఁబడిన యాచందరు స్వీడక “ప్రత్యాసన్నతపారధీధితీర
 క్లిశ్యత్రమోవల్లరి”యై ‘రాజన్నూత్నమృణాళఖండిరుచితో రాజీవసం
 వర్తికా తేజంబు న్ముడిఁగించు, స’య్యమృతాంశుఁడు ప్రొద్దుకుంకిరా
 నిమిషముఖతఁ జూపుతమ్మిగృహిణిన్ శశిపావ మూసఁగా “శౌరాంగీవద
 నోపమా సుకృతమాదత్తే ఎతిర్యజ్వానా”మన్నది కన్నంతనే “రిక్కల్దించి
 సంధ్యాసలశ్వసంబండు గరంచి పోత నిటులే సాధించిరో” యను దీన
 “నిందుమురారి” యన్నది మదికిఁ దవులకమానదు. ఇక్కడికే గ్రంథ
 విస్తరమైనది ఇంకెన్నిటి నిం దెత్తిచూపనాను. రసజ్ఞులే పరికింతురుగాక
 అట్లుపరికించుచో (5-50) “అడ్డాదిడ్డి”ప్రయోగా లేవైనఁదగుఁ
 (3-39) సరీస, (4-47) ‘సవాల’ సేయక తెలుఁగులెక్కువగావాడుచో
 ‘మూపులెగిరించుకొను’ (3-57) మాది జాతీయములకును, ‘పూల
 కాపు’ (1-15) ‘మిణుకు’ (3-8) ‘చెట్టబట్టు’ (3-12) నెట్లు లావాడుక
 పదాలకును బ్రేషముఁ గల్పించుట సందముపెంపొందించుపూనికయే
 యని యథాయోగ్యముగా సేకరింపఁ జూచునది. భక్తివిభక్తుల లోటు
 లేనప్ప డుపవిభక్తులంతగాఁ బాటించమి క్షంతవ్యముకాదా? 12వ
 పుటలో 28 పంక్తిలోని బాలులారా! వంటి యచ్చుతవ్వలు మీరే
 దిద్దుకొందురయ్యె. ఇంకఁ గ్వాచిత్కిముగా వటుకలహంసికాదిపాత్రము
 లచే నెటనేని వాడనైన గ్రామ్యములనుగూర్చి మాత్ర మించుక ప్రస్తా
 వింతును.

ఇది శిష్టుల కనిష్టమేయైనను బ్రస్తుతకాలవిశిష్టత యద్దానికే
 సర్వవిధాలఁ బ్రకృష్టతను గల్పించుటలో, నూతనప్రియాభినందనలాలను
 లొపెద్దలనే యందుడించుటం జూచిన యిక్కవి మూలమందుఁ బ్రాకృత
 మున్నెడ నందును వచనభాగముననే యీనడక నడచినముచ్చటఁ
 దీర్చికొనెను. ప్రాకృతమట్టిది వ్యాకరింపఁబడిన భాషాంతరముగాకయు

‘రాకుమారుం’డనువానిచేలగై త్తించినట్లే తెన్నుమాలినదయ్యు నుండక
తప్పదు. ఈమాత్రమున నీగ్రంథమంతయుఁ బామరలోకసుగమముం
గా నేరదు. అయినను బ్రస్తుత మిది నిన్నుజాత్యుద్ధరణరూపపురోభిగమ
నంబువంటిదేకాదా? ఇంతకు నిది నాటకమయ్యె. అందు నే నీచపాత్రుల
నోళ్ళచో పలికింపఁబడినదయ్యె. అది యటుండె.

ఇంక ఛందోవిషయమున నేయఖండయతులొయేతాదృశము లో
బహుళాధునికకవిప్రియక్షము తైనవానినిగూర్చి ప్రత్యేకించి వివరింప
నక్కఱలేదు. ఏమైనను నానారసపోషక మైనరమణీయపదగుంఘనముఁ
గలిగి, మూలమునందలి కారిన్యమును జాలవఱకుఁ దొలఁగించి లోక
మున కఁదింపఁబడిన యీనాటక మర్హవిద్యార్థిలోకపఠనీయమై సర్వ
సంస్కృతిభాషానభిజ్ఞ తారకంబును బహుళగుణగణ ప్రస్తారకంబునై
“యాంధ్రమురారి” కీర్తినిస్తారకం బయ్యెడుఁగావుత !

“ఉద్దామభ్రమివేగవిస్తృతజటావల్లీప్రణాళీపత

త్స్విర్లంగాజలదండికావలయితం నిర్దాయ త త్పంజరం

సంభ్రామ్య ద్భుజదండపక్షపటలద్వంద్వేన హంసాయిత

స్త్రైలోక్యవ్యయనాటికానవనటస్సామీ జగత్ప్రాయతామ్॥”

బందరు
15-5-49 }

ఇట్లు, సుదీపిణేయుడు,
నాదెళ్ళ మేధావక్షిణమూర్తి శాస్త్రి

కవిక్షతులపై బండితాబిప్రాయలుము

ఆంధ్రమేఘసందేశముపై శ్రీనాదెళ్ల మేధావక్తామూర్తి శాస్త్రి
కవిగారు 3-1-1937:—

చ॥ సుభవనగిర్వృపాంకకవిసోమ ! యశోవిభవాభిరామ ! వా
క్రృథ గురుఁ డుబ్బి మున్ను 'ప్రతిభారవి'యం చనె, నేడు దాన నీ
వభినవకాళిదాసవిరుదాంకమునుం గయికొందుగావుతిన
సభలకు నెక్కి నీకృతి ప్రశస్తిగనన్ జయరామనామకా !॥

19-5-1936న మాధవశతకాదులపై న :—

ఉ॥ వింటిని మున్నె త్వత్కృతుల వీనుల విం దొనరింపఁజేయఁగాఁ
గంటిని వానినే యిపుడు కన్నులపండువుగాఁగ నచ్చునన్
దొంటిభవంబునన్ జనని నోచిననోమలపంటలో యనన్
దంటలు మీరలై సుతులు ధారుణిఁ గీరితికెక్కఁ గల్గిరా॥

ఉ॥ సారవిహీనపుంగవులు చాలఁగ నచ్చయి మేలుఁగూర్చునే ?
యారవితారకంబులు రసాశ్రయభావవిశేషభవ్యశో
భారవితేజము ల్సుకృతివర్ణముల న్భువి నిల్పుధీనిధు
ల్భారవిముఖ్యు లౌట నెటువల్కినఁ దచ్చరితంబు లింపుటాన్ ॥

ఉ॥ కైలి మనోహరంబగు రసంబులఁ జిల్కు వచఃప్రచారధా
రాశత యొప్పటం గురులు రంజిలనే సిగ చుట్ట నందమా
లీలను నీకృతు ల్కడిఁ దలిర్పఁగజేయవె! మాధవాదృతిం
గ్రాలునభీష్టముల్ విజయరామకవీ ! రచితాంధ్రభారవీ !॥

ఆంధ్రభగవద్గీతపై శ్రీవేలూరి శివరామశాస్త్రిగారు. శతావ
ధానులు, 25-10-48 మీరు ఎంతయోషాప్రతిభతో వ్రాసిన గీతలుచూచి
చాలనానందించితిని భాషాతరమునకు లొంగనటులు కనఁబడెడుపలు
శ్లోకములు మీకండరువునఁబడి చచ్చవుకముగా తెలుఁగుమీఁతెను.
మీయీకృతి నింకొకమాట కొండాడి విరమింతును.

(శ్రీ) మధ్యాగవతాంధ్రీక ర్తయగుశ్రీమాన్మృదుంబ సింగరాచార్య వర్యులుగారు. జగ్గయ్య పేట 3-5-49 విద్యార్థికి బాతముఁ జెప్పసందర్భమున (మీ) యాంధ్రీకీరాతాస్తునీయమును జూచుట సంభవించినది. “భారవేరగారవమ్” అనుప్రసిద్ధి తెలుఁగుకావ్యములోఁ బ్రత్యక్షము కావింపఁబడినది. (మీ) “భారవి”యను స్వతంత్రకావ్యమును గూర్చి యెంతవ్రాసినను జాల దనినాయభిప్రాయము. పూర్వకపులఘోషలో సర్వాంగసుందరముగాను సర్వలక్షణసమన్వితముగాను ఉన్నదని చెప్పటలో నేమియు సందేహములేదు. మీయాంధ్రాభిజ్ఞాననాటకమును జూచిమిక్కిలిసంతసించితిని మూలమునందలిభావములనుసరిగాసర్వముఁ జేసికొని చక్కని తెలుఁగులో నిర్దుష్టములైనపదపదార్థములపాండిత్యతో ఇది కూర్చఁబడినది.

కొవ్వూరు సంస్కృతపాఠశాలాముఖ్యాధికారి (శ్రీ) కె. వి. నృ అప్పారావుగారు 6-5-49 మీయాంధ్రాభిజ్ఞాన శాకుంతలము నామూలాగ్రముగాఁ జదివెతిని. ఇప్పటికే యిన్నియనువాదము లున్నవే! ఇదియు నేలే! అనిపింపక కొన్నిక్రాంతిపోకడలచే దనవిశిష్టతను స్థాపించుకొనుచున్నది. తమయనువాద మిప్పటికున్నయనువాదరత్నములలో నొకరత్నమై ప్రకాశింపఁగలదని నావిశ్వాసము.

(శ్రీ) అడిదము రామారావుపంతులుగారు, సీనియరు తెలుఁగు పండితులు. M. R. కాలేజి, విజయనగరం :—14.5-1949,

మీయాంధ్రీకృతశాకుంతలమును శ్రద్ధ మై నోపికతోఁ జదివి యానందించితిని. అంకములతుల మీరు పొందుపఱచిన స్వంతపద్యములో నుడివినట్లుగ “నుపేశలో మధురవ్యాపార మేసా” రుచు మీయనువాద మెంతయు హృద్యముగా నున్నదనినామనవి. అచ్చటచ్చటఁ బద్యములకుఁ బాఠాంతములుగ వేటుపద్యముల నిచ్చుచు వచ్చితిరి. అట్టిచోట్లఁ గలపద్యములలోఁ జిన్నపద్యములే కడుంగడు మిన్నగా నున్నవని నానూశయము. 31 పేజీలో 15వ పద్యమున “మంచియాకృతి కేదికాదు మండనంబు”. ఈపద్యపాద మెంతయు ముద్దులు మూలగట్టుచున్నది. ఇంక శిష్టజనవ్యవహారభాష యాలం

కారికమతానుసారముగ మీ రాచరణలోనికిఁ దెచ్చుట మీగ్రింథమునఁ జూపట్టుకొని త్రందనము, గాని యది నిరక్షరాస్యుల వాడుకకు దగ్గర కాకుండ నచ్చటచ్చట సంస్కరింప నవసరమాయని నాయోచన, పండితప్రకాండులును గవితల్లజులు నగు బ్ర॥ చెళ్ళపిళ్ళ వేంకటశాస్త్రి గారును, మధ్వశ్రీ కాశీకృష్ణాచార్యులుగారు మున్నగువారి యభిప్రాయములే చాలును. ఇంకమఱియొన్నిటిం జేర్చునగత్యము లేదనినా తలంపు ప్రాక్షాంతపుణ్యవిశేషముచేత మీకు నిస్తులకవితావిభూతి యలవడినది.

(శ్రీ)యత K V N Apparao మ హా శ యు లు M. A. Principal, Sanskrit College, Kovvur, 21.5.49 'తమరంపిన' "అనర్ఘరాఘవము" నాంధ్రీకృతిని గృతజ్ఞతతో సందుకొని ఆమూలా గ్రిముగఁ జదివితిని. తాము చేసినకృషియు, పడినశ్రమమును గ్రింథమున స్పష్టముగాఁ గన్పించుచున్నది. అనువాదమన్న దేకవృత్తము. అందు సను, మురారివంటిప్రౌఢకవి ననువదించుట కష్టతరము. అయినను దా మిందు సఫలులైతిరనియే నా తలంపు : —

మ॥ తతసారస్వతదుగ్ధవారిధికి మంథానాచలంబై సుధా

ప్రతిరూపంబు "ననర్ఘరాఘవము" నుత్పాదించె మున్నామురా

రి; తదాస్వావనినాకృతృచ్ఛ దనియ నాంధ్రీకర్తలై బల్లన

ర్థత మీ రిచ్చితి రిప్పు డాసుధను నేత్రశోభిత్రపేయంబుగన్ ॥

(శ్రీ)మద్భాగవత 11, 12వ స్కంధములను సమర్థతతో మనోహరముగఁ దెలిఁగించిన బ్ర॥ ఉభయభాషాప్రవీణ వేదాంతపారీణ, మిన్నికంటి గురునాథశర్మగారు, ప్రధానాంధ్రోపాధ్యాయులు. హిందూ కాలేజి హైస్కూలు, గుంటూరు. 31-5-49 ప్రతిభారవీ! తమరుదయతో నొసంగిన (శ్రీ)మదాంధ్రాభిజ్ఞాన శాకుంతలమునుజూచి, కవియైనవాడు రామకథంబోలే శాకుంతలముఁగూడఁ దాఁకనలయునాయేమి? యని లోఁదలంచుచు నట్టై పుటలవిప్పి చదువుదుంగదా! ఇంక నేమన! హృదయము గిట్టుననిండి పొల్లుచు దరుల నొరయుచున్న యానందరసమునట్టై భరింపలేక వాగ్ద్వారపుటలువుఁ జూపవలసివచ్చెను. మహాకవీ! మీ

కవితాధార సుధాసారానుసారియనుట యమృతము తియ్యగనున్న దనుటయే సందర్భచితశబ్దములతో, బద్ధముండుననుటరాకాచంద్రబింబము కళలతో, గూడియుండుననుటయే. ఆరితేటిని మీకలమున వ్యర్థపదములు రలంబడవనుట సూర్యగోళమును దిమిరపటలములు చేరవనుటయే. భారవి మున్నుగాఁ బెక్కుపొత్తముల వ్రాసిన మీరు చక్కఁగాఁ గవిత్వము వ్రాయఁగలరన్నచో నాబోంట్లవచార మొనర్చుటగాదే ?

జలిబిలి తెలుఁగుఁబలుకురవ్వల నెచటఁ బొదుగవలయునో, బంధుర నాంస్కృతిక బంధానుగంధము నెచట సంధింపవలయునో, యలఁజియలఁతి పదముల నెచటఁ జిలుకవలయునో, దీయని జాతీయముల నెచట నేయవలయునో, ఏవృత్తము నెత్తటి నెత్తికొనవలయునో, ఏయవసరమున నసమరసవిసరము బుసబుస పొంగులువాట విసరవలయునో, ఉభయకవిమిత్రా! మీకుఁదెలిసిన ట్లారులకుఁ దెలియదనుట నా హాసోక్తిగాదు.

అచటనచట నొకేభావముగల రెండురెండు పద్యములుంటచే నేమోకాని, లేనిచో, మీ శాకుంతలమాండ్రీకృతముగాఁగాక స్వతింత్రకృతిగా నున్నదనియే కవితామర్మజ్ఞుండు తలంపడు ? గీతానర్థ రాఘవములు-సరే-వ్రాసితిరి. ఐపోయినవి ఇటుపైఁ బూర్వలంబోలె 'నవారిత సత్కవికల్పనావిభూషణహ పూర్వవృత్తములు సానలఁ దీతినజాతి రత్నముల్" గావున నట్టి కావ్యములవ్రాయ దీర్ఘాయురారోగ్యములు మీకుఁ బ్రసాదించ భగవంతుని బ్రార్థించెదను.

అభినవసరస్వతి-1937 జూన్ సంచిక

“భారవి:- ఇందలి కవిత్వము మృదుమధురభూయిష్ఠము. మిక్కిలి మనోహరము. లోకోక్తులనేకములు. అవధానమందలి యాకాశపురాణమున భారతకథ పలుపద్యముల శృంగార జెప్పించిరి. కవితాస్వరూపమునుగూర్చి పెద్దనాదుల మాలికలవంటి పెద్దపెద్దమాలి కలే అల్లించిరి. ఏ పట్టునఁ జూచినను నెంతయు రసముట్టిపడునట్లు వ్రాసిరి.”

శ్రీ సాందర్యలహరి-మచ్చపద్యములు

ఉ॥ పూలె ధనుస్సా ? తేంట్లె గుణమో ? విశిఖా లయిదేనో ? చల్ల నా
గాలియె పోరుతేరో ? దరికాపు వసంతమొ ? నీనితో నే మే
న్నాలినవాడె యొంటరి సమర్థత గెల్పునో లోకమంతయున్ ?
శైలనుతా ! ఇడెల్లె గృహ చాల్కొనునీకడకంటి పెంపెగా !॥

ఉ॥ నీకడకంటిచూపు పడునే నతఁ డెట్టికురూపి వృద్ధు న
రైకజడుండునై నఁ బరుఁగెత్తుదురె బడి వేఁజవ్వనుల్
రైకల కాపుపై బు పడ, వ్రాబుచుఁ గొప్పుఁజూఁగియాడఁ గాం
చీకలసంబు వీడిచనఁ, జేలముఁబూడ నెఱుంగ కీశ్వరీ !॥

చ॥ తిరుగుటయే వృదక్షిణము, తిండియె యాహుతి, నేల వ్రాలుచున్
బొరలుటయే ప్రణామ, మెదొ పొర్లుగ వాగుటయే జపంబు, శి
ల్పరచనలన్ని ముద్రలు, నవాప్తమదీయసుఖాలు సేవలై
వఱునుగాత నీకు నదుపాస్తి మదాన్మసమర్పణంబుగన్ !॥

మ॥ కవ గోమైస'విశాల'గా, గుచులు నిక్కు న్నేటి “కళ్యాణి”గా
కువలప్రాడి ‘కయోధ్య’గా, గృహకు నిగ్గున్ “ధారి”గా “భోగవ”
త్యవతంసంబుగ, నిద్దమా“మధుర” ని“త్యావంతి”గా, మేల్పురి
ప్రవరజ్యేష్ఠత నీదుదృష్టి “విజయ”త్వప్రాధ మ్మా నీశ్వరీ !॥

శా॥ కెంపు న్వజ్జిము నీలము నైగడు నక్షిత్రైకసౌభాగ్య మూ
హింప న్నమ్ముఁ బవిత్రుల న్నలువ నెంతే న్నికృపాపూర్తి నిం
డింపన్ శోణగ, గంగగా, యమునగా విల్పించినట్లై విచా
రిపన్ మూడిటిసంగమం బటనె సిద్ధించుంగదా ! ఈశ్వరీ !॥

చ॥ భవు బహుశౌర్యగాధల విపంచిపయి న్బలికించువాణి నీ
“నపురిపురా !” యటంచుఁ దలనాడిచి పల్కిన నాకలోక్తి నెం
తొ వెలితిచే నవశ్రుతులతోఁ జెడుతంత్రులవీణె గొబ్బునన్
గవిసెనలోన దాచుకొనుఁగా ! పెనువిస్మయ మూఁప ! నీశ్వరీ !॥

శ్రీ మదనర్థ రాఘవము

శ్రీమద్రామ గుణాంబురాశి స్వమనశ్రీఃజిల్లి వీరాద్భుత
గామాపూర్వవచఃపరంపరితథారాలోరుథారాఝరీ
స్తామావేశముతో మురారి కళబాండు లూర్ప నద్దాని కాం
ధీమాధుర్య మిడన్లడంగునెడ నర్చింతున్ దదాన్నత్యముల్ ||

ప్రస్తావనము — నాంది

శా|| శ్రీకామోదకి తోడుగాఁగ భగవచ్ఛ్రీమూర్తి యేకస్థవన్
గోకిప్రీతిఁ జకోరపారణము వల్లుజ్యోతులన్గార్చి నా
భీకంజంబున నర్థబోధ దరసుప్తి స్థంబుసావత్స్వమున్
బ్రాకెత్తించునొ, అట్టికన్యను నిష్ప్రత్యూహ మర్చించెదన్ ||

మఱియు

చ|| ప్రళయ మడంగ బాడ్డునికివట్టుగ నాత్మభవుండు ముజ్జగం
బులతోలిశిల్పి సృష్టికని పూనదలంచి, యెడెందునుండికాఁ
గలదొ వ్యవస్థయెల్లా యెఱుంగంగఁ బ్రతిక్షణ మేరిబాజ్జలో
వలికిని బోవు, నానకలవంద్యజగన్నిధి కేను మ్మిక్కెదన్ ||

సూత్రధారి :- ఓహో! ఏమండో! క్షారపారావారతీరకాంతారవారం
బునకుఁ దమాలభూతుహకందళంబై త్రిభువనశిరోలంకారభూతమహా
నీలమణియై, లక్ష్మీకుచకుంభద్వయ కేళీరచితకస్తూరికాపతాంకూర
మైనశ్రీపురుషోత్తమభగవానునిరథయాత్రకొఱకై చేరినసభాస్తారు
లారా ఏదియోద్వీపాంతరమునుండి వచ్చినకలహకందళుం డను
కుశీలపునిచే రాద్రభీభత్సభయానకరసపూర్ణమైనయేదో ప్రబంధము
నిత్యము నభినయింపఁబడుటచేఁ బ్రజలెల్లరుఁ గంపితు లైపోయిరి
గదా! కావున, నెద్దియే నభిమతరసప్రసిద్ధ మైననాటకముఁ బ్రద
గ్నింప ననుజ్ఞనిచ్చి నాట్యవేదోపాధ్యాయుని యనేకనాటకములలో
సంతేవాసియై మధ్యమదేశవాస్తవ్యత స్ఫురఁగునుచరితనాముఁ డగు
యీధరతపుత్రుని మీరెల్ల రనుగ్రహింతురుగాత!

గీ॥ ఏజనములకు రంగమే యెల్ల బ్రతుకొ

ప్రియయే వారికి సభ్యులప్రీతియనంగ

దాని దొంగిలి చనినట్టివాని గెలిచి

యిట్టిదే తెచ్చుకొనువాడ నిపుడెదాని॥

3

(వినుటసభినయించి) ఏమనియెదరు ? నీవు దేశాంతరమునుండి వచ్చినవాడవు ఎందుకు వట్టిప్రగల్భములనియా ? (నవ్వి) పెద్ద లిట్లందురా ? తమబోంట్లసభను సేవించుప్రియత్నమే సంపూర్ణ పాత్రాసాదనసామర్థ్యము నొసంగుగదా ! కనుఁడు.

గీ॥ న్యాయముగుబాట విడువనియట్టివాని

కగునుబాసట తిర్యక్కులై నఁగాని,

చెడుగుదారిని బడిపోవుచెనటిజనుని

దవ్వుగా వీడిచను సహాదరుఁడుగూడ॥

4

(వినుటసభినయించి) ఏమంటి రేమంటిరి ! అటులై న నిదిగో చీటి నంపెద మనియా !

(నటుఁడు ప్రవేశించి చీటినొసఁగును.)

నూ:- (అందుకొని చదువును)

మ॥ తనియన్ శాస్త్రసుధ లృతంబులుగఁ జేతస్సుక్తిఁ బెల్లాని క్ర

న్నన వాంతాక్షరమూర్తిమాక్తికకళానద్ధోక్తిహారావళి

ల్లనరంజితగూర్చిన క్యావము ల్విరిసి తత్తన్నాయకోత్కృష్టస

ద్గుణభూషాయుతమై సుహృద్గళముల స్దూగాడుచుండునదా॥

5

కావున నెంక సమస్తపురుషార్థరసములుం జప్పిలుచుండునో అట్టి,

క॥ వీరాశ్వుతరసగంభీ

రారంభోదాత్తవస్తుహరిశుభకథా

పూరితమై జగదుత్సవ

నీరద మగునాటకొకె ని స్వరయిడుటల్॥

6

(వితర్కించి మందహాసమున) మారిమా ! వింటివా రామాయణ మనుదానిని ?

న:- అదియేమి ?

సూ:-భగవానుడును కవితావతరణమున కాదిమోపాధ్యాయుడు
నగువాల్కిమహామునియొక్క వాణినిస్మరణమునుమా! ఇత్వాకుల
క్తిక్తికాయమది!

స:-నాకేమి.

సూ:-ఆకథకు సంబంధించినదే సభ్యులయానతి.

స:-(నవ్వి) ఎల్లకవుల కవితావ్యాపారముల కీవాల్కిమహామితము
సాధారణమూలధనాంగణమయ్యెగదా!

సూ:-మారిషా! ఏమనుచున్నావు!

ఉ॥ అమ్మెయి రాక్షసేంద్రుడు మహార్తి జగత్త్రయి నేడిపించు టిం
కమ్మెయిదాక్ష్యకేతనుఁ డహర్పతివంశమునందుఁ బుట్టు టిం
కమ్మెయి మహానివాక్కులు స్వయమ్ముగఁ గావ్యరసాప్తి వెల్లుబల్
ముమ్మరమై సమస్తకవిపుణ్యము లమ్మెయిఁ బండులేగదా! 7
అందుఁగూడ సదస్యజనాజ్ఞానరూప మగురూపకమునుగూర్చి
యోచించెను. (కొంచెమాగి) (జ్ఞప్తిదోటకునుల్లాసమున)
మహాద్వ్యగోత్రసంభవుండును మహాకవియు నగుభట్టశ్రీవర్ధమానుని
తనూజుండును తంతుమతీహృదయనందనుండు నగుమురారికృతమగు
నూత్నమైన “అనర్థరాఘవ”మను నాటక మొందుకలదు. దానిం
బ్రయోగించుటకు సామాజికులనందఱి నేర్వడుచున్నాను. (యోచించి
సంతసముతో) ఈపరిషత్తు నారాధించుట కెట్టిరమణీయసామగ్రి
సంపత్తుకుదిరినది.

చ॥ తగు రససాతగీతిగతి దక్షుఁ డొకొక్కఁడె మానటాళి! యె
న్నఁగఁ గవి ముద్దలాన్వయుఁడు నవ్యగభీరరసామృతోక్తిపా
రగుఁడు! గుణోత్తరుండు రఘురాముఁడె నాయకుఁ! డాచరిత్రధ
న్యగతిగ దివ్యవాణిని బాసరెచ్చె బ్రచేతసుసూతి దక్షతన్ ॥ 8

ఎంతమందిచేతనో యెన్నివిధములుగనో రచియింపఁబడిన యీ
ప్రాచేతసకథావస్తువునే! యీశోత్రియపుత్రుఁడునాటకంబుగనొన
ర్చియు నపరాధి కాఁజాలడు. కనుము :

ఉ॥ ఎందఱూ రాముగాధ రచియించిరటంచును వ్రాయమానఁ బృ
ధ్విం దదమేయదివ్యగుణదీపితం డన్యుఁ డొకండు కలెనే!
చెందుదురెట్లు తద్గుణవిశేషగభీరసుధోక్తిమాధురీ
సుందరవాగ్విరించును చొక్కముగాఁ గృతీసార్థకత్వమున్ ॥ 9

కావునఁ స్వయముగాఁ దనముఖమున నావిర్భవించినసరిస్వతిఁ
గలయాదిమగురు వగునల్ల వ్రాచేతసునివాణి నిక్కవి యీనాటకము
రచింపంబూని యిమ్మెయి వినుతించెడి.

గీ॥ స్వర్గమందుండి పృథివికి నిర్గమించు
వాణి కధ్యశ్రమంబును బావుకొఱకు
ఎవరు విశ్రామశాఖగా నెనఁగిరనతి
దూరమం దాబుషికి నమస్కార మిడుదు!
మఱియు,

గీ॥ నాల్గుతోవలు గలిగిన నలువకంఠ
మ నెడిచదుకంబున న్విహరణము సల్పు
జాణ, నిత్యప్రగల్భవాచాలయైన
దేవికి సరస్వతికి భక్తి సేవఁ గూర్తు॥ 11

స:- (సంతోషముతో) బావా! బ్రహ్మర్షులగు ముద్గలాన్వయాలలో
శ్రేష్ఠుండై “బాలవాల్మీకి” బిరుదమును వహించినమురారియొక్క
సుధారస బిందువులఁ గురియువాఙ్మయమునకై నామానసమున
గుతూహలము గుబ్బతిలుచున్నది ఉపక్రమింపఁబడుగాక!

సూ:- మారిషా! యుక్తమేనుమీ నీయాగుతూహలము!

ఉ॥ అంతమహోజ్జ్వలం బయినదయ్య! కకుత్స్థకులంబు, తద్విశ్వా
కాగ్రంశయశఃపరీమళనిగాఢగభీర మనోహరత్వభా
స్వంతము లొమురారి నెఱపల్కులొ! వల్మికజాతువాక్సుధా
త్యంతనిగూఢకూపనవిధంబున గాబులుకావు టబ్రమే!

(తెర వెనుక - ధ్రువాగానము)

క॥ మొగిడిన తమ్మియొడులలో

దిగులున భ్రమియించునభులఁ దిగుచుమహిమతో

జగమును మేలుకొలుపుదొర
 తొగరుచుచులు దెసలఁ బెంపుతోఁ బ్రసరించున్ || (లేక)

గీ॥ ముకుళితాబ్జాంకపాళి సమ్మోహిత మగు
 మధుకరంబు నాకర్ణించుమహిమ గలిగి
 జీవలోక ప్రజాగరస్థితి ఘటించు
 దినకరారుణకిరణధీతులు చెలఁగు॥

13

నూ:- (ఆలకించి) ఇదియేమి ! దశరథు నొడినుండి రామభద్రు లాగికొని
 కొనిపోవు విశ్వామిత్రుని ప్రవేశమునకై ధ్రువపాడుచున్నారే :
 (ముందుఁబరికించి సంభ్రమముతో) ఆహా! భగవానుడగుబ్రహ్మ
 మానసపుత్తుని వసిష్ఠుని యాశ్రమమునుండి తిరిగివచ్చిన ఋత్విజుం
 డగు వామదేవుడు వసిష్ఠుని యాదేశమును దెల్పుచుండ నదిగో
 మహారాజగుదశరథుడు వినుచున్నాడు. వారిమంతనములలో
 నితరు లుండఁగూడదు. మన మనంతరకరణీయముల నాయత్త
 పత్రము రమ్మ ! (నిష్క్రమము)

ఇ ది ప్ర స్తా వ న ము.

శ్రీ మదనర్థరాఘవము

— మొదటి యంకము —

రంగము:- నభ (అనసముల నాసీనులై చిశరథ వామదేవులు)

దః:అహహా! ఎన్నిమారులలో వినియుండియు వసిష్ఠభగవానుల యీ
యనుశాసన మెప్పటికప్పుడే కొంగొక్కొక్కరిగ నన్ను సంతోషపెట్టు
చుండును.

గీ॥ అల్లమధుకైటభుల మెదడగుట భూమి
మురిగి గాలీనుమాంసంపునుద్దసుమ్మ!
దానిఁ దమకీర్తిసురభిసంతతులఁ బొదివి
యనుభవించురు భూవులనాదిగాఁగ॥

(వితర్కయుతమందహాసమున)

గీ॥ ఆనఁ దలదాల్చి ప్రజనేలుటందె ముదిమి
నెరయఁగాఁజేసె జెప్తులనన్నిధులకురుల,
నైనఁ బసివాని దిద్దెడునట్లు దిద్దు
నన్ను గురుఁడౌర! వాత్సల్య మెన్నదరమె!

వాః:మహారాజా! ఏమంటివి! సమానవృత్తికలవారిలఁగూడ నొక్కొక్కని
కొక్కొక్కనితోఁ దారామైత్రి యుండుచుండుంగదా! అట్టులే
నీయం దమ్మహానుభావునకు,

గీ॥ రిఘుకులోద్భవు లగు నెల్లరకును గురుఁడె
తా నయినఁ జూచుఁ బక్షపాతమున నిన్ను
అందఱును దన్నుచుండియుఁ జందురుండు
కలువ తనసర్వమని కళోత్కలిక లిడఁడె॥

3

దః:వామదేవా! ఇంద్రియము లెట్లులాగిన నట్లు సంచలించు నాచిత్త
సామజమునకు మద్గురూత్తమా దేశము నాలకింపవలయు ననునాశ
యంకుశమై నిల్వరించినది వా రింకేమి సెలవిచ్చిరి?

వా:-మహారాజా ! అంతయు జెప్పిననుకొందును. అయినను, సకల సందేశముల సంగ్రహసార మైనయిద్రానిని మఱిమఱి సీజ్ఞప్రీతిం దెచ్చువరి.

ద:-(ఆదరముతో) అవహితఁడను వారియాన యేమని(

వా:-

గీ॥ అర్థు లెల్లను నీదుగృహంబునుండి

కోరికలు నిండుగానమకూరఁ జనుటె

నీదుకులధర్మము నృతినీతపంబు

నీహుతము నీదుయజ్ఞము నిశ్చయముగ॥

4

ద:-(సంతోషమున) గురునానఁ జక్కఁగాఁ దలఁదాల్తును. ఎఱిగినదే కదా !

ఉ॥ మాకులకర్తృభాస్కరుఁడు మాన్యత నేఁడు సురాగ్రగణ్యుడౌ

తేకత నేఁడు జన్మముల నేమొనరించుట, పూజ్యభూమి నే

డే కుదురై నభర్తఁగను. టిందుఁడౌ నాబల మేను గొల్వఁ దా

నే కృతినా, నగుంథతి కధీశుఁ డిటు ల్మము నేలనేకదా॥

5

వా:-ఓరాజర్షి శేఖరా ! అదియట్లేనుమా ! పుట్టుటతోడనే యంతయులేని యైశ్వర్యవిశేషముగల మీబోంట్లే యిట్టికీర్తికిం దగువారు. మేమో ! ఊఁ అకుపదేశించు వారమే.

ఉ॥ శారదరాత్రి శాణవటుశాతమున న్నొర లూఁడకుండియు

నైరవమిత్తుఁ డక్కలువకాంతల లేపుఁగదా ! ద్వితీయపం

కేరుహగర్భుఁ డన్న పెనుకీరితిఁ గాంచుపసిష్ఠమహానిబృం

దారకుప్రజ్ఞఁ జెప్పవలెనా ! కలనా ? జతనం గానర్పియున్॥

6

ఇటుచూచుము !

ఉ॥ యాజుల రై నమీ రనుదినాభ్యుదయంబుల నేఁడుకాంచు టా

రోజుల నిష్ఠిపూర్తిగరుండు మహార్ణవకర్తయకాట, గం

గాజనయిత్రీ మీపితల గాఢయశంపుఁబతాక యకాట, లో

రాజ ! త్రిలోకసద్గురుతఁ గాల్గువసిష్ఠప్రభావమేకదా॥

7

మఱియు నొం డిటువినుము !

గీ॥ ఆన మీరుతిశంకుభూజాని కప్పు
డల్లకొళికునండ సంధిల్లికూడ
నిలువఁగానై న యోగ్యత కలుగదయ్యె
స్వర్గమునఁగాని తుదకు నీవనుభఁగాని॥

8

ప్రతీహారి :- (ప్రవేశించి) మహారాజుగారికి జయము ! జయము ! భగ.

వాను లగుకొళికుమహర్షులవారు ద్వారముదరి కేతెంచినారు.

ద:- (సంభ్రమముతో) ఎట్లూ ! కొళికుభగవానులే !

ప్ర:- అవును మహాప్రభూ !

ద:- ఎవరెవ రక్కడ !

వా:- నేనెదురేగి శౌరివిధిపూర్వకముగ నాతపోధను నిచటికిం దోడ్చొని
వచ్చెద ! (నిష్క్రమము)

ద:- (సంతోషముతో)

గీ॥ తపము లనుచిత్రికల క్షత్రితనువుఁ జెక్కి
మలిచి బ్రహ్మర్షి దేహంబు సలుపుకొనుచు
నమలసత్వగుణాగధుఁ డై నగాధి
పుత్తుఁడటె నాగృహాని కిప్పు డరుదెంచె॥

9

(వామదేవుడు విశ్వామిత్రునితోఁ జివేశము.)

వి:- మిత్రమా ! వామదేవా ! చెప్పవూ ! వసిష్ఠాశ్రమమునుండి నీ
విష్వదేవచ్చితివా ! జ్యోతిస్వరూప యగునరుంధతీపతివ్రతతో
మైత్రావరుణుడు కుశలియై యున్నాఁడుగదా !

వా:- అడిగెదరా ! తనశిష్యులు యాజ్ఞులు నై నవీరియింటికిఁ దన చిర
కాలమిత్రు లగుకొళికు శత్రువులచే విశేషకుశలముగదా !

వి:- సఖా ! వామదేవా ! దశరథుని జూతమనునుత్కంఠ చాలకాలము
నుండి యన్ని మనోరథములమించి యుండెడిదినుమా !

వా:- (వినయముతో) భగవానుడా ! తాముగూడ నింతటియనుగ్రహ
వంతులగుట నీభానువంశసార్వజ్ఞముఁడు నిక్కముగ ధన్యుడు.

వి:- మిత్రమా ! ఈతఁడెట్లునుధన్యుడే.

ఉ॥ చాగిలుతోడ మూళిమనిచంద్రిక లొత్తుగఁబర్వ విష్ణుర
ద్భాగము లై సతచ్చరణవల్లవము ల్బుజసంపదున్నతీన్
బ్రోగిడ, నశ్వమేధవనము క్తతురంగఖురాంక చంద్రక
శ్రీ గడియించుమేదినిఁ బ్రసిద్ధముఁతాఁగద తత్పవిత్రతల్ ॥ 10

(ముందుఁజూచి, హర్షముతో)

చ॥ గురువిజయంబు నింద్రునకుఁగూర్చు ద్రిలోకములాక్రమించుబం
ధురసహజప్రతాపగతితో, సకలసురభామినీకచా
భరణవిపాటనప్రసభ భావుకదివ్యభుజాఘ్యుడౌ గుణో
ద్ధరు, మనువంశజున్ దశరథు, స్లసఁ గన్నులబెంగ తీతెఁగా॥ 11

నే న్నుడా ! వామదేవా ! చల్లనినీటికణముల వర్షించుజలదమాలి
కను దూర్పుగాలి యెట్లనంతము లగుచిలువవలువల న్నొల్పునో
అట్లే అమృతబిందుసందోహములజిందుసత్పురుషసంవాదకౌతుకము
నీలోకనాథుఁడు వేయిముఖములుగఁ గొనసాగించుచున్నాఁడోయి!

వా:-విశ్వామిత్రభగవానుడా ! మల్లోకములకు సనాతనగురువు లగు
తమ రీమహారాజుపై నిట్టిసదభిప్రాయయం గలిగియుంట నిశ్చయ
ముగా నేటి కీదిలీపవంశకుశలమనుకల్పవృక్ష మనంతములగు చిపు
రులం దొడిగి శోభిల్లుచున్నదనినమాటే, (ఇరువురం బరిక్రమింతురు)

ద:-(వినయముతోఁ ద్వరగా గద్దియనుండి లేచి యెను రేగి) కాశికభగ
వానులకై త్వారకుఁ డగునీదశరథుఁ డభివాదన మొనర్చుచున్నాఁడు.

వి:-నీకు నీపరివారములకు స్వస్తియగుఁగాత !

ద:-(వినయమున) విశ్వామిత్రభగవానుడా !

చ॥ కలుగదుగా ఉపద్రవము కానలఁ గూరమృగాభిబాధచే?
దొలఁగరుగా సుర ల్క్రతుమధుద్రవమానక విఘ్నహానిచే?
నెలయదుగా కుతూహలము నిష్ఠికి నీధరయెల్ల నీవిచే?
భభి ! రఘువంశసంభవతపశిపరిపాకమె తెచ్చె మిమ్మిటుల్ ॥ 12

వి:-(నవ్వి) గీ॥ కడుపులోఁజల్ల సుంతయున్నదలకుఁడఁ
బరిజనులతోడనుండు దిక్పాలురిండ్ల
నట్టినియేలుబడి శత్రున నెడిమాటె
వీనుసోకదు, భయమింక దేన వెలయు॥

అనియునుంగాక.-

ఉ॥ వాసపు సోడకుండుమనుపాటి మహాద్భుత బాహుశక్తి నీ
వే సమకూర్చు, విష్ణు, వతివేలము దంబునఁ బాలకెల్లి ది
వ్యాసమసారభోచ్ఛ్వసితమానుచు నుబ్బడి శేషుపై నిమే
స్వేసి ప్రపంచరక్షణము వీడ్కొని కదిలినట్లు లండఁడే!” 14

ద:- (నివ్వెఱునగవున) కాశికభగవానుడా! సర్వజ్ఞులరగుతిమరే యిల్లు
నన్నుఁ గొండాడిన నేనేమి చెప్పఁగలను! శత్రుసంఘముల నెదు
ర్కొను పురందరు సేనామఖిలు నూటకపూరించుమాత్రమునకైన
నే నొకవేళ ధనువు నించుకయై త్తితినే యనుకొనుఁ డంతకే కలిగిన
నట్టిజనప్రవాదమును తమరు నిట్లనువదించురా! అట్టిది మీకును
మెచ్చుఁగొల్పెనా?

వి:- (సరిహసపుటెలనగవున) నీవటులుగా కెట్లందువులే:

ఉ॥ ఐతివి పూటకాపు భువనావన మూని, సురేంద్రుఁ డందుచేఁ
జేత క్షణాబ్ధభాక్తనువుఁ జేర్పమిఁ దత్కళ విస్మరించి, నీ
వేతఁజే గూర్చుహవ్యముల నెవ్వడు మెక్కుచు వ్రేలఁబాటు మై
మూఁతలకన్నదోయిఁ గడవునదబాటల నేడు భూవరా!” 15

వా:- (నవ్విమహారాజ! భూతలమహేంద్ర)! కాశికభగవానులు సెలవిచ్చిన
దట్లుండ దేవసభలో నేను స్వయముగఁజూచినదికొకటిటు వినుము!

శా॥ నీవర్ణాసనమెక్కఁ గిన్నరవరు ల్నీవీర్యముల్పాడ నా
దేశేశుండుడుకేచ రానిముదము నైప్పించుకొం చెల్లొపై
పై విన్నాణముఁ గన్నులన్ బుడిబుడి న్నాహ్పార్వీతన్ జూపె గా
దే వే గగ్గురు దేటునీడిభుజం బింతంత తన్నుంబఁగన్ ॥ 16

ద:- (సవ్నచు) వామదేవమహాశయా. మీరుఁగూడ భగవానులగు
నిగ్గాధినందనుతో నే యేకీభవించినారే! కనుండు!

మ॥ పిడుగు లుచ్చట్టు వెలార్చునజ్రిము చలద్భీమోరుహ స్తంబునం
దడలన్ నివ్వల గ్రక్కుదృగ్వితతు లెం దాగ్నేయ బాణస్పృహ
తృడిలింపన్ గదనాగ్రభూమి గుమరై భీరేపు జంభారిముం
దిడుమై పాట కెదుర్చువైరి కలఁడే యీ రేడులోకంబులన్ ॥ 17

వి:- (సగౌరవముగా భుజాగ్రమున దట్టుచు) వసిష్ఠశిష్యుడవైన యోరాజుని శేఖరా!

మ॥ అనురేశం డిపు డంతరాయరహితం బౌరాజ్యలక్ష్మీన్ ద్వదీ
యమహాబాహులనీడ నిల్చుననఁ గొత్తా? వింతయా! నీయశం
బమరీగండదళాళిపై మకరిక'ల్లాత్తించుమేల్పాశుపా
ల్యము లై ట్వుకులు పొసి నర్ల నలచే నాడ్చించిరేకాదొకా॥ 18

ద:- భగవానుడా! సకలాద్భుతములకు నిధులై నతమతో ననుసరించు
టకు మేమెంతవారము. త్రిశంకుమహారాజునగీర్తించునుపాఖ్యానము
సారము నెఱింగినపౌరాణికు లిట్లుచెప్పదురు గదా!

ఉ॥ పట్టదలన్ శతించి ప్రతిభన్ బ్రతిస్పష్టిని మీరొసర్ప నె
ట్టెట్ట! మఱొక్కయిందు సృజించునో యంచునుధర్మ వేలుపున్
జట్టులు వజ్ర తన్మకుటసన్నాని పుంజనవార్క భానుసం
ఘట్టన మీపదంబు వెలుగన్ శరణంబని క్రమృతింపరే॥ 19

(స.వి) అదియనుగాక,

మ॥ నిను శాంతింపఁగఁజేయ సర్వసురలు స్వేపర్వుచో నంచతే
రున మందత్వరఁ జిక్కె నాకమలగర్భుండైన నాఁ. డట్టిచో
నినుతి న్మానుటయెట్లు మద్రసన మీవిశ్వాతిగప్రాధి'నై
నను బీయూషధురు ల్వలార్చుభవదాజ్ఞన్వింబ కేవేచెదన్॥ 0

(అంజలింబట్టి) ఓభగవానుడా! దయాతరంగితాంతరంగుడవు
కమ్ము! పురుషులమనంబు లధి కాధికోత్సవంబు లమరుచున్నను
దృప్తినొకప్పుడేనిగాంచవు కావున నిష్పకు తమరిందురాకచే సుక
రముగ సంభావనాదిగౌరవముల నర్పించుకొనుట కనువగుటచే
నామనము సంగీతనర్తక వ్యాపారద్రవ్యసాధిలాషయై తమయనుగ్ర
హమున కెదురుచూచుచున్నది.

వి:- ఓయిందుమతీనందనా! నియోగింపవలసినదితరమేమున్నది!

చ॥ పౌర వికు శేషు నచ్చ తెలుపుంబర, మంథనగానఁ ద్రచ్చుపె
ద్దవర నడిసియఁ బాల్కడలిఁ బర్వడిసాంద్రీసితాభపెంపు, చం

దురు బహుళార్థకృత్తకళఁ దోఁచు మహాజ్వలఘౌత కాంతియ
ట్లుర వగునీయశశిప్రభల నొప్పుగ విశ్వము శోభనొందెగా !! 21

ఇంక నేమనిన :-

1. అద్దిర ! పండువెన్నెల యటంచుఁ జకోరవిలాసిసీమణు
ల్పద్దుగఁ గోలరాఁ గొఱుకఁజాలని కీర్తి ప్రభ స్తడింపుమా !
యొద్దిక నీప్రతాపమున కోడి తమఁబట నాశలేలి మీ
పెద్ద దివాకరుం డుఱక వింటఁ జరించుహితంబుఁ గూర్పుమా ! 22

ప్రస్తుతమున నాయుధసహితం డగురామభద్రునిచే సన్నిహిత
మగుచున్న మావైతానికప్రతరక్షణమునకై మాయాశ్రమమును
సనాథముగ నొసరింపవలయును.

ఉ॥ తా జలరాశి స్వీయజలదానము మేఘముఖానఁ గూర్పు, నీ
రేజహితండు స్వాభల హరి త్తమమార్పు ననూరు నిల్పి, య
ల్ల జగ మేలుమీపు స్వపటిష్ఠత మున్నుగ రామునుంచి, యీ
యోజయె మిమ్ముఁ బోలినపరోక్షకృతీద్యుల నై జహాగదా !! 23
ఇం కొం డిటు వినుము:-

సీ॥ సాక్షాత్కృతిగ నాకసార్వభౌముఁడు కాంచు
సతి నేలముగ నెప్ప డసురవిజయ,
మపుర ! మాత్స్యన్యాయ మనుసరించును వారు
ఁజీదండనీతి, మానితగుణాధ్య !
నిత్యానుషక్తమానేకాదె పాతాళ
మందై నఁ బరికింప నహిభయంబు,
మాపుణ్యఫలము సంభవమునా వీరరా
జవృత్తి ధర నీదు శాసనమున,
గీ॥ స్వర్గమునఁ బ్రకృధర నాగవసుధఁగూడఁ
గలయనేకదోషముల నొక్కలవమైన
వజ్రకుండ మహాకీర్తి మరఁగి యేలు
దీపు కడుదూర మిటు చెప్పనేటికయ్య !!

ద:- (విషాదముతోఁ దనలో) సకలప్రాణినిర్గమలకుం గలుగుదశిఖో
త్పాదకశల్యముల నిర్మూలించుటయే శీలముగాఁగలయీకౌశిక
పాదులనుండి రామభద్రుఁడు ప్రవాసమేగవలయుటచే నాకుఁజిత్ర
వైకల్యము యెట్లుకలుగలదు? .. దానికేమి? ఎల్లర కానందముం
గురియుచుండు చంద్రకిరణసమూహముల నేగదా పద్మముల
ముకుళింపఁ జేయుకళింకముండుట! (యోజించి) ఏదిదారి?

(ప్రకాశముగ)

మ॥ అదిరా! ఈతఁడు కూర్మరాజనుచు, వ్యాఖాధీశుఁడే యంచు మే
ల్కుదు రాసప్తకులాద్రిసంఘ మని, కన్తో ద్విగళాహస్తిసం
పద యంచు స్వసుధాధరోద్వహనసామ్యత్వంబునన్ మాకలం
బెదిగించె న్నను నర్థి గాదనుచు నొనే నేటి కానిందకున్ ॥ 25

వి:- (నవ్వుచు) చూడుము

గీ॥ వాఁడిసూనుల తోలి తొలిబాధయొందు

సంతతము మోయవలయుకష్టం బొకండుఁ

గాదె ^కకుండలములు వీనుగవకు గూర్చు

జెంతఁ జెక్కిళ్లు లాసొంపుఁ జెంది కులుక॥

26

ద:- (విసయాన్వితమగు వెనుబాటుతో) భగవానుడా! మీయిట్టిమన్న
నచే మేమతివేలముగ ననుగ్రహింపఁబడితిమి. విసను, మాయీ
కుఱ్ఱఁడు పాల్గొనుపనివాఁడనియేకాక ధనుర్విద్య నారితేజనివాఁడు
నని యేమియుఁజెప్పలేనిముగ్ధుఁడ నగుచున్నాను.

వి:- (నవ్వి) సఖుడా! మైత్రావరుణి యగువసిష్ఠబ్రహ్మర్షియే పురోహి
తుఁడుగా నీతఁడు బ్రహ్మచర్యవ్రతానుష్ఠానమున నారితేజునిగదా!
ఇక భృశాశ్వగురూపదిప్తమగు ధనుర్వేదమంతయు నాయధీనము
ననే యున్నదాయె!

ద:- (విసయానుతమగు వెనుబాటున) రఘురాజకుమారులయూర్పులేత్వద
ధీనములన విలువిద్యాసాంప్రదాయములనుగూర్చి తిరిగి చెప్పవలసి
నది యేముందును. మాసహస్రకిరణుఁ డగుభానునికలముపైఁ
బాడనూపిన పక్షపాతవిశేషముననే భృశాశ్వ సహస్రసంవత్సరము
లుపాశ్రయించి దివ్యాస్త్రరహస్యముల నేర్చితరనినమాట!

వి:- నీయవిశ్వాసమును మానుము రాజర్షి! రాముడు కేవలము
బసివాడని తలంపకుము! ఆకసనుందలి సూర్యుడు మన కతిసూక్ష్మ
రూపిగ గనిపించుగదా! ఆయనప్రకాశమో! భూమిని రోదసిని
మలయచీకట్టుల నిట్టై చిమ్మివై చుటలేదా!

ద:- (నవ్వి) ఓభగవానుడా! కాశికవంశ కేతువు లగుతిమంతవారే
కోరిన నెట్లినీచమగువాచాలునకై న హినోత్తరము నీయమనస్కు
రించునా! (చేయిమూఖ మునకడ్లుచి) వామ దేవమహాశయా! భగ
వాను లగుకాశికు లిట్లనుచున్నారే!

వా:- ఓరాజర్షి చందమా! ఇందుమేము చెప్పవలసినది యేమున్నది!

గీ॥ అర్థికాశికులల! దాతయంట తమరే
గొప్పకృతువంట! రక్షణ స్తోరునంట!
రామభద్రుడై తద్వ్యాగరక్షకై న
నిండుసమ్మతి మే మియ్యకుండఁ గలమె!

27

అదియునుగాక :-

క॥ అడిగినది నిండుగాజత

పడి నర్థిముఖానఁ బొంగిపఱచుముదము నే
ర్పడఁ జూచుటేకదా శ్రీమఁ
మడచున్ భూభారభిన్ను లగుమీబోంట్లన్ ॥

ఇంకొక విశేషమిందుఁ గలదు :-

గీ॥ కులగురుండు వసిష్ఠుఁ డెక్కుడుగ నీకు
యాచకులవాంఛల స్తీర్ప నాన విడిఁడె!

R.C తన సమాధి నియ్యఖిలంబుఁ గనియెయేము
తెలిపె నారీతి నీ కుప దేశవిధిగ॥

29

ద:- అది యట్లేలకాదు-

క॥ ఈకాలం బీ దేశముఁ .

నా కన్నిట ధ్యానదృష్టి నడపఁగలుగు ని
స్థాకలితులు తెలచినచో
నేకథలు స్థనులయెదుటనే యగువడుగా॥

30

(విమర్శతోఁ దనలో)

ఉ॥ పంపనె చూడు రాముఁ గ్రతుపాలనకై యపు డేమియకాఁ గడున్
దెంపున నిమ్మహామహుఁడు దిగ్గన నింటికీ జేరుకొంచు లే
శంపుదపోవ్యయంబుననె చక్కఁగ విఘ్నమలార్చి పూనికన్
నింపుకొనునదా! ఇకను నిల్చునె చుత్కులకీర్తి సుంతయున్ ॥ 31
(విశ్వామిత్రునితోఁ బ్రకాశముగ) త్రైలోక్యగురుండ వగునో భగ
వానుడా!

గీ॥ యజ్ఞదీక్షఁ గొనఁగ నాయతులై మీరు
నాకుమారు రాము నన్నె యడుగ
నీధరాపురంధ్ర యెపుడుఁ బతివ్రతా
నియతి మాయెడ న్నడించునటులె॥ 32

(తెరవైపు చూచి) ఎవరెవరక్కడ! (దా వారికుడు ప్రవేశించి) మహా
ప్రభూ! ఏమిసెలవు!

ద:-రామభద్రునిం బిలుపుము వా॥ లక్ష్మణకుమారుఁగూడ

వి:- (నవ్వి) ఈతనింగూడ నిట్లు వేఱుగ ఏర్పేరింపనక్కఱలేదు. వెన్నెల
సెందోవదలి చంద్రుఁ డుదయింపఁడుగదా!

(ద్వారవాలుండు నిష్క్రమింప రామలక్ష్మణులు ప్రవేశము)

రా:- (హర్ష జనితమందహాసమున)

చ॥ పలుకుఁ బురాణము లృఘువుపై గినుకన్ బ్రతిస్పష్టిఁబూని బి
మ్మల నొకయేడ్పుర న్సలిపి, అంతనె శాంతిలి, స్పష్టిక ర్తలై
విలసిలువారి నయ్యనలవీధికి వెల్పుల నిల్పెనంచు, న
య్యలఘుయశశిప్రభావఘనుఁ డౌమహనీయుఁ డితండె లక్ష్మణా॥

అయీభగవానులను స్వయముగా నెల్లువచరింపఁ గలమోగదా? (పరి
కృమించి ముందుఁజూచి సంతోషమున) వినయవినమితులై యున్న
వామదేవులకు నాన్నగారికి దాపుగాఁ బ్రశాంతపాపనమూర్తి
మంతు లై యున్నమూఁడవవారే భగవాను లగువిశ్వామిత్రు
లై యుందురు.

ల:- (ఆశ్చర్యస్మితంబున) ఆర్యా!-

మ॥ ఇతఁడా! ఈతఁడ! నమ్మి చేరదగు నెంతేసాగునద్విగ్రహుం
డతిరోపంబున నాఁడు ముజ్జగము లూటాడించె భీమోల్పి? సం

గతమే కాదగు, జల్ల నామ్మదుమనోజ్ఞశీల జ్యోతిష్మతీ
 లత్తలున్ జీడటిరా హతాద్ధతిగ జ్వాల ల్లిక్కుచుండుంగదా॥ 4.
 రా:-తమ్ముకుజ్జా! లక్ష్మణా! తెలిసికొన నలవికానిగంభీరచరిత్రములు
 గలమహామహు లిట్టులే చిత్రిముల కాకరములుగుచుందురు,

ఉ॥ వీరితపంబును ద్విజుచవేడుక నచ్చర లేగుదేజ న
 వ్వారలపై జగంబువయిఁ బర్విన యీఘను రోషధూమతీ
 వ్యారభలు ల్లిమింప వొకయూతిన, సర్వసురాళిమాళిన
 ద్ధోరుకిరిటరోచులు పదోపనతింబులుగామి నండుగిగా॥ 36
 వా:-(చూచిహరముతో) వీడుగో రామభద్రుఁడు రానేవచ్చె (విశ్వా
 మిత్రునితో) భగవానుడా!

ఆ॥ బ్రహ్మతేజయొక్క పరిణామ మిట నాల్గు

నలుపుఋశ్యశృంగు చరువులందు

నాదిమాంశ మామహాభుజుం డరుదెంచె

నయ్య! ప్రీతిమీఱ నరయుమయ్య॥

36

వి:-(హర్ష సంభ్రమములతోఁ జూచి) వామదేవా ఏమంటివి! ఋశ్య
 శృంగుండనియూ! ఆహా! వనవాసు లందఱలో నీతనిబ్రహ్మణ్యము
 కడుంగడుదొడ్డదినుమా! ఈమహామహునిమూలమున బ్రహ్మర్షి
 యగువిభండకుండు పుత్రవంతుఁ డగుటల్లుండ నీదశరథుఁడుగూడఁ
 దత్కీర్తికిం దావలుండయ్యెఁగదా!

వా:-భగవానుడా! అదివాస్తవమే.

వి:-(వామదేవునితో)

చ॥ మనుకులజాతులై గురుని మాన్యుఁ బురోహితుఁడేసి వైనయి
 శ్వనిఖలకర్మశాళి వెలయంగ భవాదృశుల స్వరించి, మం
 తునుగొనురాజుల స్తతరథుండనుమికొన! యాధి ఋశ్యశృం
 గుని సుతపఃప్రదీప్తినిఁక గోల్కొనుగా రఘువంశ సంపదల॥ 37

(రామలక్ష్మణులు సమీపింతురు)

వా:-వత్సలారా! సమస్తభువనములకు మహానీయుఁడు భగవానుడు
 నైనయిమ్ముని స్థునకు నమస్కరింపుడు!

రా||ల:-విశ్వామిత్రభగవానులకు సూర్యకులజు లగురామలక్ష్మణు లిదే
యభివాదనము నొనర్చుచున్నారు.

వి:-బాలకులారా! మీ రాయుష్మంతులరగుదురుగాత! (రామునిభుజ
ములు చేతులంబట్టి సగౌరవముగఁ జూచి తనలో)

శా|| తా|| డై శ్రీకుచకుంభసీమ నిలుప, న్దారాడుమ త్రేభ మీ
నాఁ డీయింటను రాముతో నలువురై సర్తింపఁ జేకూరుటన్
నాఁడు న్నాఁడు వసిష్ఠుఁడే వినుచుమంత్రప్రాధి యిక్ష్యాకులన్
న్నేఁడేగా భువనాళి కభ్యుదయము జ్ఞేకూర్చునాడెం బిడన్ || 38
అదియునుంగాక :-

శా|| ఆయాఋక్త శకస్మృతిం గొనిన దీవౌదయ్య! నీప్రీతికే
కా యజ్వల్తనలో హవిస్సు నిడ నాహాగించుఁ ద్రేతాన్ని గ
ర్వాయత్రాత్ముల రావణాదులను ద్రోపాడంగదా శేషశా
యా! యెత్తించిరి జన్మమిందు నిను బ్రహ్మాంధుని బృదా
శాంతింబై || 39

శా:- (నవ్వుచు) బాలకులారా! ఈమహామహుఁడు మిమ్మిద్దఱుం గొంపో
వుటకే విచ్చేసినాఁడు.

రా||ల:-తమకుఁ దండ్రిగారి కెట్లునమ్మతమో అట్లులే.

ద:- (ప్రేమతో నిరువురంజేరఁదీసికొని) కాశిక... (అథోక్తిలో శోకమున
మూసికొను గొంతుతో వామదేవుంజూచును)

వా:- (విశ్వామిత్రునితో) ఈరామలక్ష్మణులు తమకర్పింపఁబడుచున్నారు.

వి:- (ఆదరముతో జేరఁదీసికొనును.) (తెరలో)

వైతాళికుఁడు:- మహారాజులకు మధ్యాహ్నసంధ్య సుఖమునిచ్చుఁగాత!

గీ|| ఇనునియెండ లెల్లడ వెల్ల మనుజునీడ

మెట్టతాఁబేలన న్బొట్టిపాటి దయ్యె

కరిముఖోద్గర్జవారిశీకరహిమాతి

శీతలస్నిగ్ధకచ్చము లేచె రేండ్లు||

40

మఱియు,

చ|| వలికెడి యక్షరాక్షరము భవ్యసుధ స్థరియంగఁ గోరలన్
వెలయువిషంబఱన్ మిగుల వెల్లుఫణంబులభోగిరాట్సుతల్

వలచి పటీరకోటరములన్ భవదీయగుణాళి బాడుఁ గం

చెలల వినిర్గమించి పొరిస్వేదముసాత్త్వికహర్షమీనఁగన్ || 41

వి:- (విని) మిత్రమా! దశరథా! వైతాళికుఁడు మనోహరమైనసత్యమునే పలికినాఁడునుమా!

మ॥ మణిభారాన ఫణంబు లించుక చలింపన్ దూఁగుచున్. సమ్మదోల్బాజస్వేదము కంచుకాంతరహు లుబ్బన్నర్వచుండ, నభవద్గుణము ల్పాడుచునుండు, వార్ధితిటనదోత్త్రస్థిభోగిని మణులున్ నాల్కలరెంట వర్ణములనుంవ్వ కంబులై సాంపిడన్ || 42

ద:- (వినయవైలక్ష్యస్మితమున దలవంచి యుండును).

వి:- రాజర్షి! దీక్ష జేకొనువేళ సమీపించుచున్నది ఇంతటియానందమును బుట్టించునసంభాషణమును మొదట నేనేనిలుపవలసినవాడనగుచున్నాను.

ద:- (రామలక్ష్మణులం జూచి కన్నీరు తొలుకాడునేత్రములతో విశ్వామిత్రునితో) భగవ్ (అర్హికిలో గాదద్యముచే నాఁగును)

వా:- (సంత్రాప్తముతో) కాశికభగవానుడా! తామువేంచేయుండు తమకు రామలక్ష్మణులకు మార్గములు సుకరశీలప్రాపకములగుఁ గాత!

వి:- మీరెల్ల రిక నిలువుండు (రా॥లతో) విశ్వామిత్రుండు నిష్క్రమించును.)

ద:- (వేడినిట్టూర్పున) వామదేవమహాశయా! మనయందువలెనే అకారణవత్సలుం డగునీకౌశికులయందుఁగూడ మనవాఁడు తనపై బ్రేమను బుట్టించుకొనఁగలఁడా!

కం॥ మన యాయెడ బాటున దా

మునుఁగుచు దుఃఖమున దుఃఖము నె మునికిడునో!

కనుచు నపూర్వవిషయముల

మునుఁగుచు సౌఖ్యమున సౌఖ్యము నె ముని కిడునో? || 43

వా:- (సవ్వి) రాజర్షి! రామునిమధురతకు మనమని విశ్వామిత్రుఁడని తారతమ్యముండునా! ఎంతమాట!

మ॥ తనయందే జనియించె జంద్రుఁ డనుబంధం బుంట నంద్రంబు చం
దుని వృద్ధిక్షయపూర్తిఁ దాను గనుచుండున్ బోటు నా, తేల వి
ప్సను మోడ్పు న్ననుఁగల్గి యిందునుదయంబు న్నంకు సంధిల్ల! నెం
దును శుద్ధుల్ తమలో నకారణపు బంధు ల్సుమ్మ పేమోన్నతిన్.

ద:- (విమర్శించి) అది యట్టిదే

గీ॥ ఆత్మజనకుండె సుమ్మ రత్నాకరుండు

అమృతకాస్త్రభపారిజాతములో తోడఁ

గలిగినవె గొప్పవే, యెన వలపదేము! 724

తాను జాబిలి! కుముదబంధవుఁడెయ్యెన్!

45

(ముందుఁజూచి) రామలక్ష్మణులును శౌళికభగవానులు నప్పడే కను
మూతైరే! ఇఁక మనము కుమారప్రవాసదుఃఖహత యగుచుండు
వట్టపుదేవిని దక్షిణకోసలేశపుత్రి నోదార్పవెళ్ళదము (ఎల్లగు
నిష్క్రమింతురు)

ఇది మొదటి యంకము

శ్రీ మదనర్థరాఘవము

రెండవయంకము - మిశ్రవిష్కంభము

రంగము — తపోవనము - [వర్ష]-దర్శనంతో విశ్వామిత్రశిష్యుడు కుసశ్శేపుడు]

శు:: (ముందుఁజూచి) ఇంకరాత్రి తెల్ల వారఁబోవుచున్నట్లేనా !

ఉ॥ పండినచంద్రబింబసుధ పైకొని చీకటి సూర్యకాంతము
 ల్పండఁగముందు లేపుపాగమాదిరి దిక్కులరేగె బద్మిని
 మండలహృత్పుటి న్గలఁచుమాధుక రాఖ్యశలాళి నెల్ల మా
 ర్తాండుడు సూదియంటుశిలరాణ వెలార్పఁగఁబూనఁడింతకన్ ।

మఱియు

శా॥ తార ల్పక్వపలాండుభవ్యకళ నుద్భాసిల్లెడి న్నింట నం
 కూరఁబా నలినీహృదాపథరుచు ల్కొంచెంబుగాఁదూర్పునన్
 సారం బంతిరితింబుగాఁగ శళియ న్సాలీని గూడ్చులై
 జాఱుబ్బన్ బడి పశ్చిమాద్రి గఱచెన్ జ్యావీధికి న్దూరుడై ।

(అన్నివైపుల న్నూచి)

శా॥ ఆశామాళికిరీటరత్నరుచిసామ్యాభన్ ఖరాఁశుండు పూ
 త్యాశాగర్భబహిర్గతుం డగుటలే, దట్లయ్యు నాయీసరో
 దేశంబు ల్సరసంబులొ గుళలనుప్తి న్నొంచితే యంచు వా
 చాశంఖారవ మూనుబంభరములన్ జక్రాంగసఁఘంబులన్ ॥

మఱియు:

ఉ॥ పాచివిలాసభూష యగుపద్మము తొమ్మిదిరేకులం దదే
 తొంచెను రెండొమూడొ యన ద్యోపధి బర్హునవార్కరోచులన్
 గోచర మైనవివ్వనకె గుబ్బతిలన్గుతుకంబు, తుమ్మెద
 ల్తాచి చెఱి ల్తొలంగుత్వరఁ దద్దయు విచ్చె సరోజకోశముల్ ॥ 4

అదియుంగాక :-

చ॥ వెనుకటిమాపు నూర్పు వెయి వెల్లులతో, దనరేకు లొండు రెం
 డును మఱి మూడు నాల్గని ముడుంచుటఁగాఁదగు నేడు తమ్మియ

య్యసకిరణోదయక్రమమునే సరిపోల్చునో తా నొకొక్క నే
కు నె విడఁబర్చుచున్న దదికో! యతఁడే, ఇతఁడంట తేలఁగన్ || 5
ఇంక నేమనిన :-

చ॥ అటఁ గలవేల్పు లేన్గు శిరమందలి చందిరమొండఁ బ్రొద్దిశా
తటమున సాంద్రతారుణతఁ దాల్చు ఖరాంశుమరీచిచేఁగు వు
త్కిటరవివిగ్రహం బులులఁ దద్దయుఁ ద్వష్ట తనూకరింపఁ జె
క్కు తెగయు నెఱ్ఱునువ్వ పెనుగూడయి సూర్యునిఁజట్టి వెల్లడిన్ ||
(ముందుఁజూచి) పొడుపుకొడంతలమానిక మగుదినకరమండల
మిప్పటికిఁగూడ మినువీధి నలంకరింపరాదయ్యె విపులతరముగ
యజ్ఞమునొనర్చుచున్నమాగురుపులగుకౌశికభగవానుల యజ్ఞచే
బెందలకడనే సమిధలకై యిట కరుదెంచితింగదా! ఇఁకనా
పనికి పనిన ర్తింతును. (పరిక్రమించును)

(భయముతో వెనుకకుఁజూచుచు నొకవటుఁడు ప్రవేశించును.)

ప:-అయ్యా! శునశ్శేపుఁడుగారూ! అట నేదో అద్భుతం భయంకరం
జరుగుతున్నది!

శు:-చమత్కారముగఁ జట్టివచ్చి చెలికాడా! పశుపాలా! ఏమి
టోయ్ ఆ ఆశ్చర్యం భయంకరం?

ప:-ఎవరో రాముఁడనేరాకమారుఁ డొచ్చాడని విని కుతూహలంతో
చూడ్డానికి పఱుఁగెత్తే నాముందటకు తపోవనందగ్గట పాతుకొని
పోయినరాతిబొమ్మ మనిమై గబగబా యెదురుగ్గా లగెత్తింది. అది
చూస్తూనే పై గుడ్డ పడిపోయిందిసూడా యెటక్కుండా పలాయనమై
వచ్చా.

శు:-(నవ్వి) మిత్రమా! మంచిపనే, నీవదృష్టవంతుఁడవు గనుకనే తిరిగి
రాఁగలిగితివి.

ప:-ఆరక్కసినుండి నన్నెట్లారక్షిస్తావో బాబూ! (వణఁకుచు గాళ్ళపైఁ
బడును.)

శు:-(నవ్వుచూ) (లేచిదీసి కొఁగిలించుకొని) నచ్చెలీ! ఉచధ్యుని
పుత్రుఁ డగుగౌతమభగవానున కీయహల్య భార్య, విన్నావా?

ప:-విన్నా ! విన్నా ! జనకవంశపుగోపీతు లగుశతానందులతిల్లేగాదూ!
ఆఁ ! అయితే ?

శు:-అమె పూర్వము పురుహూతుమఖంబున దోషియగుటచే దీర్ఘ
తపస్వియగు నమ్మునికోపముచే నాపాపమాలింపఁ దగినట్లుగ
నిందియవై కల్వము నిట్లురాయియై యనుభవించి యిప్పు డీరఘు
రాజకుమారునితీజముచే నయ్యంధకారిమునుడి తిప్పించుకొనెనది,
తెలిసినా ? ఇంక భయమెందులకు ?

ప:-అమ్మయ్య! ఆర్కుల రగుతమదయావిశేషాన్ని తిరిగి నేను మనుజులో
పడ్డట్లేంది, అయినా అనుమానపిశాచం న న్నింకావదల్టలే! ఒక్క
మహారత్నమిక్కడ విశ్రమిద్దాం !

శు:-బ్రాహ్మణులము గనుక భయము నహజమేలే, నిబ్బరించు
కొనుము (కూర్చుందుగు)

ప:-(తడవుయొజించి యాశ్చర్యముతో) అమ్మయ్యా! విషయస్థూ
లనే యెండిమావులహడావుడిలో భగవానులైన దేవేంద్రుడుగూడ
లేశిపిల్లలొనాడండటే!

శు:-మితమా ! బాగుగఁజెప్పినావు ఈలోకులు మిక్కిలియల్పులే
నుమా ! విహికనుఖములు మరిగిన వీరిచే రాత్రి లెట్లు వ్యర్థములు
చేయబడుచున్నై ! నేత్రద్వయమాత్రులయ్య నీమానవగజముల
మనస్సు నాకర్షించుకొని వెంటదవులంజేసికొను విషయానుభవము
లకు లొంగి వివేకమనునంకుశమున కుత్సుకులుగారనినచో వేయి
నేత్రములుకలిగియత్తృప్తభోగపతియగు దేవేంద్రుననసందున్నదా!
కన్నులకుఁ బండు వెలుగుదయించునో కామవలపులకుఁ దలపు
లప్పుడే బలుపు లగుచుండును.

ప:-(నవ్వి) రామభద్రుని యీప్రవాసంతమునిపత్ని పుణ్యపరిపాకమల్లనే
వుంది,

శు:-అదియొక్క కారణము.

ప:-ఇంకొంటుందేం ! చెప్పరూ ! వినాల్సనుందికుతూహలం !

శు:-సఖుడా! నీకు జెప్పఁగూడని జేమియున్నది! కిష్కింధలో నిందుగ్నికుమారుఁ డగువాలియును వానిర నామకుఁడొకఁడున్నాఁడు. వానికి రాక్షసచక్రవర్తియైన దశకంఠునకుఁ బెనుగుచున్న స్నేహముం జూచి కోఁతులకు నెలుఁగులకుఁ గోలాంగూలములకు నాచార్యుఁ డగుజాంబవంతుఁ డందఱునుంతులయనుమతితో నవ్వాలిమోల నిట్లనియె

ప:-(నవ్వి) ఓహో! ఏమన్నాఁడో!

శు:-ఓరాజా! రాక్షసజాతి అసలే మాయలమారిజాతి, అందులో నీ రావణుఁడు వంచన చే నిందుజయించి యవక్రపరాక్రముఁడుగా నిగుడుచున్నాఁడు. కావున, నీ కతఁడు పితృవైరికూడ. మరొండే మనిన, నీచంకలనిటికింపఁబడి యభిభూతి నొందినవాఁడు. నమ్మఁ దగనివాఁ డనియే మాయెల్లర నమ్మకము, అదియునుంగాక, మన కేమేనాపద సంభవింప వెంటనే నాయపడగలవాఁడా యనినవానికి మనకు నడుచు పెద్దసముద్రమే యున్నది. ఈకారణములచేత పులస్త్యబ్రహ్మపుత్రుఁడైనను రావణునితో మైత్రి మన కుపకార శూన్యమైనదే హరిణాంక శేఖరుఁడే యిందులకు నిదర్శనము.

గీ॥ ఆపుల స్త్యసుతుండె ధనాధినాథుఁ

డెపుడు జెలియె యొకింటనే యెసఁగు, నైన

దిగ్విపురజేత మైపుత బూది కయిసేత

యేన్లుతో, ల్బునకపే, రెద్దెయెక్కిరింత !

7

ప:-బలే! ముసలివాడైనా భల్లూకరాజు మంచిమాటకాఁరీ! నేర్పటి! హస్త్యగాడుగూడానే, ఆపైన!

శు:-ఆపైననా! నీవ్యాసమంతయు ముసలిసోదె యని వాలి నిరాకరించుటచే రహస్త్యముగా జాంబవంతుని యనుజ్ఞతో మహామాత్యుఁడైన కేసరిపుత్రుఁడగు హనుమంతుఁడు సుగ్రీవకుమారు నెత్తుకొని ఋష్యమూక పర్వతదుర్గమునఁ బ్రవేశించినాఁడు.

ప:-(సాభిప్రాయముగ) మారుతి యంటే త్రైలోక్యమల్లుడని పేరొందినవాడేకాదూ?

శు:-ఆవు నతఁడే.

ప:- (విచికిత్సతో) ఎంత చెడ్డ యెట్లాంటివాండ్రేనా స్వామి స్వామీ!
వానికి వ్యతిరేకులవడం మంచిదనిపించుకుంటుందా?

శు:- (నవ్వి) మిత్రమా! ఈ అంజనేయుడు భగవంతుడు డగునహున
కీరణు దగ్గట మునుపెన్నడో వ్యాకరణము నభ్యసించినవాడే యు
నూర్నునకు వానరయోనిసంజాతుడు డగు సుగ్రీవునకు సాయమొన
ర్చుటయే గురుదక్షిణగ నిర్ణయించుకొని యుండె.

ప: ఊహా! అదాసంగతి? గురువుత్పాదికగాని తోటివిద్యార్థిగాని
తోడనీడగు టుచితమేగా. విదప?

శు:- గృహకల్లోలములచే దనమిత్రుడు డగు వాలిరాజ్యము జర్పరిత
స్థితిగోనికే వచ్చుచున్నదని గ్రహించి రాక్షసరాజైన రావణుడు
తనము ఖ్యమంతులగు ఖరదూషణత్రిశిగులనుచతురంగబలసమన్విత
ముగ సముద్రమును త్రిరపుగ్బున వాలికి సాయపడుటకై నిలిపి
యన్నాడు.

ప:- బలే! అనడానికి రాక్షసుండైనా మిత్రభగ్ధాన్ని వదిలాడుగాండే!
శు:- మిత్రమా! ఏమి చెప్పను! వాడెవరనుకొంటివో! రావణుడునుమా!

ఉ! ఏరికొత్త ప్రిసంగలుగులే యని మేన్బులకించుకొతుక
శ్రీ రహి దొమ్మడింటి నటుతెంపిన, నల్లతిదీప్తి బుట్టగా
నారసి చిన్నబోవుపది యాతల బొల్చిన సింహశేఖరవ్యా
పారవిలక్షణత్వ మది నికెచ్చెల్లు జగద్విదితమై॥

ప:- అబ్బో! అట్లాగా! తరువాత! తరువాత!

శు:- సుకేశుడు డనురక్కనుని పుత్రికయు వేయిమదపులేన్బల బలము
గలదియు నగు తాటకయనురక్కసి యమ్మాకనుండి వచ్చిమనుష్యు
లుండుభూములలో విహరింపవలయునను కుతూహలముచే మన పరి
సరములనే నివసించుచున్నది.

ప:- అమ్మయ్యో! వేయేన్బలబలమే! అందుల్లో ఆడదే! యెప్పుడు వినని
కననిసంతే! పైన?

శు:- తదుపరి శౌరేవిధుల కీరక్కసిమూలమున విఘ్నమగునేమోయని
భగవానులగుపలపతు లీరామలక్ష్మణులను గొనివచ్చిరి.

ప:-రక్కసుల నుక్కడంచడానికే రామభద్రుని డనుపేరుతో నీతడవ తరించాడనుకుంటూ!

శు:-అవునోయినఖా! నీ వనినదే సత్యము. రామభద్రుడన రాక్షస శిక్షకైన నాల్గక్షరముల సిద్ధమంత్ర మనవలసినదే! అదియునుగాక మరొకవిశేష మేమనగాఁ గొళికభగవానులచే బ్రహ్మవర్చస్సాదృశ వివర్తదివ్యాస్త్రపారాయణ మత్యాశ్చర్యకరముగాఁ జేయింపఁ బడియెగదా!

ప:-మంత్రమయమైన యస్త్రదేవతలతోసహా బలాతిబల లనే శక్తులుకూడా రామభద్రునందు సంక్రమించినవటగా?

శు:-మఱేమి. అదియుం జరిగినదాయె.

ప:-అయితే! అన్నీసరేగాని నాకు తెలియకడగుతా! శక్తేమో తనదేనాయె. అస్త్రవిద్యా తనదేనాయె. అటువంటప్పుడు, తన క్రతువిఘ్నాల నడచడానికి గొళికభగవాను లీరామభద్రున కాధి కృతను గూర్చుచున్నాడేమో అని (నవ్వి) నాకుఁ జూడ అతిథి చేతి పాముంజంపించేచందంగావుం దిదంతా. 1-R-7-4

శు:-సఖుడా! ఇంత తెలియనివాడ వైతివేమోయ్! గురువులు తమం తటం బ్రయోగించి కనుకీర్తికంటె శిష్యులచే బ్రయోగింపజేయుటచే విశేషయశస్సు నొందుచుందురుగదా ఇటువినము :-

మ॥ ఉపదేశించినవిద్య జౌధులయి శిష్యు లైక్కుచందాల ని క్కపుగీర్తి న్బలుచోగనన్ గురుగుణోత్కర్షంబు మైండోనుదా నుపయోగించిన యభిన్నీ ర్మయిలు వర్షోర్మోగతన్ శక్తివా రవుటిన్బిల్కుటగాదె వార్ధి యలరున్ రత్నాకరంబై భువిన్ ॥ 9

ప:-ఆర్య! అన్నింటికీ తగినట్లే చెప్పారు కాని ఒక్కసం దేహముంది.

శు:-ఏమిటోయ్ అది?

ప:-అన్నివిధాలా అతిగోష్ఠమైన వానరరాజనీతి తమకెట్లా తెలిసిందో!

శు:-దివ్యదృష్టిచే సకలభవనస్మృతాంతములెఱుంగఁగలవిశ్వామిత్రతాత పాదు లయోధ్యదారిలో సెలవిచ్చిన వింటినోయీ! (అంతటఁజూచి) ఓహో! ఏమి యీప్రభాతసమయమునందలి తీర్థువనలక్ష్మీ!

ఉ॥ అప్పటి కప్పు హూర్యమణు లర్చులఁగొల్పి నివాళులెత్తఁగా
నొప్పిడఁ బర్వరాగరుదు లొల్కునవార్కకరాళి తూర్పునన్
గప్పగుకాదుచీకటి వికారిపుహూసము నీడసాకుతోఁ
జప్పనఁ జారిచె న్నువనసర్పము డ్రాశనఁ గోరకింతయున్ ॥ 10

మఱియు:-

మ॥ కడుపార నిశ్శఁ గోలియున్నతిమిరొఘపౌఢిస్థి నైడా
దుడి నీ నీరజకుట్కలంబు లనుశ్చిత్త ల్నీలముక్తాళిగా
వెడలజ్జేసెడినాఁగఁ దుమ్మెదలు వెన్వంట జైజల్మాయ వె
ల్వజెడిన్ బారులుగట్టితమ్మిమొగడల్వ్యాకోచము ల్చెందఁగన్
అహా!

క॥ ఇది విరిసి మొగిడి విచ్చెడు

నది, యిది నూత్నముగ విరియునది యని పోల్చన్
గుదుర, దదిర! మూఁగెడి తు

మ్మెదకదపులఁగాక శక్యమే యెఱుఁగంగన్ ॥

12

(పైకి జూచి నూర్చునభివర్ణించి)

చ॥ కటువులెయ్యిఁ జక్కవల కామకకోరతరాగ్ని నెల్ల మా
న్చుట కురుశీతవీర్యమున శోభనము ల్సనుకూర్పఁజాలి, మి
క్కుట మయి మూఁగునాతిమిరముష్కరతిన్గడి, లోకనేత్రగం
పుటములు తేజఁగాఁ బ్రభవముల్గొని వేడి వెలుంగు లుబ్బుఁగా॥

కావున, నింకఁ జిదుగులందే నన్నుఁ బోనిచ్చదవా!

వ:-నాగ్నాహ నారాజకుమారులన్న చూడల్న నేముచ్చట మిక్కుట
మాతున్నది. వారెక్కడివుపడితాలో నాకు?

శ:-(నవ్వి) యజ్ఞశాలకు నుత్తరమున నున్నవిహారభూమియందునిశ్చయ
ముగఁ గ్రీడించుచుందురు. తనివితీత యధేచ్ఛగాఁ జూచిరమ్మ
(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు) ఇదిమిశ్రీవిష్క్రంభము

(రామలక్ష్మణుల ప్రవేశము విశ్వామిత్రా శ్రమపరిసరములలో)

రా:-భగవాను లగుగాధినందనుల 'సిద్ధాశ్రమ' మనుపేరుగల యీని
వాస మశ్యంతివిదితమునుమా! గమనింపుము.

చ॥ ప్రతిదిన మొచ్చు చొప్పు గొనిరా శ్రమిఁ బుట్టిన ద్వేషమునాని “వ
త్సలరి! ఇక్కైతి మేధ్య”వని తార్కలుపు ల్విశసించు రిల్ల దే!
యతిధులు ప్రాశనాశ్శలెగయ న్నొరిఁ బీల్వగఁ దూర్పుగాలితోఁ
బ్రతనుత నొందన గై మధువర్కసుపాకమనోజ్ఞ వాసనల్ ॥ 14

ల॥ అర్క

గీ॥ నల్లతోగయుఁ గింజల్కంబు నాఁ దనర్చు
వెడఁదరొమ్ము గొస్తుభమును వెలసెడిహరి
కపటవామనుఁ డగుచు నిక్కడ నెగాదె
వలచి దేనికొ బిట్టతపం గొనర్చె ॥ 15

గీ॥ అట్టియీమహాతీర్థమధ్యమునఁ జేరి
యెట్టిభయ మేరిభయము మాకేమి యనుచు
గట్టినమ్మికతో ద్విజాగ్రణులు కనుమ!
యెటులు మట్కర్మములఁ జరియించువారొ! ॥ 16

(మఱియొకవై ప్రజూచి)

చ॥ అ వె పశుబంధ వేదివలయంబు లుదుంబరదంతురంబులై
హవణిలు, గృహ్యతంత్రవిధు లన్వహము జ్వరుగన్ గృహస్థు లిం
డ్ల వెలయు సొంపు యాగశిఖలన్ గృహమేధులు మాటిమాటికిన్
హవములఁ బిల్చి వేల్చురు గతాగతి నిందునిపిత మూఁగఁగన్ ॥ 17

రా॥-(సంతోషస్మితమున) తమ్ముడా! క్షిలువచ్చి సేకనులసార్థకవటచు
కొనుము! ఈటువులసమూహా మెంతవ్రసన్నముఁ భావనము నైన
దియో!

క॥ తనువులు నరములగూండ్లుగ
నొనరిచి, యిఁక మిగులుసిరల నునిచికొనిరొ యీ
మునులు శిరంబుల నన నొ
ప్పినజడల నదంబు చితిపివిన మనఁ దగెన్ ॥ 18

అంతియగాక:-

గీ॥ స్మృతికి న్మృడిబొమ్మల జ్ఞేసి నిలిపి
నటులు, తపములఁ గృశము తొనంగములను

జేపుచూపును వీర లర్చింతు కనును!
యతితరపవిత్రుడౌ సననాగ్ని హోతురే!

19

(పరికిమించి)

ల:- (నవ్వి) ఆర్క! ఇచట నొకచిత్రము జరుగుచున్నది!

చ॥ అనలగృహాన దాచినపి యాబలితంజలముల్లసించినే!

యనుచు నదల్చి సోమిదమ యం దొకదండము నెత్తికొట్టిన
చ్చినఁ బయిదాఁకుభీతిఁగొని తల్లక దండమె మూరుకొంచు నం
దె నిలచులేడిఁ గన్గొని మునీత్తతి నవ్వెడి మేలమాడుచున్॥ 20

రా:- (పరికిమించి) (కాతుకానురాగములతో) సోదరా! ఈవంతం
జూతువా!

ఉ॥ ఇంతిటుముందె యీనియును నీమృగి యీ వెలియజ్జ వేడికిన్
జెంతల మేలిపచ్చిక గ్రసించుచునే తనదూడవైపు న
ల్లంతఁ దృణాంకురాళిఁ దనకఁదికు మకానినుతాళివైపు నం
భ్రాంత మొనర్చు జిందుతిమి మాటికిమాటికి స్వాక్ష్మియుగ్మమున్!
ఇచ్చో మఱొక్కచిత్రము.

చ॥ మునిసుతు లెందుఁ గుప్పలుగఁ బోసినచామల ముక్కుకొండలతోఁ
గొని పెరు బొర్లుగట్టి పటుఁగు ల్లానుచీమలచేత నాశ్రమా
వని సకలంబుఁ జిత్రబహుపత్రముల న్దగుభాజనంబు లే
ర్చి నిలిపినట్లు చిత్రమునఁ జేర్చు విచిత్రముదంబు లక్ష్మణా॥ 22

ల:- అద్దిరా! వ్రతువులలోఁగూడ బిడలపై నెట్టిమరులో! ప్రసివాండ్రలోఁ
గూడ మించివనులయెడ సంతయభిలాషయ్యో!

రా:- (ఇంకొకవైపుఁజూచి)

మ॥ ఉపయోగార్థము ము న్మను ల్నెఱకఁగా నొయ్యిజ్విగుల్లెత్తు పాం
తపుగచ్చ న్దలశాద్వలసలిఁ గుశాగ్రంబు బ్రుహ్మధంబులౌ
టువలానించెడితల్లుల నిడచి మేయుం జెంగుచునోయి య
చ్చపుఁగందు ల్కను! తల్లి శిశు వెనుక న్నాగన్ ఖురల్చిముచున్॥

ల:- (పరికిమించి మఱొకవైపుఁ జూచి) అన్నా!

క॥ పదపదమున గనుపులుగాఁ

గడిచినచామలను వెలయు కుల్యల నింప

స్వాదలుట వడియే రిట శ్రీమ

వదల నిలిచినిలిచి యెట్లు ప్రవహించెడినో॥

24

రా:-తమ్ముడా! ఎంతచక్కగాఁ బరిశీలించితివి!

గీ॥ పాదుల స్పృక్కటిలునిండు పర్వఁ దొనఁకి

యవలిచిఱుకాల్వల స్పృశి యగుగుజలము

కేరళీఘనచికురభంగిమ హసించు

నెఱినడక దాఁట్లఁ జను సలాంతరపురక్తి॥

25

ఇదిగో! భగవతి యగుకాశికీనది! రమ్మ! దర్శించి పావనుల
మవుదము! (పరిక్రమించిచూచి)

ఉ॥ చల్లన, నిర్మలత్వముచు, స్వాదుత నైజము లీనవంతికిన్

చల్లక, చూడ, కానక పన ల్కనరా, వటుకాక వేతసో

త్ఫుల్లసుమానుషంగమునఁ బొల్చుపరీమళ మెల్ల చోట్ల రా

జిల్లి బలాద్విధి న్దనులఁ జేర్చెడిఁగాదె తదంతికస్థలిన్ ॥

26

ల:-ఆర్య! ముందు గనఁబడుకాశికీనదీతీరముపొడుగునం గనుడు!

శా॥ శ్రీమేధాజననవ్రతాది వటువు ల్ప్రీతి న్దండిగట్టుచో

నాముం గాంచి పలాశపాళి మధునిత్సశ్రీల రాజిల్లి శా

ఖామాళీసలిఁ దోఁచుసింహకరజాకారఁబు లాఁగోగక

స్తోమం బంకుశరాజిగా వనముఁ గాచు న్దోలి యేనుంగులన్ ॥

27

(తెరలో - రామభద్రా)! మాతపోవనవ్రదేశములు కృతార్థములుగా

నింకెంతసేపిట్టరసెడు.)

శా॥ జ్యోతిర్వృత్తి యజస్సుల స్ఫురిణిన్ శోభించు రుజ్జాఘఁ డే

దో తోరంపురహస్యసూర్యజపమం దున్నారు మకాసిందు, ల

య్యా! తీర్పంబడ మధ్యమాహ్నసవసవ్యాపారముల, క్రోరు వి

న్నేత్రత్వాంతమునందుఁ జేర గురుఁ డాయీకార్యభోగా ప్రికిన్ ॥ 28

రా:-(విసమిగా ననురాగముతో)

ఉ॥ స్నానము మూడుపూటల నొనర్తురు, తీర్తుదు జీవయాత్ర వ

న్యాస నె, లేచిచర్మమెకదా మెయిఁజేర్ప, ధరింప నారలే

యైనను, జర్మచక్షువుల కందనిధామమె కాంతు రాజసం

బేని దమంబునే నెఱుంగ రెంతటిధన్యులొ దేవమాన్యులొ! ॥ 29

(చెరలో - మఱల)

శా॥ జ్యోతిర్వృత్తి...భోగా ప్రికిన్ ||

రా: (విని) (సంభ్రమముతో మిన్నుజూచి) 'నేడివేలు పప్పుడే నడి మంటి కెక్కినాడే! సోదరా! రమ్మిక! యజ్ఞవాతినధ్యక్షించి అహ్నికకలాపము లన్నియుం దీర్చినభగవానులగు కౌశికుల దాపు నటుం జేరుకొందము||

ల:- (అంతటంబరికించి) ఆర్య! చూచితిగా!

ఉ॥ మండేడిసూర్యు చండకరమండలము ల్బయినిండఁబొద్దురా తండము గువ్వజ్వాలలకదంబముచేత జటాలమైనయీ యెండులజాంగలంబున నొకింతయుఁ గూయవు టిట్టిభాళి, యీ నిండుమరీచిక న్ననులెనెగ. విసీ! నడిపొద్దునొన్నతల్|| 39

యజ్ఞభూమి చాలదాపుననే యున్నదిగాన నీమహానడి నడిసీమఁ గూర్చుండియున్నయాజకులఁ బ్రత్యేక్షించి యెండతీవ్రిత్తి తగ్గఁగనే భగవానుల దర్శించుకొందము.

రా:-అటులనే కానిమ్మా! (పరిక్రమించికూర్చుందురు.)

ల:- (ప్రక్కకుంజూచి)

అ॥ వె॥ మండిమండి గగనమధ్యంబునకుఁ జెడి

బైసిమాలి వేలఁబడ నినుండు

వృక్షములమొదళ్ళ విడలేక విడుఁ జాయ

లెవరొ కదిసి పట్టియాడ్చినట్లు|| 31

రా:- (అంతటంజూచి) తమ్ముడా! (మధ్యాహ్నము దాటినదనినచో నాదినమంతయుం గడచిన దనినమాటై!

గీ॥ పొడువుగుబ్బలి విడి మింటినడిమిశిఖర

మెక్కజాలక యెక్కినయిన హఠాళి

యిట్టెచులకన జాతెడి నివుడు కనుమ!

ఆవియస్థలినుండి యస్తాదిదెసకు|| 32

ల:-ఆర్య! నిజముగా నిది రాక్షసు లరుదెంచువేళ కావుననే భగవాను లగుకౌశికోపాధ్యాయులు శునశ్శేపునిచే వార్త ననిచియుందురు, మనల యాగవేదికపైకి రమ్మని!

రా:- (నోవముతో) హూ! వత్సా! అటులే యగు నెడల,

గీ॥ కృతువుఁ జెఱుపంగఁ దొడగువీరల నెకాక

ప్రళయకర్కశయమభయహముగాఁగ

సకలభూమిని నీరాక్షసం బానర్ప

నిడుతఁ బుణ్యాహమంగళం బీధనున్న!॥

33

ల:- (నవ్వి) రాజీచరుల నిర్మూలింపవలయు ననుచు దేవక మన్నగారి

హృదయమునఁ బుంభేదించి త్రికాలవేది యగుకౌశికభగవానులం

గూడ నెట్లు లెక్కింపనట్టిదవుచున్నది!

క॥ సకలావిద్యాంకురముల

వికలముల నొనర్చున త్వవీర్యుడు ముని త

త్ప్రకటతరదివ్యచక్షు

ర్నికటంబున వర్తమానకృతులె నిఖిలముల్॥

34

రా:- ఏమనుచున్నావూ! విశ్వామిత్రులవిషయమేనా?

గీ॥ బ్రహ్మతత్త్వంబు నెఱిగినప్రౌఢుడయ్యుఁ

గేవలగృహస్థవిధులుగాఁ గీర్తిగాంచు

స్వరఫలదంబు లె నయజ్ఞముల నుఱక

క్రిడగా నిచుహామహుం డాడుఁగాడె॥

35

మఱియు,

ఉ॥ నూతనభూతసృష్టికయి నూల్కొని యీఘనుఁ డంతలోనె స్వ

ర్ణేత వినముఁడై తల ధరించిన దేవతరుప్రసూనమా

లాతతస్సద్గుప్తవ్రవముల స్వరణంబుల నింప నార్దుఁడై

యాతమి సున్నచుట్టి జగమందుఁ ద్రిశంకుచరిత్రఁ జాటఁడే॥

36

ల:- (ముందుఁ జూచి సంతసముతో)

క॥ ఆయీకులపతి యాయ

జ్ఞాయతనంబున స్వకీయయాగార్చనలన్

జేయుచు శుశ్రీవాక్కుఁ గృతా

థాయ త్త మొనర్చు చిందె యగుపడు నిదిగో॥

37

[ప్రవేశము:- దీక్షితవేషుడై విశ్వామిత్రుడు]

రా:- (పరికించి శౌరవముతో) తమ్ముడా! లక్ష్మణా! అటుచూడుము.

అ॥ శ్రౌతధర్మదీప్తికై తగుసేవభ్య
ధారణమూన గురుఁడు తనతపఃప
సిద్ధతేజమెంతో సిద్ధులఁబుకశలీన
సమధికోజ్జ్వలాభ సమరినాఁడు॥

33

వి: (పరికిమించి తనలో)

చ॥ అమరుల మిన్నగాఁ దనుపనైనది యీవిధి సాతమయ్యెడిన్
సమసెడి నింక నిష్పాదె స్వనందనుతోఁ బడి తాటకాభ్యుచం
ద్రమకుటువంటిఁ ద్రుంచుటె పణంబగుకన్య గ్రహించి, దేవకా
ర్యము లిల దిద్దుచుండు రఘురాముఁ గనంగదె న్వాస్థ్యమాత్మకున్॥
(రామలక్ష్మణులు లేచి సమీపింతురు)

వి:-(రాముఁ జాలసేవు చూచి స్నేహకాతుకములతో)

క॥ ఈవిధి విహరణశీలం
జావేషం బిట రఘూద్వహార్చితమాబన్
లావై నిశ్చయ మమృత
సానార్ద్రముగా మదంతరంగ మెగసెడిన్॥

40

రా॥ల:-(సమీపించి, దాశరథులము సమస్కరించుచున్నారము.

వి:-(కాఁగిలించుకొని) బిడ్డలారా! వేతేమని దీవించునోయీ!

క॥ ఆవాసపు యోగక్షే
మావిష్కృతి మీముఖాన సగుచుండుట న
దేవేశు నాయుధములు
కేవల మైశ్వర్యమాతృకృత్సము లగుతిన్॥

41

రా॥ల:-(క్రిందఁజూచుచు నూటకుందురు)

వి:-(సర్వి) మాయాసన్ని వేశమునంతయుఁ జక్కఁగఁ జూచితిరా?
మాతెపోవనవిహారభూములు మీకుఁగ్రహణీయములుగ నున్నవియా?
మాముఘల గృహస్థశ్రమములు మీమనముల స్నేహజనకము
లయ్యెనా?

రా॥ల:-(ఁగువురు సమృకముతో)

గీ॥ అగును రమ్యము కాదు రమ్యంబటంచు
నెవ్వరిట యోగ్యులో నిశ్చయించి తెలుపఁ!

జూడఁజూడ రజస్తమస్సులు నశించి

నిండె మామది సత్త్వ మఖండలీల॥

42

(అందఱు యథోచితాసనములఁ గూర్చుందురు)

వి:- (భావగర్భితమందహాసమున) వత్సలారా !

క॥ కైతవవామనుఁ డనెడి పు

రాతనముని యిటఁ దపించి కృష్ణులు టాదీన్

మూఁతవడుమునులకను లిపు

డేతెఱచుచుఁ గాంతు రాతఁడే మీ రనుచున్

43

రా॥ల:- (ఇరువురు నుత్సకత్వసంభ్రమితు లవుదురు)

వి:- (తనలో) అహా ! వీరిపురాజస్మస్మృతి నించుక రేపితింగదా ! ఇంత చాలు నిక నితరప్రసంగమున దింపెదను. (ప్రకాశముగ పడ మరం జూచుచు) తూరుపుకొండకాశ్మీరమునఁ గుంకుమపుకేదార మందలి ప్రభాతలతామతిల్లికకు మొదటిపూగు తైనాఁ బాలించినవే వెలుంగు నాచేతనాచేత దిశాంగనలు తమిలీజు నందిపుచ్చుకొని వారుణీదిశకుం జేర్చిరి. ఈసమయమున.

గీ॥ అటుగాడిదచేవివన్నె యావహిల్ల

నించుక తెలెత్తుచీకల్లు నంచులగులు

వెలుంగు దివిసెడి రవి పిచ్చికల మదకల

నాది వెలయుఁగుజాగ్రింబులందునుండి॥

44

మఱియు,

గీ॥ మంత్రసంస్కార పరిమసంపన్నము లయి

వెలయుపడమఱిమున్నీటిజలము లదిగా !

ఆత్రీయీమయుఁ డైనదివ్యప్రభాఘ్య

స్నానమాడించు నాదిత్యనామమహితు॥

45

రా:- (దెసలంబరికించి) తమ్ముడా

క॥ మండించు తేజముబుకఁగ

మండి పిదప మంట లాఱ మసిరం గదె తూ

ర్పండ నుదగ్గక్షిణముల

నిండి కృమతఁ బశ్చిమాశనేన్ వ్యాపించెన్॥

46

మఱియు,

మ॥ సవనాగ్నిన్ జనియించుఘామవలభు ల్నాగన్ దిశ త్త్రిరుస
ట్లవుచు నైపుకొనె నాశ్రమస్థలి నవంబౌ నెద్దియొనిండు, మూ,
డవజన్నంబున వేదగానమున జంటల్వాటి స్పర్శ న్నటు
ప్రసరు ల్నుస్వరము ల్క మోచుతగ విన్న స్వీనువిందయ్యెడిన్ ॥47
వి:-నత్స! రాఘవా!

మ॥ పగట న్దాద్యజయించుఘాయలనె కప్పంబడ్డదో కంచుకం
బుగ ని ప్లంచనిపించు నీజగతి. చిమ్ముంగాఱుచీకట్లన
ల్పగుభాకాంతయొ! రత్న సానువున నాన్తానబ్బుల న్నెల్లులు
బృగఁ జిత్రాంగిగఁదేలి చూపఱకు భావప్రీతి సంధించెడిన్ ॥ 48
ల:- (విచారముతో)

గీ॥ ఎంతో తేజోమయములుగా ననఁగదొక్క
లింతలోఁ గారుచీకట్లబొంత లయ్యె!
బ్రహ్మదేవుని భువననిర్మాణ మవుర!
వింతల విచిత్రతరముగా వెలయుఁ గనఁగ॥

అంతటంజూచి,

చ॥ అవె ఘణిగిన్నదీపు, లెగయన్ గనిపించెడి వల్మికంబు, లా
రవిశిలన్ ద్యజించుచుఁ జొఱంబడె నగ్ని రథాంగి హృత్పటిన్
దివి నిశరాయటన్ బడి తునింగిన సాధ్యహుతాశ లేశవై
భవముల నిర్గడ ద్విమిరభంగులఁ దోపిడు దీపికాశతుల్ ॥ 50

రా:- (చూచి)

చ॥ కనునకలంబు నత్తమిలె, గాఢతమం బెటనిండ నొండెది
క్కనఁదగె, నామమాత్రములె యయ్యె దిశాఖ్యలు హేమలేమి, ద
క్షునకును భీతిహేతువులు చొప్పడె, వస్త్రవివేకమాత్రె, ని
ల్చిన దొకమాటనవ్వడియె చేకొన వీడ్కొన నిశ్చయింపఁగన్ ॥51
(విచారమున)

గీ॥ పద్మముల మేలుకొల్పుదీప మగుభానుఁ
డయ్యె చరమాదిశిఖరశయానుఁ డయ్యె!

గల్వ లిడ విప్రమోముల న్నాలగలవు,
కోలగల వింక జ్యోత్స్నఁ జకోరకములు॥

52

మఱియు,

క॥ చీకటినుసివు ర్వలుది

శాకావ్వంబులను దొలిచి సాంద్రత నక్ష

త్రాకరరంధ్రంబులఁ గిర

ణాకృతి నుసి రాల్చుచున్న దవసీగలిపై॥

53

తెరలో - కలకలము (ఎల్లరు సంభ్రమముతోఁ జెవులనొగ్గుదురు)
(తెరలో)

శా॥ డబ్బాట స్థలకిందునల్లమిడిగ్రుడ్లన్ దిప్పుచు న్నింగి నా
గుబ్బుస్టికటి, యూర్పుమంటజడిఁ జీకుఁజెంద. దంతంబులన్
గబ్బుఁజొమ్మిక నాల్క మాటికిని జక్క న్నర్దుకొం, చుబ్బిత
బ్బిబ్బొగ్గిద్దలఁ దాటకాసురి యిదే వేష్టించెడిన్ రాద్రతన్॥

54

మఱియు,

గీ॥ ఆయయొ త్రేతాగ్నికుండంబులందు రుధిర

మల సుబాహుమారీచులు చిలుకఁ దొడర

వారితోడఁ గిలార్చుకొవ్వొదవితతి

తటిమెదరు పొట్టఁబెట్టుకోదలచి మమ్ము॥

వి:- (యోజించి) వచ్చినదా! తాటక! వత్సా! రామభద్రా!

గీ॥ మాగృహంబుల వేదోక్తిమలయుక్తియలఁ

జెఱతుర్రు! యూర కటులుచూచెద వజ్రే!

గొనుము నీచాసము న్మన్నిగొనుము సోఁకు

మూఁకల సుబాహు, దాటక న్మనుముఁబట్టి॥

56

(తెరలో - అబ్రహ్మణ్యం! - అబ్రహ్మణ్యం! ఆయ్యా! తండీ!

విశ్వామిత్రా! ఇట్లొకెంతసేపు మాకీరాక్షసులచే నవమానములు?

ఎక్కువంటితో దాకరధి నిటుపంపుడు పంపుడు!

రా:- (తెరవైపుఁజూచి నవ్వుచు) ఓముపిఘమారా! శునశ్శేఫ! ఒక
ముహూర్త మోపికఁగొనుము!

గీ॥ అంగలార్పకు మోయయ్య! స్వల్పమిద్ది
బలతరంబగువిధి నీదువనుపె, గాధి
జాతునొడను, డగును ధుచ్చందు, డొకటి
నీవొకటి కాదుమా కిదినిశ్చయంబు॥

17

వి:- (నవ్వి) వత్స! ఉత్తరప్రత్యుత్తరముల కిటనవకాశములేదు, ఆశ్రమ
వినాశమే దాపరించినది!

ల:- (వ్యధతో) (తనలో)

గీ॥ ఇట్టికాశికులే యానతిచ్చు చుండ
సన్నగారిమీమాంసకు సర్థమేమొ!
ఋషులు నోరారఁగావచ్చియించునుడలే
జగతి శాస్త్రములగుచుఁ బ్రశస్తిఁగనపె॥

52

గా:- (తనలో)

ఆ॥ గురువునాజ్ఞఁ బడఁతిఁ గూల్పవలయునాకుఁ
గలుగఁబో దధర్మగతి యొకింత
నేడు మిణికి రేపు నీల్గుమాబోంట్లు ల
జ్జను జయింపలేరె కనులమోడ్చి॥ కాని,

5

చ॥ ఇతరులలోప మెన్నుపనియే పనిగాఁ గుతుకంబు నొందున
ద్యుతనభవిష్యదల్పజనతండము లీనడి గొప్పఁజేసి చా
టుతరుల రిక్కగా దివిఁ గడున్నశియంబులదాఁటి నిల్చుది
వ్యతనువసిష్ఠుఁ బైకొనదె పల్కఱు లజ్జ పరంపరార్పణిన్॥

6

(తెరలో)

మ॥ ఎవుడోకాని యొసంగదక్షిణములుకా వీయాగము ల్సర్వమున్
ద్రవలే కేటికి, మూర్ఖులార! కడునానన్యానిఁగావింప? ని
క్కపుస్వర్గభ్రమజేచ్చయే కలిగినన్ ఖడ్గంబిదే రండు మీ
కిపుడే! యిప్పుడే! స్వాభిలాష వడిఁ జెంతేరుఁధిఁ బ్రాప్తించెడిన్
రా:- (విని, రోషసంభ్రమములతో) (వినయాంజలింబట్టి) భగవానుడా
జగత్ప్రియగురూ!

చ॥ దశరథునంతవానికి యథావిధి నౌతనయేప్పిబుట్టి, వి
ల్లుశరముఁబట్టి రాఘవులలోనఁగళంకముఁ గూర్చునేమొనాఁ

స్థానికతనూజ! యిప్పుడఁజిఁగూల్పుఁగఁ గొంకెద. మీయనుజ్ఞ యే
యశమిమధర్మనిర్ణయపరార్థముగా నతి నెంచి యేగెదన్ ॥ 61

(నమస్కరించి) ఓతిపోధనులారా! భయపడకుఁడు! భయపడ
కుఁడు!

శా॥ ఈరక్షోబలమెల్లఁ గూల్చుకొఱకే యారామభద్రుం డిటు
లేసెస్వచ్ఛుచునున్నవాఁ డితనివాసింగన్న చాపంబునన్
బ్రౌరంభత్వరఁ బర్వబాణ మలవిశ్వామిత్రుదర్భాంకురా
గ్రాహణంబుకణంబుకై వడి నమోఘాభీలమా నమ్ముఁడీ! 63

(విల్లు నెక్కిడుచు నిష్క్రమించును)

ల॥-(సాశంకముగఁ దనలో) అన్న గారికొమార మదృష్టవశమున ట్టెత్తి
ధర్మముతోఁ గూడిన దేయైనది. పనికిమాలినదికాలేదునుమా!
(తెఱవై పుజూచి) కొశికభగవానుడా! కనుఁడు! కనుఁడు!
పురోభాగమున నన్న గారు ధనుర్ధరులగునరికి,

శా॥ వాయవ్యాస్త్రమునిర్మమించె, నొగుడై పట్టేది మారీచుఁ డే
దోయోరన్బడఁజచ్చినట్టులు, సుబాహుండ్లో గతించె. నైగన్
గాయంబువీచివ్రాల్చెదాఁక మహాకారుణ్యభీభత్సహ
సాయత్తాదుభ్రతికోపభీచకితులై యం దెల్ల రిక్షింపఁగన్ ॥ 64

వి॥-(చూచి) వత్సా! లక్ష్మణ! ఒకవైపు విస్మయము మఱియొకట
సంతోషము నన్నుఁ బరవశునొనర్ప మాటాడలేకపోవుచున్నాఁడ
నోయ్! అయినను, జెప్పటకుమాత్ర మేకొత్తవిషయముకలిగినది!
నేటిదా యీమీ పృతిష్ఠ యంతయు?

ఉ॥ మీరఘరాజులా! దెసల మించెడికిరితి మింటఁ జేర్చుదీ
రారభటు ల్కూహూధతు లహర్పతితేజులు! మీధనుస్సులూ!
వారవిదైత్యనిగ్రహ మపారముగాఁ గొనునాటగాఁగ, జం
భా శిచీకుచాగ్గరచనార్పితుఁడౌటలు దాననేకదా!! 65

ల॥-మహాత్మా!

గీ॥ వీరధర్మపుటాధానవిధిగఁ దుగ్గిరి

రాత్రిచరసేన నెల్ల మర్దనమొనర్చి

తావకింపదాంశికస్థలే మగిలఁ

జేరుచున్నారు మాఅన్నగారి టదిగో!!

రా:- (దూరానఁబ్ర)వేళించుచు వెల్ల బానితో)

గీ॥ గాధిసుతుఁడు విసిష్టుఁడు గంజహితుఁడు

ముగురుగురువులు రిఘుకుబాద్యాతులకును

ఈమహామహు ననుమతియెసఁగు, నె న

నిడదు సుఖమింతి ప్రేమధ, యేమొనర్తు!!

6

(ఆశ్రమముంజూచుచు)

ఉ॥ చీకటితీ వెగుంపులు నశింపఁగ జాచిలివెల్గు తోచె, నీ

పాకలగుర్తుల త్తమిలఁ బర్వడిజన్నపుధూనునల్లగుల్

కై కొనరేవు వల్కలనికాయము లారఁగఁగల్గు బాలకు

ల్పాకిరి నిద్రినాగతులు సంయములిండ్రఁ గన న్మదఁబుగన్ ॥ 68

(ముందుఁజూచి)

ఉ॥ వెన్నెలపిట్టగుంపు మదవీక్షణరు క్తతు యాతమియ సం

పన్నత మించుబోన్మలను బ్రాగ్దిశఁ దోచె సుధాకరుండు, కా

మోన్నతి బెట్టువీడి ప్రియునొద్దకుఁ దామె చనంగ నాగుమే

లన్నల సిగ్గుఁగాచి యమృతాంబువు లక్షులమాకుఁగొల్పుచున్ ॥

మఱియు,

శా॥ రాజన్నుత్తమృణాళఖండరుచితో రాజీవసంపర్తికా

తేజంబు న్మడిగించుచంద్రకరపం క్తిన్దొన్ని వెల్లుల్తమో

తాజి న్నూకి కలంప నుర్వుతెఱ లగ్నివ్యాప్తి ద్యోతిల్లునాఁ

గా జొత్తిల్లెడిఁ గొండ నెత్తముల ముంగారున్నసం దీనుచున్ ॥ 70

(నిర్వేదముతో)

ఉ॥ తూరుపుకొండ నెత్తమునఁ దోచిన వెన్నెలకాంతిచేతనే

తీతఁగదా తమంబు, కడుఁదేతఁగదా కనుదోయి, జెందొవన్

సూతఁగరా సువాసనలు! మింటికిరాఁ బనియేమియింకఁ బ

ద్దారికి లోనినుచ్చ నిటులందఱకు న్వలిపుచ్చనేకదా॥

71

(సంతోషముతో)

మ॥ బహుల స్థంకుమఁబూసి, స్త్రీమఖతఱిన్ ద్వైరాజ్యము నొల్పి వా
ర్మయముల్లా శశికాంతపున్నిరల నార్ద్రత్వంబుఁ జేకూర్చి దే
వమువత్యర్పితదూర్వము లైసపుట స్థలొందునేణంబుతో,
వియదుత్సింగము నెక్కుచున్న దుడురాడ్చింబంబు సోజ్జుంభతన్॥

ఇంతియ కాక,

శా॥ పౌలోమీకుచకుంభకుంకుమముతో బాంధవ్యమన్గల్గు నీ
బాలాబ్జద్యుతు లింద్రపట్టణపు శోభ స్సంపుఁజేకూర్చెడిన్
నీలం బాతమము స్సంసించెడి దిశానీకంబును ద్వైర్చెడిన్
నేలస్థపైడి సంతరిగధతమ మానింగిన్ మహాజ సిండున్॥ 72

మఱియు,

చ॥ సభమున రెండుకోసులయిన స్వయిఁబ్రాఁకఁడు శీతరశ్మి, మే
ల్కుభమును కైరవాలి కిడుశుభ్రకరంబులొ! అద్వైతసమం
పుభువి మధించుఁ జిఁకలుల, భూధరకాననపాలిలోనఁ దో
యుభృతమువాని, నీడల మహాగృతనాశముఁగూర్చునొక్కటన్
(వెన్నెలపెంపునమనించి)

ఉ॥ వెన్నెలచిల్లగంధమున వేగఁ దమోల్లెఁ దమంపువంకముల్
చన్నవొ క్రిందికి, స్వయినిస్వచ్ఛత తేజఁగఁ, గాక నీలపు
స్మి న్నటు వెల్లుబాడిసెల నేర్పునఁ జెక్కఁగ నీడబెత్తిక
ల్గున్నతలాన రాలెనన మంచికళన్ శశిశోభ హెచ్చెడిన్॥ 74
(పరిక్రమించి, ప్రక్కలం జూచి)

గీ॥ చిక్కనై పత్రిములెసంగు చెల్లకింది
జ్యోత్స్న తిలతండులితమయ్యె జోద్యముగను,
మదచకోరాలి గుంపులై మలసి చంచు
పులుల నెడనెడఁ గొటికేనేమో యనంగ॥

75

(యోజించి)

శా॥ ముల్లోకంబు దమం బడంచెడిఖరాంశువ్యాప్తి కోకావలీ
హృల్లేశంబులమాత్రమే మిగిలె, నిన్నీ! తుత్తమంబు ల్వడిం

దైత్యంజేయఁగఁ జాలుశీతకరుమేల్చి పుల్లమూలంబుగా
తెల్ల స్క్రింగుఁ జకోరకంబులు కడున్ శీఘ్రప్రడినోద్ధతిన్ ॥
మఱియివ్వఁడో,

76

చ॥ శశివంశు లెల్లవైపులను జారుజలంబుల బిందుసంతతు
ల్విశదముగా గుహన్గుహను వెల్లువగా జలకూడిపాఱఁబ్రా
న్దిశఁగల తెల్లకల్పమడిఁ గిక్కిరియ న్వలసిల్లు మొగ్గలన్
గళలయి వీడఁగొట్టఁ బొలిగాఁబ్రసరించెడి జంద్రుడింతువుల్ ॥
(పరికిమించి పైకిఁజూచి)

ఉ॥ పొందెను జందమామ తనువున్నడిపీమను లేదమాలమ
ట్లందపుఁగందు, మచ్చయని యందురు దానినిఁగోకులు త్తద
య్యందుఁ దమోగ్రహంబు గ్రసియించిన వాడిమికోఱఁగట్లు మా
నం దుది నిల్చుతూట్లను గనఁబకునన్వలీమిన్నె రూఢిగన్ ॥
మఱియు,

78

ఉ॥ ఇమ్మెయి రిక్కతండములు, నింకఁద్రవ్యగురువు, ల్పూరినొరిన్
భమ్మనఁ దోచుచుంటఁ గన. భాస్కరుఁ జక్రపుసానబట్టి పొం
క మ్మిడుత్తవృక్షాటమునఁ గంజవిరోధినిఁబూడి నిల్చి, డం
కమ్ముల. బెన్నులెల్లఁ దొలఁగ, స్సరిచేయు నటంచుఁ దోచెడిన్ ॥

ల:- (అంతటన్జూచి)

మ॥ అసితార్థంబున సంబరంబునను సాంద్యారోపితా ల్కుక్క! తా
ర సితార్థంబున బల్చనౌట కతిమేమా? నా న్మదిన్దోచు, నా
కసమన్మాసను జాలునన్నిగనురిక్క ల్పించి సంధ్యానల
శ్వసనం బందుఁ గఱించి పోతి నిలువే సాధింతురం చీతశిన్ ॥
ఇది ధర్మానుసారయోగదా! (నవ్వి)

80

చ॥ తిమిర మకాలమృత్యువును దే సుధఁ గన్నులనధరించుది
వ్యమహిముఁ డిట్ల తా నతిథయై యమృతాంశుఁడు ప్రొద్దుత్రంకిరా
న్విముఖుఁడ జూపుతెమ్మిగృహిణి నృశివాపము పూనె, నబ్బె జం
ద్రమునకుఁ బద్మగౌరవనితామఖసామ్యప్రబుణ్యమంతయున్ ॥

81

వి:- (అంతటంగలయంగని) (నవ్వుచూ) బెరరా! పేరునఁ గల
మాధురిచేతనే విషయోపభోగులు మోసపోవుచుందుగదా! ॥

ఉ॥ తేలిసఁజేలుగా తొగలు దిక్కులు, వాపిరు తొచకోరము
 లోల్చినఁగోలుఁగాక ముకుకోవుల వెన్నెలయిక్కురంభమున్
 బోలుప నతికఁజిట్టిపుసిపో! యిసిరో! అమృతాంశుఁడంచు బ్రా
 ల్మాలికఁ బెద్దఁజేసి తిరులం బనురాగముఁ గొందుగ్గి వెంగలుల ॥82
 (రామునింగూడఁ జూచి సంతోషమునఁ దనలో) ఏమిది! ఈపసివాఁ
 డింతపిన్నవయసుననే విషయమునందియుఁ దాటకన్దంపపలసె నేయను
 జగుప్పచే నాదరిం జేరరాకున్న వాఁడు! (లక్ష్మణుంజూచి) వత్సా!
 లక్ష్మణా!

అ॥ రాశ్రీచరతమంబు మృందించి యెగఁజిమ్మి
 సరవి నెదుట రామచంద్రుఁ డొలయ,
 నాశ్రమమున స్థిబు లంతట మునినేత్ర
 కుముదవికసనంబు కుదిరెఁ గనుమ॥

83

అదియట్లగదా!

చ॥ జనకుఁడు పాలయే, అయిన సప్తమహాబ్ధులఁ బొంగఁజేయు న
 శ్రీనయనజన్ముఁడైన నలరించు జగద్భహునేత్రపాళి, నిం
 దునమృతభాండమయ్యు నమరు ల్లిన నెల్లరకంచమయ్యె నెం
 తని కొనినూడనా కువలయప్రియుఁ జంద్రుగ్గి సమంజసత్వమున్ ॥84
 రా: (లజ్జతోనమిపించి) కౌశికభగవానులకు నమస్కారము!
 వి:-(స్త్రీహాబహుమానములతోఁ గాఁగిలించుకొని) వత్సా! రఘు
 నందనా!

అ॥ సలుపునట్టివాని సకలేష్పితంబులే
 తగుక్రియాఫలంబులుగఁ దనర్చు
 విధుల నెట్లు తేమువి స్తరింతుము, తండ్రి!
 పోణ్ణిమెఱయు నీదుపాలవమున॥

రా:-గురువాక్యము శిరసావహింతును.

వి:-(దొమ్మియుద్ధవుద్ముతో నిండిన రాముకపోలములఁ దుడిచి)
 వత్స! నాగాఢమిత్రుఁ డగు శీరధ్వజుం డాచరించు సధ్వరము
 రాకాసిమూకలచే నెట్టియంతరాయములఁ జీకాకునొందునో యని
 న్నానునము కడుంగడుఁ దల్లడిల్లుచున్నది.

రా:- (గౌరవముతో) భగవానుడా! త్రిభువనములలో దుర్లభ మైన గాఢమిత్రశబ్దముచే దాము తెల్పినయీసీరధ్వజనాము తెవ్వై యుందురో! ఇట్టియోగ్యత గలయీతఁడు మిక్కిలిమహిమానుఁ డనియెఱును.

వి:-కుమారా! వినము! విదేహదేశమున మిథిలయనుపట్టణము కలదు, రా:-ఎల్ల రాజుల కెక్కిడగాని యిందు శేఖరునివిల్లును నాగంటిచాలున యోనిజగాఁబుట్టిన స్త్రీయు నందద్భుతము లని జనులు చెప్పు చుందు రదియేనా!

వి:- (నవ్వి) ఇక నేమి!

రా:- (కౌతుకముతో) అయిన నందేమివిశేషమో ?

వి:- అ॥ ఆనభోమణి యైససహస్రకిరణు

దమును మును యాజ్ఞవల్క్యునొద్ద గ్రహించె

“బ్రహ్మసంహిత” యనియెడిపరమవిద్య

సధికమగుశ్రీధ సీరధ్వజాచనిపుఁ !

86

జనకపంశసంభవుండును సవ్యస్త్రుశ స్తుండునగు నవ్వరాతనరాజు ర్వికి దీక్షలోప మగునేమోయనుశంక న న్నాకులపటచుచున్నది, కావున, నాయీశ్రతు శేషము ముగించినయు త్తరక్షణముననే సరా సరి మిథిలంగూర్చి వెడలుదము!

రా:- (సంతోషముతో) తమ్ముడా! లక్ష్మణా! బాలచంద్రకిరీటుఁడు కేలధరించిన య బ్బాణాసనముంజూడవలయు ననియెడికుతూహలము చాలకాలముగ నున్నది

ల:- (చిలిపిగా) అయోనిజ యగునప్పుజ్యకన్యంగూడ ననరాదు ?

రా:- (రోషమున) ఇదొకటియూ ? నీవేదో చిత్రకథం గల్పించుచున్నట్లున్నది. (విశ్వామిత్రునితో) ఇత్వాకులగురువు లగుతమయిష్టానుసారముగనే కానిండు. (పరికిమించి నిష్క్రమింతురు.)

ఇది రెండవయంకము.

శ్రీ మదనర్పరామము

మూఁడవ యంకము.

రంగము - రాజాంతఃపురపరిసరము

కంచుకి:- (ప్రవేశించి, ముడిమిచేఁ దూలుచుఁ దననుదా నిఁదించు కొనుచు).

శా॥ తొ స్సొటన్నుడి, యెల్లగాత్రమున సంధు శిశ్యమైతూలుటన్
 లెస్సానేలికగేలితోఁ బ్రహసనాళిన్ హాస్యపున్నాత్రయ
 ట్లున్నుల్కొట్టుట హెచ్చె, దీర్ఘ మగునాయు స్సింకపై బూదిలో
 బుస్సన్నట్టుల మార్చి యేరకవుఁడ్రిప్పల్ తిప్పఁగానున్నదో॥ 1
 (ముందుఁజూచి) ఆవచ్చునది సీతాపాదసేవకురా లగుకలహంసిక
 యేయనుకొనియెద!

క:- (ప్రవేశించి) పెద్దలకు దండాలు,

కం:- పిల్లా! కళ్యాణివపుదువుగాత!

క:- ఆర్య! బహుకాలదర్శనం! ఎందుండిరాకయో!

కం:- (యూజించి) చెప్పఁగూడనిది యేమున్నది. అంతయు మీకుఁజెలి
 సినదే. అద్భుతులగు నిరువురుకుమారులతోఁ గౌశికులవారు సీరధ్వజ
 మహారాజులదరికి వచ్చిరట!

క:- విన్నదే. అయితే స్వామీ! వారిపుట్టుపూర్వోత్తరాలు నామధే
 యాలు తెలుసుకోవాలనుంది కుతూహలం.

కం:- పిల్లా! అదియుం జెప్పెద.

ఉ॥ ముప్పదిమూడుకొట్ల సురపుంగవమూర్తులమూర్తి భానుఁ, డా
 గొప్పకులానఁ బంక్తిరథగోపతిచంద్రుఁ డెనంగు, వానిజా
 తప్పనియశ్రువిద్య నలదైత్యనితంబినులందు నూర్పులొ
 ముప్ప ఘటింప, వజ్రమును ముట్ట నెముట్టఁడు వజ్ర భోగియై॥ 2

గీ॥ ఆత్మజలువీర లావసుధాధిపునకు

రామలక్ష్మణు లన వీరినామములగు

భరతశత్రుఘ్నులను విభ్రాంతింపఁడు

రిలులు వార్షికు జంతులై యెటఁజరింతు ?

క:-మనయింట మనరాచవడుచు లగునూర్చిభాసితలును మాండ్ర
శ్రుతకీర్తులు నుండునటులనేనా ?

(ఇంచుకయోచించి) (సంతోషముతో) ఎట్టిగొప్పకులస్థు లీగొ
మాళ్ళు (వేడిసిట్టారుపుతో) మఱి! మనవంటివారికా అంతటి
అస్థమం!

క:-ఎందుకుకాదు? విచారినపకు! దేవబ్రాహ్మణప్రసాదమున నన్నియ
ననుకూలములే కాఁగలవు

క:-అఁ- తరువాత!

క:-తరువాత సంతిపురిలోని వృద్ధరాణులు వేడుకొనఁగా నానూర్చినంత
రాజకుమారులం జూచివచ్చుచుండఁబురోహితు లగుశతానందలవా
రగుపడి పనుప రాజపుత్రీసాభాగ్యదేవతారాధనమునకై వెళ్ళు
చున్నాను.

క:-(సంతోషముతో) స్వామీ! ఈ శతానందలవారివచన మందఱి
యాశి గూలతో నేకిభవింపింపినుమా !

క:-అమ్మాయీ! అదిఅట్లే కా కెట్లగుననుకొంటివి అంగిరసుఁడు లోఁతు
లేనిమాట నననేయఁడు.

క:-అయితే, బాబూ! జనకమహారాజుల ప్రతిజ్ఞానుసారంగా నీరీఘనంధ
నుఁడు శింకరచాపా న్నెక్కువెఁడఁడనేఅంటావ్ ?

క:-అమ్మో! ఆవిషయమే నన్నుఁగూడా కలవరపెట్టుచున్నది,
చూడుము!

చ॥ తనసవనంబుఁ గాచువని, దైత్యులధాటి నడంచుకార్యమున్
బనుపడె నానుకూలముగఁ బ్రాణసమాత్మజులైనవీరి నా
జనకునియింటి కంపకయ, చానకు నేర్పడె వీర్యశుల్క మం
ట నెఱిగియు న్మృనీశ్వరుకడఁకయెదో యిటు వీరిఁ దెచ్చుటన్ ॥ 4

క:-(స్మృతినభినయించి) (విషాదముతో) ఆర్య ! జరుగుచున్నసమాచా
రాలు విని వికలమయ్యె తనమనస్సును బొమ్మలపెండ్లి నెపంతోఁ
దేర్చుకోఁ జూచేరాజపుత్రీయవస్థఁ గనిపెట్టి తరువాతినంగతు

తెలుంగవచ్చి మీదర్శనంతోనదంతా మఱచేపోయాను! మీ
రొసర్పు రాక్షసప్రిస్తావనచే మళ్ళీ జ్ఞాపికోస్తున్నది.

క:- (విపాదముతో) పిల్లా! ఆసమాచారమేమిటో! అటులు రాజ
పుత్రికనే కలవరపెట్టివదిగా!

క:- వినలేమీరు? సీతాదేవి నడగడానికై రావణపురోహితుఁ
డొచ్చాడు!

క:- (అదిలెక్కసేయక) (సంతోషముతో) ఉన్! దానికేమిగాని!
ఈవార్తచే వ్యాకులపడునంతటి తెలివిగలిగేయాడు వచ్చెనా మన
జానకికి అటులయిన నిజముగా నామెయంగములు మంగళాచార
ముల నందిపుచ్చుకొని యశావనమున కుబలాటపడుచున్నవనిన
మాటే!

క:- తాతా! కాదామఱి! సిగ్గువిడిచి వకసంగతిచెప్పా విను నాకూ
యింతకుముందే తెలిసింది, ఆకళ్యాణి,

చ॥ ప్రియసఖులైన బాలికలు వేడ్కకు నర్థమెఱుంగలేమి, “నీ
రెయి మనబామ్మ లాల్మగలు ప్రీతి శయించెద రొక్కశయ్య నా
యయము గనంగర” మృనంగ నాయన దూయన దేమొకాని ని
శ్చయముగఁ జెక్కిళ్లు ల్పలక నందడిఁ దొట్టిలసాగె బిట్టగన్॥ 5

క:- (సంతోషముతో) ఇంతకాలము బ్రతికియున్నందుకు నీవై దేహి
యావనదశంజూచి సంతసించుటకల్గెగా (నవ్వి) తగువారే!

క:- తగువారే ముద్దరాండ్రగునబృలికలు మఱిమఱినిర్బంధిస్తే మొదట
సిగ్గుపడ్డందుకే మఱలసిగ్గుపడింది!

క:- (నవ్వి. కుతుకంతో) పిల్లా! ఈయాడనంగా బాల్యయావనసంధి
కాదటే! అందుకని,

క॥ మూడవకనన కలయ

నూడనిపాడుణ్యకళ నిగూఢుఁ డనంగుం
డీడేఱుఁ దనదుమనము

నూడ నన లేనిముగ్ధుడొమిరెల మడులన్॥

6

క:- ఆర్ల! మీ వెప్పుడు శుభరహస్యాలేగా! అందఱి అనుభవాలకు
సూటిగాకూడా వుంటే.

కం:-పిల్లా !

మ॥ ఉబుకున్ రమ్యతతోడ సంగముల నెన్నోలింకము లేగ న
య్యబలాటంబులకుప్ప లోకుచయుగం బుట్టూఁతలూఁప న్నబా
గుబిగా, సమృత దార్ద్రము నైఱలుగా గొండ్లి న్మరుడూనఁ దో
నబురుల్వాఱు వయస్యమేలనము మించ న్నేఱ్ఱసం బున్న దే॥

క:- (నవ్వి) సరే కాని, మీరువిన్న దేంలేదు. నేను చెప్పిందేంలేదు, ఏం!

కం:-ఇప్పటికిఁగూడ నీసంగతి మహారాజుగారికి తెలిసియుండదనియో
నీయూహ! తెలిసియేయున్న నీయూప్తార్థమునకుఁ బ్రయోజన
మేమి ?

క:-వీఁడియానమండ! రావణుడా! దేవిని పెండ్లాడెం ?

కం:- (నవ్వి)

గీ॥ ప్రళయబలశాలికై నను బ్రాణగొడ్డ
మగుచు నలికాక్షుకార్ముకం బడ్డుకలుగు
నిట్టిమిథిలేశతనయను జెట్టఁబట్టఁ
నెట్టితైలోక్త్యనిజయియు నెంతవాఁడు !॥

8

ఉత్తమక్షత్రియుం డగునీవిదేహరాజు దశకంసుని బలవంతుఁడని
డినను దనప్రతిజ్ఞను మార్చుకొనువాఁడు కాఁజాలఁడు. ఇది కేవల
మసంభవము,

క:-అదట్లే కావాలె మీనోటివాక్యాన్న. ఇప్పు డా రామలక్ష్మణు
లెందున్నారో ?

కం:-అదేవాలయపు తిన్నెమీదనే,

క॥ మును లగుజనకుశతానం

దుని విశ్వామిత్రుఁ గొల్వ దొరకొని “కొనుమీ
నను నను” ననుమోక్షస్వ
ర్గనిలూఢిన్ జ్ఞానకర్మరతి నిల్తు రదే॥

9

మనము వచ్చి చాలసేపై నది. కన్యాంతఃపురమున కరుగుదము
పద. (ఇరువురునిష్క్రమము)

ఇదిమిత్రవిష్కంభము

రంగము - జనకునిదేవిని.

[ప్రవేశము:-జనకఁడు, శతానందుఁడు, విశ్వామిత్రుఁడు, రామలక్ష్మణులు.

జ:-సంతోషముతో) విశ్వామిత్రభగవానుడా!

క॥ భవదాగమనానందం

బచశ్య మగుపడనియల్లు నగుపఱచుచుమా

దివులు న్వదల్చి కడును

త్సతమై సుదినం బానర్చుత న్నే డనఘా॥

10

మఱియు,

అ॥ అద్దిరా! పృథక్కినా ర్చిర్వితానుడై

కొను హవిస్సు లగ్ని జనపదముల,

నాంఁగిరసునిసృక్కునలయదు శాంతిక

పాప్తికముల, నీప్రభ ల్వైలుంగ॥

11

వి:-మిత్రమా! సీరధ్వజా! చాలకాలమునుండియే నీయాజనపదములు

శాంతములుఁ బుష్పములు నగుట మేమెఱుంగనిదియా?

గీ॥ బ్రహ్మమీమాంసలోనితత్త్వం బెఱుంగు

నీవెకా దండధారివిగా వెలసెడు,

ఆంగిరసుని ప్రపాత్తుఁడు సంతఘటకుఁ

డీశతానందుడే పురోహితుఁడుకాడె॥

12

(సవ్వచు) అల్లుఁడు దొరుకునా యనునాందోళన మొక్కటియే
మాసాయముం గోరుచు మిగిలియున్నది. కాకున్నను, నీబోంట్లకు
దుఃఖనంతోషములన లోకసంగ్రహారమేకధా!

అ॥ అల్ల తె త్తిరీయయాజుషంబుల మూర్తి

మంతములుగఁ బలుకుమంత యెవ్వఁ

డట్టియాజ్ఞ వల్కుఁ డగుఁగాదె వేదాంత

సారమెల్ల నీకునూటిపోసె॥

ల:-(రహస్యముగ) అన్నగారూ! “విదేహపతియన సామాన్యుఁ

గాఁడు, అతనిచరిత్ర మతిపవిత్రము నపరిమేయము నాశ్చర్యకరము”

ననిగురువుగా రెవ్వడుననుచుందురే, ఆయనఘు లీయనయే

కాఁబోలు!

రా:- (ప్రమోదానురాగములతో) వత్సా! వారేవీరోయి! శతపథము
లనఁబడువాజననేయ బ్రాహ్మణములలో సుధికారిగ ముందు వీరిని
జెప్పి మతోకరింజెప్పవలయును. యాజ్ఞచక్ర్యభగవానులే వీరి
శుక్లయజుర్వేదముం గఱపినది. (కొంచెము తేటిపాఱఁజూచి)

నీ॥ యతులనోడించి, తనగురువైనయాజ్ఞ
వల్క్యునకు వేయిగోవు లర్పణమొసర్చి.
వే వెలుంగుప్రశిష్యుడై వెలయునాతి
ధేయు మైథిలునకు సేవ సేయువాడ॥

జ:- తాము సెలవిచ్చినయన్నింటిలోఁదమ రేసమర్థులు. వే వెలుంగుశిష్యు
లగుయాజ్ఞ వల్క్యునొద్దఁ జదువుకొంటి ననుకొక్కటియే నాసకల
యశస్సులకు మేలిపతాక.

వి:- ఓహో! యోగీశ్వరా!

ఆ॥ ఇంతవాఁడుజనకుఁ డిట్టిఁడుయాజ్ఞవ
ల్క్యుం డటంచుఁ గవులె కొలువలేరు.
మీప్రవాహాత్మతాప్రబంధముఁ బాడుఁ
గాడె వేయినోళ్ళ వేదచయమె॥

శ:- భగవానుడా! ఇట్టివారేకదా! మూఁడుభువనములలో మహనీయ
మగుమహిమ గలవనీవులు!

జ:- (లజ్జనైనచిఱునగవున) భగవానుడా!

క॥ తమనుడు లఘుమర్షణఋ
కృనుముగఁ బాపంబు లణవఁగలవని బహుకా
లముగా వినవలతును, దుః
ఖమె పెనుచు మదర్థవాదకల్పన మేలా?॥

ఇఁకఁ దాని దయచేసి మానుఁడు (లలాటాంజలిం బట్టును.)

వి:- (నవ్వుచు జనకునియంజలిని వదలించుచు) మిత్రమా! సీరధ్వజా
చేమోడ్పులేటికయ్యా! ఇఁక మే మామాలలనేయె త్తము. సరియా
శివునివిల్లు నెక్కువెట్లఁగలనేర్పరి యగునట్లునిఁ బడయుటచేఁ బ
పూర్ణప్రతిష్ఠాఁడ వొద్దువుగాత!

ల:- (అపవారించి) ఆన్నగారూ! వీరలొకరినొకరు పరస్పరోత్కర్షముల నన్ను తెంతేనిరమణీయముగ నున్నది. ఈ యుపసభు మెంత పావనమైవది!

రా:- సోదరా! నీపలికినదే వాస్తవము.

గీ॥ లోకసంగ్రహమే యాత్మలో దలంచి
శుశ్రుతులఖలముల నీటుషుల్ స్మృతులొనర్చు
కీర్తిగని, రొండొరులమహోత్సవమహిమ
మొండొరులకే సువేద్య మన్యులకు గాదు?॥

17

జ:- (సంతసముతో) మిక్కిలి యనుగ్రహింపఁబడితిని.

శా॥ ఆచార్యమహాశయ! వెలిని లో నౌపాపము లూక్కులు
గ్వ్యస్తాగంబాళా! యాజుషం బయినమూలార్థంబా! నా నెందుమే
లై సాక్షాత్కృతిగా ఫలంబు లిడునీయాశీస్సు నాబిడ్డ సం
తోసిల్లన్ వరుఁ డిందె యెందొ కలఁడన్నాచార్యము నేపెడిన్॥18

వి:- (వ్యంగ్యమందహాసమున) మిత్రమా! సీరధ్వజా! నిజమే.

మ॥ బహుదుష్ప్రాప్తముకంటె మిక్కిలియుదుష్ప్రాప్తం, బిహముష్మికా
ఘహరం, బధ్యయనంబులేని శుశ్రుతి నాగానౌ త్తణాన స్థిలం.
బహాహ! లో వెలిపావహారి, శుశ్రుమాత్రావాప్యమున్. శుద్ధిక
స్వహమున్ శుద్ధిని గూర్చు విప్రునుడి, వహ్వా! తప్ప టున్నే
యెటన్॥ 19

శ:- (తనలో) నిజముగ తామధదునే అల్లునిగా నిర్ణయించుకొనియే
యీమహాత్ముఁ డీసీరధ్వజుని మాటిమాటికి వ్యంగ్యాలాపములచే
భ్రమపెట్టుచున్నాఁడు. కానిమ్మా! ఈయనకనుకూలముగ నే
నేమియు నెఱుంగ నట్లుగ నడిగెదను. (విశ్వామిత్రునితో) గరుడకేత
నుని శ్రీవత్సకా ముఖములవలె నున్నయీకుమారు లిరువు రెవరి
బిడ్డల?

వి:- (తనలో) వత్స! శతానంద! బలే! ప్రస్తావనమునకు మంచిరేపును
గల్పించినావోయి! (ప్రకాశముగ) కుమారా! శాతమా! వీరిరు
వురారాకాకుత్స్థకులోద్భవులు!

శ:- (గుర్తించినటుల) ఓహో!

చ॥ సవనపుడేజి సంతుకడుజాంఘిక మైనస్వతంత్ర్యోర్ధ్వో
భువి దుగదోయిహోతలకుఁ గాల్పుగ నిచ్చి సుతేష్టి సర్వదే
నవరుతఁడుప్రిగా సలిపెఁ బంక్తిరథుం డనురాజమాళి, వి
ష్ణు వట స్వయమ్ముగా ఫలమును స్ఫులభోక్తయు నయ్యెఁగాదోగో
వీ రింతకు నాదాశరిథులనినమాట? రామలక్ష్మణులేకాదు
తాటకారాక్షసిని జంపునట్టి మంగళమును సంపాదించునెమిత్తమై
భగవానులగుతెనురు వీరిచే దివ్యాస్త్రమంత్ర పారాయణమును
జేయించుటయు సందునకు గురుదక్షిణగ వీరు తాటకాదమనయాగ
మును నిరంతరాయముగ నల్పి మిమ్ముసేవించుచుంటయు వా
వములేగదా!

వి:-కాకేమి.

జ:-(అనురాగబహుమానములతో రామలక్ష్మణులఁ జూచుచుండును)

శ:-మఱి, వీరిలో రాముఁడెవరు లక్ష్మణుఁడెవరు?

వి:-(రాముంజూపుచు) ఎత్తి!

చ॥ రవికులజాతులై వెలయు రాజుల సం తనతీవె వాడుటే
యపుపడఁబోని మంజుల స్వచ్ఛవరంపరలోన నల్వరు
ద్భవమును గాంచి, రంగ్రజుడు తాటక పేటికాళరాత్రివే
కు వితఁడె గాముఁడయ్య చెలఁగు సుకథాంకురమూలకందమై॥ 21
(లక్ష్మణుం జూపుచు) ఇక నీతఁడో! లక్ష్మణుఁడు.

శ:-భగవానుడా! ఆవసిష్ఠప్రభావమున నీరాజవంశ మభివృద్ధి నందు
చున్నదన్నమాట.

జ:-(నవ్వి) న్వాహి! బాగు! బాగు! తాము మానంటివారితోఁ గలసి
మెలసి వినోదముగఁ గీడించుచున్నారు, లేకున్న

మ॥ కొన కాశక్రుడు “హు”మృటం చవమతి స్కార్పద్విశంకుండు సీ
గ్గునఁ బాటొందుటె నేతియాహుతిగఁద్యతోక్తిధాగ్ని విశ్వంబుగా
ల్చునొ నా రేగఁగఁ దొలుని న్నదిసితోస్సున్ వృద్ధచాటూక్తులన్
మనవిన్ బద్ధభవుండె నల్పుటఁగదా మానన్ ద్రిలోకాపదల్!!

అట్టి భగవాను లగుతమకా యాగయాజమాన్యమున నన్యుల సంరక్ష
ణము?

శ.-రాజర్షి! అది సమంజసమే, ఇంక నేమనిన, దీక్షగొన్నవారు కోప
గింపరాదు కావుననే రాజులు రక్షణక్రియ నెన్నుకొనఁబడుట.

జ.-(సంతోషమున రామలక్ష్మణులఁ దడపుపలక్షించి రహస్యముగ)
శతానందభగవానుఁడా!

మ॥ పరమాత్మనుభవైకనిష్ఠ చలియింపనేమను మున్న భా
స్కరశిష్యునిగఁ గొల్చుచోనయిన, విశ్వామిత్రుఁడే తానె యీ
వరుస న్నాయిలు జేరినాఁడనిన, వహ్వ! యేప్రిభావంబాకో!
మఱతున్ సర్వసుఖంబు లీదశరథత్మోపాలు సంతు న్ననన్ ॥ 23

శ.-ఓరాజర్షి శేఖరా! విదేహాధిపా! అటులనే కనుపడుచున్నది. నాకుఁ
గూడ సీరాజపుత్రద్వయదర్శనమున సీతోర్మిశలు మనసునకుఁదగిలి
యచటినుండి తొలఁగుటయేలేదు.

జ. (విశ్వామిత్రునితోఁ) భగవానుఁడా!

క॥ ఈవయసుబింకము మనో

జ్ఞావయనముఁ బొందు వీరమద్భుత మగుగా
ధావిపులాంకూరంబట

ఈవీరులఁ గనుటఁ గృతిన యేననుకొందున్ ॥

24

వి.-(దేవుడు సగవున) సీరధ్వజా! ఎటులు కృతార్థుఁడవో నీమనసునే
తఱచి యడిగికొనుము.

చ॥ రవియుట, సర్వతేజములరాజుట వీరలవంశకర్త! బృ
హ్మవిదుఁ డరుంధతీప్రియుఁడె యానట వీరల ధర్మనిర్ణయ
ప్రవరుఁడు! నచ్చె నీమనువు త్వన్మతి నామతివైన; నేమిసే
యవలయు శుల్కసేతు వాకడడ్డము దారుణమై చెలంగెడిన్ ॥ 25

రా.-(రహస్యమున) మనకథల నేటికో తడుపుచున్నారు!

వి.-(సవ్రుచు) శ్రుల్క మన నది యొక్కటియే యంతరాయమైనచో
నదియెంతమాత్రపుదిలెమ్ము!

జ.-(భేదముతో వితర్కించి యవవారించి) శతానందభగవానుఁడా!

చ॥ పరమమునీందుఁ డీజనకుపట్టికరగ్రహణం బదెంతోదు
ష్కరతిరమూల్యసాధ్య మనుసంగతి సర్వముఁ దాను రూఢిగా

నెఱిగియెఱింగి తేలికగ నిల్లునచిం చెడిభావ మేమియో
గుఱుతిడ లేక నామనము కువ్బొసారె యనన్ భ్రమించెడిన్
అదియుంగాక విచారింపఁగా

గీ॥ సాగు వంతటివాఁడు హ స్తమునఁ దాల్చు
దీని నెక్కిడు టంతెప్పై బై నిగలఁడె !
యేకొనర్చినపవ్రితిన నేమేరంధ్ర
మొగురు నే నాకుతోఁ దప్పకొ నెడిరీతి !

శ్రీ:-చాపము శాంతి చుఁగాక! శాంతిచుఁగాక !

గీ॥ హరునివిల్లు దుర్లంఘనశా లదినిజంబు
నీపవ్రితిన మార్పరామియు నిశ్చయంబు
అయిన, రాఘవశిశుసహజానుభావ
దీ ప్రియు గభీరతయుఁ దేట తెల్ల మెకద

జ:-(విశ్వామిత్రునితో) కాశికభగవానుఁడా! ఎంతవితర్కించుకొనియి
నీవాక్కులకర్థ మెఱుంగ లేకున్నాఁడ !

వి:-(నవ్వుచు) అయినచో, జంద్రకిరీటుకార్ముకరాజమును జూపెట్టము
రామభద్రుఁడే వలయునర్థమును వివరింపఁగలఁడు.

రా:-(సంతోషమునఁ దనలోఁ) గొంతెమకోర్కులతో నన్ను నే నెట్లు
వినోదపెట్టుకొనుచుంటిని! నాకుతుకములస్థిర్చుకొఱకేగురుండై శ్వర
మగు కార్ముకముండెమ్మనుచున్నవాఁడు. (జనకునిజూచి విమర్శతో
దనలో)

గీ॥ బాలురకు నింతపని యసంభావ్యమనుటో!

గట్టిఁ మ్మిక మునినుడి న్లగుననటో!

శనదుమది నన్ను నిజమ యీధరణివిభుఁడు!

ఏమనునో యంచు బెదరు నాహృదయ మిపుడు॥ 29

జ: ఇంచుకయోచించి నిట్టూర్పుతో) భగవానుఁడా! తమంతటివాఁ
ప్రాపు దొరకునదృష్టమును మైథిలి నీంఘరాజకుమారునకొకప్పటి
కై న నీఁగలుగునదృష్టముమావంటివారికేనాకల్లును! అట్టిచరితార్త
మాకుండునా.

రా:-(సిగ్గుపడును)

జ:- (శివుని విల్లువంకజూచుచు)

చ॥ తనభువనావనవృత్తివిధానము నింద్రధనుస్సదేనహా
జనపతి కామ్యుకంబుల కొసంగి తుది నొకటయ్యెనట్టితేం
డ్లును. ముదింటి దీనిగని, లోకగడగల్గిన జ్యాకిణాంకమో
హసమృగనాభిసారిభితిహస్తములన్ వృథగాఁ దొలంగరే॥ 30

వి:- మిత్రమా! పుహపుణ్యరాశివగునిన్ను నీవే యవమానించు
కొందువా?

జ॥ అంతయుఁ గూర్చగాఁ గలుగునంతటి దేసుమి నీదుభాగ్య, మా
వంతిలశోభనంబులకుఁ బ్రేక్షకు తాదుముమేము, భూమి న
త్యంతము నుండు సర్వభువనాభయదాససమర్థధారుణీ
కాంతులు, రామభద్రులనెఁగా దగువారొకొ వార లందఱున్॥ 31

ల:- (తనలో) నే ననలయు ననుకొనినది గురువుగారే నెలవిచ్చిరి.

జ:- భగవానుడా! మణిమంత్రోపధాదులనువలెనే యారఘురాజ
కుమారులందుఁగూడ నచింత్యప్రభావమున్నదనినమాట, ఈసంగతి
వినుడు.

చ॥ దివిజలకత్తు లన్నిటినీదీసి విరించి సృజించె, బాగ్యతీ
ధవుండె నమాదరించె, హరి దాన శరంబు, ఫణిగ్రుండలై, యీ
భువనము లన్నియుం గెలుచుపోడ, పురంబులుమూడె లక్ష్మ్యమ
ట్టివిలు మహద్భుతంబును గడిదికినేనిఁ గడిదియేసుమా॥ 32

శ:- ఇట్లు లీపినాకధనుర్విశేషతల నెన్నుకొను తెంతసేపని? విశ్వామిత్ర
భగవానులనే విశ్వసించి గౌరవితము, అదికాకున్ననురామభద్రున
కళకళ మగుపని యొకటికలదా:

శా॥ ఏదో రాక్షసకోటిహోమ మని యొం డేర్పాటుగాఁబూని, కృ
వ్యాదిన్ దాటక నాదిమేంధనముగా నానామిధేనీప్రతా
పదాయంబునఁ బొల్చె బాలకుల యల్పప్రాధ బాణాలనే,
కాదే స్పష్టము రావణున్ గెలుచు నీకం దంచు నిద్దానిచేన్॥ 33

[ప్రవేశము:- తెరవక్కుగాఁ దొంగిచూచుచు నొకపురుషుడు,]

పు:- దేవా! దశాసనపురోహితుఁ డగుశౌష్మలుఁడు రాజుగారింజూడఁ
గోరుచున్నాడు!

శ.- (ఉద్వేగముతో) ఆ!...రానిమ్మా! పుగుఁడు-నిష్క్రమము)

రా.- (వ్యథతో రహస్యముగ) తిమ్మిడ! లక్ష్మణ! ఈరాత్రిసర్వా

కామారికార్కుకరాజపరిచర్యాచరణోత్సవమునకంతిరాయమయ్యేనే
ల: ఉత్సవ మొక్కదానికే కాదనుకుందును. (నవ్వును)

రా.- (ప్రేమయుతరోషహాసములతో, గీ:గంట, జూచును)

శౌ.- (ప్రవేశించి, అందఱు బ్రత్యేకిముగఁ జూచి తనలో) జనశత్రు
సందులతో విశ్వమునకే కాక మాకును శత్రువుగువిశ్వామిత్యుఁ
డిందుండు తలచెప్పుమా! (యోజించి) ఉన్న నేమగు నుండనిమ్మా
హతకుని! (చేయిదక్షిణమునకుఁజూపి) ఈక్షత్రియబ్రహ్మచారు లిరు
వురు నెవ్వరో!

గీ॥ మాంజి దండంబు మొదలై నవ్యంజనములఁ

దొలఁక శాంతిరసం బొక్కదోహదముగ

వెలయ విల్లంబుల న్నొర్పు వీరరసము

గిటుపుచున్నారు పుణ్యలక్ష్మీ కరుచుల॥

34

ఈబాలకు లిద్దఱు సహజోదగులుగ నున్నవా గే!

గీ॥ బుగ్యజ్ఞానముల మూటికేవ మూర్తి

మంతిములుగాఁగ వెలుఁగొందుమంత్రవిధుల

నయ్యధర్వాగమంబాకో! యనఁగ వీరి

ముగురిచెంగట నురుతేజముల వసించు॥

35

(విమర్శించుకొని) నిశ్చయముగా లక్ష్మణద్వితీయఁ డగురామ
హతకుఁడే అయ్యుండవలయు! విశ్వామిత్యుఁసనునఁచి యీవిధిలం
బ్రవేశించియుందుగు. (కోపధశోకములతో) అయ్యో! బిడ్డా!
సుకేశుకుమారీ! తాటకా! ఇట్టిచూనిసినిసుఁగులచేతిలోనా నీ కట్టి
దై వదుర్విపాకము! అనరణ్యవంశజాతుఁడగునీక్షత్రియబ్రహ్మచారికే
యింత యొడలెటుంగనిశివమా! ఎంతకష్ట మెంతకష్టము!

ఉ॥ కొలికయూగ బాంధవుఁడుగాఁ జనుదెంచియు వీరసుందరై

త్యేకకుమారర క్రమధుత్పత్తి మదిచుశరాలిచే దురా

వేశము నొంది, భిష్టసువివేకత నాఁడు దశాస్యవంశపా

లీలమహానిఁ జేసినమలిమ్ముచుఁ డావటు వీరఁడేమొకో॥

36

కానిమ్మ! ఇతనిభుజబలపరాక్రమములు చూతుముగాక!
(సమీపించి ప్రకాశముగ) జనకమిశ్రులందఱుం గుశలమకద?
జ:-రావణపురోహితులకు స్వాగతము? ఇట నాసీను లగుదురుగాత!
శౌ:-(కూరుచుండును)

జ:-ఏమి! మీరావణరాజునకుఁ గుశలమా? ఏలకాద లే?

గీ॥ ఆయ్యధర్వాగమోపాయహవనదక్షు
లయినత్వాదృశు లెందఱో అందెసంగి
యెట్టియాపదనే నట్టు పెట్టుచుండ
నతడు కశలమ యని వేఱ యడుగనేల॥

37

శౌ:-(సవ్వ) మహాశోత్రియా! సీరధ్వజా! అతనికేనా ఆపదలు?
మేమా వానిని బాపుట? బాపురే? తనభుజదండిములను మదపు
తేనుంగుల చేతఁజుట్టుకొనబడినవక్షస్థల మనుసాధముననురక్షితముగ
నున్న త్రిభువనలక్ష్మీమహాంతిపురమున వేంచేసియుండు నాలంకా
నాధున కెట్టియాపద ముట్టఁగలదు? ఇటువినుము!

ఉ॥ భీతిలి పాటుచోనయిన వీపుఁగను ల్కడువిచ్చి యేనిచే
స్థాతతి నాజి వేగనులసామి కను స్థనమోల నున్నటుల్!
పాతు నగల్చి వెండిమల పై కెఁడింతనె యెత్తె నాగలో
కాతతజై త్రియాత్రీ కన! నట్టిరు ముట్టునె యెట్టియాపదల్?॥ 38
ల:-(కోపముతో రహస్యముగ) అన్నగారూ! వాలిచేతను వేచేతుల
హైహయరాజమాళిచేతను నాశముందింపబడిన శౌర్యసారము
గలరావణుఁ బ్రశంసించుచునేల?

రా:-తమ్ముగుఱ్ఱా! అట్లనరాదు! తాదృశు లందఱుం గొప్పవారే
సుమా! ఏమనిన?

ఉ॥ అతనియుద్ధసుస్థిరతయంతయు వాలియె, కార్తవీర్యభూ
నేతయె కాంచిరన్నఁ గడునిష్ఠుర మాతనిమూపుపెంపువి
భ్యాతి! సరీల్ని గొఱతు నఱుకన్ దరిఁ జందిన యెమ్ముతుంపులన్
బ్రీతి స్వకేధచర్యమున వే మృడఁడే తొలఁగించు తెన్నరే॥ 39

మఱియు,

మ॥ కలనన్ వాసపుఘోరచజమును మొక్క-బొమ్మని భంగించి. మొక్కలుండై మూడుజగల రావణుని, స్వర్గం బేలుచున్నాడు! చంద్రు యొప్పుభ్రమించు శీలలననిన్ వాస్తవ్యులని నాశ్చర్యపాహులతా కేళివంబున గొల్లపినాఁ డోహోహూ! సామాన్యుడే శతాః-(శౌమ్న-లుఁడో) విప్రుడౌ నిజముగ నింతగట్టివాఁడే మీ రాక్షసరాజు!

శౌః-జనక రాజన్

మ॥ భుజకండాతిని గోసి రాల్చినశిరింబు ల్లుష్టిఁ బ్రత్యక్షమా గజచర్మాంబరు సత్కృష్ట నొల్లించి నేడ్చు గ్గి యాచింపల జ్జజనింపన్ రషలోన “నీవడుగు! మజ్జా! నీ న! నీ” వంచు జోరె. జగాజాణతనాన! నట్టిఁడు దశగ్రీవుం డెటుల్పెప్పెనె?॥ 41

గీ॥ అట్టియాతం డెయోనిజయైకశస్య

నీతెతానందగు ప్తి నీయింబుఁ బెరుగు

దానిని నరించి యాచింపఁబూని యిటకుఁ

బయలుమొనరించి న స్పెల్లు పనిచినాఁడు!॥ 42

విః-మిత్రమా! సీరధ్వజా! చూడుము! చూడుము! శివునివిలు నెప్పుడు చూతునా యనునుల్లాసముతో నాకులితమనమున నున్నట్లు లున్నాఁ డీరామభద్రుడు!

జః-(నగి)

గీ॥ ఏల? భగవానుడా! మీర లిటుల మాటి

మాటి కూరక పలికినమాటె పలుక?

నీవిదేహులు నక్షాకులేని నెప్పుడు

మివిధేయులె కాపుట మీరెఱుంగరె?॥ 43

శౌః-ఓయీసీరధ్వజా! మే మాకసమునా అడుగుచుంటిమి? లేకున్న నిది యపరిహార్యమని యెఱింగియు నేల ప్రతిచనము నీయవు!

ఉ॥ ఎవ్వనినొ యొకయ్య కిడ నేవలయున్నద కన్య! నట్టిచోఁ జెప్ప, భుజాబలోద్ధతి వశీకృతలోకుడు రావణుండె నిన్నివ్వినేడి మూఢుగతి నేటికి జూతు? మరీరిముఖ్యులం దెవ్వగ నా ట్వికుండ వను నెన్నిక గోఘల నీకుఁ గల్గెనో?॥ 44

శ:- బ్రాహ్మణుడా! మేము చాలాకాలముక్రిందటనే ప్రతివచనము
నిచ్చియుంటిమి

శా:- ఏమీ! రాజపుత్రిని సమర్పించుట కా కింతెట్టిదాప్రతివచనము?

శ:- క॥ హరువిల్లెక్కిడి మము నె

న్వరు సంజోషింపజేయువారలొ, కననొ

దురు వారె బహుమతిగ నీ

ధర్మసుతమైతిలిన్ యధార్థముగాఁగన్॥

44

శా:- హర! హర! పాపము శాంతించుఁగాత! శాంతించుఁగాత!

మీ ంటివారుఁగూడ నిట్టియక్షరములనా ఉచ్చరించుట? బౌరా!

చ॥ ఎవరికరాగ్రము లృతిము నెత్తికుబేరగిరిన్ గళోక్తిగాఁ

గ వెన గడించెనో కులిశకదళసామ్యదృఢత్వకీర్తి! నా

ప్రవరమహేశ్వరుం డయినరావణు డేడ? సనార్యమీదృశం

బప్రపనిఁ జేయుటేడ? వినిసంతనె మానస మోకిలించెడిన్॥ 45

శ:- (నవ్వి) బ్రాహ్మణా!

గీ॥ ఉత్తమక్షత్రియత జన్మమెత్తినాఁడు

ప్రతినఁ దప్పఁడు జనకాధిరా జితండు

ఎక్కిడఁడుగాదె దళకంఠుఁ డీధనుస్సు?

నెఱుఁగఁగాలేవె? మాజవాబేమొ నీవు॥

46

శా:- (హసించుచు)

గీ॥ అరగిరనుఁడును మఱిపుల స్త్రమునిహడ

నబ్జసంభవుపుత్తు లై నందున, కహ

ఆంగిరనుఁడవు పాలస్త్రుఁ డగుదశాస్యు

నందు విడనైతి జ్ఞాతివై రానురక్తి॥

47

(రోషమున)

గీ॥ ఈదశాననుఁడేమొ మహేశ్వరుండె!

ఇతరస్మపు లెంచఁ గడుతుదులే ధరితి!

నీపినాకంబు నెక్కిడుటేమొ శుల్క!

మయ్యయో సీతగతియేమియానొ యింక?॥

48

శ:- (రోషంపువ్వడతో) బ్రాహ్మణా! ఈక్షిణిగా నీధనుస్సు నీచే వివర
ప్రబంధంబు నాటింపం నేనుచున్నదా! పాప మివ్వ జివ్వడేయి
మీదశకంబుడు వీరమ సేశ్వరుం డయ్యెనేను?

గీ॥ శంభునకు నిల్వ నండుమా శైలమె శ్మ
గురుకమున మూపు లెగిరిగుఱొసయ మున్ను!
ధనువు వెక్కిడినలసివచ్చిన దశాస్యుఁ
డౌర! వీరమ సేశ్వరుం డయ్యె నేను॥
(శౌష్మలుండు తిక్కి నెల్లరు నగుదుగు)

శ:- (రోషమునుమాటుచు) రామధద్రా! రామధద్రా!

గీ॥ ఈరు ముంజేతిభూతి వహించునాది
కలుగు నీచాప మెక్కిడ న్నడఁగు మీక!
వీరగర్వితుల మొగాల వెలయుఁగాత!
వారి జ్యోతికాళిమాగొంపంబె॥

శా:- (క్రోధముతో) ఓరీ! శతానంద! ఒడిలుతిరుగుచున్నదాయేమి!
నామందజనే నుహారాబగుపొలస్సుని శిక్కరించుచున్నాడవు!
లేకున్న మాణిక్యమును బ్రతిజ్ఞించి మసిరాణిని బరిగ్రహించు
నటుల రావసురవమానించి మాసిసి నుఁగునందను గాగ మఁతువా!
నీతల్లి యహల్య మాన్యులలో నుత్తముడగుగౌతిముం ద్లజించి
తాబేళ్ళెరికి వేగన్నలయిగడ్చి నంట్లుగొనినటులు.

శా: ఓరీ! నాయెరుటనే మేమనియెడవు?

వి:- (వీణయరొషమతో) వహి! శతానంద! పసికిమాలినబగడము
లెచులతోయి? మానుచు! దశగ్రీవోపాధ్యాయుడైన శౌష్మ
లుండు మనకతిథికదా! (వ్యధనొందు రామలక్ష్మణులఁ జూచి)
వత్తి! రామధద్రా! జనకపురోహితుండు నిన్ను ధనుస్సుయింటి
కేగ ననుమతించెదదా!

రా:- గుగు నానితిచొప్పునే యరిగెదను! (వీణయలజ్జాకాతుకమలతో
లక్ష్మణుఁ యుక్తుడై యేగును)

శా:- రాజర్షి! సీధ్యజా! నీవెంతధన్యుడవు! తొల్లి పరమేశ్వరపతి
చర్మకై తొమ్మిదితలలు నఱకబడఁగా

ఉ॥ ఇట్టిచుహోద్భుతం బయినయీపరిచర్యకు దీటుగాఁగ నే
నెట్టివరంబునిత్తు సనునీశ్వరుమోమున విశ్మయంబు గ
న్పట్టినఁ జూచి దాని నుడువన్ భువనత్రయిమాత్రమే వరం
బుట్టులు కోరె నేనిరశమాస్యము ని న్నదె కోరు జానకిన్!! 52

శ:- (లేచి-తెరవై వుంజూచి) (హాగ్నాద్భుతములతో తమ రెల్ల రటు
చూడవలయు!

చ॥ అలజగ దేశధన్వి యగునాభగవచ్చినమూర్తి కల్లెయై
నిలచి యహీశ్వరుండు, తెగ నిండునలాగినఁ గర్ణభాషయై
తొలఁపఁగఁ గంకణంబయి ప షము ముస్సముకూర్చియుండఁడే!

జ:- (ఉత్తేకమున)
భళిర! కకుత్స్థుఁ డెక్కి డెడి భార్గవదేశికచాప మయ్యహిన్!! 53

[తెరలో-కలకలము-అందఱుం గలవరమునఁ జూతురు]
(మఱలఁ దెరలో)

చ॥ అలశివు నప్తమూర్తు లొకటై కదియంబడె, నప్తదిక్తుల
పలవలమోగె, నల్పచెవుల న్నడుగింగురు సోకె, నెఱ్ఱదా
కులగిగు లయ్యెను, గురగకోటికులాప్తక మక్షులాతె, దో
ర్బలరిఘురామకర్షితపురాతన కాన్ముక భేదసద్వనినీ!! 54

జ:- (హర్ష విషాదాద్భుతములతో) అహో! విఠినినిదికూడ!

ఉ॥ సీతకుఁ బెండ్లికై ద్విజులు చెప్పెడియాజుషమంత్రినాదమో!
నాతులు పాడు శోభననినాదపరంపరితోరుగానమొ
కో! తతవైరిరాశ మొనఁగూర్చు నుపశ్రుతిపెంపొ! మింటసం
పాతితె రామభగ్నశివభవ్యశరాసనవజ్రరాధముల్!! 55

శో:- (విషాదాద్భుతములతో-దలలో) అహో! ఈరాధమిటుగురుపురు
వన్నిట సమర్థమెనదిగ నున్నదే!

జ:- (సంతోషమున వి:-పాదముఁ వ్రాలి) భగవానుఁడా! గాధినందనా!

క॥ కొన్నాఁడు రాముఁ డాత్మగు

ణోన్నతిసే జగ మెఱుంగ నుర్వీతనయన్

గన్నియ నాయూర్కశిల

శ్రున్నకు నేధారివికుటు మాకులసిహిన్ ||

66

వి:- (నవ్వుచు) మిత్రమా! సీరధ్వజా! నీ కెట్లభిరుచియో అట్టుకె చేయుదువుగాత!

శ:- (జనకుచెవి నెదియోచెప్పి) కాశికభగవానుడా! చంద్రశేఖరు విల్లు నెక్కిడినంగతిని మొదటజెప్పినా కేమిబహుమానమో!

వి:- (నవ్వి) వత్సా! కోతుకొను మడ్డమేమి?

శ:- స్వామీ! ఋశధ్వజనికూతుం డగుమాండవీశురకీర్తులకొఱకు భరతశత్రుఘ్నుల నడుగుచున్నాడను!

వి:- శతానందు చేతినిగ్రహించి నవ్వుచు) అంతయు మనచేతనే కావింపబడవలసిన దేగదా! దశరథు రావిపుడు!

జ:- అటులయిన భగవానులగునాంగిరసులు కోసలేశ్వగులఁ గొనివచ్చుటకుఁ బ్రియసుహృదు సంపదలరు!

వి:- ఆప్రకారమే కానిండు!

శ:- (లేచి) భగవానుడా! ఇంకజెప్పవలసిన దేమియుండును!

వి:- అన్నియునీమఁ దెలియ నే నెలియునులే పద (శతానందుడు వెళ్ళును.)

వి:- (సంతోషమగుపడఁ దనగా)

మ॥ శివునింటి నిద్రించి విక్రమమువాసిన్ బొల్చి పూర్ణ ప్రతి

ష్ఠ విదేహాభవుఁ జేసె రాఘవుడు, నాకున్ జూడనొ నింక రా

ఘవవై దేహసుహృత్కులాల కగుమాంగళ్యోర్మువై వాహికో

త్సనముల్, నేటికి నాదుదీ వెనలు పూజ్యకీలతోఁ బంజెఁగా॥ 67

శా:- (విన్న బాటురోషమున నెలనవ్వున) మనజనకుఁ బ్రేమదెప్పింపఁ గలిగినది విద్వాంసులసంసర్గమే కాని కేవలవయస్సే కాదునుమా!

అదృష్టవశమున సంప్రాప్తయగునీకన్యను బెండి యాడఁ గోరివచ్చిన పులస్త్యకులసంభూతు వదలుకొనుటలో వయావృద్ధుడయ్యుఁ బిల్ల తనచుమంద్రవృజ్ఞ నే వ్యవహరించితివే! (విశ్వామిత్రునితో) ఓ ఋషీ! కాశికా! ఇప్పటికై ననంతగామించిపోయిన దేమియి లేదు. తాటకావధచే నీవు లంకాపతి కొనర్చినయపరాధముం దీర్చుకొన నిదియే మిక్కిలిమంచియదను!

బ:- (అనడ్డ చేసి) భగవానుడా! రమ్మ! స్వయముగ రామభద్రునిదిరి
కేగి వాని వదనచంద్రచంద్రికాప్రవాహమున దొంగవిత్నేర్పరుల
మూలమున నైసనీతావిషయికప్రార్థనముల నింతవఱకు వినుచుండ
మఱగి దుఃఖిత మగునాహూనమును జల్లబఱచుకొనియెగను,
చండకరు నేడికిరణములచే వాడిపోయినకై రవాకరమునకుఁ జల్లని
చందమామ వెన్నెలకాక మఱొకమందు కలదా? (లేచి పరికిరి
మించుచుండ)

శౌ:- (విచారముననాకసముఁజూచుచు) అయ్యో! తపస్వినివగునో
సీతా! పౌలస్త్యునంతవాఁడు ప్రార్థించినను వినక మీనమేషముల
నెన్నుచు నిన్ను హింసింపఁజూచుచున్నారకదా!

అ॥ వె॥ భూమి వక్రమై లించి పుట్టితి వేచూడ

మస్కతంత్రీవైతి! వఖిలభవన

విజయలక్ష్మీకైలస నిలయ సపత్నిగా

సలుపుస్వజన మెవగుఁ గలుగరైరి॥

58

(రోషముతో జనకునింగూర్చి)

ఉ॥ ఏరిపరాక్రమంబు వచియించుఁ బురాణములెల్ల నట్టియిం

దారి భుజద్వజాశనిభయాన మదం బఱుదేవహస్తిమై

జేరులుగాఁగ నెప్పుడు వసించుమధువ్రతపాలి చింద నా

వారణ మన్ని యేనుఁగులపాటిదె యయ్యెగదా గతోన్నతిన్॥ 59

అట్టిరావణ భుజాస్తంభము లుండఁగ నే, ఓజసకరాజా!

క॥ అంధవృథాసజ్జనసం

బంధపరిత సంతభవించె వంచన నీ, కే

రంధిని నీ వెసఁగిన దశ

కంధరహస్తగత సీత కాఁగలదునుమీ॥

60

(సాక్షేపముగఁదెరవంకఁజూచి)

శా॥ చేరంబాటుచుఁ జట్టు నచ్చరలె చేజే వీవఁ దద్వాయుభం

గారూఢి ని జబాహుదివ్యపరిఘవ్యాపారసౌగంధ్యము

భీష్మం బొల్చుదశాస్సుడే స్వయంగా కామించెనుమీ ! జానకీ
 ఓరీ ! రాముడ ! పెండ్లియాడంగలవేమో ! మాను మీపూనికన్

(వితర్కించుకొని తనలో) ఓహో ! ఈవిషయము మిగులస్పృ
 దిగ పరిణమించినది. కావున మంత్రోదయగుమాల్వనంతునితోఁగూ
 సంప్రత్తిచుకొని వారివంశాడఁ బుష్కరించుకొని లంకేశ్వరుని
 విన్నవించుకొనవలసియున్నది. (స్మృతము)

ఇది మూడవయంకము.

శ్రీ మ ద న ర్త రా ఘ వ ము

నా ల్గ న యం క ము.

మిశ్ర విష్కంభ ము

రంగము - లంకాపురి, మాల్యవద్భవనము.

మాల్యవంతుడు:- (ప్రవేశించి ఆవులింతతోఁ గన్నులఁదుడుచుకొనుచు)
అరే! గాఖి యప్పుడే తెల్లవాఱినట్లే యున్నదే!

చ॥ రవి నెఱఁ గించుకించుకగ రా నదె వెన్నెల మాయసాగె గో
కవితితి కాపురాల నెడకం దఱ దిక్కులు తెల్వి నొందెడిన్;
దవిలిసభీతి యిప్పటికిఁ దగ్గమిఁ గాకులు గూటికొమ్మపై
చివరలనుండి “కా” వనియు జేడ్చుడు వీనిడి మాటుకూయికిన్ || 1

మఱియు,

చ॥ వలపున ది క్తతిప్రియుఁడు వాసకసజ్జక యైనప్రాకృశిన్
గలిసెడివేళ యంచు నినకాంతముల స్వేగలూఱఁజేయువె
ల్లుల, సిత భోగనిద్ర లిడు లోకనిరంకుశసౌఖ్యము న్రక్కమా
కలనగఁ గోకులన్ గుముదకాంతలఁ దాఁచెడిఁబో నిధానతన్ || 2

(అన్నివైపులం జూచి, సంతోషముతో) ఔరా! దశవదను
భుజార్ద్రముల నిరంతరపరిపాలనమునఁగదా పేరుల యానిర్భరా
మోదసంభృతసంభోగపారవశ్యము!

చ॥ రవి తన వెల్లుగొన్ననల రాత్రితమంబును దూర్పునుండి మా
న్పువరుస వెల్లడించెడి మనోభవకేళివిలాసగేహము,
ల్నవరతి కందుఁ జేరఁజనునారులు నాథుల తొమ్ముటిమ్ముల,
స్తవుల సృపత్రభంగరచన త్తమకొంగుల దీర్ఘ రల్లదే! || 3

మఱియు

చ॥ మృదునలినీవను త్రైలుచుమేలివిదూషకుఁడైనభానుఁ డి
టుదితుఁడు గాఁగ నాయకుల యబ్బులతొమ్ములఁదారుమారుగాఁ

బాదలు నిజాంగనకృతళము ల్కనుచుండెడి యుత్పలాక్షు లా
ముదితలచన్నులందు దళము ల్కొ నెడి న్నొక ల్పరింబాదన్ || 4
ఇదిగో! ఈవైపున -

క|| ప్రియునిల్లు వదలి తమ చెయి

చెయికలుపున నిండ్ల కరుగుచెలిగమి కడునా

త్తియి పులకలు గండ్లుండని

మెయి గన్ము రహస్యకథల మేలమెగవుగా || 5

మఱియాదిష్కననో! -

ఉ|| కాదగు గొత్తశోభనపురాంతి, “రహాకథల జిత్రమేమిటే?”

నాదన నెచ్చెలుల్, త్రవపెనంగగ నుత్తరమిక వాల్చు మో,
మాదటఁ బత్రీధంగముల నాచెలు లద్దుచు గోటిగంట్లపై
నూద జమత్కృతి నైలిపె నొందునిశాసుఖచారవశ్యమున్ || 6

(ఇంచుక యోచించి) సీతావరణమునకై పంపబడిన పురోహి
తునివలన సక్కాక్షత్పక్షమారుని మానవాతిశయమగునట్టిమాహా
త్యమును వినినప్పటినుండియు నామనస్సు త్రోభిల్లుచున్నది.

ఉ|| ఏలజనించు వింతలిడు నింతటితేజ మనుష్యులందు? రాఁ
జోలు నెదోప్రయోజనపుఁబూనికతో, నిజమెన్న నమ్మెయిన్
గొలుఁగదా చరిత్రలిట; రావణుచా లిట నెన్ను నాదునే
తొలిటి విప్పియుండఁగ నె రాత్రియు వేగఁదొడంగ నిస్సరో! || 7
మఱియు

చ|| వినఁ గలువైన యీమిథిలవంతఁ గుముల్కొనుమానసంబు నే
ర్పునఁ బయిమందహాసము గలుగ్కొన నద్దెసఁజూడ్కిఁగప్పియిన్
నను నిపు డాదుకోవినఁడు నాబుడుతండు దశాస్యఁడౌర! సం
దనసుమబద్ధ దేవవనితాకబరీరసహ సుఁడనియిన్

(విమర్శించి మిన్నఁ జూచుచు) అయ్యో! మాయించిరంజివిత్వ మెంత
దారుణ మగుచున్నది!

చ|| ఇతరులనుండియే యథయ మిమ్ముని కోరితి ప్రీతుఁడైన గీ
ష్పతిని “మనుష్యులెంత” యనుపంబినగర్వము పేర్చి నాడు! నేఁ

దతితరనకాయ మర్మములనంటెసి నాపొర పాటు, శాంతిక
లుత! మదిగాక నీకు వజ్రలున్నవ. వత్స! దశంబు శీర్ష మూల్! || 9
(విమర్శించి) అహో! మిథిలావతి యెంతయు చిత్రజ్ఞ తాశూన్యుడు!

ఉ॥ కొలికుకుట్ర మామనువుఁ గాదనెనే నననిమ్ము, పూర్వమా
నీశపుల స్త్యవంశమనియే న్నది నెన్నఁడె! వారువీరు నే
లా? శతమన్యదొట్టి సకలాననిపాలకిరీటరత్న పా
భీశుభజుష్టపాదుఁడె! భళి! తగునల్లుడు కాకపోయెనే? || 10
(ముందుఁజూచి) మిథిలావృత్తాంతముకొఱకుఁ బంపఁబడినశూర్పణఖ
యింకను రా కాలసించు లేటికో?

శూ:- (ప్రవేశించి) అహో! మనోహరంగా సీతావివాహంకొఱకై
చేయఁబడినసింగారాలతో జగజగనిమెఱయుచున్న రఘుకులకుమా
రుల ముఖరాజీవాల చూస్తూంటే, అసహ్యమైనప్పటికీ నేనప్పుడున్న
మనుష్యాకారం నన్నుఁ గృతార్థురాలే చేసింది. విరోధులందే
యైనా ఆగుణాలు నట్టిప్రకృతి యెంతో బాగుందనిపించిందే!

మా:- (చూచి, ఆదరముతో) ఏమి? అమ్మాయి శూర్పణఖేనా!
ఇందున్నాడ నిటురా అమ్మ!

శూ:- ఇదుగో! ఈ ప్రాకారశిఖరా ^{Re}నున్న గృహోపరిభాగాన్నే
ఉన్నాడే నాపిన్నమాతామహుడు! అహో! దుష్కర కార్య
లెంత దురనుసంధేయములో! కాకున్న, నిద్రమత్తుకనులతో, బ్రతి
క్షణ మావలించుటతో నాస్వరంగాన పెంపెఱలాడు మనసులోని
కఠినకార్యాల్లో నెవరో మఱొకఁడుగాఁగనిపిస్తున్నాడే! సామాన్యు
లొద్ద మంత్రీగనుండడమే గొప్పసంగతనవచ్చునే. అట్లాంటప్పుడు
మితిమీరినసాహసకార్యాల కరుకుచుండే ప్రచండచరిత్రుఁడైన
మారాజురావణదగ్గఱమాట చెప్పాల్సిందేమింది! నాకోసరంగానే
కనుపెట్టుకున్నాఁడనుకుంటా! ఇక దగ్గరకువెళ్తా! ఆర్య! నమస్క
రిస్తున్నా!

మా:- పిల్లా! నీకుశుభమగుఁగాక! ఇక్కడఁ గూర్చుండుము. భరత
శత్రుఘ్నులతో దశరథుఁడు జనకునిజేరినాడె?

శూ:- (కూర్చుండి) తాతా! దశరథుడొచ్చి గోదానమాంగల్యాభు
లన్నీ వింతర్వాతే మిక్కిల న్నేను చేరడమైంది.

మా:- (నిట్టూర్చి) దీనియర్థము తెలియుచుకేయున్నది. జానకివివాహ
మైనదనినమాట.

శూ:- మఱిఅంతే?

మా:- (విమర్శతో) ఓహో! దుష్కాత్ముడైనకాశికుండగురాచబాష
దుర్నాటక మేనుననియు?

మ॥ సవరత్నార్థము కోసలేశునితు బిచ్చం బెత్తినాఁ! ఉన్నవి
ద్య విశిష్టం బానరించి వాని వనుజధ్వంసంబుఁ జేయించినాఁ!
డవినీతిన్ విడిపించి శంభువిలు సీతావాప్తి నొందించినాఁ!

డేవి మాయాపటుమూర్తిచే నిశనుజేయింపంగనున్నాడొకో? || 11

శూ:- తాతా! అదంతా నిజమే, అమాయదారిబాపడుఁగూడా వసిష్ఠ
మహర్షి ముందర్నే వెలిగిపోతూ కనబడ్డఁడంటే

మా:- బిడ్డా! తపస్సులచే వీనికిబ్రహ్మర్షిత్వము వచ్చినను శత్రు
కార్యనైజమును విడిచినాఁడుకాదు. పైగాఁ బుట్టుకచేతను, సుప
నయనముచేతను, బ్రహ్మజ్ఞానాప్తిచేతను మూఁడుపుట్టుక లెత్తిన
యీమునిసగ్గఱ సధ్యయనము నొనర్చుటచే, సహజమధురాచారఁ
డనఁదగు నాక్షత్రీయబ్రహ్మచారిగూడ భగ్నిష్టాచారుఁడుగ గడిదేటు
చున్నాఁడు. అదియటులనే యగుచుండును విను!

చ॥ జననముచే మదోద్ధతుల జ్ఞానవిహీనుల దిద్దు విద్య, యై
న నది స్వభావకృత్రిమమునన్ జతకూడ ఖలత్వస్పృహనే
పొనరుచు, జీతటి స్తుతిమ పుచ్చెడి నాగమగు ల్భాగ్యగ్రవ
రనముల సర్వభీతులకుఁ దద్ద భయంబును బెంచునేకదా! || 12

అనిచూచి! దాటిపోయినది తిప్పుకొనుచుండనేల? తానేచని
సీతం దెచ్చుకొందు ననుదై త్రేళు వారించుటెల్లు?

శూ:- ఆర్య! బలాత్కారం తప్పితే యింకోదాగి కనవడంలే?

మా:- బిడ్డా! అటులకాదు. అంతటిధర్మవిజయుఁ డైనయవ్వీరబాల
కునిచేఁ బరిగ్రహింపఁబడినవై దేహిని బలాత్కారమునఁ దీసికొని
వచ్చుట గొప్పదోషమగునుజుమా! చూడుము!

మ॥ ఇది దో స్తంభముగంపున త్త కషణంబే యంచు భీతిల్లుటో !
 ఇది సీత స్త్రీహియించుచూచనమ యకానే యంచు సిగ్గులుటో !
 హృదిలోఁ బొందమి తెల్లమం చలరి మానీంద్రాళి యీ నానతిన్
 బాది వెన్ గైకొనె నెక్కువెట్టె విచెన్నో! నాంబువంటిన్ ద్రుటిన్ ॥
 శూ:- (నిశ్వాసించి) తాతగారు నిరూపించినట్లేవుంది, అబ్బా! కాల
 మాహాత్మ్య మేమనాలె? ఈవిధంగాఁ ద్రిభువనలక్ష్మిని బండిగా
 నొనర్చి కొనిన మహారాజగు రావణునియెడనా మీరిల్లుచివారించడం?
 మా.- మఱి మనుమరాలా !

ఉ॥ తా మునియయ్య దివ్యవివిధప్రదరాస్త్రగురుండుగాఁడె? ఆ
 సోమధనుర్విభంగమున నుత్సవ మయ్యెగదా సురాళి! కీ
 రామ గుణాపఠు ల్విలిచె రాణఁ ద్రిలోకములన్ ! బ్రభుత్వపున్
 దీనుసమూహగా మనకుఁ దేలుఫలం బొకదుర్జనత్వమే ॥ 14
 శూ:- దానికి సందేహమా? ఆవివాహమహాత్మవాల్లో సంతా నాకు
 బ్రత్యక్షమే ఐంది.

మా:- ఇంకనేమి? బ్రక్కసికిఁ జాలమందివిసురురాలచే మృతికాదా?
 మిథిలానగరమును బ్రవేశించి బలాత్కారముగా భార్యసహించు
 చుండ నారాజపుత్తుఁడెట్లోర్చియుండఁగలఁడు? ఎగయు నాతనితోఁ
 బ్రజలు, జానపదులు, మంత్రప్రభృతులు సందఱుం దోనెగయ
 కుందురా? ఇంక దేహసంబంధులమాట చెప్పవలయునా! అనిసట్లు
 లరణ్యాగ్నిపలె కోపముతోఁ బుట్టిన భరింపరానిదుఃఖము పురుషు
 నిలో నొకవిశిష్ట మగుతేజోద్రేకమును కలిగించుంగదా! మండల
 మంతయు నట్టివారినే యనుగ్రహించునుజమా!

శూ:- తాతా! అయితే యిప్పుడు చేయఁదగ్గదేమిటో?

మా:- బిడ్డా! కార్యసంబంధము నెఱిగినదానపు వినుము చెప్పెదను.
 వానరులచుంత్రీ జాంబవంతుఁడనువాఁ డొకఁడుకలఁడు, ఆతఁడు
 మతంగాశ్రమవాసులతోఁ గలిసి యచ్చటఁ బరివ్రాజకయు సిద్ధు
 రాలు సగుళబరి యనువనచరమనుష్యజాతినంభవురాలి నాశ్ర
 యించినాఁడు ఆవాలిచే నిరసిపఁబడిన క్షీణులు లుబ్ధులుపట్టణము
 నుండి వెడలఁగొట్టఁబడినవారు సగుప్రాకృతజనములు కిష్కింధకు

సుగ్రీవకుమారు సభిషేకింప నుద్దేశించి రామభద్రుని సహాయమును
గోరుచున్నారు,

శూ:- (అడ్డమువచ్చి) ఏమేమి! ఆరాచనిడాగు వాలింజంపడానిగ్నాడా
సహాయుడుగ యాచింపబడుచున్నాడూ! ఆ!

మా:- తనసహపాతి యగుయాజ్ఞవల్క్యు సేవించుకొని నిమగ్నమై
దనే యబకుజేరిన సూర్యశిష్యుడగు హనుమంతుడు తెలుపుచు
న్నాడట! అయోధ్యనుండి భరితునివార్తతో బంపబడినమంథర
యనుముసలిదాసి మండులొడచే గడుంగడుడస్సి యూపిరిచెడి
మిథిలాపురీపరిసరముల బడియున్నదట! “ఓశేబరీ నీశరీరము హను
మంతునిరక్షణమున నునిచి పరకాయప్రవేశవిషయచే మంథరాదేహ
మునఁ బ్రవేశించి సమృక్ము పుట్టుకల్పి లీవార్త దశరథునితోఁ
జెప్పము! ఈవిధమైన తండ్రియాజ్ఞసందర్భమును విని విషమకంటక
వృక్షోరగపంకాదులతో నిండియుండు దండకారణ్యగుఱ్ఱుడై యా
విదేశ రాజపుత్రుడు సర్వవిధమూఁ గార్యకారవమునెన్ని మఱి
బ్రతిసహాయలభి కవసరమునగు ర్తించి వాలిని వధించిసుగ్రీవసఖుడు
కాని” మ్మని

శూ:- ఇంతకూ ఆవార్త యేమనో?

మా:- (చెవిలోఁజెప్పన)

శూ: బలే! ముసలిభల్లూకం కార్యకుశలతా కౌటిల్యం యెంతుంది!
తరువాత?

మా:- అంతట నాశబరయోగినిగూడ సుగ్రీవుని గుణములందలి యను
రాగమున సర్వము నట్లేయని సమ్మతించి మిథిలవైపునకు బయలు
దేరినదని జనసానిని శాచరులు వచ్చిచెప్పిరి. ఈజాంబనంతుని సఫ
లముఁకాగల యీప్రయోగముచే విగాధాదులచే నధిష్ఠితములైన
వింధ్యాపర్వతగర్వారములలో భార్యాపహరణము సుకరముకా
గలదు. దేవాసురయుద్ధమునందు ప్రథమగణ్యుడను విబుధవతిచే
నుపదేశింపబడిన మాయాపరిహరణమంత్రధారియునగు దశరథుని
దాపున మనమాయ లెక్కవుగదా!

శూ:- (విచారముతో) గృహగతుడతిథిగదా! ఇట్లొనర్పవచ్చా?

మా: (నవ్వి) అమ్మాయీ! పెద్దలకుండెదగు మేలివివేక మున్నది సుమానీకడ! వినుము! పెద్దలేమనిరి! దరిఁజేరినవాని యాలుబిడల నవహరించువాని రాష్ట్రముచెడుననికదా! సహజ తేజస్వియగునీతఁడు మనయాశ్రయముంగోరి రాఁడుగదా!

శూ:-ఊహూ! తాతా! ఇంకొకటిచెప్తావిన! రామభద్రుఁ డిట్లానే చేస్తాడ నడానికేముంది?

మా:-దానికి సం దేహమా! కీ రికాము లగుక్షత్రియమహానుభావులు రాజ్యోపభోగముల ననుభవించుచు నగళ్ళనే నిలిచియుండఁగలరా?

శూ: ఇంకొకటేదై నా సంభవిస్తేనో?

మా:-అదెట్టిది?

శూ:-జనుకునిపట్టణమునుంచి వస్తూవిన్నాలే శంకరుని విల్లు రామభద్రుఁడు విరిచాడని విని కోర్కెతో దాశరథియందు బద్ధమత్సరంతో సకలరాజకులాలకు యమస్వరూపుఁడైన పరశురాముఁ డక్కడకు వచ్చాడని!

మా:-ఇక నేమి! అంతయు ననుకూలముగనే యెవఁగూ

మ॥ తనవేచేతుల సర్మద న్నిలుపునందర్బాసవకాళిచే

సింఘాయంబులఁ గర్కశంబయినమే నిద్ధించె నెవ్వని కా

ఘనుఁ డౌనర్జునుఁ డేనిగొడ్డలికిఁ బ్రాగ్భాసంబుగాఁబోయె నా

ముని యౌర్వంగలఁడా స్వదై శికధనుర్మూర్ధన్యభంగక్రియన్ ॥ 15

శూ:-(అసూయతో) తాతా! పాల్గొంటుముఖంగల అబ్బెలరాజకుమారు నా యింతగొప్పచేయఁచున్నావు?

మా:-(నవ్వి) అమ్మాయీ! నీకర్థము కాదులే! ఏమనిన?

ఉ॥ ఎంతటి మేటిరాజులకు నేనియుఁ దేటికనంగరాని భా

స్యంతమునై నను స్తనురసంఘకళాపరిపూర్ణ నారసం

కాంతి నెసంగు నీంకరుని కార్ముకరాజము నెప్పు డాతఁ డిం

తింతలుగాఁగఁ దుగ్గించె నపుడే గెలిచెన్ జమి మూఁడు లొకముల్ ॥

అట్టిచో నెప్పుడు,

గీ॥ ధరణివాయకకుధిరసాగరమునందు

తిప్రవణస్నాన మొసరించె దీక్ష నెవ్వఁ

డాసునుం డగుపరశురామాభ్యుపాని

తారసిలె నేమగునొ సుంతి నేర మెఱుంగ॥

17

సరే! పద! రాజగృహమునకే వెళ్ళుదము! (నిష్క్రమింతురు)

మిశ్రవిష్కంభము.

రంగము - జనకుని సవనగృహము.

(జేరలో) ఓహో! జన కాగ్నిహోత్రగృహపరిచారికులారా! పాద్యము
పాద్యము! అర్ఘ్యముర్ఘ్యము!

ఉ॥ ఆజననంబును న్నెట్లు వెయ్యెఁ జ బాహుశిలాద్వయంబుపై

రాజులు నల్లగిరలపాఠ ల్లరగెల్చినకీర్తిగాధ కా

గా, జగి పేరురంపు శరభూతలకాయల నల్లనూలువా

డాజమదగ్గివుత్తుఁడు నృపాటవివేటరి యేగుడెంచెడిన్॥ 18

మఱియు:-

ఉ॥ రాజుల చెక్కుకుంకుమపువ్వువ్రాతల కోర్కని బాహుపీఠిపై

రాణ సమస్తరాడ్విజయరావగుణాంచితిహాస మానుచున్

దూణయుగంబు జాఱు దఁదోవతీ లాగినలావువోగుమేల్

శ్రేణిఁ బొరిన్నిగించుచును జేరెడి భార్గవుఁ డిందురాదురై॥ 19

జా:-(చింతతో) మృష్టభోజనుఁ డగుకృతాంతునికి నానాఁ డెంతటి

ముద్ధోద్ధతులు దొఱకుచుండెడివారు! ఇవ్వఁగో?

శా॥ సగ్గెన్ బూర్వక భానశంభెయయి శస్త్రాశక్తియుద్ధం! బహా!

తగ్గెన్ వీరుల స్వర్ణమార్గ మిఱుకై! తా భూమి గొడ్దాలుగా

వగ్గె యుద్భటశూరుల న్లఁ!, దిశి! భద్రేభగండంబులన్

మొగ్గె తేలులతోడఁగాక సిరి చేరు నృద్ధకోశాఖులన్॥ 20

(విమర్శతోఁగూడిన యచ్చెరువున)

మ॥ చెవిసోకన్ హరుఁ డల్లెలాఁగఁ ద్రిపురస్త్రీ కర్ణభూషల్పడెన్!

శివుఁ డంత నృణికేట్లుజేర నదలన్ జిల్లెనదా కంకణా!

లవుగా! అట్టిపురాగికార్ముకము వ్రయ్యంబాటుటా! బాలకుం

డవునీదాశరథిప్రియత్నముననే! యాశ్చర్య మొందున్నదే? 21

(హావవికలముగాఁ బరిక్రమించి)

మ॥ అలుకన్ ద్రుంచిన కాత్తవీర్యభుజసాహస్యాస్రధారాళి జ
హ్వలుగా తుత్రియజాతి నెల్లఁ బొరినాహరించెఁ బూర్ణాహుతిన్,
దొలఁగ నాట్టిసత్తుద్రభూపతుల నెంతో యాఁతటన్ నాదుగొ
డ్డలి యిట్టితినికోసమై వెళకుఁ జెండన్ జండవహ్నిక్రియన్॥ 23

రా॥-(ధైర్యసంభ్రమములతోఁ బ్రవేశించి)

ఉ॥ స్కందునితోడ శంకరముఖులున సామము నస్త్రవేదమున్
గాందుగ నభ్యసించి మునిపుంగవులందును శూరవర్యులం
దుం దలమానికం బనఁగ దొడ్డయశంబు గడించు తేజమున్
బొందిన పూజ్యభార్గవులఁ బున్నెముకల్గిని గాంచఁగంటిఁగా॥ 23

బా॥- భేదిమున నాత్మనిందతోఁ దననుగూర్చి)

ఉ॥ చింతపుస్ఫుర్థిచే గరిడివేటిలుల రోషమదాంధవృత్తి “భ
న్యాగతురీ!” యంచు నే నలషడావను దిట్టినఁ గూడ మందహా
సాంకురము ల్బనింప నను నారసిరే శివమూర్తు! లిస్సరో!
యింకనిగుండెతో వినెద నే నిపు డాశిషచాపభంగమున్॥ 24

(విమర్శతో) నే నేయడవియందో యుందునను తెఱింగియుంటచే చిద్దు
రాత్ముడగురఘుకులసంజాతుని యూర్పులు చలరేగినవి, (బిగ్గ
టగా) ఓహో! కాకుత్స్థులారా!

మ॥ అపచారుల్ పితృహంత లాదారలపై నాకోపము స్థిర్చి సా
యవడెన్, ద్రుంచెఁ ద్రిసప్తవారములుగాజ్యాపాలకాంకూరముల్!
నృపనారీజనగర్భము ల్పిడిపి చెందె న్మాంసరక్తాదిగం
ధపరామర్శము మత్కుతారము, వినంగాలేదె తత్సారమున్॥ 25

రా॥-(చూచినంతో పబహుమానములతో) ఔరా! ఏమి యాభార్గవ
రాములు!

మ॥ గెలిచె న్నా దశకంఠ సర్వభువన క్రీడాజయశ్రీకిగా
నిలిపె న్నేరురమెక్క వేయికరము ల్ని శ్రేణిగా, నట్టిదో
ర్బలుఁ జంపె న్నృతవీర్యనేకలన స్పర్థన్ రేగుసేనాని, పో
రుల వెన్నిచ్చిన, పైరి మోముఁ గనుధీరుం డీతఁడే ధన్యుడొ॥ 26

(ఇందుక నిరీక్షించి మందహాసమున) ఈయనశరీరాలంకారివిశేషములే
యనేకరసముల జూపరుల మనఃబుల విజృంభింపజేయు గ్రంభీరతతో
మనోహరములుగానున్నవి.

చ॥ తల జడచుట్ట, మూపులజతన్ విలు గొడ్డలి, చేతి దండముం
బులు, మణికట్ల నక్షతరము, లభయదాహృతి బాణఘాతసం
కులకిణయు క్తవక్షమునకున్ శను మీ నెడి జింకతోలుక
ప్పొలయు. సహో! మహాత్ముఁ డితఁడొప్పెడి వీరగభీరమూర్తియై॥
(సమీపించును)

జా:- (చూచి, తనలో) వినచున్నదాని కనుగుణమగునాకారము
తోడనే యున్నవాడేదాశరథి! (ప్రకాశముగ)
మేలొరీరాచకుఱుడా మేలు!

శా॥ సేలామాత్రిముగా సమూలముగ భూమిశాన్వయస్తోమము
లూకలంజేసిననా కుఱంగటకు నేన్లున్మూక కుంభస్థలా
వ్రీలం గొట్టెడి వాడిగోళ్ళమరు గంభీరోరుహర్షక్షమున్
మ్రోలన్ లేడివిధాఁజేరి భళిరా! మోదంబుఁ జేసూర్చితే॥ 28
రా:- భార్గవభగవానుడా! ముదుసలికి శిశువుకు నడుమ సంతర
మిట్లేకదా!

మ॥ కనివేసెన్మెడఁ బోగు నా భృగుమహాత్కిర్నుండు! విల్విష్యనే
న్వినదో? దూర్జటి! పల్కనందనిమహావీర్యాన నీకీపె యీ
డనఁగాఁ గశ్యపముఖ్యవిప్రులకు నీయన్లేదె యేడ్చివులుం
డినభూమి సకతంబు. సట్టితిమకున్ వేవేల్నమహ్మూరముల్॥ 29

జా:- రాజబాలకా! నీయీరత్నసౌజన్యముల పెంపునకు నా నెమ్మనము
లోలోన సంతసిలుచునేయున్నది; కాసి,

చ॥ అలకృతవీర్యసందనుని యన్నులకన్నుల నీటిఁబెంచుతూ
పుల నగురక్తవార్ధిజలము ల్విడి తిండుగిలఁ దన్ని సుంతిశాం
తిలు క్షితిచాలకాంతకుని తీరనికోపమహాగ్ని కీను పె
న్విలునటుత్పించి నీవయితి వేల్పుగ ని ప్తాకయింధనంబుగన్॥ 30
రా:- (నవ్వి) భగవానుడా!

గీ॥ బొల్కనై జాన సులభత స్వరఁగుతమిని
నిట్టె శివుని ల్లోకిం తెక్కు పెట్టఁబడియె
సంతటఁ దనంతి విడిగినదయ్య! విల్లు

మదిఁ దగులదయ్యె నపుడు నీమాట సుంత॥ 31

జా:-(రోషమున) ఔరా! రాచనినుగా! ప్రమథనాథుప్రథమశిష్యుఁ
డగు పరశురామఁడే నీమదిఁ దగులలేదుగా?

ఉ॥ ఏపులన్పుత్యదంష్ట్ర లగునేరిశరంబులు వీడఁ దేరి దా

దాపుగ నార్మొగాలదొర తా మఱుల స్వరజన్ముడయ్యె; రా

రాపుల నిర్వదొక్కపరి రాడ్బుజకాసనదుర్గదుర్గము

శ్రీపృథివి స్వయించె బలశేముషి నెవ్వఁడు? వీడె కాఁడొకో॥ 32

రా:-శాంతిల్లుడు! శాంతిల్లుడు! భగవాను లనుగ్రహింపజూడ
వలయు! విరుక్కలేమిచే గణించనైతిని. గర్వమునమాత్రముకాదు.

చ॥ శయముల నీకుఁజిక్కినవి శాఖముఖంబులఁ జూచి సిగ్గుపె

చ్చయి యెడఁద స్థహింప నచలాత్మజయే స్వయ మెంచెనాత్మగా

నయితి నే నేను రేణుక నటంచును స్త్రీతతులందు నీదుమా

తయె తగు వీరమాత యనుదానికి మిక్కిలినూటి! భార్గవా॥

జా:-(నవ్వి)

గీ॥ మాటి కేటికి మానుతి? మాను!, మింక

నగువఱుపరమ్ము గాధేయు నస్త్రవిద్య!

వీరుల నోర్చి జేరగాఁ బాటుపరశు

పూనునాచేయి జాగేమి యోర్వ దిపుడు॥ 33

రా:-(తనలో) అరే! భగవానులగు విశ్వామిత్రులపేరుఁగూడ నెఱే
డినే! కానిమ్ము! (ప్ర)కాశముగ ధైర్యమమరునగవున)

చ॥ ఇరువదియొక్క మారులు జయించి పయోధిపరీతభూమినే
దొరగితి నంటి! విట్టిఘనదోర్బలవీరుడ! వార! నీవు!, నేన్
జిటుతను, గాన్ధతామ్రుండను! చెడ్డది వీరు దీక్ష! కోధమున్
నమఱిది ప్రసన్నత స్థనుము! మాకు సుపూజ్యుడవౌదు జాతినే॥

జా:-(తనలో)కోధమున) ఔరా! దురాత్ముడయిన యీక్షత్రియ
పోతము యుక్తిప్రత్యుక్తుల మహావీరులు నడిచిన మార్గమును

సుంతయుం దొలఁగుటలేదే! ఏమియింజేదగ్గము? (ప్రకాశముగ)
ఓరి! పాపీ! ఈపరమరాముఁడు జాతిమాత్రిమున నేనా పూజ్యుఁడు
ఇంకను నిలుతు నేటి కాయుధముం గైకొనక !

ఉ॥ నాకడ నేదొ యక్రమము నవ్యముగా వెల్లెబుచ్చి చూపున
తై కడునమ్రవాక్యముల నచ్చికబుచ్చిక లాడు నీ నుడిన్
గాకలపైకొనన్ గ్రకచకల్పకృతాంతకతోరదంష్ట్ర) పా
లీకటమాకుతారమునులీలగ మత్కరిమూ నెఁ జూడవే ?॥

(బిగ్గఱగనవ్వి) ఓహో! ఎల్లగు న్వినుఁడు !

చ॥ త్రిజగము లేలు నేర్పరి విరించిభుజంబులఁబుట్టుక్ష త్త్రియ
ల్లజబిజి నేని బాహ్యశనిఘాతలఁ జచ్చి, రతండు శీతై
లజకును ధర్మపుత్త్రిఁడు జ్వలత్ప్రళయగ్నిశిఖాళియొక్కొ యం
చు జడత రక్కసుల్పరలు సూరెలబాఱగ రేఁగుఁ గ్రమ్మఱన్॥
(తెరలో) ఓహో! భార్గవభగవానుఁడా! భార్గవభగవానుఁడా!

గీ॥ సలిపితివి క్షత్త్రవధ మహాపత్త్రయాగ

మొరఁగితివి దక్షిణగ మున్నె వసుధ నెల్ల

నప్రసృత్తికవిషయమే యయ్యె తాత్త్ర

మేఘములే దిప్తుకై దువేల ? విదువు ?॥

38

జా. ఓహో! ఎవరి దీప్తిశాంతిగంభీరస్వరము ? జనకునిదే యానా!
(జనకునివైపు జూచి) ఓరాజర్షీ! సీరధ్వజా! భగవానుఁడు సూర్య
శిష్యుఁడు పురాతనవాజసనేయియు నగుయాజ్ఞావల్క్యనొద్ద బ్రహ్మ
సిద్ధాంతము నభ్యసించి మహావాక్యముల సంగ్రహించుకొనినవాఁ
డవు నీవు సామాన్యుఁడవుకావు అయినను, శిష్టుల, ననుసరించు
నమయము కాదిపుడు నాకు.

ఉ॥ మూఁకలనేకముల్ నృపులు మోడ్చడ నిర్విదియొక్కమాటులు
ద్రోకిలి చొండి ధారుణి హరించి నవాంతముఁ గూర్చుభూసురా
నీకముపాలుగా నొసఁగ నేర్చెనె! ద్వంద్వరమికచిత్రి మే
లా కన, కీకుతార మవల జ్ఞనఁగల్గుఁ బ్రసిద్ధపారమై :॥

39

(తెరలో) గీ॥ ఓభృగూత్తమ! నతి! కోపముడుగుమయ్య!

మాంశైంక! దయ నొల్పు మానసమున !

సభయ మీఁగల్గు జగముల కట్టిసీభు

జంబు సుతసమరాముపై శరముఁ గొనుటె?||

40

జా:- (రామునితో) ఎవరి దీ యతిధీరకర్మశస్వరము!

రా:- (విషయముతో) భగవానుడా! మాతండ్రిగా రగురఘుపతులది.

జా:- (చింతతో) ఛీ! ఛీ! అన్నిచోట్ల యువ్రీక్ష త్రియోద్భవమేనా?

(తెరవైపు) ఓహో! రాజా! దశరథా! నాపేరే కలుగుటచే నాకు

మిత్రసముద్రై న నీకోడుకుమూలముననీవుమర్యాదార్హుండ వైతివి.

కాని, వీరుల వ్యవహారములుమాత్ర మింకను దెలియనివాడవుగనే యుంటివేల?

గీ॥ శివునివిల్లలు తుంగుటచే జనించి

మండు దీప్తింపుకోధాగ్ని మాపు రేపు

కోరినంతఁ జల్లాఱునే వీరజనక

రాఘవకుటుంబబాష్పపూరములఁగాక?

41

(మఱలఁ దెరలో) ఓరీ! జామదగ్న్య! అతిప్రసంగముచే సన్న్యస

శ సులచేఁగూడ బలవంతముగ విలునుబట్టింపం జూచుచుంటివా?

జా:- ఓరీ! విదేహకులపాంసనా!

గీ॥ అహిమకరశిష్యశిష్యుండ వనుచు దపసి

వనుచు, వృద్ధుండవని, యోర్చినందులకట!

విల్లు పే రెత్తుటల్? రమ్మ చెల్లుక్షత్త్ర

యాగసుధవోదు నాయజ్ఞ మంతమొంద!||

42

(తెరలో) భార్గవా! భార్గవా! చ్యవనుఁడు మొదలగువృద్ధ

వాక్యములందలి గౌరవముచేత సమరసాభిలాషమును వదలుకొని

పరబ్రహ్మనుభవసంపాదనమున వర్తించుచుండిన నీకు మఱల నిల్లు

బుద్ధిచలించుటేల? విరమించవయ్యా బాబూ! ఈయుద్ధపిశాచ

మింకెంతకాలము ప్రాకృతునట్లు నిన్నాడించుట?

జా:- (నవ్వి) యాజ్ఞుల పోకోహిత్యసంబంధముచే శతానందుఁడాకులవడు

చున్నాఁడు. కాని మ్మిట్లో దార్చెదను.

(శతానందునివైపు) ఓయీ! ఆంగిరసా!

సీ॥ పశుపురోడాశరసికులు పలచు, మాకుఁ
గలరు సహజోద్భటభుజప్రగల్భరఘువు
లాముకొనువీరివంశమ్ము నణచి పిదప
భృగువతి యొనర్చు నీవుకోరినయడెల్ల !!

(తెరలో) ఓరీ! పాపీ! తుత్తిరీయూపుత్తిరీకుడా! రాజ్య
భూజహత్యామహాపాతక! నీ వెల్లుచెడినను విత్వాకులబాణములు
నీవయిం బ్రసరింపకుండ జేసికొంటివి. బ్రహ్మతేజఃపూర్ణుల మగు
మాబోంట్లంగూడ నతిక్రమించి పలుకుదువా?

భా:- (రోషముతో హసించుచు) ఓరీ బ్రాహ్మణబంధుడా! వ్యభిచారి
పుత్రికా! గౌతమగోత్రముచెడబుట్టినవాడా!

చ॥ మనుకులను ర్వృషోతములు మాటలనే శరగాధతెన్ననీ!
కనఁ బయిచిన్నబ్రహ్మగణగామిగ నీవు యజింపనీ! ఇసీ!
జనపతులన్ సమిత్కుశలఁ జక్కొనరించు కుతూరధారణ
స్థన గుణధర్మకర్మణకిణసృజ మీకర మెంచనేటికిన్ !! 44

(తెరలో) భారవ!

చ॥ చదివితీ వెల్ల వేదములు, జ్ఞాతీవి మాగురుమూర్తిబ్రహ్మయం
దుదితుఁడు నౌవస్థిమః, కహో! విధిపుత్రికఁడే నీదుతండ్రి, కా
న దయఁదలంచి నీవయి మనంబు వహింపదు కాక యెంతకేన్
వదలుము, తండ్రి! నీబహుళవక్రతలన్నియు నిప్పుడేనియున్!! 45

భా:- (బిగ్గరగనవ్వి) దశరథ! ఏమంటివి? ఇప్పటికిని మనసు విటుగ
దనియా? ఈగండ్రగొడ్డలి తలంచుకొనినఁగాని తెగదులే.

(తెరలో) ఏమి! జామదగ్నుఁడా! మాతండ్రిగారినిగూడ
ధిక్కరింతువా?

ఉ॥ తమ్ముడుకాఁడు వీఁ డనుచుఁ దా నను రాముఁడు రోయనీ! పసి
ద్ధ మృగురాఘవాన్వయవదంబుపరంపర కే న్దొలంగనీ!

దిమ్మునధీరుడే, మిగులధీరుడే యంచు జను ల్వచింపనీ!

సమృత్తిఁ గొంటి దీక్ష విరసద్విజృంభదగుశేక్ష కిమ్మొయిన్ !! 46

భా:- (తిరస్కృతితో రామునితో) ఏమిరాయది? నీతమ్ముడుకాడలే!

రా.:- (వెజనించుకనప్పి) స్వామీ! అనుగ్రహింపుడు! అపరాధమున నెద్దియో పోల్చలేవిమధుర బాల్యవయస్సున నుంటచే నెద్దియో యనినాడు.

జా.:- (నవ్వుచు) ఇంతమాత్రమునకే నేను కోవగింతు ననుకొందువా? నీతడు వాతివాడుగదా వాడు. (తెరవైపుచూచి) ఓరీ! లక్ష్మణా! మేలుమేలు! చిన్నవాడవయిననునీవే శ్రేష్ఠుండ వనిపించుకొంటివి. వీడు పేరునకేలే పెద్ద!

మ॥ నలీ, గొంచుబనుహస్తి యుబ్బుదల మున్నుత్రంపుపెన్నోటఁ బిద్దలుగాఁ జిలిచి యంచముతైములఁ దత్థానమ్మునన్ జిమ్మ సంధిలఁ గంతీరవమత్పశస్తి యయిన స్త్రీండ్రించునాపై సవాల్లోలుప న్నాహసమూని యైతివి భటాంకూరంబ వేపుణ్యమో॥ 47
(తెరలో) భార్గవ! భార్గవ! పట్టిహాసమో! గట్టిసంగరమో! ఇప్పుడేమి తెలియునులే డీకొనిసంగాక!

రా.:- (రోషముతో) ఆ! ఆ! వత్సా! ఎన్నఁ జెఱుంగనియాయదరి పాటు నీకెక్కడినుండి వచ్చినదోయి! ఈపూజ్యులపైనికే పేపించుచున్నదియో!

(తెరలో) అన్నా! ఇక నే మాటాటడనేమాటాడను! ఓజామ దగ్నిగారూ! ఓమింపుఁ డన్నగారియొనయైనది!

జా.:- (నవ్వి) ఓరీ! రాముడా! ఎత్తిబొడుపుల సత్యప్రియములగు మాటలచేతనే నన్ననునయింపం జూచుచున్నాడవా? కవచముం దొడిగి యిఁక నాయస్త్రముల కస్త్రములతోడ నేపత్రిక; యంజేయఁ జూడుము!

గీ॥ పుట్టినాడవు రవికులభూపులందుఁ
బట్టినాడవు కౌశికువంచపిఁటి
నట్టి నీ విల్లు యొత్తింబు నంటవదల
ముట్టదే నిన్ను జీడిగా గట్టిదూఱు ?॥

48

రా.:- (గర్వాననవ్వుచు) స్వామీ! మీంనినదినిశ్చయమే.

గీ॥ రవికులశోత్రియక్ష త్త్రిరాజిఁ బొడమి
యంతఁ గనుగొంటి గాధేయనస్త్రవిద్య

యశమో, దుర్యశమో, వారె యద్దులెన్న

విప్రుపై బాణమెత్తనే నెఱతునుంతి!!

49

జా:- (క్రోధముతో) ఆ! పాపీ! దుర్ముఖుడా! వసిష్ఠవిశ్వామిత్రుల
వలె స్వస్తివాచనబ్రాహ్మణుం డయ్యెనా నీకీపరశురాముడు? ఛీ!
ఎంతకష్టమెంతకష్టము! ఇట్టియచ్చావచవాక్యముల నీరాజులవలన
పడవలసివచ్చినే (మిగులక్రోధమునఁజూపుచు) ఇదిగో వినుఁ
డోహో!

క॥ కొడుకుల నలుపుర దశరథు

గెడపి జనకకులకబంధకీలాలతల్

కడఁకఁ బతాకలుగా నే

ర్పడ రణభువి రుద్రుచిట్టు రౌద్ర మొనగ్నున్ ॥

50

రా:- (రోషమున) ఆ! జానుదగ్గీ! నీ బెడిరింపుమాటలు మేరమీటి
పఱచుచున్నవే. ఏడ్వాలకులకైన నొకప్పటికైనఁ గోపము రాక
మానదు!

జా: (బామముడితో) అపై నేమి?

రా:- (గరునముతో) తరువాతనా?

చ॥ ఇరువదియొక్కమా ర్షప్రలనెల్లర గెల్చి భుజధ్వజంబుపై
బఱపితితోరణా, ల్తనివిబాఱక యిర్వదిరెంటి కిట్లు తొం
దరపడుచుంటి నీధనువుదర్పమదెంతయొ చూతు రమ్ము! శం
కరువిలు నెక్కు వెట్టఁజనఁగా విఱిగె న్నదెదృప్తికల్లునే!!

51

జా:- (సంరంభముతో) ఏమంటివిరా? ఏమంటివి? “చూతునీధనువు
దర్పమెంతో?” (తలవంకించుచువ్యధతో) ఆయ్యా! అన్నివైపుల
కెగఁబ్రాకఁజూచుచున్న యీనారోషపావకున కొకవిదేహదిలీప
వంశము లెంతమాత్రపుటాహుతి? ఓహోహో! నప్తద్వీపసప్తకుల
పర్వతసంవాసి సమ్రాట్టులారా! జాగ్రత్త.

ఉ॥ తల్లినిగూడఁ గోసి ఎనుభాపతిరక్తసుధారుచు ల్కడుం
గొల్లగ మెచ్చు నేనిడుదగొడ్డలి నిర్నృపయయ్యె ధాత్రీ, యే
భల్లముచేతఁ శ్రౌంచమున బర్వినగాయమునుండి నేటికిన్
ద్రెళ్లెడి నన్ను లంచలుగ! రేఁగుసుమీ! యవి నేడు కృష్ణుఁడన్ ॥

రా:- (పరిహాసమున)

మ! ఎదుట నేనినృపాల శేఖరులపై నేలా ప్రతాపా? ల్పరే!
యిదిగో మ్రోలనె బాలకేళి హరువిల్లే తుంచినాతండు! దు
ర్మదబాహుం డగుకా ర్తవీర్యుని సహస్రస్థూలహస్తాల్లిపైఁ
బొదలజేసిన నీభుజాబలము పెంపు న్నూపుమా! నాపయిన్! 53
జా:- ఆ! పావీ! సూర్యకులకళంక! మరలమరల హరువిల్లువిటుచు
మాట సుద్ధాటించుదువా? ఆహా! కార్తవీర్యుని గెల్చినయీనా
భుజదండము నొకక్షిత్రియడింభకుడే నెహకుచున్నాడే! ఏమి
కాలమహాత్మ్యము? వినిరానివి వినునట్లు కనరానివికనునట్లుచేయును
గదా! ఇంక నో రాచపురుగా!

చ॥ తెలియును నీకు నాజనకుధేనువుఁ గైకొని హైహయండు నా
విలు చనువంగఁజేసెఁ బృథ్వీవరక ర్తనవిద్య, దాననే
విసిలు మీకుమాకుఁ గడుపేరము సాజ, మదట్టులుండఁగ
న్బలివయిపుట్రగా గురుధనుస్సును ద్రుంచుట పోడిఁ గూర్చెగా॥
రా:- జామదగ్న్యుడా! ఎప్పటిదియో యగునీకీర్తిపతాక మిపుడు
జీర్ణించినది, దానిబిగు విప్పడుచూడవలసియున్నది. (తెరవైపుఁ
జూచి) లక్ష్మణా! విల్లు!

జా:- ఓరీ! సీతర మెంతయో యెఱుంగని శ్చత్రియబ్రహ్మచారీ!

గీ॥ శంకరుఁడు బిట్టువాడుట సారమెడలి

తునిగెవిల్లు నిమిత్తమాత్మ్రుండవు నీవు!

వైష్ణవం బిది రాజన్యబహుళగుర్ధ

సాధనం, బేది! యెక్కిడు! చాలుదేని॥

55

ఎక్కిడి యీధనుస్సుతోడనే మమ్మెగుడ్పుము! రాజవధసత్రి
యాగమున జిరకాలము హోతగా నుపచరించిన యీగండ్రగొడ్డలి
మాకుఁ గలదులెమ్ము! (రామునిచేతులలో ధనుస్సు నుంచును.)
రా:- (అందుకొని) భార్గవా! ఈస్థలము నిమోత్తమైయున్నది. యుద్ధ
యోగ్యమైనసమతలి కేగుదము రమ్మ!

జా:- సోషముతో వికటముగ బరికిమించి) శ్చత్రితేజస్సులమని
బ్రహ్మతేజస్సులమని స్వోత్కర్షలం బల్కుకొనినవారలారా!

గీ॥ శరణ మగుఁగాక నిఖిలాస్త్రసారమెల్ల
నెన్నియో గెల్పుదీవెన తెల్పుఁగాక !
నతికుపితరాహితేయముం దగుధరిత్రి
యదశరథము నరామంబు నజనకంబు॥

57

(నిష్క్రమించును).

(తెరలో) ఓహోహోహో! పురవాసులారా! దేశవాసులారా
మంగళవాద్యములు మోగింపఁబడుగాక! జరుగుచున్న నైదేహీ
వివాహమహోత్సవముతో జామదగ్ధ్యవిజయోత్సవము గూడగలిగి
కొనుఁడు!

ఉ॥ ఇప్పు డిక్కొక్క నై పణమేమొకొ యన్నయసూయఁ జప్పునన్
గుప్పినసీత కేగనుల కుందునఁ గందినమోముచాయ లా
యుప్పరమెక్క విష్ణువిలు నూపున నెక్కిడి తూపమర్చి రా
మపు పగిల్చె భార్గవవిహాయసమార్గ మమోఘబాణుడై॥ 57
(రామ పరశురాముల పునఃప్రవేశము)

రా:-భార్గవస్వామీ!

శా॥ పోర నైర్వరులు పిల్వఁ బోవలయుఁ తేపో నీతి, సాజంబుగాఁ
గా రైత్వొకులు విప్రవత్తిములతోఁ గచ్చ నృతాస్త్రు, ల్కడున్
దూరం బాచియు బాల్యచాపలమున న్గొన్నాఁడు రాముం డిటు
ల్నారాచంబును, మేటితాపసివి శాంతం బెంచి మన్నింపవే॥ 58

జా:-(నవ్వి) వత్సా! నీవు మాయెడల నొనర్చినయవరాధ మేమికలదు?

ఉ॥ నే నెటు వైష్ణవంబయిననీఘనతేజముఁ గాంతునంచు మే
ల్నూపిక నెన్నిపోకడలొ పోవుచుఁ బెంచితి నీదుకోపమున్.
లో నిలుకొందియున్న నెగులు ల్పకలంబులు నీకృతంబుగా
మానుట నిర్భరుండనయి మానిత శాంతి వహింతు నింతకున్॥ 59

రా:-స్వామీ! ఇటు! ఇటు!

జా:-(చుకుంబునెత్తి నవ్వుచు) అరణ్యవాసుల మగుమాభోంట్లకు
జనపదములలో నెక్కువకాల ముండు టవ్రశస్త్రముగదా! అట్టిచో
మరల నన్నిట్టిచోటి కెట్లనుపదలంతువు?

రా:- భగవానులగు యాజ్ఞవల్క్యునిగృహమున నతిథిచుర్యోద కను
పులగుద్రవ్యములన్నిటితో మానాయనగారును జనకమహారాజుగా
రును మీకొకటై వేచియుందురు.

గీ॥ ఆసనముతోడ సర్వసాధ్యములతోడ
మహితమధుపర్క మచట నమర్చుకొనుచు
వేచియున్నారు తమరటువేగవచ్చి
సలుపుడు పవిత్రుల విదేహసవితృకులుల॥

60

జా:- వత్సా! శోభిత్రియ క్షత్రియుల యాతిధ్యముత్రోయఁదగినదికాకు
న్ననువై భావసయోగ్యమగునాచారమునుబడి తొలఁగితినే యనుభి
డియము చేధర్మాచార్యులయినయాజ్ఞవల్క్యులసమీపించి దర్శింపఁ
జాలకున్నాడను. మరియోద దవృన్మండియే యొసంగఁబడినను
జేరినట్లై (తెరకై విగ్రరగా)

గీ॥ ఎవనిస్మృతికయి యెప్పుడు నెదురుచూతు
రలచతుర్విధచరమనీషు లగువార !
లట్టియోగికి యాజ్ఞవల్క్యపరమాత్మ
కాచరింతు నమస్కార మధికభక్తి॥

61

(తెరలో)

గీ॥ త్రిపదగాయత్రియనుపరాజేవి నీదు
సాపసంచయముల నెల్లఁబాపుఁ గాత !
నిన్ను బావమాన్యములు పునీతుఁజేయుఁ
గాత ! శమవృద్ధి బ్రహ్మ మీఁగాంచుగాత

62

జా:- స్వామీ ! సిగ్గలముకొనుటచే భగవాను లగుమిమ్ము దర్శింపలే
కున్నాడను. నావనగమనమునకు సెలవిండు!

(తెరలో)

ఉ॥ నీచనుదార్ల మేఱగుత నీయిలునుండియె చేరు నీయిలున్
వాచక మన్యమున్నె ? తలపై విరిదండపు. కూర్తుముజ్జగా
ల్తోచిచెలంగబుంగఁ గుశలుం డగునామధువైరినుండి యా
చును భార్గవాన్యమునం దిటు లాడెడు చిద్విలాసివై॥

63

జా: తండ్రీ! రామభద్రా!

రా:- ఏమి సెలవు ?

జా:- ఇత నిలుపుము! ఇప్పుడు కళ్యాణమంటపమున మంగళోపచారముల సిద్ధమౌచుచున్నది నీకొఱకు నీమామలు వేచియుందురు.
(నిష్క్రమించును)

రా:- (ఉద్వేగముతో) ఎట్లు? స్వామి వెళ్ళిన వెళ్ళిరే. నేనుగూడ నిక నాయనగారిదరి కేగెదను. (పరికిమించి ముందుజూచి) ఇదిగో! నాయనగారు జనకులు నిటే వచ్చుచున్నారు. (ఎదురేగును) (జనక దశరథులు ప్రవేశించి ప్రత్యేకముగ రాముఁ గౌఁగిలింతురు)

జ:-

మ॥ ఇతిహాసంబుల వాయువారి విడిపోవేపోదుసూ! నేడు నీ సుతఁ డీబాలుఁడు పేలగా నడుపు మెచ్చునచ్చరిత్రింబు; చూచితివో లేదాకొ! భర్గవోత్తముని వాసింగన్నగొడ్డంటనుం డి తనంత స్వయశీలమైనప్రభ చెందెన్ రాము నాకృష్టమై ॥ 64

ద:- (ముందుజూచి) రామభద్రుఁ డప్పుడే రానేవచ్చినాడే

జ:- మిత్రమా! దశరథా! చూడుము!

మ॥ నిలిపెన్ ధైర్యముఁ జాలకాలమునకేసన్ ముజ్జగా త్రేఱఁగాఁ గొలిపెన్ వంశభృతాళి సగ్రిణిగ నర్కున్, నాల్గువర్ణంబులన్ వెలయింపన్ బ్రభువయ్యె భార్గవభుజాభీలత్వమున్ రాచి, యుజ్జ్వలవీరుం డమృతంబుఁగన్నులను నింప న్వచ్చె, సుశ్రీకుండై ॥ 65

ద:- (ప్రేమతోఁజూచి) చెలికాడా! సీరధ్వజా! ఈబుడుతఁడు పసివాఁ డయ్యు రఘురాజులధర్మపరిపాలనమునం దఖిలభారము న్వహించి నిర్వహింపఁగలదక్షుఁడునుమా! కావునఁ బెద్దతనముచే నేను మోయలేని యీనవ్వులముపాలనాభారము నాతనిపై నుంచి యే యడవియందో దిలీపకులమునకుఁ దగినవిధితో మిగిలియున్నయాయువును వెళ్ళఁదీయుదును!

జ:- నేస్తుండ! దశరథా! సీహృదయ మెప్పుడును మంచిమార్గమును గలిగినదియే, ఇది కృమముగ నొనర్పందగు.

రా:- (సమీపించి సమస్కరించును.)

జ:- బాలకా! రమ్మరమ్మ! (విగ్గఁకౌఁగిలింతును.)

ద: (అనందముతోఁ గాఁగిలించుకొని) రాము నభిషేకింప జామదగ్న్య విజయకాలమే మిక్కిలియోగ్యము కాలహరణమేల?

లక్ష్మణుడు:- (ప్రవేశించి) ఇదే ఆర్యులకు మంధర తెచ్చిన కైకేయీ మాత యు త్తరము!

జ: ద:- (ఒకరి నొకరు చూచుకొందురు.)

రా:- (సంతోషముతో) తమ్ముడా! లక్ష్మణా! అమ్మగారి సపరివారముగా గుశలమని మంధర చెప్పినదా?

ల:- అటులే చెప్పినది.

రా:- మనప్రవాస మమ్మగారి నెంత యుమ్మలింపఁ జేసినదో!

జ:- (ఉత్తరము నందుకొని చదువును) స్వస్తిమహారాజు లగుదశరథులకు కైకేయి విజ్ఞాపనము.

గీ॥ అడిగెదను మున్ను నాకు మీ రిడినరెండు

వరము లిప్పుడు మీరాజ్యవై భవంబు

భరతుఁ డేలుత, ననుజతో భార్యతోడ

నేగ రాముడు పదునాలుఁగేండ్లు పనికీ॥

66

జ॥ ద:- (ఇరువురు మూర్ఛిల్లుదురు)

రా:- (ఉత్తరమును దలధరించి) తమ్ముడా! లక్ష్మణా! అయోనిజయు నన్ను సేవించుటలో నీకుఁదో డగునీవది నె ద్దీనుకుని ముందుపద!

(లక్ష్మణుడు నిష్క్రమించును.)

రా:- నాయనలారా! ఊఱడిల్లుఁ డూఱడిల్లుడు. (పైకొంగుతో వినరును)

జ:- (తేటి, నింగిఁజూచుచు)

గీ॥ చెట్టబట్టిన దే రఘుక్ష్మిత శేనుఁ!

దరణి ప్రాచీన దేవుఁడే తనకుమామ!

స్వయమ జనకుండె కేకయచక్రవర్తి!

ఇట్టికర్మమ తన? కయ్యో! ఎమిచెప్ప?

67

రా:- (వినరుచుండును.)

జ:- (తేరి నిట్టూర్చి)

గీ॥ మంటమండ్రుచు ముంచెడి మైశమందుఁ

జెప్పనూహింప, నిదియని విప్పరాదు

అనుభవించుట నావంతు ! అయ్యో ! రామ !

ఇట్టి నను వీడ నెటు లుత్సహించితయ్యు ॥

68

(విమగ్నించి) బిడ్డా ! జానకీ ! నిశాచరుల కతిథివగుటకేనా యీ
దశరథునిల్లు నీవు ప్రవేశించినది. (మూర్ఛిల్లును.)

రా:-తండ్రిలారా ! ఊఱడిల్లుఁ డూఱడిల్లుఁడు.

జ:-తేటి మిన్నుఁజూచుచు) మంచిది ! మిత్రమా ! కైకేయీ ! విశ్వం
భరావుత్త్రిక యగునాకూనకుఁ బరియను గమనమునైనఁ బ్రసా
దించితివి.

మ॥ విలుకాండేన్ బసివాండ్రు పంక్తిముఖదుర్వీర్యంబుతో నిండుద్రో
వలు, మాసీతయొ లేతకూన, బహుళాపత్పర్ణము ల్కానెకా
నలు, నీభర్తయొ యాయకీర్తిఁ దుడువ న్నాణంబుల స్వీడఁడే!
చెలియా ! కేకయునింటఁ బుట్టియు ననౌచిత్యంబు నెట్లార్చితో॥

కష్ట మతికష్టము, కైకేయిమూలమున కలిగినయీదుర్మళము
పెచ్చు పెఱుఁగుచు రాఁగల భరతయావరాజ్యలక్ష్మీకర్ణమృగకు
దమాలపల్లవంబై చెలంగుచుండ నేనుమాత్రమీజనపదంబులనెట్లు
తలయెత్తుకొని తిరుగుచు లోకులముఖంబుల చూడఁగలను ?

రా:-(లేచి) మామగారూ ! మాతండ్రిగారిజ్ఞేమము నాకుఁ దెలియు
చుండునట్లు లొనర్పఁడు ! (నిష్క్రమించును)

ద:-(తేటిలేచి) బిడ్డఁడా ! రామభద్రా ! నన్నురక్షింపవటోయీ !
(జనకుఁడుపట్టుకొన నిష్క్రమించును.)

ఇ ది నా ల్ల వ య ం క ము

శ్రీ మ ద న ర్మ రా ఘ వ ము

అ యి ద వ యం క ము,

రంగము (క్రిష్ణింధావనపరిసరము)

ప్రవేశము - శ్రమణయు, జాంబవంతుడు

జాం:- తరువాతఁ దరువాత ?

శ్రీ:- అంతట మిథిలనుండి బయలుదేరి మంధరశరీరమును వదలి మారుతి సంరక్షణమున నున్న నాబాందిలోఁ బ్రవేశించి గంగదరి శృంగిబేర పురమునకు వచ్చియుంటిని.

జాం:- అటుపై ని ?

శ్రీ:- నే నటఁగాలువెట్టఁగనే “యిరుగో! రామలక్ష్మణులు ! నిదిగో ! సీత !” అనుచు నెల్లడ విసవచ్చెను.

జాం:- (సంతోషముతో) ఆఁ ! ఆఁ !

శ్రీ:- అటుపిమ్మట నీరామలక్ష్మణు లెవరని యోడనడపువాండ్రదొర నన్నడుగగా నిట్లుచెప్పితిని.

గీ॥ దశరథునికోర్కి మానీందురదయయ్యఁ గలియ

నాదిపురుషునికళ నాలుగై జనించె

నందు గుణమయ్యఁడగు నీతఁ డగ్రజుం డ

తండు ధీరోద్ధతుఁడు తృతీయుండుసుమ్ము ॥

1

జాం:- శ్రీమణా ! చక్కఁగఁజెప్పితివి. తరువాత ?

శ్రీ:- పిదపఁ గలసివచ్చినబందుగు లాదకాంతానుసరణమున మఱిల పోవఁ దత్తరముతో గుహుండు తెచ్చిననావ నెక్కి

చ॥ శివులలపూవుదండ సురసింధువు గంగను దమ్ముఁ జాలి తాన్ ముపురై తరించి, కే వనుజుఁబోలినమైత్రిగ నావికున్ గృహ స్థవిలిచి, బోయెత ల్పుడులత స్పృశువ్యామకుచాళి రొప్పుచున్ మివిలెడివేడ్క వెన్నొన గమించెను జిత్రసగాన కాతురీటిన్ ॥

జాం:- బౌరా ! ఎంతకరుణాజనకము !

శ్రీ:- స్వామీ ! తనుకు దుఃఖాకరమగుననియే వారచట గారచెట్టు క్రింద జడలదాల్చినవై నమంతయుఁ దెలుపమానుచుంటిని.

జాం:- శ్రీమణా ! ఇదియంతయు వారి భావికల్పాణమునకే కాగలదు లెమ్ము ! ఆ వెనుక నేమి జరిగె ?

శ్రీ:- నేనునూత్రిము బోయ రాజును సంతోషపెట్టుటకై అందే ఆగిరిని, అంతఁ బెక్కు రాత్రిలు గడచినతరువాత మంజి నామంత పరిజన పరివృత్తుడై దశరథుని రెండవకుమారుడు తండ్రి స్వర్గస్థుడగుటను జెప్పి రామభద్రుని నయోధ్యకుఁ దోడ్కొనివెళ్ళుట కాతోవననే చిత్రికూటమున కేగెను.

జాం:- (సందేహముతో) ఆ! తరువాత ?

శ్రీ:- అంత నోస్వామీ ! “ఏవిధిమర్వివాకముననో కేకముల కపయ శమువచ్చు యోగముండికాఁబోలు తండ్రి గారటులమోసపోయిరి, అదిశాంతముగ సాంతముగఁ దఱచిచూచి తమరు మఱివచ్చి రాఘవరాజ్యముం గైకొనుఁ”డని భరతుఁ డంతప్రార్థించినను, రాముఁ డాతనిమేనునిమిరి “కా”దన జటాకలాపము తానుగూడ ధరించుకొని శరభంగప్రేరణమున రామపాదుకలు లభింపఁ గొని చని, భద్రాసనమున వాని నునిచి, ప్రజలపురోవృద్ధి నరసికొనుచు నల్లభరతుఁ డానందిగ్రామముననే నిలిచెను.

జాం:- (సంతోషమున) అబ్బ ! నావ్రయత్నము నీప్రయాసము గట్టెక్కి నవిలెమ్ము ! తరువాత ?

శ్రీ:- మైలవచ్చినప్పు డాయుధములఁబట్టుట తగదని, ఛిద్రములనే పెదకు చుండెడి జనసానవాసులగు ఖరదూషణాదులచే కూర్చుండగు విరాధుఁడటకుఁ బంపఁబడియెను.

జాం:- ఛీ! మూర్ఖులు. ఆవరానికార్యము లమరినప్పుడు రాజుల కప్పటి కప్పుడే శుద్ధిదా ! పిదప నేమియయ్యె ?

శ్రీ:- విరాధుని జంపుటలో సుంతమఱిసింపఁబడిన పితృమరణదుఃఖము పెద్దపెట్టునఁ దన్నలముకొన నెట్టులో యపరక్రియల నిర్వర్తించి, నాలుగుసముద్రములజలంబులుఁ బుక్కిటం ధరించినట్టియు, వింధ్యా

గర్వము నణవజాలినట్టియు, వాతాపిసంతమునొందిచిన, మంగళ
కలశమునందగు ఘటజన్ముడగు, సగస్యమహర్షి నివసించునరణ్య
మునకై రామభద్రాదు లగుచుండ ధరాధరుఁ డనుకాకాను
రుండు సాహసించి వై దేహి వెంటఁ బడియెను.

జాం:- (తనలో) ఎట్టి శుశ్మకునము? (ప్రకాశముగ) ఆవెనుక నేమి
జరిగినది?

శ్రీ:- ఏమి జరిగినదనుచున్నారా? వినుఁడు?

చ॥ దనుజచయాభిచారచరుధారక భాండమనంగఁ బొల్పు నా
జనకజ చూచుకంబుకొనఁ జట్టనఁ గాకము చీట, వైశ మ
య్యనకులజం డిషీకను గ్రహించి మహాస్త్రము మంత్రితంబుగా
నొనరించి యేసి తన్నయన మొక్కటి గుడ్డిగఁజేసె నీసునన్॥ 3

జాం:- తరువాత?

శ్రీ:- తరువాత, నోస్వామీ!

క॥ కృమత సుడిత్యుడు మొదలగు

శమి శేఖరులకును సేవసలిపి యగస్త్య

నుమతిన్ రఘూద్వహుఁడు తా

వమరెన్ బంచవటి వాసమై సిమితముగన్॥ 4

జాం:- (సంతోషముతో) అటులయినచో మనచేతులలోఁ బడినటులే,
ఋశ్యమూకమునకు జనసాసమునకు నడుమ నెంతో దూరమా?

శ్రీ:- స్వామీ! ఇంతవఱకు వినవలసినముఖ్యాంశ మింకను విననేలేదు
తమరు!

జాం:- అవహితుఁడ నేమియిది?

శ్రీ:- అచ్చటఁ గాముకియై చుప్పనాతి రసముంగూర్తునని పతిచింతకుం
బాల్పడి యప్పావమునకుఁ బ్రాయశ్చిత్తముగ ముక్కుఁజెవులునుం
బెదవులను మూఁడాహుతులుగ లక్ష్మణుకోధాగ్నిని ప్రేల్చికొని
పునీతయైనది.

జాం:- (సంతోషముతో) అయ్యో! పెద్దబెడదయే సంభవించినే! చెల్లెలి
యీధంగపాటు నెఱింగినఖరాసురాదు లేమయిరి?

శ్రీ:- ఏమయిరా? రామభద్రఁడు విల్లందుకొన నేమగుదురో అదియే!

జాం:- (నవ్వుచు) వారికి సహాయముగఁ జేసినవారుఁగూడ విరాధునినడకచే నలిగినమార్గమునే పట్టిరా ?

శ్రీ:- మతేనండి.

జాం:- (శ్రమణా! ఇప్పుడుగదా! రామరావణులకు శత్రుత్వము బాగుగ ముడినినది.

శ్రీ:- (నవ్వుచు) ఆర్య! ఖరదూషణాదుల వృత్తాంతమంతయుం జెప్పటచే నీచుప్పనాతినురునొవ్వనక్కఱలేకుండ దానిముఖముంజూడఁగనే రావణున కంతయును బోధపడఁగల దనుకొనియెదను ?

జాం:- (నవ్వుచు) శ్రీమణా! సుంతలోవచ్చుకీడును బోల్చుకొనలేని ముగ్ధుఁడ నగుచున్నాను,

ఉ॥ కౌశికయాగమే మొదలుగా పగ రాఘవసూనులందు లం

కేశున కిప్త బంధువులునే స్వతులైరి! తిశ క్రిసంభృతా

వేశుఁడు మాయలాఁడు బలవిశ్రుతుఁ డెమ్మెయి ముక్కులుంజెపు

ల్నాశిలుచెల్లిమోముఁ గవినన్ మది పైఁచునో రేగకుండఁగన్॥

మెల్లమెల్లఁగా వీరియిరువురిచుధ్యమన విరోధము పెరుగుచుండ

నసహాయతలోఁ డుల్బులుగ నున్న రామసుగ్రీవులకు సంధి చులకన

గనే పొసఁగఁగలదులే!

శ్రీ:- స్వామీ! ఇప్పుడు చేయఁదగినదెయ్యది? నాశిష్యునికుమారుఁడును బోయతేఁడు నగుగుహునకు లక్ష్మణస్వామికి సత్యంతమైతి కుదిరినదిగదా! ఈమెట్టుపాయమున రామసౌధము నెక్కరాదా!

జాం:- (సంతోషముతో) (నవ్వుచు) శ్రీమణా! నిజమే! నీ వెప్పుడు సుగ్రీవపక్షపాతివే! కావున, సత్వరమేగి బోయతేని లక్ష్మణుడరికనువుము! (శ్రమణునిష్క్రమించును.)

జాం:- (బాగరూకత నన్ని దెసలన్ జూచుచుండును.)

(తెరలో) (ఒక చెంప) ఓహో! లక్ష్మణా నేనెనడననుకొంటివి? వై శేషికకందభీషండితుండ! జగముంగెలుచుకొనుచు నిందువచ్చితి!

(తెరలో, మఱియొక చెంప) ఓరీ! సన్యాసీ! శ్రేలుమంత్రగానికి ద్రోచుపామును జడిపించునుబలాటము చేయఁ

జాం:- ఆహా! లక్ష్మణునకు సన్నాసికి జరుగునీసంవాదముసంతయు
వినవలసినదిగ నేయున్నదే (చెవియొగ్గును.)

(తెరలో మొదటి చెంపనుండి) ఆ! లక్ష్మణా! నేను సర్వ
విద్రావణుడనునుమా! అటులగుట నేనేవానినోర్చి గౌరవదూరుం
గావింపను!

(తెరలోనొండెడ) నీ వారావణుడవా?

(జాంబవంతుఁ డప్రమత్తుఁ డగును.)

(తెరలో మొదటి చెంప) ఓ! చమత్కారీ! “సర్వ + విద్రా
వణ” అందఱుం బర్వతైత్తించువాడ ననుసమాసమును “సర్వ +
వితీ + రావణ” అని వేఱగునర్థమున బల్కు నెపమున నెదురగునిన్ను
నిగ్రహించితిని. బిక్షుకు నన్నుఁజూపనిమ్ము!

(తెరలో-నొండెడ) నీతోఁగాని రావణునితోఁగాని నాకేమిపని?
మదుద్దిష్టమునకై త్వరగనరిగెదను.

జాం:- ఔ! చార! ఇదియేమిగొడవ? పర్యవసానము తెలియుటలేదే!
ఒకవేళ రావణుడే సన్నాసివేషమునవచ్చి రోషమునం బేరుఁదెల్పు
కొని పిదప నుఱుంగుఁబఱచి చనియెనా? (చుట్టునుంజూచి) ఇదిగో!
నాదిరకాలప్రియమిత్రుఁడు జటాయువే యనుకొందు నీదక్షిణదిశ
నుండి వచ్చువాడు? ఆతనిరాక వేచి యుండేయుండెదను! గ్రద్దలు
కడుదూరముచూడఁగలవుకదా! ఇతనికి తెలిసిన తెలిసియుండవచ్చు
నాలంకావృత్తాంతములు,

జటాయువు:- (ప్రవేశించి) ఇదిగో! పంచవటి! అన్నట్లు గోదావరి
యలలతుంపురులచే నలవడిన సుకుమారతాసాలభ్యములతో దీపించు
పడవుల పరిసరములుగలజనసానభూము లవే?

ఉ॥ తేనెమదానఁ గోయిలలు తేనెకు మావిననల్కదల్పఁ దో
డో నలి రాలు పుష్పాదులదువ్వలు, లుబ్ధకభీతి నెట్టిచం
దాననో దాటులేళ్ళకుఁ బదక్షతము ల్వడిఁగి ప్పి ష్టేమనం
ధానమొనర్ప, ముచ్చటలఁ దన్ను ధునీతటభూము! లద్దిరా॥ 6

జాం:- (కొంచెముసమీపించి) ఇంతవడిగా నెటనుండి మిత్రమా?

జటా:-(చూచి, ఏమీ! జాంబవంతుడే! మిత్రమా! మన్నింపుము!
 ఇప్పుడు నిన్నులరింప నిలువజాల, మలయాద్రిపై ని గూటినుండి మా
 యన్నసంపాతికెరిగివచ్చుచు, మారీచుడు తోడుగా నీయరణ్య
 ముల సంచరించుచున్న రాక్షసరాజుం గంటిని. దీనివలన నెద్దియే
 నీకు కలుగునేమో యని రామభద్రునిందలి నాన్నహము నన్ను
 త్వరపెట్టుచున్నది.

జాం:-(తనలో-నే నెఱుంగంగోరినదిదియే!) (ప్ర)కాశముగ) మిత్రమా!
 త్వరగఁజనుము! (నిష్క్రమించును)

జటా:-(వరిక)మించి) ఆయగుపడునదియే పంచవటి! (వితర్కించి)

ఉ॥ బంగరుతేడిమాయఁబడి పర్వెను దవ్వుగ రామభద్రుఁడ
 న్నంగన వేగమేగె జతసంబున వెంబడిఁ చిన్నవాడు; భీ
 తింగొని మెల్లగా నుటజఁజేశముఁ దూతెను భిక్షుకుండు; లో
 నం గొ నెస్వస్వరూపముఁ; గన న్దశకంఠుఁడెవాఁ! డిసీ! యిసీ! 7
 అయ్యయ్యా!

క॥ హా! నాథా! నాథా! యని

జానకి యదె కరరిచె వెగనూయిడఁగన్

మానక రథమం దిడుకొనె!

నీనీచుం! డెందుఁబోవు నే నిందండున్! 8

(ఆటోపముతో) (వరిక)మించి) ఓరీ! ఓరీ! రావణా! నిలు! నిలు!

శా॥ ఓరీరీ! దశకంఠ! అంబుపడ నీయుర్వీసుతన్ రామభా
 ర్వారత్నింబును దాకి తేజము నెదన్ బొప్పించుకొన్నాడవే!
 ఛీ! రోయస్వలదే భనత్కులమువాసిన్, ద్వద్గురూత్తంసదు
 ర్వార్థస్థైర్యుల నాపుల స్త్యమఃఖన ప్రభ్రహ్మలన్! నీచుడా! 9

ఓరీ! రాక్షసాధమా! నట్టియట్టహాసము లనుపొగలతో నీపది
 మోము లనుపుట్టలు ధూసరితములుగ నేమియనుచున్నాడవు?

క॥ సకలజగద్భహుసమ్మో

హక మగునీతాఖ్య వెలయునామిషమును నా

దుకరాలనుండి తాద

న్నుకొనఁదలచె ముసలిగిడ్డ ! నొత్తునొ యేమో ! 10

అనియూ ! ఆఁపావీ ! ఇదియూ ? నీయిచ్చుప్రతివచనము ! నిలు ! నిలు !

గీ॥ కనులఁ గానవు భుజబలగర్వమెనసి !

దొంగ ! యనిపిల్వఁ బాటిపోవంగజూతు ?

కుటీలసఖపాళి నెంతయుఁగూరకర్మఁ

ఓజటాయువు ! నీహృది నెట్లుజేల్చు ! 11

(నిష్క్రమించును.)

ఇది శుద్ధవిష్కంభము

అక్షుణ్ణుఁడు:- (ప్రవేశించి) అయ్యో ! దశ యెట్లుమాటినది ! అడంప రాని కఠోరమైనకోధమునకు శోకమునకు లజ్జకు నాస్పదమై గహ సము విషమము నైనదిగదా ! ఇదిచేసిన బాగన వీలిడుటలేదే !

ఉ॥ అంతటివంక్తికంతుఁడె దురాత్మత వంచనఁజేయఁ గోధఘా మాంతరితంబు లాపదము లక్కరము ల్సగమాడునన్న ! యా యింతజటాయు వీలైనన నేర్పడువంత రుహిణి హోత్రభా స్వంతము లైనచూడుకొ లిడుఁ చాపముపైనిఁ గడున్ స్థిరంబుగన్ ॥

రా:- (ప్రవేశించి మిన్నఁజూచుచు కన్నీటితో)

ను॥ కులమా ! శౌర్యమ ! బాహుసంపదయ ! నిగ్గున్నిష్ఠయా ! మున్నురాఁ గలకాలంబుల నీవలెన్ యశముకల్గన్ గాంచరెవ్వారు ! నే బలవన్యత్నము నెంతకాలముగ సల్పన్ జాలి వీరాధ్వసం చలనన్ గూలితో చేతిమీఁదుగ ! దశాన్యా ! ఛీ ! భీమాధీనతల్ ॥

(విమర్శించి, భేదస్మితమున) అహో ! పాలస్త్యుఁడా !

ను॥ తొరతో నాచెవినాచెవి నిగ్గునిసిద్ధు ల్నీదుదుర్వృత్తముల్ వెఱతోఁ దెల్పఁ బులస్త్యుఁ డొక్కఁడువినా, విన్నట్టిదేవస్థి భా స్వరులెల్ల ర్నగ నీదుతాతపిత విష్వగ్స్వృత్తిచే నల్వ యే తెఱఁగై యీతిలవంపుల న్గుడుచునో దీపించులజ్జాభ్రుతిన్ ॥ 14

(కొంచెముధ్యానించి) హా ! ప్రియా ! విదేహరాజపుత్రీ !

(దుఃఖము నాపుకొనుటఁ జూపుచు)

ల:- (సమీపించి) అన్నగారూ! ఈ శోకము మీయంతవారింగూడ నాకృమించెడినే!

గీ॥ గుండె వీలంగఁజేసెడికూరగతిని

దైవవశముగ వ్యసనము ల్తారసిల్లఁ

గ నె మహాత్ములమనములు కడఁగఁగొనవె

ధైర్య మనువజ్రకంచుకధారణంబు॥

15

రా:- (నిట్టూర్చి) తమ్ముడా!

గీ॥ కట్టుబడి యందుహృదినిదుశఖంబు రుషయు

సహజధైర్యంబు గలయట్టి చతురమతుల;

నిచట న స్నీయపత్రప యెంతయేని

నొంచి చెలరేగు నేమొనరించువాడ॥

16

ల:- (ముందుఁజూచి) అన్నగారూ! జనకసముఁ డగుజటాయువునకు వీరలోకము నొసంగినసిద్ధక్షేత్ర మనఁదగునరణ్యప్రదేశ మిదియ కనుఁగొనుడు!

మ॥ సారిది నిబ్బడుల తాతవక్రసఖచంచుక్షేపము లాగ్రహణ

సురు తేరున్ బహుచిన్నభిన్నముగ నిచ్చొ గూల్చె పీక్షింపుమా!

రా:- (దుశఖమున)

తరుణీ! హా! కడుధన్య వీవయిన సందర్శించి తాపంక్తికం

ధరమ త్రేధదశాస్యభేదనహరిన్ ధైర్యాద్రి బక్షిందునిన్ ॥ 17

(లక్ష్మణు నానుకొని ధ్యానించుచుండును.)

ల:- (తనలో) అహో! మనస్సునంతటిని మిక్కిలిగ నాకృమించుకొనిన యీ శోకము మహాదోషమువలె బహుళానర్థదాయక మగునుగదా! ఇతరములపై కీయనమనముం దిప్వజూతును (ప్రకాశముగ) అన్నా! అటుచూడుఁ డటుచూడుఁడు!

గీ॥ వింధ్యశుద్ధాంతకన్యలై వెలయునదులు

ప్రబులు ల్వీచు లొండొండుఁ బటచువడఁల

గీతవాద్యవృత్తంబుల నాతతముగఁ

గొనుఁ బునకిపునరావృత్తి ననుపమముగ ॥

18

రా:- (కన్నులఁదెరిచి, నిట్టూర్చి)

ఉ॥ రేఁ దలవడ్లుగా నుపచరించి తొగల్కుడుఁగ న్విశాయ మ
గోదయబోధఁ బద్మతతు లూని పొసఁచెడియామికాన ని
శ్లేదమువాటు వీనుల మ దేభచయంబులతాళము, ల్మయా
రాదుల నృత్యవిభ్రమము, లన్నిసరిత్తులనే నృతోజ్ఞతన్ ॥ 19

ల:-అన్నా ! మాల్వవంత మనువర్వత మిదియే !

ఉ॥ దొమ్మిగ దుండగిఁడడవిదున్నలు కొమ్మలఁజిమ్మ దొర్లి గుం
డ్లిమ్మలఁ గూర్చు చూల్పుగుల కెప్పుడు గర్భనిపాతముల్ ! గుహ
గ్రమ్మలఁ బ్రోడభల్లుకవరమ్మల హిక్కల కుల్కి కాననాం
తమ్మలబోయతేని గళితమ్మ లొనర్తురు విండ్లనమ్మలున్ ॥ 20

రా:-(చాలసేపుచూచికన్నీటితో)

చుట్టు నెమిళ్ళగుంపు తెటుచూపెడినో తమయాదరంబు లే
తట్టునఁ జేంట్లజోడులు కదంబవిభూతుల నెట్లుక్రోలునో !
పుట్టల భోగిదంపతులభోగము సత్ఫలదంబుగాఁగ నీ
గ ట్టెటు నూత్న మేఘములఁ గార్చెడినో నవసితతోయముల్ ॥

తమ్ముడా! లక్ష్మణా! న న్నానుకొనుము ! మనసు నిలఁబట్ట
లేకున్నాడను !

ఉ॥ ఉన్నులఁ దెంపులేదు, మొగ మో కడుస్రుక్కె, నెలుంగు రాచె, మై
డస్సినయంగము ల్బుడివడన్ జెడి పాలె, ముసించె బాడ్య మం
భస్సులు నూత్రె గన్నుఁగవ, మ్రొగై నహా! స్మృతి, జానకీవ్యధన్
బుస్సనుశోక మిప్పటికి పొందెనుమీ పరివాకప్రీతన్ ॥ 21

(లక్ష్మణుఁ డానుకొనియుండఁగనే కన్నులు మూసుకొని) హా! ప్రియ
సఖీ ! దండ కారణ్యవిహారసబ్దహృచ్చాణి ! (మాటి కిట్లు పలవించు
చుండును)

ల:-(చింతతో-తనలో) దేనిచేత నీకరుణారస మింకొకటిగ మాఁజ
గలదోగదా! (తెరలో) ఆ ! పాపీ ! నీచ కబంధా!...వీఁ డుండఁ
బోవఁడు !

యా:-(విని-సంభ్రమముతో) తమ్ముడా ! దురాత్ముఁ డగుకబంధరాక్ష
సునితోబోరు నితడు నీప్రియమిత్రుఁ డగుగుహుఁడనితోచుచున్నది

రాక్షసు లనేకమాయలుగలవారు కావున ద్వరగనేగి యీతని
ననుగ్రహింపుము! (లక్ష్మణుఁడు నిష్క్రమించును)

రా:- (ప్రక్కలం జూచి సకరుణముగఁ గన్నీటితో) దేవీ! వామశీలా!
జనక రాజనందినీ! నీయఖిలరహస్యములకు సాక్షిభూత మగునెట్టి
గన్నేరుపాదలవరుస యిదిగో! ఇచ్చటనేకదా!

ఉ॥ నామెయి నానఖాంకురము, నాసఖ! నీకృత మంచు నీసఖి
స్తోమముతో వచింతుననుచున్ భయపెట్టెగ, మాని యంకిలిన్
నామది దృష్టినొందఁగ నసంగపరీమళముద్ర స్వేచ్ఛ నే
నేమొనరించినన్ సయిచితే అలనాఁ డెటువిస్మరింతునో॥ 23

(విల్లుబూని లక్ష్మణవృత్తాంతము వినుగుతూహలమున నిల్చును)
(గుహునితో లక్ష్మణునిప్రవేశము)

గు:- దేవరవారికి జయము జయము!

మ॥ అసురత్వం బొనఁగూర్చుపాపములు మాయన్ స్వర్గమున్ జేర రా
క్షసుమృందించె, జగద్విచిత్రచరితన్సాధించె, గర్విష్టులం
దు సమర్థుం డగుశాస్త్రగా. నమరులందో? భీతిబోకార్చుదు
ర్గనమానుండుగ నీసహోదరుఁ డహో! ప్రాణిన్విరాజిల్లెడిన్॥ 24

రా:- మంచినయే జరిగినది వానికి దేవలోకమార్గములు శుభము
లగుంగాక. అబ్బయీ గుహుఁడా! మింట నెదియో పెనుకొండ
వలెం గనుపట్టినది అది యాయామడచేతులవాఁడు ధరించినయా
యధమే ననుకొనియెద.

గు:- గీ॥ అసురనాథుని దుండుభయ నెడివాని

వానరాధీశుఁడగువారి పట్టిచంపె;

వానియెముకలగూ డది బాలుడితఁడు

కాలనగజమ్మె, దమ రదికాంచియుందు॥ 25

ఇయ్యది వారి పోరుసకుం గాల్చివ్వ నొక్క కారణం బయ్యెడినేమో!

ల:- అయిన నేమి?

రా:- తమ్ముడా! అయిలసకుము! పురాతనవీరు డయినఁగూయింద్ర
నూనుఁడు మాననీయుఁడు సుమా! (గుహునితో) బిడ్డఁ జెందుండి
వచ్చుచో నీయోజనబాహు నడ్డగింపు కలిగినది?

గు:- ఆకాశయానమున వడిగా రావణుడు సీతాదేవి...

రా:- ఆ! యేమైనది?

గు:- ఉత్తరీయము పడుచుండఁగా హనుమంతుఁడెగిరి యందుకొనియెను. గుణగ్రహణైకభాలు డగు సుగ్రీవకుమారుఁడు మిమ్మును సంతోష పెట్టువాఁడై యాదీనిని మీకుఁ గాన్కగా నాచేబంపెను (రాకి చ్చును)

రా:- అందుకొని హృదయమునకొత్తుకొనికన్నీరుకార) అయ్యో! దేవీ! విదేహనందినీ! ఈయుత్తరీయ మొక్కటనే నాకు నిన్నజూడ మిగిలెనా? (కన్నులు మూసికొని లక్ష్మణునానుకొనును)

ల:- గుహుఁడా! సుగ్రీవుఁడు కుశలియేకదా?

గు:- అతనిసేయము సీవెప్పు డడుగఁ దలఁచితివో అప్పుడే యాతఁడతి కుశలి.

రా:- (తనలో)

చ॥ ఎఱిఁగె దశాననుండు చనియె న్నొని సీతను, మున్నె చంద్రేశే ఖరుఁ గొలువన్ దనంతఁ దరుగండె శిరంబులదండఁ దీనిపై నుజవగు శిక్ష వేటొకటియున్నదె వానికి? జంద్రహాస సం చరితవధాననే నడువ సమ్మతిఁ జూపునె నాశరం? బిసీ! 25

ల:- అన్నగారూ! మనయెడల నీవనచరులుగూడ మంచితనమునే యవ లంబించుచున్నారు.

రా:- ఏఘంటివి? మనకు సుగ్రీవుఁడుజ్ఞాతికదా! మన యిత్వాకురాజర్చి. పెంశమూలపురుషుఁ డగు వేవెలుంగుదొర యేసుమా యాతనిజన కుఁడు (ఎదపై నున్నయుత్తరీయముంజూచి), సోదరా! గుహుఁడా! సుగ్రీవహనుమంతులఁజూడవలయునని యున్నదోయీ! ఋష్యమూక మున కేగుదారి నగవఱపుము!

గు:- (సంతోషముతో) (దనలో) జాంబవంతుని యాలోచన మెంత కీఘ్రముగ ఫలించినదీ! (ప్రకాశముగ) ఇఁట! ఇఁట! మతంగాశ్రమము మీదుగా (అదఱుం బరికృమింతుగు)

గు:- చూడుఁడు! చూడుఁడు!

ఉ॥ కొంబురదంచుమంకెనలు గుత్తులపూ ల్వాడుగంగ, నిత్యనా
ట్యంబులఁ గేకలాడఁ, గగురట్టులు జంబువు లీనబండ్లఁ బా
ర్వంబుల గుడ్డులు ల్బబరభామల మన్మథదీప్తి రేవఁ జో
ద్యంబుల వింధ్యపర్వతపుదారులు కన్నులఁ గొల్పుబండువుల్॥ 27

రా:- (అంతటంజూచి. వగతో)

ఉ॥ అంతటఁ బుట్టుపెక్కలల సంగఁగొనంగలనేర్చుతో వడి
న్గతిడు పంపగాలికి వికాసము లేలకులొంది చుట్లు నీ
చెంతలఁ దావులుబృగ, విశీర్ణమతి న్వయిమాయశీతల
న్భ్రాంతిని వ్రాయునన్నుఁ దెలుప న్ననభూము లొసంగునూతమున్

ల:- అన్నగారూ! ఇటుచూడుఁడు!

చ॥ కలిసెడిపోతు భీతిఁ జనఁగా విరహాన సహంబుఁదక్కి బె
గ్గిలుహరిణి న్నన న్నరుణకేళ్యుఱుక న్నఖి గద్గదోక్తుల
“జ్వెలువుడ! చాలు నేయ!” కనఁ జెంచపరాధతకు న్దొలంగఁ డా
ములికియె సూటితప్పఁ జనఁజూ! అపరాధము లేనిపోబడిన్॥ 29

రా:- (కన్నీటితో) అయ్యో! దేవీ! వై! దేహీ!

గీ॥ అల్లమారీచవేట సత్యతస్పష్టి

నునిచి నేనేగియుండ రావణుడు రాగ

నీవిభీతాంబకంబులు నిజమ యిట్టి

హరిణినేత్రంబు లట్లుండె ననితలంతు॥

30

ల:- (తనలో) అన్నగారిహృదయమును వినోదపెట్టటకు వేటాకయు
పాయ మేదిచెప్పుచూ!

(తెరలో) ఓహోహా! వానరులారా! చెప్పండిప్పుడు! నాకీర్తికామినికి
గీడానగమనదగు నీదుందుభికంకాళము నెవఁ డిట్లుచిమ్మినవాడు?

గు:- (చూచి సంభ్రమమున) దేవా! కనుఁగూ! కనుఁడు! జందెముగా
ధరించిన కనకమయసహస్రదళకమలమాలిక కాంతులెగవ, సహ
జారుణదేహకాంతి దుండుభికాయము నెవ్వరోయెగఁజిమ్మి రను
తానుసోదోకమున ముమ్ముకుంగులుగ జేవురింప వానరపట్టభద్రుఁ
డయినవారి యి లేవచ్చుచున్నాడు!

ఉ॥ చంక దశాస్య సంగములు జానతి నల్పి క్షణాన స్వర్గమే
కాంకితము న్బొసర్చినభుజాధికవీర్య సతింబుఁ జూచుమే
ల్పాంకితముకై కనుల్వేయియుఁ బుత్తడితమ్ములమాలగా నిరా
తంకత నిందుఁ డిఘనుని దాఁగయిసేసె నటంచు నెంచెదన్ ॥ 31
ఈమహావీరుఁడు దేవరవాసి ఋశ్యమూకయాత్రి కించుకవిఘ్నము
కాఁగలడేమో! అందుచే నేను ముందు వెళ్ళి సూర్యపుత్రుని కుత్సవ
ముం గూర్తును.

రా:- అట్టలే యొనర్చుము,

గు:- “మిత్రుఁ డనుపదముచాటున నీసేవఁ జేయఁగోరుచున్నాఁడ” నను
సుగ్రీవువాక్యమును మఱువకుఁడు!

రా:- (అపవారించి) తమ్ముడా! లక్ష్మణా! నీమిత్రుఁడగుగుహుఁడు
నిట్లుచెప్పచున్నాఁడు అచిగాకపోయినను, మంత్రోత్సాహశక్తిసంప
న్నులలోఁగూడ సిద్ధులగువారు ప్రభుశక్తి నే కోరుచుందురు. అందు
చేత నే నీసుగ్రీవుని వాలిసాసమునసాపించి యతనికోశదండము
లూతగా సమగ్రశక్తి నొంది పగఁ దీర్చుకొందును.

ల:- (నవ్వుచు) ప్రబలాపయోగ మొరంగఁగల యింద్రనూను నుపే
క్షించి కిక్కుఁడగు సుగ్రీవుసంధి నుపయోగించుకొని సిద్ధి నొందుదు
మనుకొనుట డొంకతిరుగుడుగాదా!

రా:- (నవ్వి) తమ్ముడా! నీవనినదికాదనను కాని,

ఉ॥ రావణునంతవానిని బరాజితుఁజేసినవాలి సంధిఁ దా

నేసరియించునే? యడుగ నిచ్చునె? సాయము రూఢిగాఁగ ను

గ్రీవునిమైత్రి గట్టివడఁ గీశవతి న్యధియింతు, నన్యదా

రావణుండె పుత్తుఁ డనిక్కాఁగుశచీవతి వంతఁ దీర్చెదన్ ॥ 32

ల:- అన్నగారియాలోచన లెప్పుడుఁ గార్యజ్ఞతనే వెల్లడించును. అదియు
నుంగాక, శాపమోక్షమునుంబడసి స్వర్గమున కేగునారాక్షసుఁడు
గూడ గుహునిమాటచొప్పుననే దేవర నిర్ణయింపఁగలరనియె.

రా:- అందుచేత నీగుహుఁడే యెదురురాయభారము నడువ నర్హుఁడు

ల:- (గుహునితో) సఖా! నామాటలుగ నీవాసుగ్రీవునితో నిట్లు
పలుకుము.

మ॥ నినుఁగన్నట్టియినుండు మాకులగురుండే! మామనుఁజ్ఞాపుఁడ
య్యెను దా నీకును మాఱునల్లనుతుఁ డిట్లెన్నంగ సాజుగ నీ
కును మాకు స్థలమైతి; కోకిలిపక్షితి స్తుకింకితువా దాని, వా
లిని బోకార్చుకరాళి కొంకపు నిను న్నేహంబుగా మార్పఁగన్॥ 33

రా:- బాబా! గుహా! మాలక్ష్మణుఁ డాపౌలస్త్యమిదికోపముచేత
నేమియేమియో యనుచుండునులే! ఈరామఁడో ప్రతిక్షణముజ్ఞు
లితమగుచున్న యీజానకీవిరహానలము నాక్షిగ నగ్ని మోలెనుగీ
వునితో సఖ్యమునొనర్ప సుముఖుడై యున్నాఁడు.

గు:- (సంతోషమున) నూర్యపుత్తుఁడు దేవరవారిచే మిక్కిలిగననుగ
హింపఁబడినాఁడు, (పరిహాసముననవ్వుచు)

శా॥ ఆసుగ్రీవుని బక్షపాతమధురం జాచూడ్కి, దా మాదుకోన్
మాసీమం బనుకొంద్రాయేమో! సుతుఁడిమ్మాదిన్ బ్రభుండౌట కె
తోసంతోషముతోఁ దదీయజనకుం డుప్పొంగఁ దద్భానువా
భీసాహస్యమహోత్సాహోష్ణములు నల్లినోలి మమ్మేర్చుజూ॥ 34
ల:- (నవ్వుచు) ఏమిది? సుగ్రీవునకు రాజ్యప్రదానముంగూడ మేమంగీ
కరించిన ట్లప్పుడే యీగుహుఁ డనుకొనుచున్నాడే?

రా:- (నవ్వుచు) వత్స! గుహుఁడా! ఇప్పుడే రాజ్యప్రదానవిషయము
నే ననఁదలపన.

గు:- (వినయమున నవ్వుచు) మహాపురుషులమార్గములిట్టివే.

క॥ సంకల్పమె సత్పురుషుల

సుంకింపఁగఁజేయుఁ గృతుల నుత్సాహమునన్

బంకజముల కేప్రతి ను

టంకించె నినుండు? తెల్పుడా! సిరిగూర్పన్॥

35

(మఱిలఁదెరలో) ఓహో! సమీపవానరులారా! వేగమవెంటనే
చెప్పఁడు! దుందుభియెముకలగూడు నెగజమ్ముటచే స్థప్తమగు
చున్నగర్వమున సంధుడగు నెవ్వఁ డింతకాలమునకిప్పుడు నాభుజ
కంఠూతిం దీర్చుకొన గురికాదలఁచెనో?

గు:- (తనలో)

ఆ॥ బాహుగర్వరోగబాధ మెండున నిత్య
కోపియైన పవగకుంజరుండు
జాంబవంతు పేరణంబున నుగ్మఁడై
వచ్చినాఁడు బిట్టక చెప్పబట్టి॥

36

అందుచే నేనుగూడ నొకముహూర్త కాల మీపీరవిహారనుఖము
సనుభవించును.

వారి:- (ప్రవేశించి, ముందుజూచి) అరలే! ఎవ రీప్రసన్నోజ్జ్వలాకా
రులు! రాక్షసశంకాశమైరిపడుటకు వీరే కారకులా! (జ్ఞప్తి
నభినయించి వితర్కముతో) నాప్రియమిత్రుఁ డగులంకాపతిచెప్పనే
చెప్పినాఁడు.

గీ॥ “జనకుఁడు త్యజింప హతభాగ్యమనుజుఁడొక్క
యలఁతిదొర పెద్దబిడ్డఁ డిం దనుజుతోడ
భాగలబ్ధంబు కాంతారవాస మూచి
బ్రమిసిచరియించు దండకారణ్యభూమి॥

37

వారిరువురు వసులఁ జరించుచు మననిశాచరుల దోచుకొనుచు
దొంగవృత్తి నవలంబించియున్నారు. వారిని వారింపఁ జూడు”మని,
వీడు మఱివీఁడును వారే యైయుందురు.

రా:- తమ్ముడా! ఈమహావీరుఁ డేమిచెప్పనో!

ల:- (కొంచెముసమీపించి) చూచితివయ్యా యిచటిమమ్ము?

వా:- ఓహో! ఈమీరలెవరు?

ల:- మేము శ్రుతియులము రాఘవులము

వా:- ఆయుష్మంతుఁడా! ఆకారమే ఆజాతశెప్పచున్నది. విశేష
మున్నఁ జెప్పము.

ల:- రాఘవుల మనియుం జెప్పలేదా?

వా:- (అనూయతోవలె) ఆఁ!

ఆ॥ రూపములె శ్రుత్రియత్వంబుఁ జూపఁగలవు
రాఘవపదంబొ వంశంబు క్రిమమె తెల్పె
నామము లెఱుంగఁదలఁచిననాకుఁ గులముఁ
దెలిపివంతు నోరిక తీఱఁగలదె ?॥

38

ల:- (ధైర్యసంభ్రమమున) మే మారామలక్ష్మణులమోయీ!

వా:- (సవిత్కరముగఁదనలో) ఆ యనుదానిచే బ్రసిద్ధుల మనుషు
న్నాఁడు. శివునివిల్లును విడిచినవాఁడు వీరిలో నొక్కఁడయ్యుం
డునా? కాని మృనిచూచెద. (ప్రకాశముగ నవ్వి).

శా॥ వేషాలో? సమరార్హ సాధనములో ప్రేయస్వరూపంబులో!
భూషాతుల్యగభీరవృత్తులో! సమంబు బ్బుడ మీలోన భూ
యోషాధీశవధవతు స్ఫృగువతిన్ వ్యత్రాంకదీక్షుండుగా
నీషదీర్వురు నొనర్చు రామవదుఁ డేడీ? చూడఁగా వేడుకా॥ 39

ల:- (విషయమున) ఆర్య! సంక్రందననందన! నేను లక్ష్మణుడ!

వా:- కుమారా! ఈయింకొకఁడే దాశరథియఁ గౌశికశిష్యుఁడు నదు
రాముఁడా?

ల:- కాకేమి?

వా:- (సంతోషోల్లాసములతో కొంచెముబిగ్గరగ)

మ॥ ధర త్రైవర్ణ్యమే చేయుభార్గవమహాస్త్రికాంతిలోనుండి భూ
వరజాతి న్దొలగించినాడవట! సేబా! స్సుప్రభాతంబు! క
క్ష్యరసం బార్చిన పం క్తికంతసమగోత్కం బై నకండుాతికిన్
దొరకన్గల్గితి. నేడు నాకనులు నెంతోతేలు రా! రమ్మిటుల్॥ 40

రా:- (చూచి, హర్షమున) ఈమహాబాహుఁడేనా సంక్రందననందనుఁడు!

క॥ ఈవీరవరుని రక్షం

జేగినక్కిష్కింధనైన శ్రీవసుమతి యా

రావణపరాభవంబుల

హావడికి న్దొలగి యూర్పులాడ నెసంగున్॥

41

(పరికిమించును)

ల:- ఓమహాభాగుడా! వీరే మాయన్నగాదు రమ్ము! ఇటు! ఇటు!

వా:- (సమీపించి) రామభద్రా!

గీ॥ ప్రాణమొడ్డి పోరాడునురాసురులకు

సభిషఁ డై యున్న నారదసంయుమీంద్రుఁ

డిపుడు నీవు నాభుజముల కింతయగ్గ

మహాకతన మేలినంతయి నందుగాత॥

42

రా:- ఓమహావీరుడా! విమనుచున్నాడవు? యుద్ధమందు నిరరళ
ప్రాపారు లగువారి మూర్ధాభిషి క్తుడవుగదా!

మ! అమరీవేణుల నేచువైరితితిపై సత్యంతమై రేగుద్యే
వముచే నెల్లడ భీషదం బయినతేజం బాప్ప నిందుగ్గిండు దే
హమున న్లాడెడితూపు లూడ్చినవ్రణాలై వేకను లోషరూ
క్షమలై మండఁగ నిన్నుఁ బుత్త్రునిగాఁ గాంచెనదా! వాసరా!||
మఱియు

మ! జగము ల్కూటి జయించుబాహుపరిఘు ల్సందీనిరక్షోపతిన్
వగచెంద నిజకక్షఁ బట్టి తటితో వారాశుల సుంధ్యవా
ర్వఁగఁ, బ్రత్యక్షముఁ గార్తవీర్యునిప్రతాపం బెన్ను రేవ నివిడన్
జగము న్దక్కిననంద్రము ల్పదులు నాశ్చర్యంబు

44

వా:- (వికటముగ, నవ్వి)

క|| రక్కసివీరులమూకల
నుక్కడచెడి మేటిద్వంద్వయుద్ధంబునఁ బే
రెక్కి యిటఁ బెక్కునాశ్శకుఁ
దక్కితి, వీ తేనెనుడులఁ దనిసి విడుతునే?!

45

నినుము ?

శా|| దేవ స్సర్వసృపాలమారకధనుర్దీపంబుఁ గైకొంచు, వం
శాన స్థానగుస్రక్కు భార్గవుకయి సుంధిల్లఁగాఁ జేసి త
ద్దాని, స్వీరుడ! మూడులోకముల హృన్మాలిన్యము దీర్చుమం
దా నీతేజఁ గన ద్విరంబుఁ గుతుకంబందుండె నీహ సముల్||

46

రా:- (నగుమోమున)

గీ|| దనుజకులలక్ష్మికి న్మూలమును హరింపఁ
గదనజయసంపదల నిడఁ గాణయాచి
నారి సంధింపఁబడియె యన్న యది నిజము
కనుమ! కుతిలేఱఁగా నాదు కార్ముకంబు!

కాపున, మహాభాగులగు తమరుగూడ శత్రుముంగొనుడు!

వా:- (నవ్వి) బలె! మహాక్షత్రియుడవు, కాన, బాగుగఁ బల్కితివి.
ధర్మానుసారముగనే యున్నది. కాని,

గీ॥ బాహుబలశాలు లగు యుద్ధభటులలోన

నాత్మజాతికి ననుగుణ మాయుధంబు

ఇనుపముక్కలు కైదువులే కపులకు ?

గోళ్ళు, దఱములు, ముప్పులు న్గుదిరియుండ !॥

48

ల:- అర్య ! ఈ మహాభాగుడు చక్కఁగ చదివినాఁడు. తిర్యగ్జాతికి
స్వాంగాయుధములు సర్వసిద్ధములేగదా !

రా:- (నవ్వి ధనుస్సు సారించి) అహహా !

ఉ॥ గౌతమశాపదీప్తి భుజగర్వము మాసినయిందుగ, నెన్నోమే

లూతము లొప్ప రావణియె యొరిచి దుర్యశమి స్తశానను

స్మృతగఁ జంకలన్నిలిపి, వీరుండ! తండివగ న్దొలఁచి య

త్యాతతసౌఖ్య మిచ్చితి మహాత్ముడ! వుత్తు డవన్ననీవకా ! 49

అంతటి నిన్నే దైవము నాశరము బాఁచి గూర్చునే !

వా:- (గోషమున) ఆఁ ! కాకుత్స్థ !

శా॥ అడ్డదిడ్డిగఁ జేతు లిర్వదియుఁ గీ శ్చార్తివృక్ష స్తంకలం

దొడ్డారింపఁగ లేమి నార్చెఁ గొనవయ్యా సర్వజన్మాతి నం

చుడ్డటన్బడి రావణుండు! ఘనమా! యోడండ మున్నైహముం

డడ్డ! న్భార్గవుగెల్పుని నైలువ కానా నాకు నేయున్నతుల్ ? 50

కావున, సమరమునకుఁ దగినతావున కరుగుదుము రమ్ము !

(వాలి, రాముడు నిష్క్రమించు.)

గు:- (తనలో) అదృష్టముండుటచేతనే నాయభీష్ట మీడేరుచున్నయది.

ల:- (తెరవైపుఁజూచి) ఇదియేమి ? ఇంకొక వానరులజంట అన్నగారి
వెనుకఁ దగులుచున్నారే! నేరుగూడ ధనువు నెక్కిడుకొని సిద్ధముగ
నుందును. (అట్లానర్పించును).

గు:- (చూచి, సంతోషమున) లక్ష్మణుమారా ! తత్తటపడకు!
రాముగుణములపై ననురాగాధిక్యత చేతను వాలిపై కసిచేతనే నిజ
ముగా రెట్టించిన యుత్సాహముతో సుగ్రీవుఁ డిట్లు పొలికలనునకు
దూకుట.

ల:- ఓహో ! ఈతఁ డల సూర్యపుత్తుఁడా ? మంచిదే. అరెండవవాఁ
రెవరు ?

గు:- అతఁడుకూడ కిష్కింధేశ్వరస్కంధావారమునకెల్ల నేకవీరుఁడని
పేరొందిన హనుమంతుఁడు, భగవానుడగు వాయుదేవునిపుత్తుఁడు
సుమా!

ల:- (సంతసమున) ఎల్లెట్లు? ఆంజనేయుఁ డనఁగా నీతఁడా!

ఆ॥ నలువ శాపబలమున స్థనలావుఁ దా

నెఱుంగ లేనిజడత నెసఁగియుంట

జగతి వారివీరి మగతనా లెప్పల్లంగఁ

దననుగానియట్లు తనరు నితఁడు॥

51

నిశ్చయముగ నీతనికౌశల్యముచేతనే మామనశ్శల్యంబులు విడిపోఁగల
వనిపించుచున్నది అదిగో! జరుగుచున్న దే వాలికెనన్నగారికి ద్వంద్వ
యుద్ధము! జయలక్ష్మీపరిగ్రహోత్సవమున నీయనకుగాని నాకుఁగాని
పాలిభాగము దొఱకునెల్లు లేదు.

గు:- (సంభ్రమమున) కుమారా! చూడుము! చూడుము!

క॥ సాలము లేడును వసుధ

స్థూలుచుటయెగాక వాలిఁగూడ జదిపి పె

న్వాలమ్మదే తూణమ్మన

వ్రాలె మఱల రామకరపరామర్శితమై॥

52

ఆహాహా!

ఉ॥ దిక్కులఁ బిక్కటిల్లి జగతి స్పృహంబునశంబు వెల్లితో

నెక్కొను నాదిమాది యగు నేర్పరి వాలి యుసుర్ల మేలిమి

స్తోకపుఁ దమ్మిదండ మెడఁ జాన్పి మహాతిథియైనరామునిన్

జక్కఁగఁ దన్ని వీరశయనంబున నొందెడిఁ బెద్దనిద్దరన్॥

53

ల:- (అనుతాపమున) అయ్యో! దేవా! సంకృతందనా! వేకన్నులుండియు
నింతటిమహావీరప్రకాండు నింకెందుఁ గనఁగలవు!

తెరిలో - దుందుభిధ్వని-మంగళగీతములు

గు:- (హర్షమున) ఏమిది! ఈనీలుఁ డవ్వాడే జాంబవత్ప్రముఖులచే
నభిమంత్రితంబులై న బంగరుకలశములతోఁ గుమారసుగ్రీవు నభిషేక
మునే చేయుచున్నాఁడే! దాశరథియు స్వయముగ సతనికంఠమును
బంగరువస్రములచే నలంకరించుచున్నాఁడు!

ల:- ప్రియుము! శడుంగడుప్రియుము !

(తెరలో) వాసరి సేనాధిపులారా! భల్లూకచమూనాధులారా!
కోలాంగూలవాహినీనాయకమణులారా! ఆలకింపుడు మిమ్మెల్లర
సీసుగ్రీవమహారా జాజ్ఞాపించుచున్నాడు. సమస్తయువరాజోపకరణ
ములను సిద్ధపఱపుడు! సీతయునికి నెఱిగివచ్చుట కీహనుమంతు
సనిపి నేనీపై మూహూర్తముననేయంగదకుమీరు యశావరాజ్యమున
సభిషేకించెదను.

ల.

గీ॥ ఎల్లవిధముల మనముల కింపొనర్చు
చున్న దీక్షుత్సవంబు మా కున్న పాట
వాలి లేకుండెనే యనువంతయొకటె
కలఁచుఁగాఁబోలు నొకవేళ నలశచీశు !॥

54

అంతరిక్షమునుండి పుష్పవృష్టి - తరువాత

తెరలో-జగత్పతియగురామభద్రుని కు జయము! జయము!

శా॥ ద్వైరాజ్యంబున సౌఖ్యమేమి యనుచింతం గొన్నవై రాగ్య మా
స్వారాజాత్మజు షోకచేత శమియుంప న్దాను గిష్కంధదే
శారాధ్యుండయి సూర్యసూతి సిరి డాయన్ యశావరాజంగడుం
డై రాజులుట నిండు వేకనుల ముత్యాలయ్యె మోదాభువుల్॥

ల:-ప్రియుము లన్నిట నిది మాకు మిక్కిలిప్రియుము! మిత్రమా! పద!
మనముగూడ నియ్యుత్సవములలోఁ బాల్గొందము! (నిష్క్రమము)

ఇది అయిదవ యంకము

శ్రీ మ ద న ర్ప రా ఘ వ ము

ఆ ఆ వ యం క ము

ంకలో (ప్రవేశము) మాల్యవంతుడు.

మా:- (అంతటం బరికించి, దుఃఖముతో) అయ్యయో! ఎంతకష్ట మెంతకష్టము!

ఉ॥ ఆచెడుకోరి యాహనుమ యట్టిటు తోడ క్షణం బొకింతగా వీచినమాత్ర నంటుకొని విస్తృతి నొక్కటెనివ్వకొండగా రేచినయగ్ని ముంచుకొన “రి” వ్యనుహారున మండి లంకఁ బే ర్పొచిన పైఁడిమేడనగరు ల్పైడి ముద్దలుకట్టె నక్కటా! 1
మఱియు,

గీ॥ పల్లము మెఱకయు రూపము

లెల్ల పనితనములవిధము లేర్పడక మఱి

పోల్ల సితసాధముల శిఖ

లల్లఁగ వేండ్రంబె తెలిపె నవి జ్వాలలుగన్ 2

(విచుర్చించి) ఆహా! కానున్న విధి నాఁపలేమి యిట్లెకదా! 715

చ॥ ఘనకరపాళికిండఁ ద్రిజగంబులలక్ష్మి విధేయగాఁగ రేఁ గునతిశయాన వెండిమలఁ గూరత నెత్తుదశాసనోరుర క్షునె యమరావతీపురికి పైతము వంద్యగఁ బేరుమోఁగు లం కన! యొకత్తుద్రవానరము కాల్చుట! లిస్సిరొదై వభావ్యముల్! రావణుని దుర్జయముల కిది యణుమాత్రముంగాదు (చింతతో మిన్నజూచుచుఁ దనలో) అయ్యో! పాలస్త్య!

ఉ॥ నాలుగె నాముఖాలు పదునాలుగువిదైలఁ దాల్చుక స్తికిం బాలగుటేటి కంచు మునిమన్నని ని స్పదిమోము లిచ్చుచున్ మేలొనరించె నల్వ, మిడి మేలపుజడ్డమునింగినీ విట నూలి కుమారిల స్థలఁపుఁగొంటి! విదెచ్చటినుండి వచ్చెరా! 11
(ఇంచుకథ్యాచించి) మనకుల మేల యీలీల వీరిపోయెడినో

గీ॥ రాముచేత ఖరాదిమారణము కలిగె
 మారుతియె చంపె నక్షకుమారు నిందె,
 స్వయముగా రావణుడె విభీషణుని నింటి
 వెడలిపోవంగఁ దరిమెనే కడలిదాట॥

6

దుర్బుద్ధియగురావణు నెంతదూతిన నేమిఫలము ? సముద్రపు
 టు త్రరతీరమున స్కంధావారము నేర్పఱచికొనినదాశరథి యేమేమి
 చేయమొదలిడెనో యెట్లుతెలియుట ? (ముందుఁ జూచి) ఇవిగో!
 రాఘవప్రారంభంబుల నెఱింగిరాఁ బనిచినశుకసారణులలో సార
 ణుడే ముందునచ్చుచున్నాడే!

సా:- (ప్రవేశించి) చిన్నతాతగారికి జయము ! జయము !

మా:- (అగ్గించి దగ్గఁ జూర్చుండఁ బెట్టుకొని) అబ్బయీ! సారణా
 నుగ్గిపు శివీరమునుండి యిప్పుడేవచ్చుచున్నట్టులున్నదే!

సా:- అవును తాతా!

మా:- అచ్చటి నీయనుభవ మంతయుం జెప్పుము!

సా:- వనేచరులచే రాఘవున కెంతపాటిసాయమో నీకుఁ బలుమాటలు
 వినిపించియే యుంటినిగదా! ఇప్పుడు సేతువును నిర్మించుటకై చేరిన
 సైనికులలో నేనుగూడ వానరరూపమున నుండ మహారాజుగా
 రగువిభీషణకుమారులు (అర్థోక్తిలో భయమున నటునిటుచూచును)
 తాతా! చాలకాల మటనుంటచే రామరాజధానిలోఁ బ్రబలిత
 ప్రవాదము నన్నలముచున్నది.

మా:- ఆచిన్నతమ్ముడు రాఘవునిచే నభిషిక్తుఁ డయ్యెనాయేమి?

సా:- నిజమంతియ.

మా:- (ఇంచుక సేపుమా)ప్పడి, నిట్టూర్చి) కుమారా! నిర్భయముగాఁ
 దెల్పుము!

సా:- విభీషణరాజకుమారుడు నన్నుఁ బోల్చుకొని బంధించి రాము
 నెదుటం బెట్టెను.

మా:- (శంకతో) తరువాత ?

సా:- తాతా! తరువాత నాదాశరథి తనమంత్రులకంటె మిన్నగా
 నన్ను గౌరవించి బహుమతులనొసఁగి పోయిరమ్మనియెను.

మా:- (హర్షమున) ఏమంటివి? జయశీలు రగువారి కిట్టిఘనగుణ
మాజన్మాంత ముండునదియేకదా! అందులో నట్టిది రామభద్రుని
కడ విశేషముగ నున్నట్లున్నది.

స॥ తనయొడిలోనివే యనుచు, దాయసరోజమునుండి లేచిన
చ్చినవని భేదమెన్న కొకచెన్నునఁ దేలులనెల్లఁ దేర్చుక
ల్పనియతి సాధు లెప్పుఁ దనవా రొగులం డెడసెయఁబోవకే
నినుతురు సేవ నె్వరికి నేని సుధామధురక్రియార్పురిన్ ॥ 6

అదిసరియెకాని శుకుఁ డెందున్నాఁడు?

సా:- నాకును వానిజాడ తెలియలేదు.

మా:- (వితర్కించి) కుమారా! విభీషణుఁడు రామునిపక్షము నవలం
బించుట మనకులమునకేహాని యని కుంగిపోవుచున్నాఁడను.

సా:- తాతా! అంతటిధర్మదృష్టిగలవాఁడే! ఆర్యసంతానమే! విభీషణ
కుమారుఁడు! మఱి జనకసముఁ డగుపెద్దన్నగారిని బరిత్యజించి
శత్రువులఁ జేరవలసివచ్చు టెట్లు?

మా:- ఏమో! ఆదశగ్రీవు నేయడుగుము! (నిట్టూర్చి) లేకున్న నానైవ
మునే యడుగుము!

సా:- అదికాదుతాతా! వినఁదగినచోఁ దెలుపుదురని

మా:- పిల్లడా! విను! కేసరిభార్యయందుఁ గాలిదేవునకుఁ బుట్టిన
వాఁడున్నాఁడే-హనుమంతుఁడు - వానిచేత ధ్వంసముచేయఁబడిన
యశోకపనింగని రావణుఁడు విభీషణునితో “కుమారా! చూడుము!
ఆమనుజబాలిశద్వయముచే దగ్గఱకుఁ దీయఁబడినకోరిపు ర్వెట్లు
విజృంభించినదో! అనియెను.

సా:- తరువాత! తరువాత!

మా:- ఆమాటమీద విభీషణుఁ డన్నకు నమస్కరించి యిట్లనియెను.

మ॥ నరజాతి స్మరిజూడు! హైహయనిజస్యం బింత లోనెంచి, వా
నరజాతి న్నరసిం తె! వాలిభుజబంధంబున్ స్మృతింగొన్న! న
ధ్వరివే! నిన్నిటు వేడుకొందును, పులస్త్యబ్రహ్మపుత్రా! త్వరన్
ధరణీపుత్రి నాసంగమి! దివిజసంఘంబుంజెఱ ల్వాపుమి! ॥ 7

సా:- (బహుమానముం గూడిన వింతతో) తాతా! వాల్మీకిజనున జ్ఞప్తికి వచ్చినది.

ఉ|| సేతువుగట్ట మోసికొని చేర్చెడి శైలశిఖాళి రావు ముం
జేతుల రోమహీనములఁ జేయఁ జరించు ప్లవంగవీరవి
ఖ్యాతభుజాధ్వజాళి బరువైనను సైపదు మేరువై రవి
ద్యోతితకోమలారశిఖరోగ్రము వింధ్య మదేమి సెప్పురున్ || 8
(భీతితో) తరువాత! తరువాత!

మా:- ఆ వెనుక రాక్షసేంద్రుఁడు కన్నులుగాననిరోషాతిరేకమన బరు
మము లాడి విభీషణకుమారుని విరోధులనేనిఁ జేరునట్లొనర్చెను.

సా:- (భేదమున నింగిఁ జూచుచు) అయ్యయ్యా! మహారాజా! పులస్త్య
నందనా! వైధర్మమునందు నిన్నే దృష్టాంతముగఁ గైకొని జను లిక
ముందు తమకు మూలచ్ఛేదనముం గూర్చుననుననమానముం గల
పనులేనిఁ జేయకుండఁగల రనుకొందును. (ప్రార్థనముగ)

క|| సిరి యనుభ్రమరికిఁ జరణము

లరిషడ్వర్ణములె యగుట నం దొకదానిన్

విడిచి వెనఁ గుంటిదానిగఁ

బటప గదే! తండ్రి! స్థిరతఁ బడియుండునటుల్ || 9

(మంత్రితో) రామునిచేఁ బన్నఁబడినవానరవాహినిం గనుంగొనిన తరు
వాత మనకులమున కిఁక విభీషణుడొక్కఁడే మిగిలియుండఁగల
యంకురమనుట సత్యమనిపించుచున్నయది.

మా:- (నిట్లూర్చి) వత్సా! రెండుకటములసంగతి నీ వానుముట్టుగ
నెఱుంగుదువుగదా! ఇప్పుడుచితమెద్ది?

సా:- నాతలంపిది. రాజపుత్రుఁడైనయంగదుఁడు పసీవాడు కొత్త
కుండవంటి బుద్ధిగలవాఁడు. చెప్పినదెల్ల నమ్మఁగలడు.

మా:- అయిన నేమగు.

సా:- రావణువాఁజ్ఞగా రహస్యముగ వేగువానిచే నంగదునకొకవార్త.
ఏమందువా? వానితండ్రికిఁ బగవారైన రాముసుగ్రీవులఁ జంపి
కిష్కిఁధారాజ్యమున కంతటికి నతనినే యేచ్చత్యాధిపతినొనర్తు
మనిచెప్పి ప్రలోభింపఁ జేసినచో నతఁడు సుగ్రీవుశిరమును విడిచి

రాగలడు సుగ్రీవుడో తనయిల్లె యహిభయభేదశిధిలితముగఁ
దలంచి రామప్రయోజనము నుజ్జగింపఁగలడు !

మా:- (నవ్వి) కుమారా! నీయూహ చక్కగనే యున్నది. కాని,
యంగడుడత్యంతముం బసివాడై యున్నాడు. యావరాజ్యసుఖా
దికములచే బండుగులచే మిక్కిలిగ నుపలాంఘింపబడుచున్నవాడు.
అట్టివాని విడదీయుట సాధ్యమేగదా! అందుపై ని వీరిమాతాపితృ
బంధువులు సుగ్రీవునకుంగూడ దగ్గఱబండుగు లగుటదలంపవలదే!
ఏఁ డొక వేళవిడిపోబ్రయత్నించిన జూచుచు నూఱకుందురా?

సా:- తాతా! తమ రసినదియు వాస్తవమే. ద్రంఢస్థితి నుపయోగించు
టకుఁ గాలముగూడ ననుకూలముకావలయునుగదా! కపివీరుల
సేతునిర్మాణోత్సాహము స్థలంచినచో నీపాటికే రాముడు మహా
ర్థవమును దాటి సువేలాఢిసానుప్రదేశములలో విడిసియుండు
ననుకొనవలసియున్నది.

మా:- (విమర్శదగులు నద్భుతమున)

అ! ఓహోయబ్బరముగ నొకనరమాత్రుని

వలన నుదధి దాట వలనుపడిన

నెట్టిమనుజుచేతనే స్తవకంఠప

తాపమెల్ల నింక దాటగాదే! ||

10

(దుఃఖమున)

మ॥ మును దేవాసురపూజ్యరావణవదంబు త్నేడు నిర్మాల్యత
స్థనగా రాముడు సేతునిర్మితిని నగ్గనలెనే న్దిప్తి హే
చ్చన సూర్యుం డలరించు బద్ధవితతిన్, బొక్కంబుగా నూరసా
గు నవీనేందుసుధన్ యధేచ్ఛగొని తాగు స్సర్వదేవౌఘముల్ ||

(విమర్శించి) నాయనా! సారణా! మునుపే వాలినిసంహరించి తనసేనను
వెనుకపాటుగఁ జెనకువా రెవరు లేకుండఁజేసుకొనియెంగదా!
లెక్కింపరాని యుక్కుతునియలవంటి మర్కటపై న్యములకు
నాయకుఁ డగుసుగ్రీవునకు యూపిరాడనీయని సాహాయమునొనర్చి
తనకత్యంత మిత్తునిగాఁ జేసికొనియెంగదా! తన కత్యావశ్యకుఁ
డగుహనుమంతునిచే నిచటి యానుపానులన్నియు మూలముట్టుగ

నెఱిగికొన్నాడుగదా ! ఇంక నాతఁడు దాడి పెడలుట కిదిగా
మంచినమయ మింకొకతటి యుండునా ?

సా.- నిజమేతాతయ్యా ! అదిఅంతియ, ఆత్మద్రావ్యామాత్యసంపన్ను
లగువారెప్పుడును జయసమృద్ధి గలవారగును రనువాక్యమునకు
నీదాశరథియగు రఘురాముడేప్రథమోదాహరణముగనున్నాడు,
మా:- (మా)న్పాటునభివయించి)

ఉ॥ పెట్టనికోటవాలి పడఁ; బెఱపలుండెడిమాటు, సంతకు
న్దిట్టము వార్తినంపుతముఁ దేటికసంగనురానిదుర్గమే
పట్టగునన్న ! లక్ష్మయ ? ప్రపంచవిచక్షణసద్గుణాభ్యుదౌ
జెట్టికి రామభద్రునికీసి ! శతయోజనవార్ధి దాటుటల్
(వేడినిట్టూర్పుతో నింగిఁజూచుచు) 12

శా॥ రెంటు స్త్రీస్తయగృదుర్గమల నార్తి న్ద్రావుచో నాలుగొ
జంట ల్మస్తము లేప్పుచు ల్లెఱసల న్ద్రాల్నాల్కల న్నొక వా
ల్లంటి ! కేకసి ! పెంచి తీవృశగుణగ్రాము న్దశగీవు ! నా
కంటఁన్నె డెది, వీరనూ ! భగవతీ ! కాంచంగనొనోకదా ! 13

సా.- (ఉగ్గుత్తి కతో) పాపము శమించుఁగాక ! శమించుఁగాక ! అమంగ
ళము ప్రతిహతమగుఁగాక, ప్రతిహతమగుఁగాక ! బంధుహృదయము
లెప్పుడు నాపదల శంకించుచునేయుండు నూఱిజిల్లుఁ దూఱిజిల్లుడు
ఇదియునుంగాక,

గీ॥ బాహువురులెల్ల కావడిబద్దలగుచు
గుణగణంబుల పాపు నెక్కడుగ నిగుడఁ
బటుధురీణతఁ దానె రావణుఁడు మోయ
జాతెనే నాజ్య మది దాని సాజమయగు॥ 14

మా:- (కన్నీటి నాపుకొనుచు)

గీ॥ తెగి నశించెను నాభాగధేయ మింక
నాది యొకప్రజ్ఞ యని యెట్లనంగఁగలను ?
నీళ్ళు పదలంగ నొక్కడే స్మిగిలిన, నది
విశ్వసను సత్ప్రబలంబే యగుఁజుమి ! 15

శుకుఁడు— (తెరఁజిమ్మునుద్వరతోబ్రవేశించి)

గీ॥ అలమహోదరు, ధూమాగ్రాక్షు నాపహస్త
 సచివవసుల సేనాసులఁ జక్కడించి
 వసుధ కప్పేకజలధిఁగాఁ బఱసి బిట్టు
 ముట్టడించెను లంక రాముందు నేడు.

16

మా:- అచుకొననే యసుకొంటిమిగదా ! అట్లే జరిగినది,

సా:- తెలియవలసిన విషయములెల్ల నద్దములోని పత్తిచింబములవలెఁ
బద్దలబుద్ధికి దేశకాలభేదములులేక తట్టుచునే యుండునుగదా !

మా:- (వితర్కముతో మిన్నఁజూచుచు) రామభద్రా ! మంచిది !
 మంచిది ! జయశీలు రగువారికార్యసానుకూలత కదీర దర్శిత్వమే
 కదా ముఖ్యము !

సా:- శుకా ! రాక్షసేంద్రుం డేమొండుచుండెనో చెప్పమా ?

శు:- (దుఃఖశ్చిత్తమున) మిత్రమా ! ఏమిచెప్పచు ?

ఉ॥ చిత్తరువందు నీత కుచసీమలఁ బత్రము నుంప నేర్పుపె
 న్నత్తున రావణుం డమరిన నివ్వనవచ్చె సువేల రాముపే
 రొత్తిడి, సంభ్రమానఁ గరయుగ్మములం దొకకొన్ని దూసఁ బె
 న్నత్తులఁ, గొన్ని మీఱెను గుణంబులఁ దక్కిన వల్లె దిద్దఁగన్ ॥

మా:- (ఊపిరి బుచ్చుకుని) అయ్యో ! సారణకుమారా ! ఇవ్వడుగూడ
 హృదయచంచలత్వము నడలఁగూడదా (శుకునితో) నాయనా !
 శుకా ! పురద్వారముకడఁ గావుంచబడిన శౌల్కికయూధాధిపతి
 నరాంతకుఁ డేమొంచెనో ?

శు:- (నిశ్చయించి) ఆకుమారుడు ద్వారమర్యాదను జేయనేజేసెను,
 కాని అంగదునిచే (అశ్శక్తిలోఁ దలపంచి కన్నీటితో నిల్చును.)

మా:- అయ్యో ! బిడ్డా ! దశగ్రీవకుమారా ! ఇట్టివన్నియుం జూచుట
 కేకాఁబోలు నాకీచిరాయవు.

నేపథ్యమున-ఓహో ! మహాపార్శ్వఁడు మొదలగు పైనికులారా

శా॥ జ్వాలాన్య స్తవని నృహస్త్రమయి నాస్థ న్నొల్చి మధ్దుం డిసీ !
 గోలాంగూలపశు ల్కనందగునె మీకోలేముల్ల. న్లక్ష్యణు

స్థూలంద్రోయఁగ మేఘవాఘఁ డదె కైకొన్నాఁడు దీక్ష, స్థసి
న్వాలు నైకొనఁ గుంభకర్ణుఁడు, భయంబా ! యింకనారాముచేన్ !

సా:- (విని, సంతసమున) తాతా ! మనబలముల కిప్పుడు మంచియవ
లంబనము లభించినది, తనంతట మేల్కొనిన కుంభకర్ణ కుమారుఁడు
మేఘనాథుం బురస్కరించుకొని శత్రువుల నెదుర్కొనుట కలిగె
గదా !

మా:- (నిట్టూర్చి) జయింతుఁగాత రామలక్ష్మణుల కుంభకర్ణ మేఘ
నాదుల !

శు:- (వగవుతోడనలో) అయ్యో ! ఆమంగళము శాంతమగుగాక
శాంతమగుగాక ! కర్తృకర్మభేదము స్పష్టము కాకుండ పలికినాఁ
డేమిగతి !

మా:- (దుఃఖముతో) శుకసారణ కుమారులారా ! ఈరాక్షసరాజ్య
లక్ష్మీ కుంభకర్ణునిపై నాధారపడియున్నది నేఁడు,

గీ॥ అన్వయవ్యతిరేకంబులందు బలియుఁ

డెవరి నభిషేక మొనరించు నెఱుంగరాదు

తనకు నగ్రజుడైన యీదశవదనునో ?

తన కనుజుడైన యావిభీషణునె యేమొ ?

19

(నేపథ్యమున)

ఉ॥ రావణు నాన ! యోకమతరాజ ! భుజంగపతీ ! భయంపడ

న్నోనకుడయ్య ! యిడ్లు పడఁబోవదు పెద్దభరంబు భూమిపై

శు:- (సంతసమున) నిశ్చయముగ మనవా రెద్దియో విశేషపరాక్రమ
మును జూపియుందురు

మా:- (అవధానమున జెవి యొగ్గుచు మఱల నేపథ్యమున)

లావు కరాదు ! లొక్కొక టిలన్నడ, మి న్దల చొచ్చె, దేలికై

మావరకుంభకర్ణ మెయిమాత్రమె యల్లన ధారుణింబడెన్ ॥

మా:- అయ్యో ! కుమారా ! (మూర్ఛిల్లును)

శు సా:- (కన్నీటితో) ఊఱడిల్లుఁ డూఱడిల్లుఁడు.

మా:- (తేజీ) కుమారులారా! రాముడు బ్రతికియుండగ నే నీత యెప్పుడవహరించుకొనిరాఁబడినదో అప్పుడే యిట్లగునని దివ్యదృష్టి నెఱింగియుంటిని. ఇక నూఱడిల కేమున్నది ?

సా:- ఛీ! యెంతకష్టము చాపురించెను! కుంభకర్ణుని యొడలు పడుననువార కూడ రావణప్రభునాజ్ఞయా ?

మా:- వత్స ! సారణా ! ఇటువంటిచో రావణునాజ్ఞ యేమిటోయి ! హాస్యపరులగునేకపులో రావణుని తైత్తిపాడిచియుందురు

సా:- ఏమియీసీచిత !

గీ॥ వీర్యముండిన నుండనీ !, చర్యయొకటె

గాదె లోకాన దానిప్రకర్షఁ దెలుపు,

నిక మామేఘునాదు జయింప కవుడె

ఛీ ! ప్రహసవిభీషిక నేపీసిద్ధి !॥

21

(నేపథ్యమున:- ఓహో ! సేనానాయకులారా ! లంకాపట్టణప్రాకార తోరణములం దెంపివేయుడు !)

కా॥ ఏదుష్టగ్రహ మడ్డుగా దొడరఁగా నిన్నాళ్ళు నింద్రాయుధ ప్రాదుర్భూతిని దేవసాయకసువర్షం బాగుట ల్కలెనో !

మా:- (భయమున) అయ్యో! ఇప్పుడింకేమివినవలసినచ్చునో! (చెవుల మూసికొనును)

మఱల నేపథ్యమున :-

ఆదర్పాంధుఁడు మేఘునాదుఁడు హతుండయ్యె న్నరాపూర్ణమా

నేదోయిష్టిని వీరయజ్వయగు నాయీతత్కృణాస్వామిచేన్ 22

మా:- నిండుగమునిగినఁ జలి లేదన్నట్లు దుఃఖాతిశయము దుఃఖమే
కాదనుట నిశ్చయమే దుంప తెగునంతటి యిట్టియాఘాతమునఁగూడ నాయూపిరి యాఁగుటలేదే !

శు:- (వైనిజూచుచు) గగనచరుల విమానశ్రేణులచే దిశాగ్రభాగము లన్నియు నాక్రమింపఁబడుచున్నయవి, అణఁపరాని బాహుక్రోధావలముచే నిగిరిపోయిన దుఃఖిసముద్రము గల రాక్షసేంద్రియ దాశరథి జయముకొఱకు సన్నాహపడుచున్నవాఁడనుకొందును.

మా:- (లేచి) అటులయినచో ముసలితనమగుదువ్వలో మునిగి
నాయెడలను సయితముగడిగికొని వస్త్రధారాతీర్థము దొరికిపట్ల
పద ! (ఎల్లరు నిష్క్రమింతురు)

ఇది శుద్ధవిష్కంభము

(రంగము-రణరంగముపై చి యాకాశమునఁ బ్రవేశము. విమానములలో
నిరువురు విద్యాధరులు హేమాంగద రత్నచూడులు)

ర:- ఆహా! ఎంతకాలమునకు మఱల నిరాతంకముగా నాకాశమున నంచ
రింపఁగలుగుట స్తంభవించె !-

ఉ॥ వాసవనందనోరుసుమ భాసితతోరణ ! రావణాంకవి
ద్యాసఖ ! లంక ! దానఁ గను ! మంతట రథ్యలఁ బోరుజూచును
ల్లాసము మీఱు వీరసతుల స్థలకేళిరథాల నిండు ! నౌ
రా ! సరినిండతో దివియు రాజులు దేవవిమానపంక్తులన్ ॥ 23

(వగచుచునబ్బురపడుచు) సఖా ! హేమాంగదా !

ఉ॥ ఏనదిసీలఁగాక దివిజేశసహస్రదృగసృవారి నే
పూని నవాభిరామగతి నున్నవలాదపురోపకానన
(శ్రీ) నటుచూడు ! పైరిబలశేముషిపైని వితండవాదనా
స్థానముగాఁగఁ గ్లప్తసురసైన్యజయం బట నాడు డింభకుల్ ॥ 24
హే:- మిత్రమా ! రత్నచూడా ! ఏమంటివి ?

మ॥ దనుజేందు యునులేరె మఃజ్జగముల స్దర్పన నిత్యాపద
న్మునుఁగజ్జేసిరె బాహువిక్రమకళాస్ఫూర్తి నృహషీరత
స్థనుఁ డౌ రావణురీతిఁ ? దజ్జయమయగ్రింధాక్షరప్రాయతౌ
తనవేకన్నుల నింద్రుఁడే నిలువఁడే ద్వారాన స్తంభాకృతిన్ ॥ 25

ర:- చెలికాడా ! చూడుము ! చూడుము ! పౌలస్త్యవట్టణవీధులలో
యుద్ధసన్నాహమునకై మోగించురణదుందుభిధ్వనుల !

సీ॥ దిగ్దంతిదంతమాక్తి కమయ ద్వాస్తంభ

తోరణాళి సరాలఁ దొడగువారు,

మనసురాధిపునకే న్దనరెలే నిగళంబు

లని చెఱు నృపచుఖి మాఁగువారు,

పటువీరలక్ష్మీసంబంధంబుఁ బొందు కే
 భీనుహృద్గతిగ హఠిఁ గొనువారు,
 మండోదరీబంధుమహిమ గర్వితడై త్య
 వసితల గుణగౌరవములవారు,

గీ॥ గలుగు రాక్షసవరగృహంగణములందు
 భయదడుందుభిశతకృతతోదృఢనినాద
 మన్నిరధ్యలనుండి పెల్లగుచురేగ
 నెంతవెంతసంక్షోభ మందెగసె సరరే !

26

హే:- (నవ్వి) నిజమేనోయ్ ! ఇప్పుడిచటనో !

మ॥ దనుజారణ్యముఁ గాల్చ రాముఁడె స్వయందావాసలుండంచు వి
 న్నను, ప్రేమాతిశయాన సీత నెపుడుం గాంక్షించునాత్మేశుఁ గ
 న్నను, మండోదరిమృగ్ధయై గెలుపె యానా! నాశమేయాన! యం
 చు నెద న్బర్విడుటొట్టుచేతఁ గను మచో నార్తి నెట్లున్నదో !

ర:- (జాలింగూడిన చిటునగవున) దేవతాసార్వభౌమునిపై గెలుపుం
 గొనిన మగటిమిచే విలుచఁబడిన చిత్తము గలవృద్ధప్రపితామహుఁ
 డగువరమేప్పిచే నామానశిష్టుఁ డైన యింద్రజిత్తువంతటివానిని
 కొడుకుంగాఁ బడసియు, ముఖభారహతిచే జేష్ఠులఁదక్కియున్న
 దియ్యమ ! విరోధియే యనుకొనుము. అయినను నీయిట్టిపరి
 హాసము మిక్కిలి యునర్హమునుమా ! (ముందుఁజూచుచు) మనకు
 దక్షిణముగ ననతిదూరమున నున్నయీజననమూహ మేలరెండు
 పాయలుగ విడఁబడుచున్నదో ? (వీక్షించి, భయకౌతుకములతో)
 మిత్రమా ! చూడుమటుచూడుము !

సీ॥ నడచుచో నడుగడ్డునకు భారభీతిచే

మోత నించించుక భూమికుంగ॥

జంద్రహాసము దూయుసంరంభమున నొక్క-

సారి యిర్వదికరా ల్పంక్రమించి

విరవకాశంబుగా నిగిడ దిక్చక్రవా

శాంతరంబులనెల్ల నాశ్రమింపఁ

గోధము నూరత స్థలియు నిర్వదికన్ను
లరుణోత్పలసరంబు నాకసంపుఁ

గీ॥ దోరణంబున నిడినట్లు తోఁపఁజేయు

జేపురించినవదిమొగా తేవుమించఁ

బగఱ మార్కొను బెడిదంపువడియు హెచ్చ

భయదగతి రావణుం డదే బయలుదేఱె॥

హే:- (నిదానించిచూచి) సఖుండా! ఇదివరకు చూడఁబడినవాడే

యైనను నవనవస్ఫూర్తిచే నతిభయంకరుఁడుగ నున్నాఁడునుమా!

చ॥ మఱచితే! వజ్రమొక్కత్రుటి మాత్రమెగా మిసిమింతుఁజేసె ను

ప్పరము నుదగ్గినై జబలభాక్కుగ మ్రింగెడివీనిఱొమ్ముపై

నొఱసి, సుశేంద్రలక్ష్మిని భుజోగ్రవనంబున సంచరించు భీ

కరకఠిని నొప్పనర్పఁడే! సఖా! యిపుడెట్లయినాఁడో! చూచితే॥

ర:- మిత్రమా! చెప్పటకు సాధ్యమా! మహిమాఘ్యులం దెల్ల నీరావ

ణుఁడు మొనగాడుగదా!

మ॥ అసయం బిందుఁడె కొల్వడే! అసుకర వ్యాజంబు లొకల్పపు

క్షునికాయాభరణాళి నిత్య మిడుచున్; స్కందోపనేయోరుస

న్మణుల న్నాటికొసంగుచు స్థలధి దీనత్వంబుతో వట్టిపో

యినరత్నోద్ధి దండభీతి నెమకండే మించుపొల్లసలన్॥ 30

హే:- బేరారా! ఈమహావీరుఁడు మాఱులేనిపోరుసంబరాన వనాయు

జానేయంబులు దండధరుత త్తడి యగుమహిషంబునకుంజీదరంగొల్పు

దీర్ఘ హేషలతో రథము స్థడువడి లాఁగుకొని పర్వెత్తుచుండ ధను

స్సాణియై యేతెంచె జూచితే!

ర:- (భయవిస్మయములతో)

మ॥ పశ్చిమాయుక్తస్వలె మండనాస్యములు, ద్వంద్వం బిస్సి మర్త్యాళిస

గ్గలమా నాకని యుబ్బుబాహుతతుల స్థర్వాన గన్గొంచు ది

ప్యలకౌర్యాసకు మచ్చుక ల్లగుదళాన్యుం డాజిరంగంబు వై

రుల నాత్మీయల సంకులాస్త్రసమరకూరంబుగాఁ జేసిడిన్॥ 31

హే:- (కౌతుకముతో) రత్నచూడా! అటు దక్షిణముగా జూడుము!

ఉ॥ ఆన నగ స్త్యుఁడీ న్బైటుగ నాఁగుట గొగ్గటి యైనవింధ్య నే
త్రాని శిఖాళి సేతుసుపథంబునకు న్దగ నంట నొండుచో
వాని వైచుకోఁగ్రతిగమి, వచ్చుదశానిను జూచుకౌతుకం
బూని ద్రుతాన డగ్గటి, సముద్గతభీతిఁ బలాయనించెడిన్. 32

ర॥ (చూచి, హర్ష ముతో) అదియేమంత విద్యార మిటుకనుము!
శా॥ రక్షపైస్సముపైనిఁ జందనతిరుగ్రామంబుల న్వానరు
ల్గట్ల న్దందడినేయుఁ దగ్గతమహోగ్రవాళరాజంబు లా
వక్షంబం దురగాస్త్రభూతభుజగప్రాయంబులై కిన్కతో
దీక్ష న్దానవదేహయష్టులను బంధించు స్వతాత్పూర్వకైన్ ॥ 33
సే॥- ఇచట నింకొక వింత !

శా॥ పలచితి ని న్నటంచు బలవంత మొనర్చు నరాదుపూన్కికి
న్దొలఁగి సుమద్రపూర మగుదోయిలి, జమ్మదు వానిపై నిలిం
పలన, యార ! వానరులు వైచినప్పక్షహతి న్గతించుదై
త్యులపయిఁ దత్సుమప్రతితు లుంచుచు, గొఁగిలి నారవిం చెడిన్. 34
ర॥- (తడవు పరికించి)

శా॥ తమతనుదీ ప్తిచే, బవలు తద్దయు దీర్ఘమొనర్చువానరో
త్తములను నీలరాక్షసవితాన మకాండతమస్వీనీసమా
కృమణ మన స్పడ న్నృబలకప్యసలోపరి నైత్యధూమచం
కృమణవిజృంభణం బనఁగ రాజుచునున్నది చూడు మద్దెరన్ ! 35
సే॥- (నగుచు) మిత్రమా !

శా॥ చెల్లె శస్త్రములయ్య నీకపికులశ్రేష్ఠు ల్పొడిం గూర్చు ని
క్కిట్ల దైల్పు నశక్య. మట్లుకను ! మా కాశాంతిరా లన్నపె
న్జల్ల న్నితదైత్యు లుద్విబుడఁ నిండంజేయఁగా లేక న
ల్లట్ల స్పర్శిడునా దశానిసుని మాద్యత్కి ర్తిచందోహముల్ ॥ 36
ర॥- (సంభ్రమముతో) అయ్యయో ! అట నెంతదారుణస్థితి దావ
రించినది !

ఉ॥ కోతిపదాతులే విసరుకొండల దైత్యులు పిండిఁజేయ సం
పాతిలుదువ్వ నుల్కులక్రమంపు దశాస్యగుపాట్లహాసవి

గోధము నూరత స్థలియు నిర్వదికన్ను
లరుణోత్పలసరంబు నాకసంపుఁ

గీ॥ దోరణంబున నిడినట్లు తోఁపఁజేయ

జేపురించినపదిమొగా లేనమించఁ

బగఱ మార్కొను బెడిదంపువడియు మోచ్చ

భయదగతి రావణుం డదే బయలుదేఱె॥

హే:- (నిదానించిచూచి) సఖుడా! ఇదివరకు చూడఁబడినవాడే

యైనను నవనవస్ఫూర్తిచే నతిభయంకరుఁడుగ నున్నాఁడునుమా!

చ॥ మఱచితె! వజ్రమొక్కత్రుటి మాత్రమెగా మిసిమింతుఁడేసె ను

వ్వరము నుదగ్గినై జబలభాక్కుగ మ్రింగెడివీనితోమ్ముపై

నొఱసి, సుశేంద్రలక్ష్మిని భుజోగ్రవనంబున సంచరించు భీ

కరకరిణి న్పొనర్పఁడే! సఖా! యిపుడెట్లయినాఁడో! చూచితే॥

ర:- మిత్రమా! చెప్పటకు సాధ్యమా! మహిమాఘ్యులం దెల్ల నీరావ

ణుఁడు మొనగాడుగదా!

మ॥ అనయం బిందుఁడె కొల్వడే? అసుకరవ్యాజంబు లొకల్పవృ

క్షునికాయాభరణాళి నిత్య మిడుచున్; స్కందోపనేయోరుస

స్మణుల న్నాటికొసంగుచు స్థలధి దీనత్వంబుతో వట్టిపో

యినరత్నోద్ధి దండభీతి నెమకండే మించుపొల్లాసలన్॥ 30

హే:- ఔరారా! ఈమహావీరుఁడు మాటులేనిపోరుసంబరాన వనాయు

జానేయంబులు దండధరుత త్తడి యగుమహిషంబునకుంజీదరంగొల్పు

దీర్ఘ హేమలతో రథము న్నడువడి లాఁగుకొని పర్వెత్తుచుండ ధను

ష్పాణియై యేతెంచె జూచితే!

ర:- (భయవిస్మయములతో)

మ॥ ప్రళయార్కుస్వలె మండనాస్యములు, ద్వంద్వం బిసి మర్త్యాళిన

గ్గలమా నాకని యుబ్బుబాహుతెతుల న్నర్వాస గన్గొంచు ది

ప్యూలశోర్యాసకు మచ్చుక ల్లగుదళాస్యం డాజిరంగంబు వై

రుల నాత్మీయల సంకులాస్త్రసమరకూరంబుగాఁ జేసెడిన్॥ 31

హే:- (కొతుకముతో) రత్నచూడా! అటు దక్షిణముగా జూడుము!

ఉ॥ ఆన నగ స్తుఁడీ నృపుగ నాగుట గొగ్గిటి యైసవింధ్య నె
త్రాని శిఖాళి సేతుసుపథంబునకు న్దగ వంట నొండుచో
వానిని వ్రోచుకోరిగమి, వచ్చుదశానను జూచుకొతుకం
బూని ద్రుతాన డగ్గటి, సముద్గతభీతిఁ బలాయనించెడిన్. 32

ర:- (చూచి, హర్షముతో) అదియేమంత విడ్డూర మిటుకనుము!

శ॥ రక్షసైన్యమువైనిఁ జందనతరుగ్రామంబుల న్వానరు
ల్గట్ల న్దండదీనేయఁ దద్గతమహోగ్రవ్యాళరాజంబు లా
పక్షంబం దురగాస్త్రభూతభుజగప్రాయంబులై కిష్కతో
దీక్ష న్దానవదేహయష్టులను బంధించు న్నటాత్మాత్మకృతిన్ ॥ 33

హే:- ఇచట నింకొక వింత !

చ॥ పలచితి ని న్నటంచు బలవంత మొసర్చు నరాదుపూన్నికి
న్దొలఁగి సుమత్రపూర మగుదోయిలిఁ జిమ్మదు వానిపై నిలిం
పలలన, యూర ! వానరులు వైచినవృక్షహతి న్గతించుదై
త్యులపయిఁ దత్సమప్రతితు లుంచుచుఁ గొంగిలి గౌరవిం చెడిన్. 34

ర:- (తడవు పరికించి)

చ॥ తమతనుదీ ప్తిచేఁ బవలు తద్దయు దీర్ఘ మొసర్చువానరో
త్తములను నీలరాక్షసవితాన మకాండతమస్వినీసమా
కృమణ మన నృడ ప్రబలకవ్యసలోపరి నై త్యభూమచం
కృమణవిజృంభణం బనఁగ రాజుచునున్నది చూడు మద్దెసన్! 35

హే:- (నగుచు) మిత్రమా !

శ॥ చెల్లె శస్త్రములయు నీకపికులశ్రేష్ఠు లొప్పరిం గూర్చు ని
కటల్ల దైల్ప నశకత్య మట్లుకను ! మాకాశాంతరా లన్నపె
జ్జట న్దరి తదైత్యు లుర్విబడఁ నిండంజేయఁగా లేక న
ల్లట స్పర్శిడునా దశానసుని మాద్యస్తీర్తిరందోహముల్ ॥ 36

ర:- (సంభ్రమముతో) అయ్యయో ! అట నెంతదారుణస్థితి దాప
రించినది !

ఉ॥ కోరితపదాతులే విసరుకొండల దైత్యులు పిండిఁజేయ సం
పాతిలుదువ్వ నుల్కలక్రమంపు దశాస్వరుషాట్లహాసవి

ద్యోతిత వహ్నిలో మెఱపుతో వ నిగుచ్చు శిరాళి రావణా
భ్యాతపయోద మంధతమ మంతట నించుచు దాఁటె నింగికిన్. 37
హే:- (క్షణమునిదానించి, చూచి) ఓహో! క్షుద్రులనేకులు కలిసినచో
నెంతటిఘటకునైన వంతలన్నాల్పలుచు తొలకవెంతకాదు, ఎందుల
కనిన వినుము.

ఉ॥ దర్పపుదిక్కు లేనుఁగు మదంపుఁబ్రవృష్టి కవగ్రహంబులై
యేర్పడు కన్నుతరకల నట్టటుత్తిప్తమ దిగ్విదిక్కుఁ గ
న్నార్పక. అఱ్ఱువాచుచు దశాస్యుఁడు కన్గొన. సేతుస్పృష్టికి
స్థూర్పనిగొండలూని ప్లవగు ల్వడిదాటెద రుత్తరాశకున్ ॥ 38

ర:- (విపాదమున) అమ్మో! కఠినతర మైనయాపదయే వాటిల్లునట్లు
లున్నది! దయారహితము లగుకృపాణములచే బగతురొమ్ములు
పగిలి నెత్తురులు ప్రవహించునపుడెల్ల సంతోషాతిశయంబున బుల
కించుచుండుకపోలపాళితోఁ దమఁజెబ్బలచే నెడతెగకవడిపోవువోధి
సైనికుల నెత్తురులేర చే నపారముగఁ బెరుగు వీరపానగోష్ఠీమహా
త్సవమున నెల్లడందామయై యీరకృనులెట్లు ప్లవంగ సేనాధిపతుల
మీఁకిం దుముకుచున్నారో!

హే:- (ఆనందమున) మిత్రమా! దుఃఖ మింకేటికోయి! ఇదిగో!

గీ॥ అల్లదశకంతు శరపీడ కాఁగలేక

తోఁకలాడించుచు న్నారీపోక నెన్ను

కపుల నోదార్చి ధైర్యంబుఁ గఱపి వైరి

నెదురుచున్నాఁడులే! వానరేశ్వరుండు ॥

39

క:- (చూచి, హాసభేదాద్భుతముగ)

ఉ॥ ఏసెను గొప్పచెట్టుఁ బ్లవగేశ్వరుఁ డస్త్రముగా, దశాస్యవ
క్షోఽనమపీఠి దాఁకె నది, యాపెనుతాపిడి చిచ్చునం దదే
మాసె; నయారె! పెద్దగిరి మంతున వానరనాథుఁ డేయ రా
కాసుల రేఁడు చేతఁబినుకన్ దననీట నె పిండమై చెడెన్ ॥ 40

హే:- (నవ్వి) సఖుడా! దశకంధరునంతవాని కిదియొక గొప్పపనియూ?

శా॥ అకైలాసమునే యెట స్థరణి కేయంతున లేకుండఁ బె
న్వీక స్వీకఁడె మున్ను రావణుడు! తద్విచ్చిత్తి నే కాదోకో

శ్రీకంఠుండటఁ దాండవించుటకుఁ గా ల్పించించి చిందించకే
 రేకెత్తు స్థలనంబు లవ్యగిరులన్ రెట్టించు నుద్రేశతన్ ॥ 41
 కొంచెము విచారించినచో

గీ॥ కవివరుఁడు శస్త్రముగ నేయుకడిదిచెట్టు
 పడియె బినకాండమ్మదుత రావణునురానఁ
 దద్గతసుమాళి నానుమధన్వి పెలుచ
 మోదె సీతావియోగప్రముగ్ధు నతని ॥ 42

ర:- (నవ్వి) సఖుడా ! రావణుంగురించి కొల యేమిచెప్పఁగలము ?
 మహాసత్త్వసమేతుఁడునుమా !

ఉ॥ వేల్చిన యాత్మశీర్షములు పేలి వెలిసృగ్గ దేలుమోముల
 న్బొల్చిన దేవతాలిపిని మున్నె యెఱుంగఁడె రాముగాధ? లోఁ
 దాలైన భీతి ? హెచ్చుతమి ధాతను గొల్పెనెకాని; వీరుల
 న్నెల్చినయట్టి వీరవరు గిట్ట కెదుర్కొనరాఁ డెవం డిలన్ ? 43
 మిత్రమా ! అటు చూడుము ! చూడుము ! భయానక మైనయద్భుత
 విషయము !

గీ॥ విశిఖరితిచేతఁ గొండలు పిండిగాఁగఁ
 దోమరాదులచేఁ దరు ల్తునిఁగిపడగ
 రజనిచరనాధునకు కపిరాజునకును
 జేఁజఱచు సంకులమహాజి చెలఁగెఁ బొలిగ ॥ 44

ఇప్పు డిదిగో.

చ॥ కపివతిపాదఘట్టనల ఘాతల నూపిరియాడమి న్నశం
 బు పెలుచనుబ్బ హారమణిపుంజము తెగిస్సి పడ స్ఫణాళి ర
 త్నపతనభీతిచే భుజగనాధుఁడు, కర్ణము లుండమి నిహ
 ల్నిపుణతమైఁ గదించి ధరణి స్థల లన్నియువంగ మోసెడిన్ ॥ 45
 హే:- (విషాదముతో) అరరే! బాహుయంత్రముచే నుగ్రీవుం బీడించి
 దశగ్రీవుం డేమోయనుచున్నాఁడు.

గీ॥ ఓరిశాఖామృగుఁడ ! నీనియుద్ధగతుల
 మిగుల డస్పితికాబోలు వగవఁబోకు ?

దొరకులే ! నాడుభుజవనాందోళమంటు

సులభముగ నీకుఁ దగుమేలుఁ గొలుపుఫలము ॥ 46

ర:- (హర్షముతో) మిత్రమా! ఉపాయములమెలకున మేలిమిచే దనకు
దా వదిలించుకొని పగతుని యెత్తిపొడుపులచే నులుకుఁగొను
హృదయముతో వానరేంద్రుఁడు హృదయంగమఘగును త్తరమునే
యిచ్చుచునుము !

ఉ॥ పట్టదశంబుఁ గోయఁబది ప్రాణకరంబు లెసంగియు న్దల
ల్కొట్టి తొకొక్కటే, కొనకుఁ గొట్టవుగా తుదిదాని !, నిష్పడే
నబ్బి పదింటి నాడుపదివాఁడినఖంబుల నొక్కమాటుగా
నెట్టనఁ దుఁతు!, నేనునుఖనే యెవుడే, న్దడవంగ నేలరా ? ॥ 47
అదియునుంగాక, ఓరీ ! రాక్షస !

గీ॥ రావణవధాంత మాపకరణమునందు
సూత్రధారుఁడు రాఘవసూనుఁ డైనఁ
బారిపార్శ్వకుండను నేనెలేరి ! సఫల
బీజభావుకామృతభుజప్రీతి కిదిర ॥ 48

ఇటులు దానవునంతరంగం బుచ్చిపోనాడి యొక్కయెగురున నిర్గమించి
రావణశిరంబు లదర బాడున రథధ్వజదండంబు నూతగొని దశవద
నుం డెట్టకేలకు న్దేటుకొనుచున్నాఁడు

హే:- (అంతటంగలయంగ నియానందమున) నెచ్చెలీ ఈచుట్టుఁజూడుము!

ఉ॥ కల్పసుమాళి రావణునికైఁ జనఁ జిక్కినవాని మాలగా
నల్పి దశాస్పథీతి మును చాటుగ నిందుగ్దిగ ని్బిగించునా
వేల్పులమాల కార్లసురవీరు దొనంగుల కాదినూచిగాఁ
గొల్పు తలంబుచే భయముక్రంగ విమానపథాళిఁ గేరెడిన్ ॥ 49

(నిపాదముతో) తేలుకొనినదశకంఠునిచేఁ గొట్టంబడి మూర్ఛిలిననుగీ
వుని హనుమంతుఁడు నీలుఁడునోదార్పుమాటలతో వేటొక చోటికిం
గొంపోవుచున్నారు !

ర:- చెలికాడా ! యుద్ధమందునతోలితాఁకున మహావీరు లనేకపర్యాయము
లోడుచుండురు, గెలుచుచుండురు, ఆమాత్రమునకుఁ జింత
యేల ?

హేమ:- (ఇంకొకచోఁబరికించి) నీయదృష్టము నీకుఁ బెంపునే చేకూర్చుచున్నది. ఇపు డిట కెవరు వచ్చుచున్నారనుకొందువు ?

మ॥ ధృతిమైఁ గొళికుఁగొల్చి నేర్చుకొనియె నివ్యాస్త్రమంత్రంబుల,
స్మృతియై భార్గవుతోడ డీకొనియెఁ బోర, స్వీరభోగీణబా
హునితి న్భానుకులై క కేతు వగుచు న్యోధస్తుతుం డైనవాఁ
డతికౌతూహలియాచు విల్గొనినవాడై రామభద్రుఁడదే ! 50

ర:- (సంతసమున రాముంజూచి రావణున ద్వేషించి) అహో ! రాక్షసరాజ

బాలుఁడుగాఁ ద్రిశులివిలు భగ్న మొనర్చి, భుజోష్మఁ జెమ్మట
న్దోలి మనోహరార్జవము దూఱిచె భార్గవమాని, కిష్ట డి
య్యాలమునందుఁ దారసిలె నన్యము లెయ్యవిమాని నిన్ను న
వ్రాలిసమానుగాఁ గెడివ వహ్వరె ! యెం 51

హే:- (కౌతుకమున) నచ్చెలీ ! కొంచెము నిశ్శబ్దముగ నుండుము !
రావణుఁ డేమనునో విందము.

ర:- (చెవియొగ్గి) ఏమియిది ? రావణుం డిట్లుపలుకుచున్నాఁడు ? “ఓరీ !
క్షత్రియబాలకా ! బాగు ! బాగు !

చ॥ హరగిరి నెత్తి దింపిన బలాఢ్యున కాముదివిల్ల దెంత ? శం
కరవరభక్తి సీతపమున న్నలభ్యాంతియు వీడి మానితి
న్విటున; నికెంతకాలమొ యుపేక్ష నినున్ క్షుచుఁ గావఁబోవుది
క్కరిమదవారకాస్తదురుకాండశిఖ ! ల్కను నీవన వ్త్రిటిన్ ! 52

హే:- (విస్మయముతో) బేరా ! త్రిజగంబుల నేని గడ్డిపఱకగఁ జూచు
వీనియహంభావాధిక్య మిప్పటికిఁ గూడ నల్లరున్నదియే !

ర:- (విడ్డూరమున) చెలికాడా ! ఇంతమాత్రమున కే నీవు విస్మయము
నొందుచున్నాడవా ?

చ॥ ఒకతలమాత్రమే మిగిలియుండినవీనికి సర్వనారిగా
నికటమునందు శంకరుఁడె నెల్పిన, వీనిమదంబుచావ, గౌ
రికడియ మున్నకా ల్విడిచి హీఁగొన కుబ్బున దక్షిణంపుఁగా
లొకటికె దండమొ న్పడఁడటోయి ! హరుండును వింతఁ జూడఁగన్ ॥

(పైకిఁజూచితిరొక్కముతో) ఒలే! గ్రగవానుఁడగువాసపుని శేష
వలె నున్నది! దాశరథిం దఱియుచున్నది!

హే:- (చూచి, సంబరమున) నెచ్చెలీ! నిజముగా నదియే నోయీ
యిది! చూడుము! ఇందువేగన్నులకు సరిపడునట్లమర్చబడిన
రంగ్రమ లే నెమిలిపురికన్నులగ నగపడఁజేయకవచముతో నతఁడే
మాతలి! (కొంచె పభినర్ణ నాదృష్టి నరసి)

శా॥ పైనఁ న్రుక్కలఁ దేరుచప్పురమ న స్పృహలు తాచాల్పుర
త్నా నేకంబుల యున్ని వేతిరబడి న్వాన్వయించు బింబాళి నా
లోన న్దోచెడి నిందువిల్లుచిత మాలోచించి మేలున్నున్ నొ
రా! నిడుంబనఁ జూపె వజ్ర కసిమర్యాదల్విజృంభింపఁగన్ । 54
(చెవియొగ్గి) రానణ్యపతీహరికాఁబో లెద్దియో యనుచున్న
వాఁడు? “ఒరీ! ఇంద్రసారథీ!

శా॥ ఆ దేవాసురపై న్యబాహునికరవ్యాప్తోరుకండావిషం
బీదై త్యేంద్రభిషక్కు పెల్లడఁచునాఁడే నీవనిం బట్టమిన్
న్నీదర్పంబటరా! యిదెల్ల! దొంగు న్నేరైచున్నాఁడ, వ
బ్బో! దీవార్భకుఁ జేర్చ! ద్రోహి! గతులేమో యింకనీస్వామికి॥
ర:- (వినుటనభినయించి) రామభద్రఁ డేమియన నో? (విని) వింటివా?
“యథారాజా తథాప్రజాః” అనులోకోక్తి నిజమేనుమా! కాపు
ననే తమతేని మూలచ్చేదనముల నొనర్చుదుర్ల యములఁ బొగడు
కొనుచు దుర్గినీతు లగుచున్నారు.

హే:- రానణ్య డేమిచెప్పనో దీనికి? (నింగికివీనుండ్రొప్పి) “ఒరీ! అరణ్య
ముల నుండుతాపసబాలుఁడవు, నీ కేమి తెలుసునురా నయానయ
ములు?

శా॥ ఓవనివాఁగోవ మధరోష్ఠము చేటనునట్లు నాపయి
ద్దేవినయింద్రతామసమె చిందెను వేగనులూర్చునశ్రులన్,
ఓపి తిలోకజేతలయియండి నయాపనయాళి దక్షతన్
బ్రా పగునామదీయభుజవంజర ముండ నసాధ్య మున్నదే॥ 56
ర:- (నగుచు చెవియొగ్గి) రామభద్రుప్రతివచన మదిగో! “ఒరీ! రాక్షసీ
పుత్రా!

మ॥ భుజశక్తి స్తనుముజ్జగంబుసిరి యెప్పు న్ని కెయూ నంటయే
 నిజమైన న్నివు నేల కొట్టింతల ల్మీ పల్లు యాచించితో ?
 అజపాత్రపభవుండవే ! నృజనజేయన్నేరవే ? యిప్పుడా
 భుజసంఘంబె యెసంగునంటివి యగుంబో తెల్ల మావిర్యము॥ 57
 హే — (వినునట్లుండి) రావణుఁ డేమనునో ! “ఓరీ ? రాచనిసుఁగా !
 నీముత్రాత యగుననరణ్యునకు మున్ను తెల్లము కానేయైనది, నీకి
 ప్పడు బహుళముగాఁ దెలియఁగలదు॥

ర:- (వినినగుచు) ఎట్లుండనో రామభద్రు! పతివచనము! విను మదిగో!

ఉ॥ ఈవనరణ్య నాజి వధియించితి వంటకుఁ జింతలేదు, యు
 ధ్ధాని గెల్పుఁజావు నాగలం దవమానమే ? దానికేమి ? ము
 న్నావున హైహయండు నిగళంబుల ని న్జ్ఞానంప హీనభ
 త్తావిధిగాఁ బులస్త్యుఁ డడుగజ్జనుల ల్వ్యధ బిట్టుకూర్చెడిన్॥ 58
 హే. — (విని) రావణుఁడత్యుత్తర మెట్లో ? “ఏమిరా ! క్షత్రియ
 వటువా ? వాఁగుబోతా ! ఏమినియపూర్వశిల్పము ? గ్రాక్షిసేంద్రుని
చరిత్రచంద్రమండలముననే మలినముల నైక్కెదవా ? ఇంక నీవుం
డవు !” (సంభ్రమమునఁజూచి) అరరే ! మండోదరీభర్త అప్పుడే
 మొదలుపెట్టినేపెట్టిరాఁడు శరసహస్రప్రయోగమున దినము న్దుది
 నంబు నొనర్చుట.

ర:- మిథిలాకుమారీభర్తయుఁ బ్రతిప్రయోగముల సాగించినాఁడులే
 (నవ్వి)

గీ॥ రామభద్రుండు పనుపుశరములవలన
 నరకఁబడినట్టి రావణునారసముల
 ములుకులున్నముండటిసగా ల్ముఁదుపడఁగ
 బిఱిఁదియొకెలసగము లా వెనుక రాలు॥

59

మఱియు

క॥ ఇరుసుపయి న్జేండా
 న్నృజుగడలపైని, సూతపరుపై మఱియు
 స్తరగంబులపై విడువని
 తఱుదన రఘువంశవరు పతత్రము లాక్షణ్

60

పే:- (భయమున) అయ్యయ్యా !

ఆ॥ మిన్ను నెల్ల నాకృమించి చీకటిఁగూర్చు
రావణీయపటుశరప్రవృత్తి
రాముఁ డెక్కియున్నరథరాజ మైంద్రము
పొడయె కానరాక మునిఁగిపోయె !

6

(చాలసేపుచూచివిస్మయమున) మిత్రీమా !

గీ॥ బహువిధము లగు బాణప్రపంచములను
బహువిధవిశేష బాణప్రపంచగరిమ
వీరు ప్రతిహతిఁ గూర్చుచున్నారు పోర
హెచ్చుఁ గుం దొక్కయింత యెందేని లేక ॥

61

ర:-సఖా ! సత్యమే ! కాని,

క॥ ఇరువదిచేతుల రాప్రం
చరుకృతి నిరుచేతి రామచంద్రుఁ డొనర్చున్
సరి యని సగటున దోచిన
నరవరుపనితనము దశగుణం బనవలదే ॥

61

పే:- (నవ్వి) నెచ్చెలీ !

క॥ ఇరువదిచేతులతా నీ
యిరువేతులబాలు సరుని నెదిరెనయేనిన్
నరభోజనుఁ డగుదశకం
ధరుడు తొలగనట్టివాఁడె ద్వంద్వాజి మిళిన్ ॥

64

(దుఃఖభయముల)

గీ॥ కడిదిచేవలఁ డెక్కెపున్దడను వెలయు
లాంఛన మృగుమాయూరఫిఁగ మింద్రు
నరదముననుండి యర్థచంద్రాంబకమునఁ
బటుమదోద్దేగరావణుం డెటుల నఱికి !

65

ర:- (సంతసమున) సఖుడా ! కనుము ! కనుము ! రామభద్రురణకేళి !

మ॥ పడనే కేళిన మన్నలజ్జరుషఁ బొపంగా విజృంభించు రా

ముఁడె గెల్పొందుట నిక్కమంచు దిగిభంబు ల్వెన్నదాసారము

జ్జిఁ గూర్పు న్నరభించువాయువులు రెచ్చంగా, శచీబాష్పము
ల్కుడుగ, నైత్యులఱ, న్దదీశులకాపు ల్బుంగ, నేసెస్సెలల్ ॥ 66

హే:—(భేదాద్భుతమున) కిరీటపతనావమానము నోర్వలేనిరాక్షసరా
జ్ఞులు కుంభీపాతముగా శరవృష్టిం గుఱియుచున్నాఁడో!

క॥ అర రే! తొలుతటిజన్మన్
బరిచిత్తమై సీతబిగువుపాలిండ్లకు ని
బ్బరమైనసాక్షి. కాస్తుభ
మొఱసెడి రఘురాము నెదనె యొకతూపు పడెన్ ॥ 67

(చక్కఁగఁజూచి భేదమున)

ఉ॥ ఎచ్చరినామమే జగతి నెల్లవ్రాణంబులఁ దీర్పజాలునో
యచ్చసువంశ్యు రామునుర, మద్దిర! నాటిన దొక్కబాణమే
జ్విప్రున వేయిగాయములఁ జిమ్మెడి రక్తము! లిందుగ్రవర్మమం
దవ్వేడవేయితుంటుల, దశాసను శస్త్రవిశేష మట్లనన్ ॥ 68

ర:—(సంబరమున) రాఘవుపనితన మేమియసదా! కనుము!

చ॥ పరమవవిత్ర సీతకుచపత్రము మాయఁ గవుంగిలింపఁ ద
త్కృతపడుచాపి రావణు నెద న్మును పింద్రగజంబు దంతము
ల్పొఱఁబడె నాల్గుకాయలుగఁ జొప్పడుగుర్తుల మధ్యమందుఁ గ
చ్చుట రఘురాము బాణము పసందుగఁ దూఱె గనుంగొనన్దే॥

హే:—(చెవియొగ్గివిస్మయమున) ఎడమపదిచేతులలో నొకదానితోడనే
తచ్చరముం బెఱికినెచి రావణుఁ డేమియో యనుచున్నాఁడు!

“ఓరీ! మనుజుపోలమా! బాగు! బాగు!

క॥ దానవజీవవిద్యకుఁ
దానటర! సమాప్తిలిపి సుదర్శన? మదియే
యీనాపక్షమునఁ దునిఁగి
నానాజ్యోతిర్విభాషణం బయ్యెఁజూచి ॥ 70

అట్టి నావక్షస్సీమంగూడ నెత్తురుఁ గాఱఁజేసిన నీచేతిచుఱుకు
సురాసురవీర్యముల మించినది.

ర-అహహా! వీరోధినాక్యముల బయలగుచున్న గర్వాతిశయముచే
మిక్కిలి కోపమొక్క

క॥ ఘనచంద్రహాసమే చే

సినవృణముల కీణములన్ హసించెడి హారా

భిని రావణగళముల రా

మునిమార్గణగణము లొక్కమొగిం బహు గనెదే॥ 71

హే - (చమత్కృతిగ) నెచ్చలీ! చూడఁము! నాజోడైనవానితో
యధ్ధము లభించెగదాయని రెట్టించి మహోద్రేకమున ద్విభువన
ముల సంక్షోభింపజేయు దశగ్రీవునచే సరింతరాయముగఁ బ్రయో
గింపబడు శరజాలంబులే పంజరముగ వెలయ రామభద్రుఁడందు
పెంపుడుచిలుకవలె నైనాడు.

మ॥ భువకేళి న్నడిదాటు రావణు పదప్రౌఢాతల స్తుంగి తే
చు జగచ్చాలన మాళిరత్నములరోచు తెగ్గుచదంబులై
నిజ మానాగధరన్ క్షణంబె తినుము జ్వేడ న్నెఱుంగునొన్
బ్రజ లార్తింబడ రోదచండవలయు న్బాతాళ శేషేందుఁడన్॥ 72

ర:- (భయముతో నరసి) నెయ్యడా! అది యల్లెయనిపించుచున్నది.
చ! అనుచుని దాట్ల పెన్వడుల కబ్ధిజలం బెగయంగఁ దోచుపె
న్మొరళుల నీటియేరుగులఁ బోరెగ దిక్కరు లేగ భూభరిం
బురకల మొక్క శేషువయి మొగ్గిన గుఱ్ఱగునంగయప్తిచే
ముసరువళు, ల్పణాళిపన బోఁ బెనులావయి మోసెడి స్థరన్ ॥ 73
(పైకిఁజూచి) విమానము లిటునటుం బర్వెత్తుచున్న వెండు
వలననో!

హే:- (చమత్కారసహితముగ) అహో! మహావీరుల ద్వంద్వయుద్ధము
తిభువనభయంకరముగఁ జేలుచున్నది!

గీ॥ అహహా! కాళికదత్తదివ్యాస్త్రవిద్య

ధ్యాన మొనరించుచున్నాడు తరణికులుండు

దేవతారాతి బ్రహ్మపదిష్టమైన

శస్త్రవిద్యను గోరెడి జ్ఞప్తిఁ గొనంగ ॥

74

కావున, మనమును దఱిఁజేరుకొందము! (అంతటంజూచి)
మిత్రమా! నకలభువనసంక్షోభ మగునట్లున్నది. రామరావణుల
సంకులనమర మెల్లు సందీక నగుచున్నదియో కనుఁగొనుము.

చీకటియలుగు, సూర్యాస్త్రమునఁ జెడ, సూర్యాస్త్రము రాహు
యాంబకమున, నియ్యది వైష్ణవ సాయకముననువైష్ణవంబు పొప్పుకే
తమున, నియ్యది పాశుపతిమున, నిట్లాయాస్త్రంబులు నాయా
యస్త్రములచేఁ బ్రతిహతంబు లగుచున్నయవి.

రః నేస్తుఁడా ! పయోగించుటలో నుపసంహరించుకొనుటలోఁగూడ
హెచ్చులొచ్చుట గమనింపఁబడజాలకున్నయవి. రాముఁడో
గెలవవలయు ననుపన్నదలతోడనే పయోగించుచున్నాఁడుగదా !
అటురావణుండో రాముని బిలుకుమార్పు తెగువతోడనే విసుగు
టగపడుచున్నదిగదా ! కాని, యుధయాస్త్రాధిపాన దేవతలలో
నీయుక్తివములు కనిపించుటలేదే !

గీ॥ రావణశరాధినై వము లాముపైని
స్నేహభరమున మృదురీతిఁ జేరుచుండ
రామభద్రాస్త్ర దేవత లాక్షి నేందు
భీతిచే నల్లన న్నమిపించు నతని !॥

75

(తెరలో)

చ॥ ఒకతలఁ గోయ దానిప్రభ లున్నశిరంబులఁ జేరుచున్న వొ
క్కొకచెయిఁ గోయఁ దదధిమ మున్నకరంబులఁ జేరుచున్నదో
పిక రఘునందనుం డిటులు బిట్టు శిరాలుఁ గరాలుఁ ద్రొంచుచో
నికఁ దెగకున్న వే మొనటియేపును మించి పరాక్రమించెడిన్ ॥ 76

ఇరువురు:—(సంతోషమోహంచమా లడరవిని) అహో ! ఇట్టిశబ్దజ్ఞాన
ప్రవర్తకముచే నెవరయూ సకలలోకశ్రోతానందంబు సమకూర్పు
పుణ్యాత్ములు ? (తెరలో) కలకలము.

ఇరువురు:—(భయోద్భూతములతో) అమ్మయ్యా ! ఏమి యిప్పుచండ
ధ్వని? మానూనారసింహుండైననా రాయణదేవు కఠినకంఠ కాహల
కోలాహలములతో, దుల్యమై యిట్టి యకాలముననే బ్రహ్మాండ
భాండమునే పటాపంచలుగఁ బగల్గునట్లు పొడముచున్నది !

ఉ॥ ఉగ్రహలాహలానలము నొండొకమాటు గ్రసించి యతిధన్
వ్యగ్రమహోగ్రవృత్తిఁ గొను భైరవమూర్తి యజాండభాండన

మృగగ్రీటనస్ఫురత్కహకహార్పటియా ? యని బ్రహ్మతీర్చనోః
బ్రాగ్గిమునన్ గ్రామక్రమవిషధితిరావము శేఁగ నెద్దియో ! 77
(తెరలో)

మ॥ అహిమర్త్యమరలోకభీకరణ దివ్యాస్త్రాళిఁ బోర్కొల్పి బా
ణహతి ద్రోసి నభంబుఁ జొచ్చుతల న్నవ్వార్కు లేకాదశ
స్పృహఁ జేర్చ న్నరయోగపీఠిక సమాక్షప్తాడదివ్యాస్త్రుస
న్నహ నైత్వాకుడు తోయ రావణకబంధం బాజశయ్యైన్ ॥
ఇరువురు:- (సంతోషసంభ్రములై చూచి విస్మయముతో)

ర:- సంగడిఁడా ! కనుము ! కనుము ! ప్రపంచమంతయు సంతరించు
సమయమందలి భయంకరప్రళయాగ్నిహోత్రిజ్వాలాకలాపమట్లు
పింజరితము లగు రావణులలు !

హ:- (త్వరతోనవూపించి క్రిందికిఁజూచిజాలితోఁగూడినవిషాదాద్భుత
ములతో) అక్కటా ! మహావీరుండ వగునోలంకేశ్వరా ! కడతే
ఱితివా !

శా॥ మత్తై రావణనాగకుంభతలము న్నర్దించుచోఁ జిందు మే

ల్కుత్తైంబు లొకని పెక్కులోకవిజయంబుల్కావ్యము పూర్వవే ?
సత్తై న్నిచుభుజాళి నాకనలినా గ్యగండ కాశ్మీరప
త్రాత్తైశ్రీల హరింపవే ! చనితె ! యంత్యం బందు మస్మన్నతిన్ ॥
(ఎన్నికతోఁజూచి) మిత్రమా ! రత్నచూడా !

మ॥ కడఁ బర్వాదశకంఠ మొండె మటు మొగ్గన్నాభారానకే
నడుమ న్దొప్పగ నేలకుంగఁగఁ గ్రామాన స్థుఁగ ట్టెంతొపై
కొడయ స్థూడుమి ! యర్థకుండలిని దేహుం డొచు శేషుండు వే
పడగ ల్నిక్కగఁజేసి తొల్యెగఁగ భూభాండం బెటు లోర్చునో !
ర:- నెయ్యిడా ? ఈరావణుని శరీరమొక్కటేకాదోయి యిట్లతిశయ
మైనది వానిచేష్టలన్నియు సంతియ తెలియదా ?

మ॥ మును లోకా లైలువ స్పయలెడలు నిమ్మూర్ధవ్య పాదాహతిన్
బెచుకొండ ల్చలియింప నమ్మొనలిరా ల్బిట్టొండొలు దాకిమో
సిన సద్దీనుస్వహాలితములతో, సిబ్బందిభీతిన్ బెసం
గిన మేన్లంబముతో నహింద్రుఁడు ధరిన్ క్లేశంబుతో మోయఁడే ॥ 81

ఇప్పుడు; పాణిములుగూడఁ బోవుటచే మిగులబరు పెక్కిన రావణుని బొందికపై నీ జముగా మోయశక్యముకానిదే.

హే:- (ఇంకొకవైపు దృష్టిసారింది) అబ్బా! శోకవైక్లబ్ధముతో, దశ కంఠకబంధము దెసకు వచ్చుమందోదరిని రాక్షసపనిత లెట్లవలికిం గొంపోవుచున్నారో! (నింగివీనిడి) ఎంతకష్ట మెంతకష్టము! చపలు లగు కోరితిమూఁతలు కొంటెతనాన పెక్కిరింపఁ గరుణకాకున్వరం బుఁగఁతరిభావంబు గడలెక్క నేడ్చుచు నేమియోయనుచున్నది, యీమహావీరాగ్రిణి యగురావణుని పట్టమహిషి యగువరపర్ణిని!

శా॥ ఓలంకేశ! సతీత్వభంగ మెదిలే కోనాధ! ఆప్యాయతన్
నీలావణ్యపుమోముల న్బదిటి నేనే ముద్దుల ద్వేల్పఁ బె
న్బాళి న్నీకరవింశతి న్బొదువుచు “న్నాగాస్యకుంభస్థము
క్తాళు ల్నీ కొకపేట” నావె? నిదురా? ఆముద్దుఁ జెల్లింపవా॥ 82

ర:- (దుఃఖమున) మిత్రీమా! ఇది కనుటకు పనుటకైన దుర్భర మయ్యెడి, వ్రోధులయందైన నత్యంతదుఃఖమున్నూడ హృదయ మర్చము లూఱకవీలకుండునా! (వితర్కమున) అయ్యో! క్రాలు నకుఁ జేయలేనిది యని యొక్కపేనిఁగలదా?

గీ॥ పూజ లిడఁదగు వేల్పుగుంపులను గలిసి
బంది బడినమందారాట పసినవతతుల
నుబుకు మకరంద మల్లమందోదరీప
దముల దువ్వలతోడఁ గర్దమముగాడె॥

అట్టిమందోదరికిం గూడ నిట్టిదశపట్టవలయునా?

(తెరలో)

మ॥ చనుచున్నా ర్వన దేవత ద్వివిజివృక్షా ల్లోంచు నానందనం
బునకు, నాసహిణి వేల్పులాయమునకు న్బుత్తెంచు నుచ్చైశ్రీప
బును, స్వప్రీతిల విభీషణానుచరు లౌపూర్వామరు ల్బంది మా
న్చిన, వారిం గనలేక వాసవుఁడు వాల్మె న్మోము లజ్ఞాభృతిన్ ॥

ర:- (ఆనందమున) నెచ్చెలీ! పదవోయాపద! లంకేశ్వరుని కారాగృహ ములలో, జాలకాలమునుంచి పడియున్నబండుగుల నందఱుం జూడ గలము.

(ఇరువురుం బరిక్రమించి చూచి హర్షముతో-నాండ్లతో)
 సఖుడా! కనుము! కనుము! యుద్ధమునఁ దగిలిఁ దెబ్బలతోఁ దబ్బిబ్బు
 లగుచున్నవానరుల గొండముచ్చలఁ గోలాంగూలముల, నెలుగు
 బంట్ల నొక్కచోఁ జేర్చి తేర్ప సుగ్రీవునింబంపి విల్లులక్ష్యణున కంది
 చ్చినవాడై విభీషణుని కైదండతో. విజయలక్ష్మీచేకూటుటచే
 నెంతయేని నుబుకు రమణీయత వెలుగు చున్నరామభద్రుడగుగో!

శా॥ ఆపాలస్త్వని శక్తిఘాత నురమం దాగాయపు న్నాయలన్
 మోపాలజ్ఞ శమింప, దేవవనిత ల్పుష్పాలి వర్షింప, లం
 కాపట్టంబు విభీషణుండె కనునత్కర్షన్ బులస్త్వండునే
 నే పొందన్, మనరామభద్రుడదె లోకై కాభ రాజ్యలెడిన్॥

(అందఱు నిష్క్రమింతురు)

ఇ ది అ ర వ యం క ము

శ్రీ మ ద న ర్త రా ఘ వ ము

సప్త మాంక ము

(తెరలో)

ఉ॥ శ్రీరఘుచంశకర్త, నిశఁ జీకటిచే గడుమూర్ఛ ముజ్జగా
లూరుకునొందఁ దెల్వినొగూరుచువె, జ్ఞదయించి, దిక్పతు
ల్పేరఁ, బురస్థితి స్వలయ, సీత పరాంగణవాసభాషణాం
గారము నిష్పగుండమునఁ గల్పి పవిత్రిత మీట వెల్వడన్ 1

మతియు,

ను॥ తన తేజోనలమం దొకొక్కఁడుగ దైత్యస్వాముల నేల్చి, గొ
బ్బున నాపై దశశంతుమ స్తకతతి న్బుద్ధాహుతి న్నల్చి, నిం
డినస్వస్తి స్ఫురిపూర్తిగాంచి కడు బందిన్వీడి యేతెంచు సీ
తను గన్గో, వగ సిగ్గు రేగ, జడత న్దట్టాడెడి న్రాముడెన్ ॥ 2

కృమముగా,

గీ॥ సరస సుగ్రీవుఁడును విభీషణుఁడు గొల్వ
గెలన సీతయు లక్ష్మణుం డెలమి వెలయఁ
బోవుఁ బుష్పకమునను రాముఁడు రవికుల
వృత్తిమేధ్య కయోధ్యకు వేడ్కనిగుడ॥ 3

(ప్ర)వేశము:-విమానారూఢులై సీతారామలక్ష్మణ సుగ్రీవభీషణులు)

సు:- (రామునితో) రామభద్రా!

చ॥ జలధి, దశాస్యకింకరత, జల్లుల నించు గృహోపకాననం
బుల, నదె; లంక, క్రొంజిగురుమొ త్తములన్ రఘురాము వికృమం
బులఁ దమిఁ జాటు!, నొక్కతలపోవ శతాక్షుల లెక్క వేయిక
న్నుల శతమన్యుమోదము మనోహరమౌ దశశంతు చాపునన్ ॥ 4

రా:- దేవీ! విదేహతనయా! కనుంగొను మల్లసువేలాద్రీపడమటను,
లంకకుఁ దూర్పునంగూడ

ఉ॥ వానరదైత్యసంచయకబంధము లేగతి నిష్పృహై న లో
కానకు భీషదస్థితులఁ గన్పడునో! వెయి నెత్తురేరు లం

భోనిధి క్రొత్త భార్యలుగఁ బొద్దునఁ బాటునా! వేలవేలుపుం
జానలు నూత్న వీరవరసంగతిఁ గాంచునా! నీకతంబుగన్!

మఱియు.

ఉ॥ తొట్టల మాళిరత్నములె తోవఁగఁ బాపపడంతు లుండుచో
సఱ్ఱన గంధవృక్షములసంఘము లూశ్చిగ్రహించి వానర
ల్బుట్టువఁ మింటబర్బునెడ, మూఁగిన రావణియిద్దుటమ్మపె
న్బుట్టువఁ గ్రమ్ముచీకఱుల వెల్లె మిణుంగురులట్లు లమ్మణుల్ ॥ 6
సీ:- ఈసీతకై యిచట నే కాఁబోలు మీకు భుజగ పాశబంధనము కలిగినది;
రా:- అవును మిథిలాకుమారి! అవును

గీ॥ నాగతెలిసెల్ల సమిలి యానల్లఁద్రావి
కటకటన మాళిరత్నసంఘముల నుమిసి
భుజగబంధవిమోచనంబును శాసరై
మాకు నపు డొక్కత్రుటి గరుత్మంతుఁ డిచట

7

(చిత్రర్పించి:- ఎలనగవున) ఈపాముజాతిస్థితి లోకసామాన్యమున కెంత
విరుద్ధముగ నున్నది?

చ॥ అవయన మొక్కటేన విన నారయఁ? దిండికి రెండు న్నాల్లలా?
కవియ నురంబ? కాల్లెచటఁ గన్నడకుంటయ? ఉన్నయెన్నోవా
యువుల జగత్తుప్రాణమునె యుగ్రతఁ గొంటయ? తెల్లి సాధుక
ద్రువ! కనునీడు కాన్పు లిఁకఁ దోచుటయేనియు నీదృశంబెకా! 8
(ఎల్లరు నవ్వుదురు)

సీ:- (స్నేహస్థితిముగ లక్ష్మణుంజూచి రామునితో) నాథా! లక్ష్మ
ణుని విలక్షణకీర్తికిఁ స్థానభూత మైనక్షేత్ర మెటనున్నదో?

రా:- (ఆనందరోమాంచమున) దేవి! మైథిలీ! నాకుడిచేతికి సూటిగ
నున్న సువేలాద్రిప్రాంతభూమిం గనుము! ఇటుమనసేనలకునటుదను
జవాహినులకు నేకైకవీరు లనంబొల్పు లక్షణమేఘనాదుల కచ
టనే ద్వంద్వయుద్ధము జరిగెను.

సీ:- ఆర్యపుత్రా! మగనిపైఁగలప్రేమాతిశయముచే గగుర్పాటుతో
వెడలుచెనుటజలముచే చితాగ్నికిఁ గ్రమముగ శమనము నుద్దీపన

ముం గలిగించుచు నెవరో నిశాచరవనిత లనుగమనవిధిం దీర్పు
కొనుచున్నవారు. ఆచిక్కుననేనా!

రా.- అవును, జానకి! అవును అదియే లక్ష్మణుని వీరలక్ష్మి వరించిన
వివాహమంటపము మఱియు, నచ్చటనే

గీ॥ మూర్ఛ మునిగినలక్ష్మణు ముంపుఁ దేర్పఁ

జాలు సంజీవిగిరి నిమిషమునఁదెచ్చి

కించల వదల్చి జగము దక్కించుకొనియె

వింతమూర్ఛన్యఁ డగుహనూమంతుఁ డపుడు॥

9

సీ:- (స్మృతి సభినయించి అనురాగమున) నాథా! క్షిప్తంధాపతిస్కంధా
వారమున నేకవీరుఁ డనంబొల్పునాంజనేయుఁ డెక్కడ నగుపడఁ
డేల?

రా:- దేవీ!

చ॥ దశవదనుండు కూలినపదంపడి భాస్కరబింబవర్తి యా

దశరథరాజు, నాచుపిత, తానె దయన్లనిపించి యానతీ

య, శుభతరాభిషేకసమయార్హవిధు ల్నమకూర్ప నేగెనీ

నిశ రఘునాథకీర్తిపరిణిత కయోధ్య కసాధ్యవేగియై॥

(విమానవేగము ను నటించి) ప్రియా! ఈమహాంబురాశి కంజలింబట్టుము

చ॥ హరియురమందు సుసిరతనందియు వీరభుజాంతరమ్ముల

న్మఱగెడిలక్ష్మియీవసధిమధ్యమునందు జసించినట్టిదే!

హరు శిరమందు మేలిమణియయ్యను లోకమలంకరించుచం

దురుఁడును వార్ధిమధ్యజనితుండెనుమీ! కను మబ్బి మేలిమిన్ ! 11

(విమర్శతో)

మ॥ అయిన స్లాఁదగులే సుధావ్రాకృతి యీయంభోధినీరంబు, విం

త యొకిం తెనియులేదు వాన, సిరియు న్జాబిల్లియు, న్వేల్పుగి

డ్డియ. ధన్వంతరి, కాంతు భాదు లటఁ బుట్టెన్నాఁగఁ ద్రైలోక్యవి

స్మయమానాద్భుతగాధకాదె ! మహిమ స్సంద్రంబు సామాన్యమే॥

మఱియు నోదేవీ!

చ॥ తల మెడ మాత్రమే కనుచుఁ దక్కినదేహము కాసరామిచే

నలినభవుండు నిండుజతనంబునఁ దజ్జలజోవరిసితి

న్నిలిచి య నేకఋక్తతుల నిష్ఠురినిష్ఠ ముతించు నేరి నా

ఫలదుఁడు పద్మనాభభగవానుఁడు నిందె శయించు నెవ్వడున్ || 13

సీ: - (సమస్కరించును)

ల: ధర్మక్రియాచరణముచేత మహామహులు వడయును తమసిద్ధి సర్వత్ర
సమస్తాతిశాయి యనుట సత్త్వమేకదా!

చ॥ అడఁపఁగనీ జగంబుఁ బ్రళయంబున, మబ్బులఁ దాఁపనిమ్మ, పా
ల్లెబడ బాస్యనహిని ధరింపఁగనిమ్మ, సురాళి సోమనీ,
కడునిడుపై నవ్యాప్తింగనుఁగాక సముద్ర; మఱే నగస్త్వనా
త్తడి నొకగుక్కెగా! మనకు ధన్యతపంబులె మఃఖ్యవంద్యముల్ ||

రా: - (సబహుమానముగ) తమ్ముడా! మేలాడితివి!

చ॥ సరసుఁ డనుద్ధతుం డునుమి సాగరుఁ డందునఁ జేతిగుంటకే
సరిపడె, నట్టులుంపుమది, స్పర్థ వియత్తల మడ్డగించుచు
స్పెరిగెడివింధ్యమే ఘటజువేడుకఁ దీర్ప నడంగెఁగాడె! త
త్పరమమహర్షిసత్తము ప్రభావము మించు ననన్యవేద్యమై || 15

మఱియు, నంత నెటుంగలేనిగాఁభీర్యముల నెసంగియు | మహా

నీయుల చరిత్రము లత్సంతమధురములునుమా!

ఉ॥ ఇంతటిగొప్పవారినిధియే శ్మశ్రయంబగుచో క్షణాన భా
స్వంతుని వేకరాల్పాలిచి వారిఁ బీల్చుఁగ నుప్పకుప్పెయ్యా
నంతలఁగాలరుదు? భయదాగ్నికే బెల్లుచు నుప్ప చూర్ణమై
వంతయుగాంతవాయువులు వీవఁగ ధూళిగ లేచి మాయమా || 16

సీ - ఆర్యపుత్రా! కడలినడుమ విడంబించు నాలంక యనునోడకు నేరేడు
దీవికిం గట్టుతొంటినలె నక్కడ నదియేమి?

రా: - దేవీ! మేదినీనందినీ! అయ్యది పడినరావణుని జగద్విజయ
స్తంభము! అదియునుంగాక కాకుత్స్థకుటుంబదుఃఖమునఁ బాలి
భాగస్వామియగు భాస్కరపుత్తుని సుగ్రీవుని కీర్తిమయమగుమహా
సేతువు!

సీ: - (ఆనందమున) ఆర్యపుత్తునిగనుంగొనవలయు ననునా శాపృక్షమునఁ
దునిగినయంకురముల సుజ్జీవింపఁజేసిన మహాపథమగు నిమ్మహా
సేతువుం గని ధన్యనైతిని (చేమోడ్చి) మహాత్మా! వందనములు!

రా:- దేవీ ! విశ్వంభ రాసంభవీ !

శా|| సింగి న్దవ్వయి చూచు దేవతరుణీనేత్రాళికే స్థాయిఁ జూ
డంగంజాలుఁ పయోధి మాక్తికపుదండ నోబ్బలి యీసేతు వం
దుంగన్నట్టెడి నాయుకోరుమణిదీపు ల్చింకుచు స్సర్వర
త్నాంగీనాద్రిశిఖాసుబంధరచనాథా రేయపారీణమై || 17

ఇది నిర్మింపఁబడుచుండఁగా

మ|| ప్లవగేంద్రు ల్పెదపెద్దకొండల గుబేల్పాతంబుగా వేయ ను
దృఢమౌ నుగ్రతరంగమాలికలచేత స్పృట్టుగాఁ తాడితం
బవుచు న్వెన్నకుఁ బాఱ నేఱుసముదాయం, బార! తత్సర్వసం
భవమూలంబు సముద్రమా య నెడిసంభ్రాంతి స్రవకల్పించుచున్ ||

(సుగ్రీవునితో) వానరరాజు !

ఉ|| సేతువు గట్టుకొతుకముచేఁ గపిముఖ్యులు వేయువర్వత
వ్రాతముచేతఁ పొంగిపడి వార్ధి నదీగతి నట్లు మల్పి త
ర్వాతిక్రణాసనే గిరినిపాతజగ ర్తము గుంజ సప్తగ
ర్వాతిశయంబున నృణలడా ! పొనుపాలున? జ్ఞప్తినున్నదే ! || 19

సు:- దేవా! మచ్చితచిత్రీఫలకమున భవచ్చిత్రతరచర్మితమం దెద్దియేని
వ్రాయఁబడనిది కలదా ! అదియునుంగాక,

మ|| నడవ న్నట్ట నగంబుల నృణపినంత న్వారి శూన్యంబుగా
నుడుమార్గానకు నుప్పనీ రెగయఁగా, నుడ్డాడుచుండ నిమ్ము
ల్లడుశీఘ్రంబున నిమ్మగ లైఱపి నెల్ల న్నిండి, తియ్యందనం
బిడి, సంద్ర బాకనాడు స్వాదుజలమౌ శేర్పాట రూపించెఁగా || 20

వి:- దేవా ! మనువంశమాణిక్యమా!

మ|| పడుపాట స్తుహల స్థలంబు నుడియ న్బార్వాన మైనాకుడు
నొడనూప న్నని బంధుదర్శనసమద్భూతాశుధారాతతు
ల్లిడిగట్ట న్నడునుబ్బ పెద్దొనలతో జ్వాలాళి శే నోపధు
ల్దొడి దండు నిబిరంబులై నగడఁ బొల్పున్ సేతుశైలాఘముల్ ||

సీ:- (నవ్వుచు) నాథా ! పార్వతీజనకుఁ డగువర్వతరాజునకు యువరా
జగునీమైనాకుడు తానురెక్కలఁ దక్కించుకొనియు నీసముద్రాంత
రనివాసముచే స్థావరుఁడయ్యెన్దదా!

రా:- (నవ్వి) అవును జానకీ! నిజమే

గీ॥ తండ్రి హిమగిరి సంగతి స్థలఁవఁబోక

తనయుఁ గ్రొంచుని రక్షించుపనికి నిలక

తనదురైక్కల గాచుకో దాఁగె వనధి

దాఁగి యొటగించుకొనిన దింతయును లేదు॥

22

సీ:- (నవ్వి పుష్పకమున్నూచి) అహో! విమానరాజమా! ఆకసమున
నెగురుకొతుకముతో మానస ముబలాట పడుచున్నది అందుచేత
నింక బైకెగురవమ్మా!

రా:- (కొతుకస్థితమున) వైదేహీ! కనుము కనుము!

గీ॥ ఏకొలంది విమానంబు పెరిగినది

నాకొలది దప్పుదవ్వుగునాశ, లినుని

కాక బైశుష్కత న్దేలుకంధరమలొ

పుష్పకాహతి లోచెమ్మఁబొంగజేయు!

23 24

మఱియు,

చ॥ దడదడమోఁగుగర్జనల దందడితోడ భయంకరమ్ముగాఁ

గడఁగిన కారుమేఘములు కంటిపస్సరియించుచీకటి

న్లుడికొనఁజేయ, మబ్బుపయి గుత్తగ వెన్నెలపోత నిండ, ని

య్యుడుతల మెన్నిచిత్రకళలూనెనో! తావుల వెల్వరించుచున్॥ 25

సు:- (క్రిందఁజూచి కొతుకమున రామునితో) దేవా! ఇప్పుడు కడు

నెడమయిన పుడమిం గనుడు!

చ॥ కడు నెడవకొలంది మెరకల్పటి పల్లము లంతరింపఁగాఁ

బుడమి తిదీయదీ పులనె పొల్పడిగా మణికుట్టిమంబుగా!

జడధి భుజంగ వేష్టనవళంబునఁ దత్ఫణమై జగాల నె

క్కుడు విలువై ససీపస నె కూర్మోనురత్నము నొందినిక్కుగా॥

సీ:- (ముందుకుఁజూపుచు) కల్పాంతసమయమనఁ బ్రజ్వరిల్లు పవళ

యాగ్నిశిఖలచే నుడుకుసముద్రమున లేచునుఱుగుగుత్తులవలె నాక

సమునందు వేలతరబడి స్ఫటికాచ్ఛశిఖరాల నొప్ప యాయెదుటి

వర్షత మెద్దియొగదా!

వి.- దేవీ!

అ॥ మంచుకొండనుమ్మ! మనముందరిది, దీన
మున్ను శివుని చిచ్చుకన్నమంట
జనినమదనుకొఱకు సంజీవనీపర
మాషధమాగ దుర్గ యవతరించె॥

28

సీ:- (కాతుకముతో) అయిన నిచటనేనా చంద్రకిరీటు నిలలనేత్రాన
లమునకు భగవానుడగు మన్మథస్వామి యాహుతియైనది?

వి:- అవును! లీ! అప్పును అయ్యసమశరుని దుర్మరణమున కయ్యత్తర
ముగఁ గనఁబడు దేవదారు వనములవరుసయే సాక్ష్యము.

అ॥ మూడుకనులవేల్పు మువ్వంచనుకనుసీమ
రోస మొక్కబిగిన కాసె, నైనఁ
బైది దగదగనుచుఁ బ్రజర్విల్లినఁ గ్రింది
రెండు పొగనెనె పకుండెనహహ ॥

29

రా:- చెప్పగలమా!

నీలలోహితు నొసటికంటిని జెలంగు

జెప్పఁగిప్పగరా కొక్క గొప్పనిప్పు

భువన నాశమున కందుమూసిదాచు

దాని కింధనమయ్యె నాత్మభవుఁ డట్లు॥

30

సీ:- (రామునితో) ఆర్యపుత్ర! అట్టిదయ్యాఁహితుఁ డైనమహాదేవుఁడు

దేవిపై నెట్లు మనసు ద్విప్పకొనఁగలెనో?

మ॥ స్మరుఁడే అట్లునశింపఁ దత్సహచరు ల్సంగీతలావణ్యనా

ట్యరసాదుల్లన కేసహాయమును జేయనేమి గుర్తించి, భూ

ధరరాట్యుని నిష్ఠమార్చి శుభమొందంజేయు దీవ్యత్తప

శ్చరణ నిట్లు తపించి యీశుమెయిలో సామెల్లఁ దా నయ్యెఁజూ ॥

వి:- (పరిహాసమున)

ఉ॥ నందియె, పుట్టెలే ఘటె నచ్చినభాగ్యముగా నెసంగు న

య్యిందుధరు స్దప్తనియతి నెన్నియుగంబులొ కొల్చి పార్వతీ

సుందరి చూపె మేలిగడుసుందన మాతని మేనిలో సగం

బొందుఫలంబుగా ఫలదమొందునుగా జతకూర్చి యేకతక ॥

32

సీ:- (నవ్వి) భగవతి యగునాసర్వమంగళ వైవాహికమిందెందు జరిగినదీ?

వి: అదిగో! ఆమంగళ గనపడునదియే యోషధిపంథి మనునది
అదియే సగరాజు సగరము.

గీ॥ ఓషధీమయుఁడై సహిమోర్విధనుఁడు
ధారవోయఁగ శశిఖండధరుఁడు శివుఁడు
తనదు ముంజేతి భుజగకంఠము దాచి
భీతి విడుపార్వతి స్థాయిఁ బెండ్లియాడె॥

33

రా:- సక్కమే దేవీ! సక్కమే

ఆ॥ తండ్రి హిమమఃకలిమిఁ దద్దయు హేమం
కళల మెండుగాఁగ వెలయఁజేయ
శివునిచేతి మదముచెల్లినయహిభూష
భయము వీడి చెట్టవట్టె గారి॥

34

సీ:- (సప్తమ) నాథా! మన్మథునంతవానినే యిచటమండించినాఁ
డిఘనుడని యాతని నమ్మలేక కాబోలు గారి తదర్థశరీరమండే
తననుం జేర్చుకొననది.

రా:- (సప్తి) అవునుజానకి! ఆదియొకవిచిత్రమే,

చ॥ హరుమెయి దక్షిణంపుసగ మాసతి డాపలిమే స్సగంబుతోఁ
బరఁగుట నామెనెచ్చెలులు పంబినమేలపుఁజూడ్కిఁ జూచుచు
స్మరిగిన తక్కుసాములను జోకఁగఁ గూర్చఁగ సర్థనారు లి
ద్దఱయి ముఖాముఖి న్నడిగఁ దాటిరి పెండిలిపీటఁ జేరఁగన్ 35
మఱియు,

మ॥ కుడివై పే తన కేలరా దనెడికోక్కు ల్లానికి స్త్రీఁ బ్రే
ముడి సద్దంబునఁ దాగుమారుపసతో మూర్తి స్రవదర్శించి, యె
ప్పడు సంక్లేషమెసంగుట స్సమత సంభోగప్రళంభంబులొ
ప్పిడ ననోన్యత మించు నాల్కగల కిల్లె మోడ్తు హస్తద్వయిన్॥
వి:- దేవీ!

మ॥ తనయిచ్చన్ స్తనమొక్కటై యుభయవధ్యంబై తల స్తంధురుం
డు నెసంగ న్భుజగుండు సవ్యభుజమందు న్నేలఁగా, నెన్నొసం
టను మూడొసయనాన సాము నెఱుమంట న్నాము దాక్షిణ్యపూ
ర్తిని చుంఱుచ్చయనబొల్పునైవ మఖిల శ్రేయాలి మాకీయుతన్॥

మఱియు,

ఉ॥ వామకుచంబుఁ బత్రిమునఁ బర్విన చెమ్మట భస్మరేణుసం
కామితదక్షిణాంగుళి సుఖమ్ముగఁ దీర్చెడి వైవ మాఁడురూ
పా! మగరూప! పేడియననొస! భళి! యివియేవి కాక వే
తొ మఱియేదోయకా శివును భాంగము మాకొనఁగూర్చు సంపదల్

(మఱియొకవైపుఁజూపుచు)

మ॥ అదిగో మఁధరపర్వతంబు! మును జైత్యధ్వంసి కేయూరప
జదశప్రోద్ధతి వైన పెన్వలయవిస్తారంబుల స్వంతయై
పొదలు, స్సూర్యము వీపురాపిడిని దమ్మాలంబున న్నొంతపో
వదయే నింతకు మించునున్నతిన నిల్వన్వచ్చునం చెంచెదన్॥ 39

రా:- (పరకాయించిచూచి, నగుచు)

శా॥ రెక్కల్లునిన మోరుకాయలు పొరి నేగెంగ మంథాద్రీయె
ట్లాళ్కో వైచెను నాగరాజ్యధనరజ్జుగ్రత్వ! మీదుష్టుడే
యొక్కీడై జలధి న్నలంచి సిరి నెంతో పాపి బుట్టించి పె
ద్దిక్కు న్నొల్పె జగాన లేమికలుము లేచుకూర్చి, యేగొప్పయో॥
సీ:- (ఆసేగముతో) ఇతఁడేగదా క్షీరపారావారమును మండమాత్ర
(మీగడయే) శేషముగా నొనర్చి చంద్రుం బుట్టించి విరహిణు
లగుస్త్రీలపై దుముకువానిగఁ జేసెను! (అందఱునవ్వుదురు)

వి:- (రామవాక్యముంబురస్కరించుకొని) ఆహాహా!

ఆ॥ వనధిలోన లక్ష్మీఁ బడవేయవలయునం

చెగయుచుండఁ బూన్కి యేమి ఫలము?

తోయఁ దోయఁ జండురుం డందె యుండక

మరలమరలఁ బైకె బరుగు లిడెడు॥

41

(విమర్శించి)

మ॥ కవటార్థంబుగఁ గైటభారిపృథువక్షఃపీఠ వౌతల్లి! మా
ఖ్యవరాంబా! కినుకొందవేని, సతి, నిన్నర్థింతుఁ దెల్పంగ, నీ
కేపు డిల్లాజలజంబ? విద్యకొఱకా యీ పండులో నుంట? సం
ద్రపు టాచార్యకమొక్క! నీచపదవిన్యాసంబ నీనేర్చుటల్॥ 42

ల:- (నగుచు) అయ్యయో! అటుదేవతలలో నిటురక్కసులన్నాడ శ్రేష్ఠు
 లగువారి వీరరసోద్యోగమునకు సూచకము లగు వాద్యవిశేషముల
 వృత్తంబు లాడునట్టియు, సకలరాజసమూహములలో దుర్వృత్తి
 నుద్యోగింపఁజేయు ఖర్జూరసప్రబోధిని యైనట్టియు, సాహసికుల
 శస్త్రాంధకారముల మిగుంగురుల వెలుంగులఁ బ్రకాశించునట్టియు,
 మధుదమనుఁ డగువిష్ణువక్త్రస్థల మనుమేఘమున మెఱుపుదీ వెగా
 స్ఫురించునట్టియు * శ్రీశ్రీదేవినా యిట్లుపాలంబించుట!

గీ॥ దొడ్డపే రొందునట్టి కాతూహలమున
 మహితగుణు లగువారిసమాశ్రయించి
 వీరు లగువారి కరవాలవీధినెప్పుడుఁ
 దనరుగా యసిధారావృతంబుఁ బూని॥

43

సీ:- (అనూయతో) త్రమతిమ దుర్దృష్టమలఁచే గలుగునాయాసముల
నలుగులోక మిట్లే లక్ష్మిపై నపకీర్తిగీతముల నాలపించుచుండును,
(ముందుఁజూపుచు) పగటియందే పొగిగుజేసిన వెన్నలవలెఁ బ్రకా
శించు నావర్చతేంద్రుఁ డెవరు?

వి:- దేవీ!

మ॥ ఇదై కైలాసము! దీని యచ్చతెలుపు స్థీరప్రదేశాళియం
 డ ఓనేశప్రభలుబ్బ వృక్షములనీడ ల్యాసియు న్దోచున
 ల్లదె! యం దాప్రతిబింబరూపములఁ! బద్మానీకమో? విష్ణుమో
 డ్బుదగ న్బాసిలు శైవ మాళిశశిసంభూతంబు తాజ్యోత్సలక॥44
 రా:: బౌరా! శతవిధములగఁ బఁకించినను గనల కింకనుం గౌతుక
 మునం బెంచుచునే యున్నదే!

ఉ॥ అల్లదశాస్త్వ బాహుపురులందలి రవ్వల పత్తిరాజసం
 ధిల్లిన యొత్తుగుర్తులపె! తేటగ స్సాటికకూటపాళి ప
 ర్తిల్లడి వీనిలో భుజగ దేవుపురంబు చరిత్రకూడఁ గో
 కొల్లగఁ జూచుచుండు రదిగో! కను! యక్షులు పొద్దుమూతలైఁ
 మఱియు,

చ॥ మును పదికొఁగిభుల్పఱసి మోపుగ వింశతిబాహుఁ డొత్తుదొ
 మ్మి న కదియంగఁబడ్డ తనమేఖలచే న్నటికాది కూర్చె నీ

శునకుఁ దటోర్మికాబహునుచు తెల్లెఱబర్వఁగ వారియంత్రసే
చనమన సంవిధానగురుసౌఖ్యపరంపర నిండు హాయిగన్ ॥ 46

వి:- (నీతతో) దేవి! ఇదికనుము!

శి! శివు తలపూవు వెన్నెలలచే శశికాంతము లూర్చునూట వె
ల్లులను మొల్కులెత్తి, కడులోలుపయై యమృతంపుఁజేతితో
శివ పెనుప సహించినవి చెట్టిటఁ దాననె, భౌత్యవత్సల
త్వవిధి సహించి షణ్ముఖుని బాల్యవినోదములెల్ల పైఁచెఁగా॥ 47
మఱియు, నీధరాధరము నుపరితలమున నివసించు మృడానీ
ప్రియుఁడు

మ! తనువెల్ల న్నయనంబు లొమఱువుఁ డాస్థ శృక్తి సాష్టాంగవం
దననిష్ఠ స్విరికల్పదండయై యనంగాఁ గాశ్మము న్నావల నె
త్తినచాపల్యముచేఁ గుమారుఁ డొగి చేదీయ స్పటు ల్తానుఁ బే
మనితాంతంబుగ నవ్వుశంకరుఁడు సంపద్భద్రము ల్మీకిడున్ ॥ 48
ఇంతియకాక.

మ! సరి నేదైవము తాండవభ్రమణ భూచక్రింబు తా దిద్దిర
న్దిరిగె, స్సృక్కల రేబవశ్చఁ గనకాద్రిశేష్ఠము స్వేనవే
ల్లరమాచీఁటి వెల్లుమెర్పుతేళుకు ల్నాగించుచు నిట్టున
స్సురిగె స్తద్భువనాంతిమేష్టివిభుఁ డెందు స్మిమ్ము రక్షించుతన్ ॥ 49

ల:-

గీ॥ సింహసఖమొక్కొ యిది యన్నచెడ్డభీతి
లేడి విడిచి చన న్మచ్చలేని మేల్మీఁ
బురహరునియకాదల స్త్రీలిభాషయగుచు
వెలయుఁ గనుపండుమిడుచుజా బిల్లి రేక॥

నీ:- (పరిహాసముగ) తలకాయలదండ. దండశూకములుఁ బుట్టెల్లసొమ్ము
లుగా ధరించి వల్ల కాళ్ల వసించునీసామికిఁ దానుఁగూడ నొకభూష
యగుట నిజముగా తనకుఁ గళంకమగునుగాని సాధువైనతేడియా
మచ్చయగుట?

వి:- (నవ్వి) దేవి! భగవానుఁ డగుశంకరుఁడుఁగూడ నలంకారాభిలా
షతో నీజింకతాల్పం ధరించె ననుకొనను, మఱియేమి యనిన.

నీ॥ తనను గొలుచు పితౄచనదస్సు స్వేచ్ఛ
 నెల్లెడ నాత్రుల స్వయించువీలు
 నలువనే యీనితాచరుం దలధరించె
 వల్ల కాళ్ళ నె తిరుగుక పాలధరుడు॥

51

రా:- (సన్మానస్వరమున)

చ॥ జడముడికాపుగా బిగి నెసంగఁగఁ జట్టుట నల్లి పాపమిం
 డ డెపుడుఁ గాటుచుండ నొకట స్తనబింబము చీక్కఁ బూర్ణత
 న్దొడఁగ నికొక్కచో సెగకనుంబెనుచిచ్చునఁ గాపుసంపెటల
 బడుచు నెయుండుఁగా శశి క్షమ న్బొరి, దత్తశకున్నమస్కృతుల్॥
 (పుష్పముంజూది) ఓవిమానరాజమా ! నుమేరుశృంగముల
 మైథిలి చూచును, కొంచెముపైఁజనుము!

వి:- (సీతతో) దేవీ! చూడుము చూడుము !

చ॥ నెలనెల నొక్కొకండుకళ నిర్జరు లాఁకొనిత్రావఁ జెంగి వి
 చ్చలవిడి మచ్చలేడి పెలుచ న్గుశల నొకనల్లె మేయ, నీ
 శిలవయి, బైలుల ద్విగువచ్చెట్టు లధశ్చరతారకగ్రహ
 దులప్రభ నీడలీన, నరుదున్నుద మీకన కాదికూర్చెడిన్॥ 53
 మఱియ,

ఉ॥ బంగరు నేల, నిక్కు ఫలవత్తరువు ల్నుగుచుండఁ గొండపై
 యంగణమందు, బాపటగ నాపెనుబాటఁ జరించునేకచ
 క్రాంగుని మేటికాక గనకాశ్వము నెల్లఁ గరంగి రొంపిఁ గూ
 ర్పం గడుగల్దిగంబడి భరంబున లాగెడి సూర్యనశ్వముల్॥ 54

ట:- (సీతతో)

మ॥ వదినా! చూడఁగదమ్మ! పర్యతనితంబంబందు దేవాగసం
 పద! పక్కన్ నడిప్రాద్దు మంటలెగిపింపనూడ నీవైపుఁ జ
 ల్లదనంపు న్నిడనీడలస్పృశి మేల్లాయి న్నుమామోదము
 త్రిపుదుల స్తబ్ధసమాజగా శ్రమముపో వింతెనవిం దీ నెడిన్ 55
 (ప్రేలఁజూపుచు, హర్షస్మితమున) అల్లదే! ప్రప్కులావరమేఘ
 ననే యెరావత మున్నదే!

చ॥ తనభుజశక్తి లీల ననిఁ దద్దము నెత్తి దశాస్యసింహగ
ద్వీపముల రావణుం డరవ జంతున నాఁ డటుగీక కట్టినే!
కనుఁ డిపు డెట్టిస్వేచ్ఛ నెటుకాలునో! వాసవబంధుభామినీ
జనపరిభు క్తదివ్యసుమచాలసుదామసురేంద్రసీమలన్ ॥ 56

సు:—నిజమే మాటల కందనట్టివే దశకంతునియాటలు
చ॥ ఒకరొక రుం దొకొక్కపన నుజ్జ్వలవిరులు, తక్కువేరినం
టుకుఁగల? మైన రావణునెడ న్నవి వీరధరిత్రియయ్యెఁబో
రి కడుగ వాలి యేమియొనరించెనో? ధాత యొసంగుకన్నువీ
నుకలిమి కాంచనే విన నె నోరు మెదల్పఁగ నల్పసాధ్యమే? ॥ 57
రా:—(సబహుమానముగ)

శా॥ చంక స్వజపుగావువట్టన దశాస్యస్వామి బంధించి ని
శ్యంక న్యారించె వాలి నాల్గుదధుల న్నావిత్రి. సామాన్యుడే!
బింకాన స్దశకంతుడే ననదొకో? వీఁడిల్లుకంటె స్మహా
తంతుం డాతనిచావులొచ్చి? అదెకాదా కూర్చె సాహాయ్యముల్ ॥
సీ:—(రామునితో) ఆర్యపుత్రా! మ్రుజుల నీగగనాంగణమెల్ల కర్పూర
శకలగుచ్ఛశారవర్షములతోఁ గనిపించు తెండువలనన్తో!

వి:—(సీతతో) చంద్రలోకసామీప్యమునకు విమానము చేరినది. ఈ
భగవానుని దర్శింపనగు.

చ॥ తొలిమలిప్రక్కదిక్కుల గతుల్ దిశలం దమరింపఁ బండువె
న్నెలవనఁ గారుచీకటుల నెట్లన బిట్టెగజమ్మ, ముజ్జగం
బులకును జూడ్కివిత్తనపుమెల్కగ నేరిన పొద్దుగట్టుపై
వలచి జనంబు నిల్పుకొను బ్రాణము లాహరిణాంకుఁ డీతఁడే! 59
మఱియు,

చ॥ కఱగళు జూటమన్న నెలకట్టున భూషణకాంతిరేఖయా
దొర, తొవచుట్ట, మిర్ల దిగదోపిడిమేపరి, లేడికంటిమే
ల్లరితల ముత్రియంపుసీతకాంతిసరాల నలంకరించుమం
తిరి, సుర్పరాట్నుధారసవతీపరిణేత, కనంగనయ్యెడిన్ ॥ 60
ఇంతయే కాదు

శా॥ పాణియామాయగురుండు పద్మమునులన్, బ్రాయంపుటున్నత్తుల
 నైనాతార్చుచుగాఁడు, సర్వతిరుణీసంఘాక్షిపాగన్నము
 న్నొసంబు న్దొగలం దడంచుమగఁ డమ్మారాయకాన్నత్యయ
 జ్ఞాన స్వేర్పడుయజ్ఞ. రాజిలెడి శృంగారైకవాదాధ్యుడై॥ 61

ల:-—(చూచి, కాతుకమున)

చ॥ చెవిసగలైనశాలివరిచిర్మొలకల్విడఁదీసి యచ్చర
 ల్కవకవనవులన్నిలిచి కాన్కగఁ జూపుచు డాచుచుడ, మే
 యవలయునానమాటి కేటునట్టుగురుల్కొని గ్రాసమబ్బమి
 న్నివరకు కందులేడి యెదిచేయునొ సశ్చినచంద్రుగౌసెనన్॥ 62

ను:—

మ॥ నెమరు లేకసెడియోవ్థసంపుటములన్నిశ్చింతఁ బన్నుండుచం
 ద్రముసంకేతము మానమాన మొకసిద్ధస్త్రీసమూహంబు మే
 లమున ద్వాశమువేయుచు న్నెదఁగుఁగొల్ప న్ద్రుదుమూచూడఁబో
 వమిచే నెట్టులు చిక్కిశల్యమయి పెన్వంత న్లమారిల్లునో॥ 63

మఱియు,

ఆ॥ నెలకు నెలకు సృష్టిసలుపఁగావలయుట
 సీశుధాంశుకళలఁ దీసి యొకటి
 మచ్చుతునకకైన వచ్చుననైనమున
 శిరమున న్ధరించెఁ బరమశివుడు॥ 64

రా: — (ఆదరమున నమస్కరించి)

శా॥ నీవే కావె నమస్త దేవతతికి న్నిత్యామృతశాస్త్ర, మీ
 నీవెల్లెడె యోషధు ల్పెనుచుచు న్నిల్లు న్నగజ్జీవితం.
 బావిశ్వేశుడు నిన్నుఁ దాల్చనియెడ న్నాలాహలం బన్నిష
 న్నీవ న్నెక్కొనుకాలపాశముననే న్మృత్యుంజయుం డానాకో॥
 (నీతతో)

సీ॥ ఎల్లరకనులకు న్నొల్లగా మధుపర్క
 సకాన మిడుదివ్యసత్త్రి మితఁడు
 నిలు వెల్ల నుప్పొంగుబలము మున్నీటి కా
 వేళింపఁ జేసెడి వెజ్జితండు,

బహిరంతరిరతి నుత్పాదించి శృంగార
జనకమై తగురసాయన మితండు,
కృతుభోక్తలకు నజ్జీర్ణము వాపుసుధ నీను
తలపానశాల కధ్యక్షుఁ డితండు,

ముగుద! పాలేగుశుక్తి మేల్పుతై మీతఁ

డల్లదాక్షాయణీపతి, యంతేకాక

హసుజటారత్నభూషణాంకురమె యీతఁ

డింక నింతటివాఁ డని యెన్నుటెట్లు ?

66

సీ:—(నవ్వుచు) నాథా! కులరూపయావనములలోఁగూడ సమాసలగు
నెల్లరసపత్నుల యాఁదల న్బాదమిడు మిన్నగ నీదక్షకన్య యగు
రోహిణి నెన్నుకొనుటచేతనే యీవెన్నెలతేడు రోహిణీపియుం
డన్న సన్నుతిం గన్నవాడు !

రా:- (నవ్వి) అగును జానకీ! నిజమే.

క॥ పెనిమిటిసుఖ మిరువదియే

డ్వనితలకు న్నమమె యైన వాల్లభ్యగతి

స్థనసుభగభావ మెదియో

తనరవలయు రోహిణీనితంబినియెడలన్ ॥

67

వి:—(స్వర్ణసుఖ మభినయించి)

మ॥ కలువ ల్విప్పగఁజేసి యం దెగయునుక్కు స్తంధికాపానవి

హ్వల తావెన్నెలపిట్టయైరువల జాడ్యంబు ల్పొటిన్మాన్వచు

జ్వలిరాల స్థలమూర్చి తక్కు మిగులంగా మూకదూత్యంబుతో

వెలయుచు నక్కలాభిసారికల తృప్తి స్వాదుఁ డిందుప్రభల్ ॥ 68

మఱియు,

మ॥ తనరాక న్బురివిచ్చి మేల్మితొగ లంతర్వారలై యాడఁ జెం

తనే మంద్రపుకలధ్వని స్ఫోమరి ఝంకారంబుఁ బటాహతు

ల్లునగీతంబును దాళ మానటులు మెల్లంగాఁ జకోరీహన

ధ్వని రేఁగ వ్విమవారిఁ దేర్చు, దుఁగనేత్రం బిందుఁ డీయెల్లరన్ ॥

ఇంతియేకాక,

క॥ సకల మెఱుంగునట్టియభిసాంక యీనుమహాంజనంబు, లో
 కికనయనాంధపట్ట మనఁ గ్రీక్కిఁజేయ న్నెడుకాఱుచీకటి
 స్ఫులికటము కానిభూమి సుకరంబుగ త్తూళిసముం బూనర్చుచా
 లుకరము లెల్లచోటుల వెఱంగిడ రేదొర తోచు నల్లజే॥ 70

రా:- (హర్షముతో చిరునగవున) ప్రియవాదిని వగునోప్రియా !

ఆ॥ చందమామ సరయసంతసంబునకంటె
 నమృతబిందుసము లై ననీదు
 నుడులజడులె నన్నుఁ గడుబెడంగగు మేలి
 సౌఖ్యసారవరవశతను జేల్పు!! 71

వి:- (అనురాగమున)

కా॥ భూమూలంబునఁ గల్గురాపిడి శిరోభూషామణు ల్లేట ది
 వ్యామోఘద్యుతు లీని చీకఱులఁ బాయఁజేయ నాగావని
 న్వేమాఱు వలలూఁచి నీయశమె సేవించున్ శ్రేవోలేశమే
 న్నేమి న్నండలనాదవర్జితగతి న్నేఘండు సోత్కంఠుడై॥ 72

(నవ్వి)

గీ॥ భోగినులె గానగోష్ఠి నిన్బొగడ రెండు
 వేల్కునులశేఘఁడే విన, విండు రెండె
 వీన్లవగ హరికిన్నరవిపులగీతిఁ
 నుడియ ; వేగనులున్న జత్తుశ్శవుండె ? ॥ (లేక)

మ॥ ఇరువేగన్నులశేఘఁ డాభుజగిను లేడ్కు ల్విసాలింప గో
 ష్ఠిరతి న్నావకీర్తిఁబాడ విన; ఎన్నీ! ఇంద్రుఁడో కిన్నరీ
 తరుణగీతము లెల్ల చోనిగుడ శ్రోత్రాలెండె యబ్జిత వే
 సరు, నాలే, విన నెట్లు? వేయికనులేన్ జత్తుశ్శవా లానొకో? ॥ 73

రా:- (విలక్షణమైన మందహాసమున విభీషణసుభాషితము నాదరించి
 చంఠరింబమును సీతముఖమునుం గని యొక్కక్షణముపలక్షించి)

మ॥ మును తారుణ్యవిలాసిసీముఖసమంబున్ జంఠరింబంబు న్ను
 ప్రిని బద్ధాసనుఁ డూను వెంబడి నె వ్రుజీభూతశీతాంశువు
 ల్మోసలై సాగి నిజాసనాబ్జమునకే మోసంబుఁ గల్పింపఁదా
 రొక్కనునిక్కట్టిన జంకి నల్వ తనపూన్కు ల్మోసె నంచెంచెదన్ ॥

(నీతతో)

శా॥ ఓరమ్యాంగి! భవన్ముఖంబుసకు నీడోకాదొ యీచంద్రబిం
బారంభం బని తన్నిజం బెఱుంగ నబ్జైసీనుడే తుకమం
దారోపించి తఱుంగుట ల్కని సమత్వాపేక్షతో జాచిలి
జేర నైచిన మింటిసిబ్బి గుముత్రై చిట్టాడు నక్షత్రముల ॥ 75
మఱియు,

మ॥ సుతనూ ! నీరజ మున్నపాళముననే జోడొనె నీమోముతో
సుతరా మల్లనరాదు, విచ్చుసుత కూర్చున్ దృష్టిఁ దేం జైవ్వడే
నతిథుల్లా నహమెల్లఁ నూర్చుఁ గొలుచు న్దామించునేకాగ్రతన్,
సుతు సాక్షాదృగవంతు బ్రహ్మగ నెగా చోద్యంబె యీడొటకున్ ॥
సీ:- (చిఱునగవున దలవంచి) ఆర్యపుత్రా! నిండుబింబముతో నిట్లు
చందమామ యుండఁగా నొక్కశతమాత్రమునే భగవానుడగు
శంకరుం డొదలం ధరియించు టేలనో ?

రా:- ములోకములకుఁగూడ నియ్యమృతకిరణుడే జీవనాధారముగదా!
అట్టిచో నితని సంపూర్ణముగ నాపినాకధరుడే ధరించినచో శివ
నిర్మాల్మయై యనుభవింపరాకపోవడా! (ఎల్లరు నగియెదరు) అయి
నను, నీవుకూడ నెలనెల నితనిఁ గళామాతృనిగఁ జూచుచునే
యుండువుగదా !

సీ॥ భుననత్రయములజీవుల కాదిమాహార

సంధానకరణయజ్ఞం బితండు

వలపుబాధల లోకముల నేర్పఁ గామాన

లాలాతచక్రలేఖాలవంబు

దిక్కుల గడితల్పు లొక్కుమృడి న్దీయఁ

గుదురుకల్గిన మేటికుంచెకోల

తన వీరవరులలో ఘనుఁ డెవ్వడనులెక్కఁ

బూవిల్తుఁ డిడికొను మొదటిగుర్తు

గీ॥ హరిణనేత్రల నగుమోముసిరుల నెదిరి

పెరిగి పహంగొట్టుపతిరాజబీజ మితండు

వరవరానందదావసంపద్యతుండు

కదవె కొన్నెలబాలుఁ డక్కజపుశిశువు॥

77

సీ:- (అనుమోదమున) సకలగుణసంపన్నులైనవా రెందైనస్వయముగఁ
బ్రకాశించువారే, మఱియల్పుల కధికారమొగఁగ నెత్తికెక్కుదు
రనుటకు శివునిశీర్షమున నుండు నీశీతకరశిశువే మొదటినిదర్శనము,
రా:- (నవ్వి) డేవీ! మహాత్మత్రియకులసంభవా! ఆమాట నిజమే
సుమా!

ఉ॥ నిం డగువార్ధిఁ జూడఁగ జనింపదుజం, కొకగోష్పదంబుగా
దండితనాన దాఁచె మును దాహనుమంతుడు, సేతునిర్మితిన్
గొండలువేయ నీర్దివి కెగుర్కొన నట్టిననీరధి స్తన
న్గుండె చలించె; మీఱుటధికు ని్సరినాఁడట లేమి శక్యమే ?॥ 78
అటుచూడుము!

చ॥ తోలిమల చల్వరా ల్గటుల దోయము నిండుచుఁ బాద్యమీయ, భా
ర్యలయినతార లంజలుల సర్వము లాజలుఁ గూర్చ, నిండి లో
దొలఁకు వెలుంగుమేల్చి మెయిఁ దుచ్చుకళంకము చాటునొంద, ని
ర్మలకళమాత్రనే తొలఁగ, సంతట రా జెటుగువ్వునో ప్రభల్॥

ఆ॥ అవి మృగేంద్రు వాడియపుగోరులో యని

మిడికి ముడుఁగు సంకమృగమువలన

నిండు దొడుగుజ్యోత స్స నెగడుచంద్రుఁ బలాశ

సుమవతంసవతులు చూచుచందు॥

80

వి-క॥ మకుటజట నిడఁగ శంకరు

ఢొకకళ మును పుణికిపుచ్చ నుడురాజుమెయిన్

వికటముగఁ బడినకంతలు

ప్రకటంబగుమచ్చగాఁగఁ బరిణతినొందెన్ ॥

81

(నవ్వి రామునితో)

గీ॥ ఆకసంబనుబావి మండుకమైన

యీతఁ డన నెంత ! యితనివేల్గేని నెంత ?

అదరిపాటున నీపెంపుటగుము నెదిరి

యెట్లుగర్జించున్నాఁడో యీవెకనుమ ॥

82

సీ:- (చిరునగవున) తెలిసె తెలిసె ఆర్యపుత్తుని కీర్తి కాంతలతో పోటీ
గొని యోడినందుననే యీతని కీకందు. (ఎల్లరు నవ్వుదురు)
(రామునితో)

చ॥ భుజముల మంథరంబు హరి పూన్కి సుధాంబుధి వేయ బిట్టురేఁ
గుజడధిచోఁ దరంగములకు నిల్వసిల్లెడివన్నెతోడఁ నీ
రజఁ డపరార్థకృత్తకళ రంజిలుగౌరతతోడఁ దుల్యమై
నజ రకువీరికి ర్గి గణనం బొనరింపనివారు నుందురే ! 83

(తెరలో) దేవా ! త్వరపడుడు ! త్వరపడుడు ! భగవాను
లగుపసిష్ఠుచుహర్షు లనుగ్రహించిన మంగళాభిషేకముహూర్తము
సమీపించుచున్నది

రా:- (ఆలకించి) మమ్మునుద్వరపెట్టుట కయోధ్యనుండి మరలివచ్చెనా
యేమి మారుతి !

సీ:- (సంతోషమున) ఆంజనేయుడేనా త్వరపెట్టుట? అయినచో భూమి
దాపుగఁ బోవవీలగునట్లు పుష్పకమును దిగనిండు (క్రిందజూచి
రామునితో) ఆర్యపుత్తా ! మఱల నదియేమి ! శ్రేణీకటిరంగున
వెలయుధరాతలమున విష్ణువక్షమందలికొన్తుభ స్తబ్ధమువలె నెల్లింగి
పోవుచుఁ గనుపడుచున్నది ?

రా:- (చూచి విభీషణునితో)

గీ॥ తఱిమైన నవ్వ లెగిపించు తరణిబింబ
మనఁగఁ దనచుట్టుఁ గాంతల నినుచుకొనుచు
నడుమ మృగతృష్ణైకలవలె యెడములొలచు
విశ్వీకర్మ కర్మాగారవిధి నదెదియొ ?

వి:- అదియే రోహణవర్వతిము.

చ॥ పరువడి జ్యేష్ఠమూల నగుపర్వపుజాతరల ని్విడారుటొం
టె రహినిమేయు ముండలపాద నిండినదారులఁ బిడ్గుటెండగా
ద్బుఱుకు నెడార్ల దూరముననుండియె చూడ్కి-హరించు చంద్రు) వె
ల్లరలుచుఁ జల్వరాదొసల నుబ్బగఁ జేయు నురుంగుబుగ్గలన్ 85
(ఎల్లరు విమోహము న్విగుదురు).

రా:- (చూచి సీతతో) దేవీ ! ఆదక్షిణాదిక నిష్పడరయుము.

ఆ॥ కడలిలోనఁ బుట్టుకలువయేమో నాఁగ
సింహశంబు సొగసుఁజిందుచుండ
నెగడుకేసరముల నిండుతో మాణిక్య
పర్వతంబు కనులపండు విడచి

సీ:— ఇంద్రేంద్ర దర్శనమెన్నవలె నుండు నగ స్త్రమునిహంస ముం
డునది,

రా:— అవును మైథిలీ! ఈరోహణాద్రీయే లోహముద్రావల్లభుండగు
నాకలశసంభవుని రెండవయాశ్రమము.

శా॥ పుట్టె న్నండన! పొందుటో కులపతివృష్టి! స్థరాసాత్రమే
ద్వోత్పన్నుండుసముద్రవారి నొకటెవోయింటనే తాగివె, మి
న్నట్ట నిర్విధ్యము నుబ్బుజబ్బెగయ నేగు న్వెజ్జగా మాన్పి, నా
చుట్టుంబోకను దీర్చెనం, చినుఁడె కొల్చు నొల్చు నాశ్వీనతన్ 87
మ టి యు,

ఉ॥ వాడుకచన్నరెక్కలనె, పల్కఱుఁ బై కెగురంగఁబూని, తో
వోడనె కూలి, డాగువసతు ల్పనుకూరమి నెండ్రికల్లుల
నోడున దూఱఁజేసెఁ బెరుకొండలఁ ద్రావిననీ ర్వెడల్చు లో
జాడఁతుటి, నృహత్మచుతి సాహసమా! సరసోక్తి సాధ్యమే 88
మఱియు, శృంగారవిషయములకెల్ల సార్వభౌముఁ డగుమనమధు
నకు రత్నఖచితసింహాసన మనఁదగు నాసింహశద్విపరాజమునఁ
బ్రదోషనమయ పారంభములందు

చ॥ పొడిచెడిచంద్రు లేఁతకరము ల్పడినంతఁ జెమర్చు చల్వరా
నడవలు పాదలాక్షవలన నృగుగుర్తులఁ దెల్పు మించుప్రే
ముడి నభిసారిక ల్పియులమోజున నేగెడిచోఁ జకోరము
ల్పడి నెగురంగ జంకి యిలుచాయల మల్లినజాడలయ్యెడన్ 89
(మఱియొక దిక్కునకుఁ జూపుచు) అదిరో! ము త్తియములపంట
నొసఁగునీటి కాదరు వగుతామ్రపర్ణిమహానది.

ఉ॥ ముత్రైవుఁజిప్పగర్భములఁ బూసలుకట్టినయేటిచిన్కుపిం
డొత్తుఁగ్రమాన సుందరులయూరువుల, నృటి, పూర్వపుణ్యము

స్వత్తున మత్తకాశినుల చన్నులభోగమె ప్రియున్నవో!

యెత్తటి నిల్వఁజాలకరకలే యగుఁజూ! ఘనమాక్తికంబులై 90,91
 సీ:—ఆర్యపుత్రా! భగవానుఁ డగునాగరునకు భాగీరథిపై గలపక్షపా
 తమంతయు నామె పెద్దది యనుహేతువుచేతనేనుమా ! ఆ య న
 నిండ్లై నప్రేమప్రవాహము సహజముగనే సర్వాంగమాక్తి కాభర
 ణయై రమణీయరసపరిమాణధి యగు నీతామ్రవర్ణియందే కదా
 మొగ్గులు !

రా:—(చూచి, నవ్వి వేటుచోఁజూపుచు)

గీ॥ ఆదిగా ! మలయాద్రి ! అందుండి యాత్మసఖుని
 దేమ్మెర స్థంపి మన నెట్లు తేర్చుఁ గనుమ!
 వలచుప్రియుపయి సఖతెల్పు వట్టిచాడి
 నులుకుమానినిఁ దేర్చుట సులభ మింక.

92

ల:- (ముందుఁ జూపుచు)

గీ॥ తనదుకుడియరచేతిలో మినుకువారి
 జలముల స్విక్కువడుతిమింగిలములందు
 నుబుకువయఁ ద్రావు వెంటనే యుమిసె నెవ్వఁ
 డయ్యగస్త్యున కిది ద్వితీయాశ్రమంబు !

93

మ టి యు,

ఆ॥ నాల్గుసంద్రములను గల్లుతూరజలంబుఁ
 ద్రావ నెంతదప్పి కాఁచెనొక్కొక్క !
 నీమహాత్ము నంచు నెంచి యచ్చపుజెల
 లాతఁ డుదయమంద నందఁ బొలుచు

94

సు:- (నగుచు)

ఆ॥ “బౌర! బౌర! త్రావె నాపోశసంబుగా
 నేకువారిసిధుల నెల్ల నొకట
 నీమునీంద్రుఁ డింక నేకరి మెనవఁడే”
 యనుచు జగము లేడు వణకియుండు.

95

(అంతటం గలయంజూచి, హర్షాదృశములతో) ఆహాహా! ఇన్ని
 నాశ్ల కిప్పుడుగదా వదునాటుగు భువలమునకు నేకదండధారుఁడై

యీరానుభవదేవుడు ధర్మాననము నధిష్ఠింప దండుకారణ్యగ్రహ
స్థులగు తపోధనులకు నమృద్ధి !

రా:- (బిడియవునగవున-విమానవేగ మభిసయించి-చూచి) ఏమియిది ?
బంగరులేడి విహరించిన యటవీప్రదేశమాల పయికి వచ్చితిమే !

సు:- (నవ్వులాటగా) ఇదియేకదా ! మారీచుప్రాణమునే యుపహర
ముగా నొనగొట్టచే దననుదా రక్షించుకొని దశకంఠుడు మాయ
జడదారివేషమున నొర్రిన మోసము నెఱింగిన యేకకసాక్షి !
పంచపటి ! (ఆదరమున)

మ॥ ఒకమా ర్కాశికయాగివిఘ్నకరుడై యొ డొక్కచో భర్తమో
ముకళాకాంతులనుండి సీతకనుదమ్ముల్లివ్వచిత్రాభకాం
గకుడై, యింతటిరాము రెంట ధనుఁబట్టవేసె, నేదైత్యుఁ డిం
తకుఁజాలె, నృశి ! రెండుజోత లిడుదు న్నారీచ దేవారికిన్ 96

సీ:- (లజ్జించును),

రా:- (ప్రసాదించిరి జూపుచు సీతతో నేకాంతముగ)

చ॥ మును పాకశేయి నిందుమణిముక్తమదీప్తికిఁ గాకిమూఁక న
ల్పినరొద కుత్కి ఘాతతతి పెన్గుహఁ జేడిటి మేయఁబోవె ! నీ
స్తనవట మే వ్రమి ద్వివియ దబ్బున నాకులఁ గోయనీవుపూ
నిన వనదేవత ల్పయికె నెట్టరె కొమ్మల ! జ్ఞప్తినున్నదే ? 97

సీ:- (చిటునగవునఁ గపోతహస్తముం గూర్చుకుని భగవానుల రగు
నోవన దేవతలారా ! ఇదిగో మీపరిచారిక యగుసీజానకి నమస్క
రించుచున్నది

రా: (ఇంకొకవైపునకుఁజూపి దేవీ ! మహనీయ యగుగోదావరీనది
యదిగో! నమస్కరింపుము ! (జనాంతికముగా)

శా॥ ఓనాపేయసి ! దీనిలో యిసుకవై పోర న్నియంగ్వాళిలో
గా నొనాపొదరింట, మోదుగలమొగ్గ ల్లండగాఁగూర్చి గో
ర్లాని నైపనినీయరోజములపై గా నుంచి నేనవగము
ధానిస్తామ్యతి గొప్పతప్ప నెడికినన్మాడ హాసంపదే ! 98

సీ:- (లజ్జతోఁ గూడినచిటునగవున మోమువంచి) గోదావరికి నమస్క
రించును.

రా:- (చుట్టను ముఖముఁద్రిప్పి చూచి వగతో) దేవీ!

చ! ఓరియమి నైన నుండెను మొగు ల్దివి, వర్షము. లేనిలోటు డె
ప్పర మగునస్మదశ్రువులు వావఁగ మాల్యపదద్రుఁ గాలువ
ల్వటలె, నదేమిచిత్రము భవత్పరిపాలితపాదపాలి న
న్నరసియుఁ బల్లవింప, వహహా! నెమిళ్లు ల్మఱిపాడ వయ్యెడన్ ||

సీ:- (ముసరుకొనువగపున గద్గదమగు నెలుఁగున బుష్పకము నుద్దేశించి)
విమానరాజమా! నేనేసీతను. వ్రాహ్మదయమొకప్రజ్రమేనుమా!
తెప్పింపసూతెప్పింపదు, పగులనుపగులదు, అయినను దయచేసి యీ
దండకారణ్యపంక్తిని ద్వరగ దాటఁజూడుము!

రా:- (విమానవేగ మగుపడ సీతతో) ఈముందు దోచునదియే,
మహారాష్ట్రదేశమున కేకైకభూషణ మనఁదగుకుండిననగరము.

చ! మలయభవం బొరుల్కననిమంగళవైభవసంయుతంబు నీ
చలువలగాలి యీనగరిజాణల మన్మథనక్రకేళి ను
జ్వల మగుస్వేదవారిఁ గొని భర్తల మేల్పరిరంభగోష్ఠి మై
పులకల నిమ్మడి న్నినుచుఁబో సరసప్రచురప్రచారియై || 100
మఱియు,

గీ॥ పారభోద్ధారికై శిశీసరసవృత్తి
వలచి వలపించు నీవల్కుబడలరీతి
నెటులొ పసిబట్టి దూరాన నెసఁగునట్టి
శ్రేష్ఠకవులైన నెపు డుపాసించుచుందు? ||

101

వి:- (దక్షిణదిశ స్టూపుచు) ఆంధ్రదేశలక్ష్మీకంఠలగ్నగోదావరీహారా
లంకారమున నాయకమణి యగుమహిమాఘ్య భీమేశ్వరుం దర్శించి
నమస్కరింపుడు!

ఉ॥ ఎవ్వని చిందులాట నుసి యెంతయు హెచ్చుచునుండ జంకి చా
దప్పుగ గారి వీడిచన దక్షిణపాదమొకంట పెంట రి
వ్రివ్వన భైరవాకృతిఁ జరించుచుఁ బుట్టెలదండ పాములు

న నమ్మెయి నొప్పుదువ జేసినయంతిమయజ్ఞ రాజిలున్ || 102

రా:- (నమస్కరించుచు)

శా॥ నృత్తారంభరసానకే తొలఁగె గారీదేవి, యైన న్నదు

ద్వృత్తి స్మేనున లోటు కన్నులు లేదేలేద! పైపెచ్చు స్వా
యత్తంబా పెనుచిందు నీవుడిపిన న్న్వ్యాళాళి నిన్నమ్మ రా
చిత్తభ్రాంతి దిశాదులలై తిరుగ. న్నేమోడ్తు నీ కోశివా॥ 103

మఱియు,

మ॥ అసలే కాలగభండ, వందువయఁ గాలాంధంబు నీకంతము
నైనఁగ్రమ్మె, న్నటి నీవొ సర్వలయబుద్ధి న్నేలఁ జందాడె, దీ
పసల న్జూచెడికాళరాత్రియు, శిరోభాగంబు దేహంబు వీ
డిసనెన్నాఁ గనిపింపఁ దల్లడిలె, ఖండిభూతధైర్యసితిక॥ 104

(ఎల్లరు నమస్కరింతు)

రా:- (మఱొకవైపునకుఁజూపుచు) ద్రవిడమండలమునకుఁ దలమాచిక
మైనకాంచీపుర మదిగో! మీనకేతనుని యునికిపట్టు! (ఎకాంతమున
సీతతో)

చ॥ పాడమిన చెమ్మట న్నిగుపు పోయినదంపతులండుఁ గొగిళు
ల్పడలుచునుండ మేనఁ బెలుచ న్నల్లక ల్పారిశేషి నిక్కుదం
దడి నితరేతరాంగముల దార్కొనఁ దొల్లటికంటె నెంతోయె
క్కుడు తమిహాయి, వారలకుఁ గూర్చుచునుండుఁ బయోరుహాననా॥

మఱియు,

క॥ మొగ మలముచెమటచిత్తడి

నొగి మకరీప త్త్రరాజి యూడిపడ శ్రమన్

జగి ననినకపోలము లిం

పుగఁ జాటు న్దరుణి మేలిపురుషాయితముల్ 106

సు:- (వేటుదిక్కుఁ జూపుచు) ఇల్లిదే! అవంతిదేశసీమంతమాక్తిక
మగు నుజ్జయినీరాజధాని! శృంగారదేవత కిదియే గర్భగృహము.

క॥ తెల్లనివెన్నెట, రేల

నెల్లనిచీరె న్దరించి తెల్లనిమేన

నల్లగ నభిసారిక దివి

వల్లభుఁడేరుటలు బయటఁబఱచు న్నీడల్

107

మఱియు,

ఉ॥ మేడలమీఁదిజవ్వనులు మిక్కిలినిక్కడిముక్కు లొప్పఁ గ్రీ
జాడలలోఁ జకోరములు చంద్రిక లానినజోటఁ జీకటు
ల్వీడఁగఁజేసి తా మెగురు వెన్నెలసిద్దలరీతి వెల్లఁ బె
న్నేడుకఁ బట్టగోడల నె వీఁగుచుఁ జూచుచునుండు వింతగన్ 108
మ టి యు,

ఆ॥ ఇచట సంతిపుగుల నెగురుచకోరంబు
లచటి యువిదగముల యాస్వసుధల
నిండుకడుపు లెంతో నిమరుకొంచుశయించి
యాని యాన వైందవాభ నరుచి 107

వి॥-అలకాపట్టణమునకు శాఖయోయన నొప్పనివ్వరముననే తిప్పుర
ముల దహించునిమి త్తము మహాకాళనాథదేవుఁడువిడిసినది.

చ॥ సుడిభ్రమియించు వేగమున జూటము సళ్ళుచు విస్తరింప నే
ర్పడు సురగాంగధార లోకపంజరమై తనచుట్టునొప్ప, ని
ర్గడఁ బ్రచలద్భుజప్రచయకాండము రెక్కలుగాఁగ నంచచో
ప్పిడులయనాటికానటుండహీనసుఖాన జగలబు నోముతన్ 110

రా॥-(అంజలింబట్టి)

చ॥ ప్రళయమున ద్విలోకములఁ జౌధత స్వాహాయొనర్చి కృష్ణు
న్మొలుచునొ యంచుఁగాము నటు మూడవకంట దహించు నీవదం
బులను సురానురు లృకుటభూరిమణిప్రభ ముంచి కొల్వఁ బె
ష్టలువలచూడ్కి వారలను సాకిననీ కీవె మన్నమస్కృతుల్ 111
మఱియు

గీ॥ అయ్య! ముక్కంటిదేవ! నీకాగ్రహంబు
తోచ వేగ నొనల్కంట దుమికె నగ్ని
యెదుట సమ్మోహనాస్త్రమేతు మారుఁ
గని చిరము స్వాహానెంచుచు ననదె జడత? ॥ 112
(అందఱు సమస్కరింతురు)

సీ॥-(నవ్వి) పాపము! ప్రదునాలుగుభువనములను బ్రాసించినంగాడ
భగవానుండగు చంద్రేశ్వరున కాకలి తీతలేదుకాబోలు. అనం
గునింగాడ నవనీతపుముద్దవలె మింగినాఁడు (అందఱు నగుదురు)

రా:- (విమర్శించి)

చ॥ శర మగుశౌరీ మోయుతమి సంభ్రముడై ఖగరాజు డాసి చి
చ్చుట కనుమంట మిగ్గురులసోఁకున గాసిలి పాటిపోవఁగా
నురగగణంబు వంగి సరినొందదనంతఁ, బ్రయోగమొండె శం
కరుశ్రమమై జయంబుఁగొనెఁగా! అలనాడతఁ డుల్కన న్నభి॥
(ఇంకొక వైపునకుఁజూపుచు కలచురీకులప్రభూతలగురాజేంద్రు
లెల్లరకు పెద్దరాణి యైన చేదిదేశమునకుఁ భూషణములదండయై
యొప్పెడి మాహిష్మతీనిగర మల్లదిగొ!

ఉ॥ కాగిలి ముద్దు కూటమియె కక్ష పణంబులుగాఁగ నొడ్డు నీ
నాగరికాల్మోగిళ్ళకు ననంగుడె దాఁర్చుడుకాఁడు. తుల్యమే
భోగము, గెల్వ నోడ ననుబుద్ధిచి దట్టఁగనీనిపెద్దమి
న్దోఁగుచునుండ్రు జూదములఁ దోఁగుదు రవ్వల మోదవారిధిన్॥
(విమానవేగమును నిరూపించి)

శా॥ కస్తూరీపరభూష భూసతికి స్వర్గంగాతరంగైక యా
నేస్తంపున్ జెలిక తైయియమున నుండి! తీరజీవాళుల
స్సస్తిస్సెట్టి యచుండు సోదగుడు లాఁగ న్నేరి తప్పించి ప్రే
మాస్తాకాఢ్యతఁ దండ్రి చండరవి డాయన్బంపు మోక్షాప్తికిన్॥ 115

ల:- (దవ్వునందలిది ప్రేలితోఁ జూపుచు)

అ॥ త్రిపురహరునిమాళిఁ గీడించి యమృతాంశు
బాలమెత్తి నొంది ప్రజలఁ దనిపి
పగరచితుల దొలఁచి జలధి కిలాలయ్యె
గంగ యిదిగొ! మనయఘంబు లడఁచు ॥

118

రా:- (సంతోషమున)

అ॥ సగము చండికొసఁగ సాంబుని జడముడి
సంకుచింప, వసతి సామె యగుట
ద్విగుణమైన మేల్గభీరత నిముడుభా
గీరథీ! మదంబ! కేలుమోడ్తు! ॥
(సీతతో) దేవీ! నమస్కరింపుము!

117

కా॥ తా నా బ్రహ్మగృహంబులోఁ గదలి సంధ్రంబొందుట ల్నిక్కమే
యైన, నొప్పించి దృఢించి యూర్ధ్వగతి కర్హత్వం బిట నొప్పందు జీ
వానీకంబుల వాలుతీవ్రతకు హెచ్చొమేల్వడి న్బ్రహ్మలో
కాన జ్ఞేష్ఠ, శివావతంసమణి గంగాజీవి, విన్నాణనూ॥ 118

సీ॥ (అంజలింబట్టి | పనాహమను గొలుసున ముల్లోకముల ననుబం
ధించుతిల్లీ ! మందాకినీ ! ఇవే నావందనముల నందుకొనుము !

ల॥ (అన్యత్రఁ జూపి)

చ॥ ధనపతిమీద నౌపగ్రణయతత్పర భావఫలంబు పెండికొం
డను విడనీమిచేత నచట స్థన కుండెడియింటివాఁకిటి
స్మనుచు నెగాని, శూలి, పెనుచుక్కువ నుల్లమువల్లవింప నా
కనుపడు వారణాశి కటకంబుగఁ జేకొని నిల్చు నిచ్చలున్ ॥ 119

రా॥ (ఆనందమున నవలోకించుచు)

క॥ తీరం బెటఁ దోఁపనిసఁ

నారాంభోరాశి దిగ్భ్రమల నీదుజను

లేటి తరియింప శ్రాంత్యా

గారం బగులంక యిదియెకాదె కుమారా ! 120

అదియునుంగాక, భ్రగవానుఁ డగుభుజంగభూషణుఁ డిందేగదా
సీరవసతి నిల్చియుండుట

చ॥ మెడనలుపందుఁ బాపదొరమే న్గలియ న్నణరత్నపాళియే
తొడవని గారి బాహుపురితోఁ బెనవేసినకంఠసీమతో
నొడ లెడమాట హీనగతి నొందుస్వరంబుల సామగానము
స్వెడలుచు బమ్మపునకునగ వెల్లుశివుం డిడు లోకభద్రముల్ ॥ 121
(వేటొకచోఁ జూపుచు, సీతతో)

ఉ॥ కొత్తగ మూర్విలాఁగుకళ గొగ్గులుకాయల నాకరాగ్ర మో
బిత్తటి ప్రిమ నిగ్గుదయపెంపున నీకయితోడి గట్టిగా
నొత్తుట నెందు ధన్యగతినొందె, భవత్కులవృద్ధు లేలు నా
వత్తన మల్లదే ! నయనపాళిని జుబ్బనచూట గైకొనన్ ॥ 122

సీత:- (ఎలనగవున దృష్టిమరల్చి యనురాగమున రాముఁ జూచుచు
నగరముంగూర్చి) అమ్మా! మిథిలా! నావందనమ్ముల నందుకొని
మా పెద్దలందఱకుంగూడ నాయభివాదనముల విన్నవింపుము!

రా:- (సుగ్రీవవిభీషణులతో) మిత్రులార! జానకిం గనినభూదేవికి
పట్టణమే పుట్టినిల్లు. మిథిల పేరిటినగరము

సు వి:- (కాతుకముతో) ఓహో! ఇచట నేకదా! భగవానుడగు
పార్వతీప్రాణేశునకు ధను సైన యజగవమును శిష్యుడైన భృగు
పతియు భంగపాటు నొందినది మఱియు నిందేకదా! అట్టినీబాల్య
క్రీడలలో నీతో నాటచెలి యైనదీపీరలక్ష్మి!

రా:- (లజ్జ నగు సలతినగవున నొండెడం జూపుచు) ప్రేయసీ! ఇత
నదే మనయెదుట గొడులరాజధాని యగు చంపానగరము. మహ్మ
ధుని బ్రహ్మచర్యవ్రతమున కైనవనములవలె వినయమధుర శృం
గారవిభ్రమములచే రమణీయమై వెలుంగుచున్నది. (సీతతో నేకాం
తమున) ఈయూరనే కలదొకవంత!

శా॥ మే నుబ్బించు గగుర్లకొగిళులమేల్చి స్వల్ప శేషంబు గ
నే నెగించినమీఁద సెమ్మెఁ బ్రమిద స్తీవంబు లోఁబాటుచేఁ
గ్రీనీడల్తమకొనుబంటి మలయ నేరింత నేనాక్షుల
త్యానందంబుల వెల్లడింతు రనుభూతంబు ల్లిహశ్చాతురుల్ 123

లి:- (ముందుఁ జూపుచు) ఆహా! ఆవిచిత్రము సరయుఁడు! ధరామ
రుల చిరంతననివాస మగు నియ్యంతర్వేదికిం దూరపుసీమ నవిగో!
గంగాయమునలు! క్రీగంధము నొకరును గృష్ణాగరు నొకరును
మైపూతలుగ నూతపఱచుకొని యన్యోన్యము సలఁదుకొనునట్లు
లెట్టులున్నవో!

గీ॥ గట్టివడగండ్ల హిమగిరికాపురమునఁ
గరము పాలెనాయేమొ గంగాభవాని!

తండ్రి వేసఁగిరవి యంకతలమువసతి

నల్లబడెనేమొ యీయమునాసృవంతి!

వి:- (యోజించి)

ఆ॥ బలి నడంచువిష్ణు వదనఖంబుల కాంతి
 స్మరనిహంతృ జూటచందుర్ జ్యోత్స్న
 హిమనగంపు నిడుదయేగుల పెనుపునఁ
 బ్రతిపదమున వృద్ధిఁ బడసె గంగ
 మ టి యు,

125

క॥ అలఁతియె ప్రయాగ ? భూమి
 స్వలిగినక్షేత్రముల నెల్లఁ గడుగొప్పదినూ!
 తిలకింతురు భవవార్ధి క
 పలితీరము జనము లిచట వసియించుట నే॥

126

-(ఆదరమున) వాఁకొనశక్యమా !

అ॥ అట్టి దివిజగంగ యావైపు ప్రవహింపఁ
 బాటు యమున యివలిప్రక్క నవుర !
 ముక్తి కీప్రయాగమున తీయబడినట్టి
 ద్వార మనుట కడుయథార్థ వాక్కు॥
 (నీతతో) వై దేహీ ! నమస్కరింపుము !

127

గీ॥ మగువరో ! శ్యామ మనెడియీమణ్ణిచెట్టు
 సలుపు నద్యుత మెన్నంగఁ దలఁపవశమే ?॥
 దానినీడ వసించునేరై నగాని
 చూడఁగల్గుదు రావరంజ్యోతి నై న॥

128

(గాలిరథమువడిం గనబఱచుచు సంతసమున)

గీ॥ గాట్లపై బారులై చిగు ర్గట్టుయూప
 ములె మదన్వయయజ్ఞసంఖ్యలను బలుక
 భానుకులజాల పట్టంపురాణి ధరణి
 కొనరుపట్టం బిదే సరయాస్రవంతి ?॥

129

ఇదిగో ! భగవతియగునయోధ్య !

క॥ ఉన్నాశ్శలపద్మము
 లన్నటు లదె శివములెత్తి యతికుతుకమునన్
 నన్నుం గన విప్పారిన
 కన్నుంగవ నాకసంబు గాలింతు ప్రజల్ ॥

130

ను॥ వి.-(పట్టణమును పరకాయించి చూచి)

ను॥ ఒకనూతనధ్వరము ల్గిరించె శతమన్యండుంట యేగొప్ప? వే
యికి పైపూచిగ యూపము ల్లాడిమలల్లే తెల్పుట నేదె త
త్సుకృతనీతఫలానుభూతి, మధురస్తుత్యం బయోధ్య న్నదీ
యకనాయకసిద్ధిఁ గన్గొనఁగ నన్యం బిందునే యేరికిన్ ॥ 131

రా.-(సుగ్రీవవిభీషణులతో) సచివులారా!

గీ॥ అట్టిరాజులు మాయస్వయంబునందు

మునుపు ప్రభవించుటెల్ల నిందునకు గురున

కలవసిష్ఠురి యిడినహవ్యమాలలోని

విభవమాహాత్మ్యమేనుమీ! వింతయేల? ॥ 132

(ముందుఁజూచి హర్షముతో) ఎట్లా! ఈమహామహుఁ డవ్వ
సిద్ధమహర్షియే! మాయభీషేకమనకు పలయునుపకరణముల
సిద్ధముఁజేసికొని భరతశత్రుఘ్నులతో మనరాక నిరీక్షించు
చున్నాఁడు, పుష్పకముతో) ఓవిమానరాజమా! కాకుత్స్థరాజ
న్యూల ముఖ్యవిహారమంటపముదరికిం దిగుము, (ఎల్లరు విమానముం
దిగియెదరు) భరతశత్రుఘ్నులతో వసిష్ఠమహర్షి ప్రవేశము.)

వ.-(భరతశత్రుఘ్నులతో) బాలకులారా!

ను॥ ఘనలంకాపతిబాహుకాననపరిష్కారైకదోశ్యక్తిభా

జనుఁడై యాబుడుతండు లోకముల నిర్జ్వాడ్యంబుల జ్ఞేయుట

నైన మేవంతయు; మానిభార్గవుఁడె తాక న్నత్తపోవీర్యము

త్వేనుకన్బాల్యమునందె పీల్చి కడుపిప్పిజ్జేసి సాధింపఁడే! ॥ 133

(రామునిజూచి హర్షముతో)

ను॥ తనదోర్నిక్రమకాండ రావణశిరోద్వ్యాసంబు భల్లప్రభం

జనయోగంబునఁ గూల్చుగొప్పవనితో సంపూర్తికాఁగా వరిం

చిన దిజ్జేతునుమంగళీశుభయశశ్కియు క్తుఁడై కృష్ణుఁ

న్మనపున్నంబులకల్మిఁ గంటఁబడెడి న్నారామభద్రుం డదే! ॥ 134

రా.-(సంభ్రమమున సమీపించి సాగిలి నమస్కరించి)

క॥ బ్రహ్మకై యాత్మజుఁ డగుచున్

బ్రహ్మర్షిత్వమున నలపురాణపురుషున్

బ్రహ్మ దైలిపెడి రఘువుల

బ్రహ్మకర్మగురున కివిగా (రామునిప్రణతుల్ ॥ 135

వ:- (రామునిఁగొగిలించుకొని) వత్సా! రామభద్రా! నీయట్టివాని
నేమని యాశీర్వదింపఁగలనయ్యా!

చ॥ అరితతి కందు వెండియన మంతయు గుంజి జగంబుమూసకు
స్తరలిచి యంతరాయరహితంబుగ హెచ్చెడిస్వప్రతాపని
మృరశిఖరూఁది మేల్పుటప్రశోధనతో గుణవర్ణ శుభ్రత
స్థరఁ గళఁ జిమ్ముపిండముగాఁ దార్చితగా స్వకమైనకీరితన్ 136
ఇంతియ కాక,

గీ॥ లోకములమూటి నొకయింతలోన దాఁటు
వడి కలుగునీదుకీర్తిప్రవాహ మొలయఁ
బ్రథమభూపయశోనడఁ త్రొప్పి శుద్ధి
వెలయ, సిఁధువు గంగాంబువులనుబోలి॥ 137

అయినప్పటికి నాయాశీస్సున నిట్లగుంగాక !

క॥ రవిశశులపోల్కి జగదు
త్సఁసంభానైకదృష్టిధౌరేయుల బా
హువులట్లు వంశరక్షణ
కవుసుతుల న్నడుపువండఁ గను మియ్యరుగన్ ॥ 138

సీ:- (వసిష్ఠునకు నమస్కరించును.)

వ:- ఓజనకవంశనుమంగలీ! చిడ్డా! మీకిరువురకుం గలసివచ్చునటుల
రామభద్రు దీవింపనేదీవించితిని.

సీ:- (సంబరమునఁదనలో) అమృత్యు! ఇత నీరామభద్రున కీడులేని
యిల్లాలు నాదునులే !

వల:- సగరవంశగురువు లగుమైత్రావరుణుల కివే సౌమిత్రి సాష్టాంగ
నమస్కారములు!

వ:- బాలకా! లక్ష్మణా! నీవన్నియాశీస్సుల కతీతప్రవర్తనండ వైతి
వోయి

గీ॥ ఇంద్రజిత్తంతవీరు నొక్కొంత నణఁచి
వర్ధిలదేసితివి యీప్రపంచమెల్ల

నట్టి నీవల్లయిందుగ్రినియంతవాని

కై న నభయమ్ము నిడ దిట్టవైతికాదె॥

169

అ॥ అయిన మీరునలుపు రన్నదమ్ములుఁగూడ

నిరువురేసినుతుల వఱలుఁడయ్యె ?

వార లాదిరాజవంశాగమున కష్ట

శాఖలగుచు నృద్ధి సలువఁగలరు ? ॥

140

రా:- (సంతోషమున మఱల నమస్కరించి) భగవానుడా ! మా

యిత్వాక్షుకుల మతితరముగ ననుగ్రహించడినది.

భ:- (రామునితో) దేవా ! శూన్య మైనయారాజభవనపు టంతిను

ద్వారమున ద్వారపాలకుఁ డగుపదాతి భరతుఁడు నమస్కరించు

చున్నవాఁడు.

రా:- (మోదమునఁ గొంగిలించుకొని) అన్నా ! భరతన్నా !

ఉ॥ అయ్యయ్య ! ఎంతపాలె భవదంగము ! వెన్నెలకంబమయ్యేనె

మయ్య ! కవుంగిలిం గొంగదయ్య నను న్నదముబ్బునట్ట ! లో

యయ్య ! కడుంగడుంజవల యశాకమలాలయ కౌస్తుభంబుపై

నెయ్యపుసోదరప్రియతనే కద వీడదు విష్ణువక్షమున్ ॥ 141

భ:- (నీతకు నమస్కరించును.)

సీ:- అయ్యా ! భరతకుమారా ! తరణికిరణముల నెలమిగొను కమల

ముల గుంపువలె మీయన్నగారి చెంతఁ జిరకాలస్థాయిగ నుభయము

ననుభవించుచుండుము !

ల:- (భరతున కెఱిగింపును.)

భ:- సోదరా !

గీ॥ లక్ష్మణకుమార ! నన్ను వినక్షణంపుఁ

గుతుకమున గాఢపరింభగతిఁ బొందువుమ !

చందనముకింటె ఘనసారచర్చకంటె

హాయిగదె కూర్చుసోదరు నంగసత్తి॥

142

(గట్టిగాఁ గొంగిలించుకొని) అబ్బ ! ప్రంతికాలమునకు రఘుకుల

తటాకమునకు యూపదండ మగులక్ష్మణు గాఢాలింగమున నాదే

హము చల్లనం బొసినది !

అ॥ పంక్తిగాఁగఁ జేర్చిపట్టిన ఘోరదవ
కళల గుంపుతోడ నలువ సర్వ
దుఃఖములను దుగ్గిటి నె తోయవౌమేల్మితో
సలిపియుండు సోదరులకరాలు॥

143

శ:- (రామునితో) ఆర్య! పాదసేవకునిసేవకుఁ డిదే నమస్కరించు
చున్నాఁడు!

రా:- (కాగిలిండుకొని) ఆహా! మఱలమాలక్ష్మణు పరిరంభణమే
సాకమరుచున్నది. (ఏకాంతముగనీతతో)

ఉ॥ నిండగుచందబింబమును నిల్వఁగఁడియుచు గేలిచేయున
ట్లుండెడియీముఖంబు గను మోసఖ! లక్ష్మణుమోమే! దేవవే
దండుముతొండము న్గతినత న్నడకర్కశత న్వహించి న
న్దండిగవుంగిలించు భుజదండములేనియుఁ దద్విధంబులే॥

144

శ:- (నీతకు నమస్కరించుచు)

సీ:- అన్నిలోకములయొక్క శోకశంకువులఁ దొలగించు గొప్పగొప్ప
చరిత్రల కాస్వదమవై లక్ష్మణతుల్యుడవు కమ్మ! వత్సా! మన
పెద్ద తెటనున్నవారో?

శ:- మంగళోపచారములు సిద్ధపఱచుకొని మధ్యమాంబయగు సుమిత్రా
దేవిమండిరమున మనందఱకై వేదియున్నారు. (సమీపించి లక్ష్మ
ణున కెఱుగును.)

ల:- (సంతసమునఁ గాఁగిలిండుకొని) అదృష్టవంతుడనై దీర్ఘాయుష్మం
తుడ వగునీ విందుండుటచేతనే మేము భరతన్నగారి నిటవదలి
యేగుట!

రా:- (వసిష్ఠునితో) వీరేలంకాకిష్కింధాపతులు! విభీషణసుగ్రీవులు!
భగవాను లగుతమకు నమస్కరించుచున్నారు.

వ:- వీరు చాలకాలమువఱకురవికులపౌలస్త్యవంశముల కీర్తిమాలికలకుఁ
దోరణ స్తంభములభాతి నిలిచియుండురుగాత!

రా:- భరతా! శత్రుఘ్న! మహామహు లగునీపౌలస్త్యసావిత్రులకు
నమస్కరింపుడు,

భ-శ-సు-వి.- (అన్యోన్యయధోచితసత్కారులగుదురు)

వ:- (ఆనందముతో) అదృష్టఫలవిశేషముచేతనేకదా ! పదునాలుగేండ్లు
చనినమీద నేటి కిచటఁ గ్రమ్మునిట్లు కలిసికొనిన దశరథకుటుంబ
మును మేము చూడఁగలుగుట. (సవిమర్శముగ)

మ॥ గెలిచె న్రావణు ఘోహయుం, డతిఁడు బ్రుంగెన్ భార్గవుం డెద్దవీ
రల నీరాముఁడె కాకపక్షధరుఁ డౌ పాయాననే నొంచె, నీ
వలిచారిత్రము బాలగాధకసదౌ వాసిం నిజంబెన్న, లో
కుల కట్టైన ముదంబు శ్రేయము నె చేకూర్చు న్నదుద్గీతముల ॥ 145
(రామునితో) వత్సా ! రామభద్రా ! మాంగలికముహూర్తము
దాటిపోనున్నది !

గీ॥ రమ్మి ! రఘుసింహసింహాసనమ్ము నెక్కఁ

గమ్ము ! తులలేనిపస నలంకారిమంద,

గునియుచుం డెడియు త్తరకోసలముల

సలుపు రాజన్వతులుగాఁగ సలుపు లుడిపి॥

146

రా:- (సింహాసనము నధిష్టించును.)

వ:- (మంత్రీపూతము లగునుడకమలచే నభిషేకించును.)

ఇతిరులు: (బహువిధిధాభిషేకముల నొనర్చి సర్వాంగాలింగితప్రణామ
ముల నిడుదురు)

(తెరలో) మంగళవాద్యములు సంగీతములుం జెలంగును.)

వ:- (ఆనందమున) వత్స ! రామభద్ర !

ఉ॥ జీవులఁ బెన్విభీషికలఁ జేయుపరాత్మునిలీల నప్టది

ద్దేవుల సల్పినాఁడవుగదే నెఱబొమ్మల, నట్టిసీవె రా

జై విలసిల్లి యభ్యుదయమైతగు ధర్మము చోమఁగాఁ బరీ

భావమదృష్టదృష్టములఁ బర్వనాకో ప్రజ కీధరాస్థనిన్ ॥ 147

రా:- (బిడియపడును)

వి:- (అంజలింబట్టిమోకరించి) దేవా !

గీ॥ లంకయును బుష్పకంబును లాగుకొనియె

రావణుఁడు తొల్లి యలకాధిరాజునుండి

యిచ్చితిరి నాశోకం డానతిండు దీని

కలకు బేరుని వడిఁ జేరునట్లుగాఁగ ||

రా:- (వసిష్ఠు ననుమతిపైఁ బుష్పకముతో) ఓవిమానరాజమా! పౌల
స్త్యులలో మొదటివాఁడును నీకు మొదటియధిపతియు నగువాని
సేవింపబొమ్ము! (పుష్పకముమాయమగును.)

వ:—(ఆనందమున) రామభద్రా! నీకింకేప్రియమును జేయఁగలను.

రా:- మహాత్మా! ఇంతకంటె మించినప్రియ మేమికలదు!

చ॥ జనకుని యాన మాళిమణి చాయగ్రహించి, మహావరాహదం

ప్త్రున హరియించువింధ్య శబరవ్రమదాదులఁ గాంచి, పావటై

కనుపడ దక్షిణావరపుకంఠులనందునఁ గట్టఁగట్టి యెం

దును బ్రళయంబుదాఁక విడఁదోలితి రానణబౌధమీదయన్ || 149

అయిననిట్లుగఁగాత!

చ॥ కడు వికసించు సూక్తిసుమకాండము లీనుసుధామరందము

న్వడిఁ జెవిదొప్పల న్నపు లజనము జాఱుచునుందుగ్రాత, మె

న్నడయిన శబ్దవాసనల నాననివారు గభీరసత్కవి

నొబ్డమినదాన దోషగుణబుద్ధికి సిద్ధులు కాకపోవుతన్ || 150

మఱియు,

మ॥ దివి నుందాకిని, భూమి గంగ, యహిథాత్రి నోగవత్యంశ నీ

భవనంబు ల్విధికుండికాజలముల న్బూతంబు లెందాఁక, వీ

రవరప్రాథయశస్సుధారససువర్షంబు ల్కవివ్యాహృతు

త్రైవి నంవాకఁచు గ్రాహ్యసద్గుణగణశీల ధ్విరం బయ్యెడిన్ || 151

వ:-తథాస్తు!

రా:- (లక్ష్మణునితో) రమ్మ రమ్మ తల్లుల న్దర్శించుకొనుటకు.

(ఎల్లరు నిష్క్రమము.)

స ర్వ మ్ శి వ మ్.

ఉ॥ భట్టమురారిప్రాథమరవాక్తతి వీరగభీరభావసం

ఘట్టితమై బుధేంద్రబహుకాంక్షిత మైనయనర్హరాఘవం

బిట్టుల తెల్లఁగై త వెలయించితి మేదురశయ్యఁ బొంచునే

ర బైటాదాటుచున్, విజయరాముండ, సాదరబుద్ధిఁ జూడుడి!!

స ర్వ ము స మా ప్త ము

శ్రీ శివానందలహరి - మచ్చపద్యములు

మ॥ వనిగాఁ, గొండగఁ, బక్షిగాఁ, బురువుగా, వ్యాళంబుగా, దోమగా
జనుఁడున్గాఁ బసరంబుగాఁ సురుఁడుగా జన్మింప జన్మింపనీ !
అనయంబున్, భవదీయపాదసలినధ్యానప్రమోదోరువా
హిని నాచిత్తము తేలియాడఁగల చౌనేన్ బొందిమా టేటికి॥

చ॥ నినుఁ గని, నీమదివ్యపదనీరజయుగ్మముఁ జేతులారఁ గై
కొని, తలఁబూని, కన్నుగవతు న్లకునద్ది, యురాన హత్తుకొం
చును బిగిఁ గొఁగిలించు కొనుచు; నిద్రిముఖ్యుల కందరాని వి
చ్చునలినగంధ మాని మంసుచ్చుద మే నెపు డొందఁగాంతునో॥

ఉ॥ కోరుఁగదయ్య కోక మినుఁ ! గోరుఁ జకోరము చంద్రుఁ గోర వే
నీరదుఁ జాతకంబు నలినీనసము న్లహంస ! మట్టులే
కోరుఁ జిదధ్వమృగ్యము నకుంతితమోక్షసుఖప్రదంబుఁ, జె
ల్వారుభవత్పదాబ్జయుగళాదృతి నామన మెప్పు ! శంకరా !

చ॥ యమునెద నీడ్పితన్నుట, మహాద్రోఁ జరించుట, సమ్రజేవశీ
ర్షమకుటఘర్షణంబును, భరంపు టపస్కృతి మర్దనంబు, ని
త్యము ప్రతీతమయ్యె నీమృదుపదద్వయి ! కోర్తు వదెట్లు ! నాదుచి
త్తమణిమయోరుపాదుకలఁ దాల్చఁగ నీకొనవయ్య ! శంకరా !॥

ఉ॥ “తాయెద వీడు పుట్టుఁగదరా ! అటఁ గావఁగ నేనే నిల్వనా
రా!” యని కోమలాంఘ్రిలకు రాయిడిఁ గొండల మున్నె నేర్పితే
నో యనిపించుఁ గానియెడ నుండవె దివ్యగృహాలు, వేదిక
ల్మాయనిపూలపాన్పులు ? నుమావర ! నీగిరిదాటు లేటికో ;॥

శా॥ లోకా లన్నిటి కీవెచుట్టమట ! నీలో సచ్చిదానందహా
దేకాంభోధి యెసంగునంట ! దయ నీదేసామ్మ ! టేదీ ! గుణ
(శ్రీ) కల్యాణి సుబుద్ధికన్య, నిదిగో ! సేవింప నర్హింతుఁ, ద
త్సేకర్యం బిడ నెట్లు నాహృదయంసద్గం బొందుఁ, మాగారితోన్ ॥

త ప్ప - ఒ ప్ప ల - ప ట్టి క

పేజీ	పంక్తి	తప్ప	ఒప్పు
6	19	బ్రహ్మ	బ్రాహ్మ
8	11	త్వత్తం	త్వత్త్వం
19	12	కూచ	కూచి
21	24	తము	తరము
24	20	విచారింపన్	సమర్థింపన్
1	11	భవు	భువు.
2	18	క్యావము	కావ్యము
5	11	వనిష్ఠున	వసిష్ఠుని
7	8	విన	సవ
10	20	దేశేకుం	దేవేకుం
18	8	సులవ్య	సింవ్య
22	11	నిభృ	నిబ్బ
24	26	సంతే	సంగతే
26	7	శక్తు	శుక్తు
29	7	సలాంత	స్థలాంత
34	19	నేర్పున	నేర్పున
40	1	మేల్దీపు	మేల్దీపు
44	15	కం॥	సీ॥
48	5	సీ॥	గీ॥
51	19		జ॥ విచారముల్.
56	3	యొపు	యెప్పు
	10	రమ	దమ
	26	యెవ్వనికో	యెవ్వనికో
57	23	విడనైతి	విడనైతి
64	22	గబుల్కొన	గుబుల్కొన
68	3	వివగ	విసుగ
70	17	మృష్ట	మృష్ట
71	26	స్పర్ధన్	స్పర్ధన్
87	17	సుచీ	సుతీ
75	14	శసులదే	శస్త్రుంచే

సంఖ్య	అక్షరము	అక్షరము	అక్షరము
94	13	అన	అమ
100	10	నదు	నగు
	20	దేరిన	జీవన
108	21	సంక్రమందన	సంక్రందననందన :
107	20	న్నెర	న్నిర
110	7	చెవ	చెంప
	13	నెలనల	నెలనల
111	13	ఏమిన	ఏమన
124	12	రాప్రం	రాత్రిం
126	12	చదంబులై	చందంబులై
128	4	తల	తలరి
135	4	దీపు	దీపు
	19	నిమ్మ	నిమ్మ
160	4	సుకృత	సుకృత
	5	కళన	కళన
162	23	వినత్	విలత్
164	2	కర్మ	నిరత
	8	పిండముగా	పిండముగ

పరా: — చులకనగు నచ్చుకప్పులు వదువరులే దిద్దబొగ్గితులు.

